

Улсын бүртгэлийн
дугаар.....

Нууцын зэрэглэл: А

Аравтын бүрэн ангиллын код
дугаар: ШуСс – 2019/69

Төсөл гүйцэтгэх гэрээний

БОЛОВСРОЛ, ШИНЖЛЭХ УХААНЫ ЯАМ
БОЛОВСРОЛЫН ХҮРЭЭЛЭН

“МОНГОЛЫН ХҮҮХДИЙН ЦОГЦ ХӨГЖЛИЙН
ОНОШИЛГООНЫ СУУРЬ СУДАЛГАА”

Шинжлэх ухаан, технологийн төслийн тайлан
2019-2020

III Боть (3)

Төслийн удирдагч:

С.Санжаабадам – доктор (Ph.D), дэд проф.
Боловсролын хүрээлэнгийн эрдэмтэн
нарийн бичгийн дарга

Санхүүжүүлэгч байгууллага:

Шинжлэх ухаан, технологийн сан

Захиалагч байгууллага:

Боловсрол, Шинжлэх Ухааны Яам

Тайлан өмчлөгч:

Боловсролын хүрээлэн

Улаанбаатар

2021

АГУУЛГА

Хүснэгтийн жагсаалт	4
Зургийн жагсаалт	10
ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ ...	14
4.1.2. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл.....	14
4.1.2. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл	24
4.1.3. Дүгнэлт	28
4.2. СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН БИЕ БЯЛДРЫН ӨСӨЛТ ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ	30
4.2.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийн онцлог.....	30
4.2.2. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийн онцлог.....	34
4.2.3. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийн онцлог	42
4.2.4. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийн онцлог	48
4.2.5. Дүгнэлт	69
4.3. СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ТАНИН МЭДЭХҮЙН ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ	70
4.3.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог ...	70
4.3.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог	85
4.3.3. Суурь, бүрэн дунд боловсролын 11-17 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог	114
4.3.4. Дүгнэлт.....	152
4.4. СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН НИЙГЭМШЛИЙН ОНЦЛОГ	155
4.4.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог	155
4.4.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог	167
4.4.3. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог.....	185
4.4.4. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог	200
4.4.5. Дүгнэлт	216
ТАВДУГААР БҮЛЭГ: СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН ХҮҮХДҮҮДИЙН БИЕ БЯЛДАР, ТАНИН МЭДЭХҮЙ, НИЙГЭМШЛИЙН ЧАДВАРУУДЫН ХАМААРАЛ	221
5.1.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал.....	222
5.1.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал	224
5.1.4. 15-17 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал	231

5.2.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал.....	236
5.2.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал	237
5.2.3. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал	239
5.2.4. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал	241
5.3.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал.....	245
5.3.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал	246
5.3.3. 11-14 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал	248
5.3.4. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал.....	250
5.4.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн хөгжлийн онцлог	252
5.4.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн хөгжлийн онцлог	254
5.4.3. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн хөгжлийн онцлог.....	256
5.4.4. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн хөгжлийн онцлог	258
5.4.5. Дүгнэлт	260
Ашигласан материал	264
Хавсралт.....	267

Хүснэгтийн жагсаалт

Хүснэгт 1. Хүүхдүүдийн амьдарч буй ам бүлийн тоо, насаар (3-5 нас).....	14
Хүснэгт 2. Хүүхдүүдийн амьдарч буй газар, насаар (3-5 нас).....	14
Хүснэгт 3. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн амьдарч буй нөхцөл, хувиар (3-5 нас)....	15
Хүснэгт 4. Хүүхдүүдийн суралцаж буй цэцэрлэгээсээ хэр зайтай амьдарч байгаа байдал, насаар (3-5 нас).....	15
Хүснэгт 5. Хүүхдүүдийн цэцэрлэгт хамрагдсан жил, насаар (3-5 нас)	16
Хүснэгт 6. Хүүхдүүдийн өөрийн санаа бодлоо яриагаар илэрхийлэх байдал - эцэг, эх асран хамгаалагчдын хариултаар (3-5 нас)	18
Хүснэгт 7. Баярлаж, уурлаж байгаа гэх мэт сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар, хувиар (3-5 нас).....	19
Хүснэгт 8. Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг талаарх хариулт (3-5 нас)	19
Хүснэгт 9. Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг талаарх хариулт (3-5 нас)....	20
Хүснэгт 10. Гар, шүдээ угаах дадал бий болсон талаарх хариулт (3-5 нас).....	20
Хүснэгт 11. Халбага сэрээ, харандаагаа өөрөө барьдаг эсэх талаарх хариулт (3-5 нас) ...	21
Хүснэгт 12. Хүүхдүүдийн саадыг давж гүйх, харайх үйлдэг хэрхэн хийдэг талаарх хариулт (Хөвсгөл, 3-5 нас).....	21
Хүснэгт 13. Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох дуртай эсэх талаарх хариулт, хувиар (3-5 нас)	22
Хүснэгт 14. Хүүхдүүдийн үндсэн мэдээллийн хоорондын хамаарал (3-5 нас)	22
Хүснэгт 15. Хүүхдийн хөгжилтэй холбоотой асуудлын хариултын хамаарал (3-5 нас).....	23
Хүснэгт 16. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн нас, хүйс (6-17 нас).....	24
Хүснэгт 17. Нийт хүүхдүүдийн амьдарч буй газар, хувиар (6-17 нас)	25
Хүснэгт 18. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн амьдарч буй нөхцөл, хувиар (6-17 нас)	25
Хүснэгт 19. Эцэг эхийн хүүхдэдээ хандах хандлага, хувиар (6-17 нас).....	25
Хүснэгт 20. Нийт хүүхдүүдийн эцгийн боловсрол эзэмшсэн байдал, хувиар (6-17 нас)	26
Хүснэгт 21. Нийт хүүхдүүдийн эхийн боловсрол эзэмшсэн байдал, хувиар (6-17 нас).....	26
Хүснэгт 22. Нийт хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлт, хувиар (6-17 нас).....	27
Хүснэгт 23. Нийт хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлт, хувиар (6-17 нас)	27
Хүснэгт 24. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	30
Хүснэгт 25. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	31
Хүснэгт 26. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	32
Хүснэгт 27. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)...	33
Хүснэгт 28. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	34
Хүснэгт 29. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас) .	34
Хүснэгт 30. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	35
Хүснэгт 31. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн индекс, насаар (6-17 нас)	36
Хүснэгт 32. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)....	37
Хүснэгт 33. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).	38
Хүснэгт 34. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	39
Хүснэгт 35. Охид, хөвгүүдийн баруун гарын атгах хүчний статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)	40
Хүснэгт 36. Охид, хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)	41
Хүснэгт 37. Охид, хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарын статистик үзүүлэлт (3-5 нас) .	42
Хүснэгт 38. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний статистик үзүүлэлт (3-5 нас).....	43
Хүснэгт 39. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (4-5 нас) ...	44
Хүснэгт 40. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын статистик үзүүлэлт (3-5 нас).....	45
Хүснэгт 41. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын статистик үзүүлэлт (3-5 нас).....	46
Хүснэгт 42. Охид, хөвгүүдийн тэнцвэрийн чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас) .	46

Хүснэгт 43. Бие бялдрын хөгжлийн үзүүлэлт ба ерөнхий мэдээлэлийн хамаарал (3-5 нас)	47
Хүснэгт 44. Бие бялдрын хөгжлийн үзүүлэлтүүдийн харилцан хамаарал (3-5 нас)	47
Хүснэгт 45. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)	48
Хүснэгт 46. Охид, хөвгүүдийн гарын хүчний статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)	50
Хүснэгт 47. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)	51
Хүснэгт 48. Охид, хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарын статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)	52
Хүснэгт 49. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)	53
Хүснэгт 50. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)	55
Хүснэгт 51. Бие бялдрын бэлтгэлжилтийн корреляц хамаарал	57
Хүснэгт 52. Бие бялдрын үзүүлэлтийн хамаарал	57
Хүснэгт 53. Бие бялдрын үзүүлэлтүүдийн хамаарал	58
Хүснэгт 54. Ажигч чанарын сорилын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	71
Хүснэгт 55. Сорилын гүйцэтгэлийн хугацаа, насаар (3-5 нас)	71
Хүснэгт 56. Ажигч чанарын сорилын гүйцэтгэл, түвшингээр (3-5 нас)	71
Хүснэгт 57. Анхаарлын тогтворжилтын үзүүлэлтийн статистик үзүүлэлт (3-5 нас)	73
Хүснэгт 58. Анхаарлын тогтворжилт, түвшингээр (3-5 нас)	73
Хүснэгт 59. Анхаарлын шилжлтийн статистик үзүүлэлт (3-5 нас)	74
Хүснэгт 60. Анхаарлын шилжилтийн гүйцэтгэл, нас болон түвшингээр (3-5 нас)	74
Хүснэгт 61. Сонорын ой тогтоолтын тогтоосон үгийн тооны статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	75
Хүснэгт 62. Сонсож тогтоосон үгийн хувь, насаар (3-5 нас)	75
Хүснэгт 63. Сонорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, нас болон түвшингээр (3-5 нас)	75
Хүснэгт 64. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	76
Хүснэгт 65. Сэргээн санасан дүрсийн тоо, насаар (3-5 нас)	76
Хүснэгт 66. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт, нас болон түвшингээр (3-5 нас)	77
Хүснэгт 67. Хүүхдийн логиктой сэтгэх чадварын гүйцэтгэлтийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	78
Хүснэгт 68. Логиктой сэтгэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэлийн түвшин болон насаар (3-5 нас)	78
Хүснэгт 69. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн сорил 1, 2-ын гүйцэтгэлийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	78
Хүснэгт 70. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн сорил 1-ийн гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)	79
Хүснэгт 71. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн сорил 2-ын гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)	79
Хүснэгт 72. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	80
Хүснэгт 73. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын сорилын гүйцэтгэлийн хувь, түвшин ба насаар (3-5 нас)	80
Хүснэгт 74. Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	80
Хүснэгт 75. Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадварын сорилын гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)	81
Хүснэгт 76. Өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлсэн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	82
Хүснэгт 77. Санаагаа тоочсон өгүүлбэрээр илэрхийлэх байдлын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	82

Хүснэгт 78. Судалгааны 1 ба 2-р шатны танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик ялгаа (6-10 нас).....	85
Хүснэгт 79. Танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас).....	86
Хүснэгт 80. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас).....	87
Хүснэгт 81. Ажигч чанар, даалгаврын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	88
Хүснэгт 82. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)....	89
Хүснэгт 83. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас).....	89
Хүснэгт 84. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	89
Хүснэгт 85. Анхаарлын тогтворжилтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-7 нас).....	90
Хүснэгт 86. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	91
Хүснэгт 87. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас).....	91
Хүснэгт 88. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	92
Хүснэгт 89. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-7нас).....	92
Хүснэгт 90. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	93
Хүснэгт 91. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-7 нас).....	94
Хүснэгт 92. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас).....	94
Хүснэгт 93. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас).....	95
Хүснэгт 94. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	95
Хүснэгт 95. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт- дүрс, зураг тогтоох чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас).....	96
Хүснэгт 96. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	96
Хүснэгт 97. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (-7нас).....	97
Хүснэгт 98. Богино хугацааны сонсорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас).....	97
Хүснэгт 99. Богино хугацааны сонсорын ой тогтоолтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас).....	98
Хүснэгт 100. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	98
Хүснэгт 101. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас).....	98
Хүснэгт 102. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-7 нас).....	101
Хүснэгт 103. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас).....	102
Хүснэгт 104. Хийсвэр сэтгэхүйн наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-10 нас).....	103
Хүснэгт 105. Хийсвэр сэтгэхүйн статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас).....	103
Хүснэгт 106. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас).....	104
Хүснэгт 107. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас).....	104
Хүснэгт 108. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (8-10 нас).....	105
Хүснэгт 109. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас).....	105

Хүснэгт 110. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)	105
Хүснэгт 111. Математик сэтгэхүйн чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)	106
Хүснэгт 112. Математик сэтгэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)	106
Хүснэгт 113. Үгийн утга тайлбарлах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-10 нас)	107
Хүснэгт 114. Үгийн утга тайлбарлах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)	108
Хүснэгт 115. Үгийг ангилах логик чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-10 нас)	109
Хүснэгт 116. Үгийг утгаар нь ангилах логик чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)	109
Хүснэгт 117. Ярих чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-10 нас)	110
Хүснэгт 118. Ярих чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)	111
Хүснэгт 119. Судалгааны 1 ба 2-р шатны танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик ач холбогдолтой ялгаа (11-14 нас)	114
Хүснэгт 120. Судалгааны танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (11-14 нас)	115
Хүснэгт 121. Судалгааны 1 ба 2-р шатны танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик ялгаа (15-17 нас)	116
Хүснэгт 122. Судалгааны танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (15-17 нас)	116
Хүснэгт 123. Ажигч чанарын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-17 нас)	118
Хүснэгт 124. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)	118
Хүснэгт 125. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насны бүлгээр (11-17 нас)	119
Хүснэгт 126. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас)	119
Хүснэгт 127. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	119
Хүснэгт 128. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	121
Хүснэгт 129. Анхаарлын тогтворжилтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (15-17 нас)	121
Хүснэгт 130. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	121
Хүснэгт 131. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)	122
Хүснэгт 132. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	122
Хүснэгт 133. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (15-17 нас)	122
Хүснэгт 134. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	123
Хүснэгт 135. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	123
Хүснэгт 136. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	124
Хүснэгт 137. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	124
Хүснэгт 138. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)	125
Хүснэгт 139. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	125
Хүснэгт 140. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	126
Хүснэгт 141. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	126

Хүснэгт 142. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	127
Хүснэгт 143. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	128
Хүснэгт 144. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	128
Хүснэгт 145. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас)	130
Хүснэгт 146. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	130
Хүснэгт 147. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	131
Хүснэгт 148. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас)	132
Хүснэгт 149. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын насаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)	132
Хүснэгт 150. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)	132
Хүснэгт 151. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (15-17 нас)	133
Хүснэгт 152. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	133
Хүснэгт 153. Математик сэтгэхүйн чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас)	134
Хүснэгт 154. Математик сэтгэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	134
Хүснэгт 155. Үгийн утгыг тайлбарлах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)	135
Хүснэгт 156. Үгийн утгыг тайлбарлах чадварын статистик үзүүлэлт, насны бүлгээр (11-17 нас)	136
Хүснэгт 157. Үг бүлэглэх чадварын насаас хамаарсан статистик ялгаа (11-17 нас)	137
Хүснэгт 158. Үг бүлэглэх чадварын статистик үзүүлэлт, насны бүлгээр (11-17 нас)	137
Хүснэгт 159. Үг бүлэглэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)	137
Хүснэгт 160. Ярих чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)	138
Хүснэгт 161. Бага боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжилд нөлөөлж буй хүчин зүйлийн регресс (6-10 нас)	141
Хүснэгт 162. Бага боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварт нөлөөлж буй хүчин зүйлс, хувиар (6-10 нас)	142
Хүснэгт 163. Бага боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн чадвар хоорондын харилцан хамаарал (6-10 нас)	143
Хүснэгт 164. Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжилд нөлөөлж буй регресс (11-17 нас)	146
Хүснэгт 165. Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжилд нөлөөлж буй хүчин зүйлс, хувиар (11-17 нас)	147
Хүснэгт 166. Суурь боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн чадвар хоорондын харилцан хамаарал (11-14 нас)	148
Хүснэгт 167. Бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн чадвар хоорондын хамаарал (15-17 нас)	151
Хүснэгт 168. Өөрийнхөө нэрийг мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	157
Хүснэгт 169. Өөрийнхөө нэрийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)	157
Хүснэгт 170. Өөрийнхөө насыг мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	157
Хүснэгт 171. Өөрийнхөө насыг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)	157
Хүснэгт 172. Өөрийнхөө хүйсийг мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-4 нас)	158
Хүснэгт 173. Өөрийнхөө хүйсийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)	158
Хүснэгт 174. Аавынхаа нэрийг мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	158
Хүснэгт 175. Аавынхаа нэрийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)	158

Хүснэгт 176. Ээжийнхээ нэрийг мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	159
Хүснэгт 177. Ээжийнхээ нэрийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)	159
Хүснэгт 178. Ам бүлийн тоогоо мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	159
Хүснэгт 179. Ам бүлийн тоогоо мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас).....	159
Хүснэгт 180. Ямар бүлэгт сурдаг талаарх хариулт, статистик үзүүлэлт (4-5 нас)	160
Хүснэгт 181. Ямар бүлэгт сурдаг талаар, хувиар (3-5 нас).....	160
Хүснэгт 182. Эерэг, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө илэрхийлэн таних байдлын статистик үзүүлэлт (4-5 нас).....	160
Хүснэгт 183. Эерэг, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө илэрхийлэн таних байдал, хувиар (4-5 нас)	161
Хүснэгт 184. Сэтгэлийн хөдөлгөөний илрэлийг таних байдлын статистик үзүүлэлт (4-5 нас)	161
Хүснэгт 185. Найзуудтайгаа тоглодог болон найзтай эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	163
Хүснэгт 186. Найзуудтайгаа тоголдог болон найзтай эсэх, хувиар (3-5 нас).....	164
Хүснэгт 187. Найзуудтайгаа хэрхэн тоголдог талаарх хариулт, хувиар (3-5 нас).....	164
Хүснэгт 188. Тоглоомоороо хамтран тоглох тухай ойлголт, хувиар (3-5 нас).....	164
Хүснэгт 189. Бусдаас дэмжлэг авах чадварын тухай ойлголт, хувиар (3-5 нас).....	164
Хүснэгт 190. Өөрт хэрэгцээтэй зүйлээ авахын тулд бусдаас дэмжлэг авах чадвар, хувиар (3-5 нас)	165
Хүснэгт 191. Дүрэм журам баримтлах талаарх хариулт, хувиар (3-5 нас).....	165
Хүснэгт 192. Олон нийтийн газар дүрэм, журам баримтлах чадвар, хувиар (3-5 нас)	166
Хүснэгт 193. Нийгэмшлийн үзүүлэлтийн ерөнхий үзүүлэлтүүдийн хамаарал (3-5 нас)	166
Хүснэгт 194. Нийгэмшлийн үзүүлэлтийн хамаарал (3-5 нас).....	167

Зургийн жагсаалт

Зураг 1. Судалгаанд хамрагдсан хүүхэд, насаар (3-5 нас)	14
Зураг 2. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн амьдарч буй өрхийн ам бүлийн тоо, хувиар (3-5 нас)	14
Зураг 3. Хүүхдүүдийн амьдарч буй газар, хувиар (3-5 нас)	15
Зураг 4. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн амьдарч буй нөхцөл, хувиар (Хөвсгөл аймаг, 3-5 нас)	15
Зураг 5. Хүүхдүүдийн суралцаж буй цэцэрлэгээсээ хэр зайтай амьдарч байгаа байдал (3-5 нас)	16
Зураг 6. Хүүхдүүдийн цэцэрлэгт хамрагдсан жил, насаар (3-5 нас).....	16
Зураг 7. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эхийн боловсролын түвшин, хувиар (3-5 нас)	16
Зураг 8. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцгийн боловсролын түвшин, хувиар (3-5 нас)	17
Зураг 9. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлт, хувиар (3-5 нас)	17
Зураг 10. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлт, хувиар (3-5 нас)	18
Зураг 11. Хүүхдүүдийн амьдарч буй өрхийн сарын орлого, хувиар (3-5 нас)	18
Зураг 12. Баярлаж, уурлаж байгаа гэх мэт сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар (Хөвсгөл, 3-5 нас)	19
Зураг 13. Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг талаарх хариулт (3-5 нас)	19
Зураг 14. Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг талаарх хариулт (3-5 нас)	20
Зураг 15. Гар, шүдээ угаах дадал бий болсон талаарх хариулт (3-5 нас)	20
Зураг 16. Халбага сэрээ, харандаагаа өөрөө барьдаг эсэх талаарх хариулт (Хөвсгөл, 3-5 нас)	21
Зураг 17. Хүүхдүүдийн саадыг давж гүйх, харайх үйлдэг хэрхэн хийдэг талаарх хариулт, хувиар (Хөвсгөл, 3-5 нас).....	21
Зураг 18. Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох дуртай эсэх талаарх хариулт (Хөвсгөл, 3-5 нас)	22
Зураг 19. Нийт хүүхдүүдийн амьдарч буй өрхийн ам бүлийн тоо, хувиар (6-17 нас)	24
Зураг 20. Хичээлийн бус цагаар зохион байгуулдаг ажилд оролцох байдал, хувиар (6-17 нас)	26
Зураг 21. Өрхийн сарын орлого, хувиар (6-17 нас)	27
Зураг 22. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	31
Зураг 23. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн дундаж үзүүлэлт, насаар (Хөвсгөл, 3-5 нас).32	
Зураг 24. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	33
Зураг 25. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	33
Зураг 26. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас).....	34
Зураг 27. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	35
Зураг 28. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн дундаж үзүүлэлт, насаар (Хөвсгөл, 6-17 нас)	36
Зураг 29. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	38
Зураг 30. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	39
Зураг 31. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	40
Зураг 32. Охид, хөвгүүдийн баруун гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)	41
Зураг 33. Охид, хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).42	
Зураг 34. Охидын авхаалж самбаатай чанарын гүйцэтгэл (3-5 нас)	43
Зураг 35. Хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарын гүйцэтгэл (3-5 нас)	43
Зураг 36. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний дундаж үзүүлэлт, насаар (см) (3-5 нас).....	44
Зураг 37. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (4-5 нас).....	45

Зураг 38. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт (Хөвсгөл аймаг, 3-5 нас) ...	45
Зураг 39. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын дундаж үзүүлэлт (3-5 нас).....	46
Зураг 40. Охид, хөвгүүдийн тэнцвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)	47
Зураг 41. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, хүйсээр (6-17 нас).....	49
Зураг 42. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, хүйсээр (6-10 нас).....	49
Зураг 43. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, хүйсээр (11-17 нас).....	49
Зураг 44. Охид, хөвгүүдийн хүчний чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	50
Зураг 45. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)	52
Зураг 46. Охид, хөвгүүдийн авхаалж самбааны чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)	53
Зураг 47. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас).....	54
Зураг 48. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын үзүүлэлт (мин) (15-17 нас).....	55
Зураг 49. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын үзүүлэлт (мин) (11-14 нас).....	55
Зураг 50. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын үзүүлэлт (мин) (6-10 нас).....	55
Зураг 51. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)	56
Зураг 52. Ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл, түвшингээр (3-5 нас)	72
Зураг 53 . Анхаарлын шилжилт, түвшингээр (Хөвсгөл аймаг, 3-5 нас)	74
Зураг 54. Сонсож тогтоосон үгийн хувь, насаар (3-5 нас).....	75
Зураг 55. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт, нас болон түвшингээр (3-5 нас)	76
Зураг 56. Сэргээн санасан дүрсийн тоо, хувиар (3-5 нас).....	77
Зураг 57. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт, түвшингээр (3-5 нас).....	77
Зураг 58. Богино хугацааны харааны ой болон сонорын ой тогтоолтын харьцуулсан үзүүлэлт, түвшингээр (3-5 нас).....	77
Зураг 59. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн сорил 1, 2-ын харьцуулсан үзүүлэлт, түвшнээр (3-5 нас)	79
Зураг 60. Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар, түвшнээр (3-5 нас).....	80
Зураг 61 . Сэтгэхүйн ерөнхийлөн дүгнэсэн үзүүлэлт, насаар (Хөвсгөл, 3-5 нас).....	81
Зураг 62. Санаагаа өгүүлбэрээр илэрхийлсэн байдал, насаар (3-5 нас).....	82
Зураг 63. Санаагаа тоочсон өгүүлбэрээр илэрхийлсэн байдал, насаар (3-5 нас).....	83
Зураг 64. Ажигч чанар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (6-7нас).....	87
Зураг 65. Ажигч чанар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	88
Зураг 66. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас)	90
Зураг 67. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр (8-10 нас)	91
Зураг 68. Анхаарлын шилжилт, түвшингээр, хувиар (8-10 нас).....	93
Зураг 69. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (6-7нас)	94
Зураг 70. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр, даалгаврын гүйцэтгэлийн хувиар (8-10 нас)	95
Зураг 71. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - Дүрс, зураг, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	95
Зураг 72. Богино хугацааны сонсорын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (Хөвсгөл, 6-7 нас).....	96
Зураг 73. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)	97
Зураг 74. Утгын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	99
Зураг 75. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (Хөвсгөл, 8-10 нас)	99
Зураг 76. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүй, даалгаврын гүйцэтгэлээр, секундээр (6-7 нас).....	102
Зураг 77. Хийсвэр сэтгэхүй, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (Хөвсгөл, 6-10 нас).....	103
Зураг 78. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (8-10 нас).....	104

Зураг 79. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас).....	106
Зураг 80. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлийн хувь, насаар (8-10 нас)	107
Зураг 81. Үгийг утгаар нь ангилахад гаргаж буй алдааны онцлог, даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (6-10 нас).....	109
Зураг 82. Ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас).....	118
Зураг 83. Ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (15-17 нас).....	118
Зураг 84. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (15-17 нас).....	120
Зураг 85. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)	120
Зураг 86. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас).....	122
Зураг 87. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас).....	122
Зураг 88. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас).....	122
Зураг 89. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас).....	124
Зураг 90. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас).....	124
Зураг 91. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-Дүрс, зураг, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас).....	125
Зураг 92. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт- дүрс, зураг, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас).....	125
Зураг 93. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр хувиар (11-14 нас)	126
Зураг 94. Богино хугацааны сонорын тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)	127
Зураг 95. Утгын ой тогтоолтын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас).....	128
Зураг 96. Утгын ой тогтоолтын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (15-17 нас).....	128
Зураг 97. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)	131
Зураг 98. Математик сэтгэхүйн чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-17 нас).....	136
Зураг 99. Эерэг, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө илэрхийлэн таних байдал хувиар (3-5 нас)	161
Зураг 100. Сэтгэлийн хөдөлөөний илрэлийг таних байдал, хувиар (4-5 нас).....	162
Зураг 101. Өөрт хэрэгцээтэй зүйлээ авахын тулд бусдаас дэмжлэг авах чадвар, хувиар (3-5 нас)	165
Зураг 102. Дүрэм журам баримтлах талаарх хариулт, хувиар (3-5 нас)	166
Зураг 103. Судалгаанд хамрагдсан 3-5 насны хүүхдийн чадваруудын хамаарал (Улаанбаатар).....	221
Зураг 104. Судалгаанд хамрагдсан 6-17 насны хүүхдийн чадваруудын хамаарал (Улаанбаатар).....	222
Зураг 105. Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадварын хамаарсан байдал (Улаанбаатар, 3-5).....	223
Зураг 106. Бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Улаанбаатар, 6-10 нас)	224
Зураг 107. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Улаанбаатар, 6-10 нас)..	225
Зураг 108. Бие бялдар, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Улаанбаатар, 6-10 нас)	226
Зураг 109. Хурд болон авхаалж самбаатай байх чадварын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 6-10 нас).....	227

Зураг 110. Хурд, тэсвэрийн чанарын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 6-10 нас).....	227
Зураг 111. Авхаалж самбаа ба тэсвэрийн чанарын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 6-10 нас)	227
Зураг 112. Бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Улаанбаатар, 11-14 нас)	228
Зураг 113. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадварын хамаарал (Улаанбаатар, 11-14 нас)	229
Зураг 114. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадварын хамаарал (Улаанбаатар, 11-14 нас)	229
Зураг 115. Хурд, авхаалж самбаатай байх чадварын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 11-14 нас).....	230
Зураг 116. Хурд, тэсвэрийн чанарын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 11-14 нас).....	230
Зураг 117. Авхаалж самбаатай байх чадвар, тэсвэрийн хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 11-14 нас)	230
Зураг 118. Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадварын хамаарал (Улаанбаатар, 15-17 нас)	231
Зураг 119. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадварын хамаарал (Улаанбаатар, 15-17 нас)	231
Зураг 120. Дорнод аймгийн 3-5 насны хүүхдийн чадваруудын хамаарал.....	234
Зураг 121. Дорнод аймгийн 6-17 насны хүүхдийн чадваруудын хамаарал.....	235
Зураг 122. Хөвсгөл аймгийн 3-5 насны хүүхдийн чадваруудын хамаарал.....	243
Зураг 123. Хөвсгөл аймгийн 6-17 насны хүүхдийн чадваруудын хамаарал.....	244
Зураг 124. Хөгжлийн айн хамаарал /3-5 нас/	252
Зураг 125. Бие бялдарын ай /3-5 нас/	252
Зураг 126. Танин мэдэхүйн ай /3-5 нас/	252
Зураг 127. Нийгэмшлийн ай /3-5 нас/	253
Зураг 128.Аймаг, нийслэл, насаар айн хамаарал /3-5 нас/.....	253
Зураг 129. Хөгжлийн гурван айн хамаарал /6-10 нас/	254
Зураг 130. Бие бялдарын ай /6-10 нас/	254
Зураг 131.Танин мэдэхүйн ай /6-10 нас/	254
Зураг 132.Нийгэмшлийн ай /6-10 нас/	254
Зураг 133.Аймаг, нийслэл, насаар айн хамаарал /6-10 нас/.....	255
Зураг 134.Хөгжлийн гурван айн хамаарал /11-14 нас/	256
Зураг 135.Бие бялдарын ай /11-14 нас/	256
Зураг 136.Танин мэдэхүйн ай /11-14 нас/	256
Зураг 137. Нийгэмшлийн ай /11-14 нас/	256
Зураг 138.Аймаг, нийслэл, насаар айн хамаарал /11-14 нас/.....	257
Зураг 139.Айн хамаарлын хүснэгт /15-17 нас/	258
Зураг 140.Бие бялдарын ай /15-17 нас/	258
Зураг 141.Танин мэдэхүйн ай /15-17 нас/	258
Зураг 142.Нийгэмшлийн ай /15-17 нас/	258
Зураг 143.Аймаг, нийслэл, насаар айн хамаарал /15-17 нас/.....	259

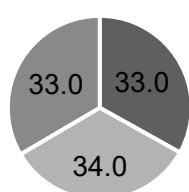
ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ХӨВСГӨЛ АЙМГИЙН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ

4.1. СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДҮҮДИЙН ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

4.1.2. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл

Судалгаанд Хөвсгөл аймгийн төвийн 2 цэцэрлэг, Ренчинлхүмбэ болон Цагаан -Овоо сумын 2 цэцэрлэгийн 3-5 насны нийт 144 хүүхэд хамрагдсан байна.

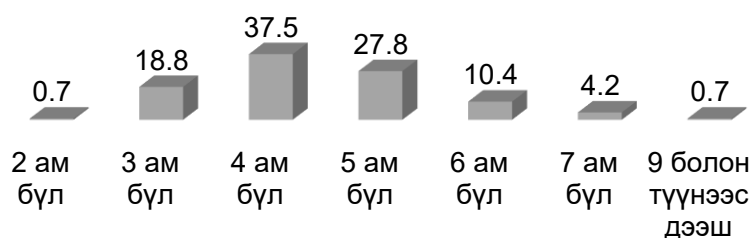
Зураг 1. Хүүхдүүдийн нас (3-5 нас)

- 3 нас
- 4 нас
- 5 нас

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд түүврийн дагуу сонгогдсон учир нас болон хүйсийн хувьд тэнцвэртэй байдлаар судалгаанд хамрагдсан.

Зураг 2. Хүүхдүүдийн амьдарч буй өрхийн ам бүлийн тоо, хувиар (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 37.5 хувь нь 4 ам бүлтэй өрхөд, 27.8 хувь нь 5 ам бүлтэй өрхөд, 19.5 хувь нь 2-3 ам бүлтэй өрхөд амьдардаг байна.

Хүснэгт 1. Хүүхдүүдийн амьдарч буй ам бүлийн тоо, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
3 ам бүл	18.8	14.6	22.9
4 ам бүл	41.7	33.3	37.5
5 ам бүл	20.8	39.6	22.9
6 ам бүл	12.5	8.3	10.4
7 ам бүл	4.2	4.2	6.3

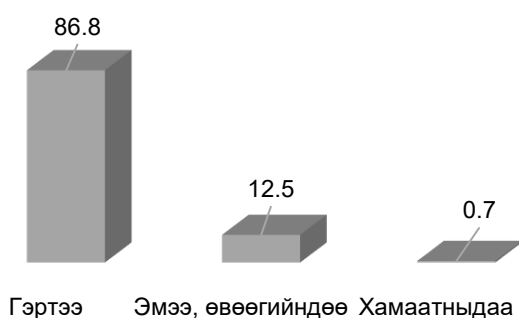
Хүүхдүүдийн 60.4 хувь нь 4-5 ам бүлтэй гэр бүлд амьдарч байгаа бол 16.7 хувь нь 6-дээш ам бүлтэй гэр бүлд амьдарч байна.

Хүснэгт 2. Хүүхдүүдийн амьдарч буй газар, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Гэртээ	89.6	87.5	83.3
Өвөө, эмээгийн дээ	8.3	12.5	16.7
Хамаатныдаа	2.1	0	0

Өвөө, эмээгийн дээ 4 насны хүүхдүүдийн 12.5 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 16.7 хувь нь амьдарч байна.

Зураг 3. Хүүхдүүдийн амьдарч буй газар, хувиар (3-5 нас)

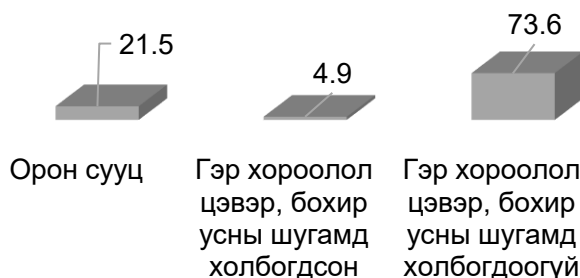
Судалгаанд хамрагдсан 3-5 насны хүүхдүүдийн 86.8 хувь нь гэртээ амьдарч байгаа бол 12.5 хувь нь хамаатан болон эмээ өвөөгийнхөө амьдарч байна.

Хүснэгт 3. Хүүхдүүдийн амьдарч буй нөхцөл, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Орон сууц	25.0	22.9	16.7
Гэр хороолол цэвэр, бохир усны шугамд холбогдсон	8.3	4.2	2.1
Гэр хороолол цэвэр, бохир усны шугамд холбогдоогүй	66.7	72.9	81.3

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд цэвэр, бохир усны хангамжид холбогдоогүй гэр хороололд амьдарч байна.

Зураг 4. Хүүхдүүдийн амьдарч буй нөхцөл, хувиар (Хөвсгөл аймаг, 3-5 нас)

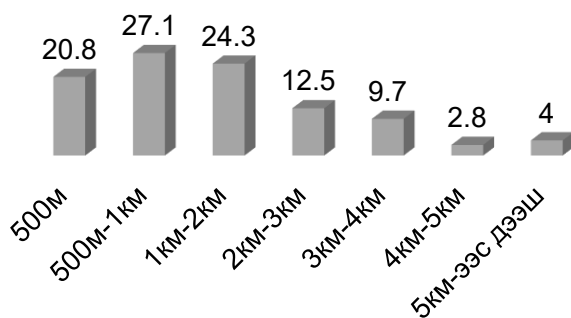
Хөвсгөл аймгийн судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 21.5 хувь нь орон сууцанд амьдардаг байна.

Хүснэгт 4. Хүүхдүүдийн гэрээс, цэцэрлэг хүртэлх зай, насаар (3-5 нас)

Зай	3 нас	4 нас	5 нас
500м	27.1	20.8	14.6
500м-1км	20.8	33.3	27.1
1км-2км	29.2	16.7	27.1
2км-3км	10.4	12.5	14.6
3км-4км	6.3	12.5	10.4
4км-5км	2.1	2.1	4.2
5км-ээс дээш	2.0	1.0	1.0

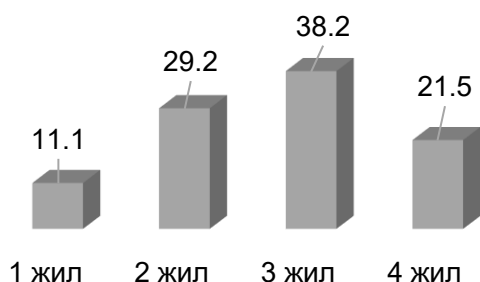
Хүүхдүүд цэцэрлэгийн хамран тойрох хүрээндээ суралцаж байгааг харуулж байна.

Зураг 5. Хүүхдүүдийн гэрээс, цэцэрлэг хүртэлх зай (3-5 нас)

Аль ч насны хүүхдүүд гэрийнхээ ойролцоо сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагад хамрагддаг байна.

Зураг 6. Хүүхдүүдийн цэцэрлэгт хамрагдсан жил, насаар (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 88.9 хувь нь 2-4 жил СӨБ-д хамрагдсан байна. Энэ нь 2-3 жилийн хугацаанд сургалтын үйл ажиллагаанд хамрагдсан учир судалгааны даалгавар бие дааж

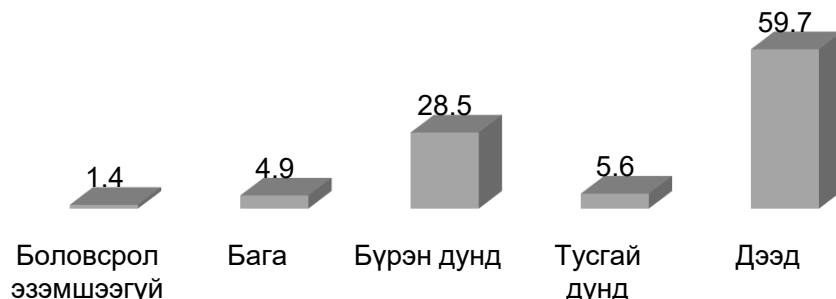
гүйцэтгэх боломжтойг нэг талаас илэрхийлж байна.

Хүснэгт 5. Хүүхдүүдийн цэцэрлэгт хамрагдсан жил, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
1 жил	18.8	8.3	6.3
2 жил	45.8	29.2	12.5
3 жил	35.4	58.3	20.8
4 жил	0	4.2	60.4

Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн 81.2 хувь нь 2-4 жил, 4 насны хүүхдүүдийн 91.7 хувь нь 2-4 жил, 5 насны хүүхдүүдийн 93.7 хувь нь сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдсан байна. Хөдөө орон нутагт амьдарч буй хүүхдүүдийн хувьд СӨБ -д хамрагдалт өндөр хувьтай байна.

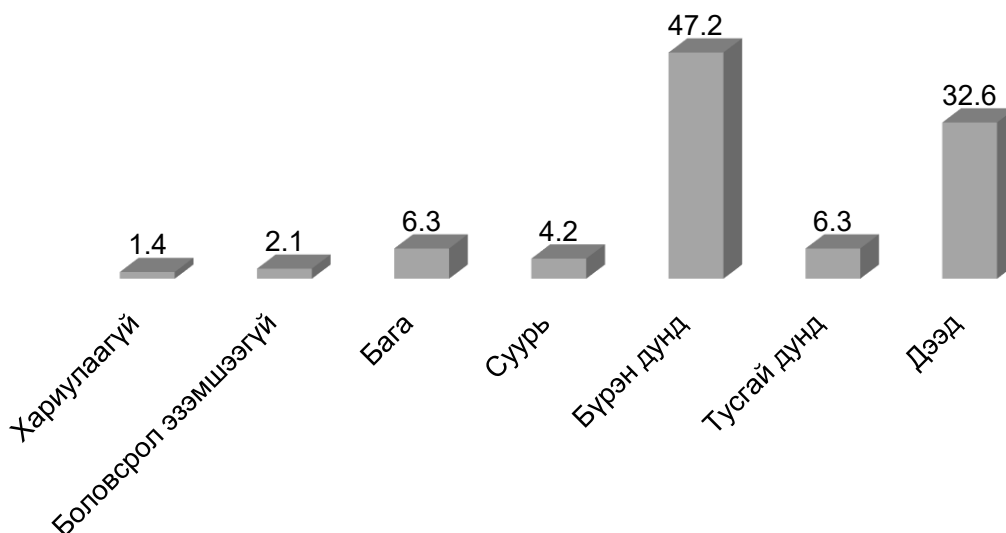
Зураг 7. Хүүхдүүдийн эхийн боловсролын түвшин, хувиар (3-5 нас)

Нийт хүүхдүүдийн эхийн 93.8 хувь бүрэн дунд буюу түүнээс дээш боловсрол эзэмшсэн бол 6.3 хувь нь бага, суурь боловсролтой ба ямар нэг боловсрол эзэмшээгүй байна.

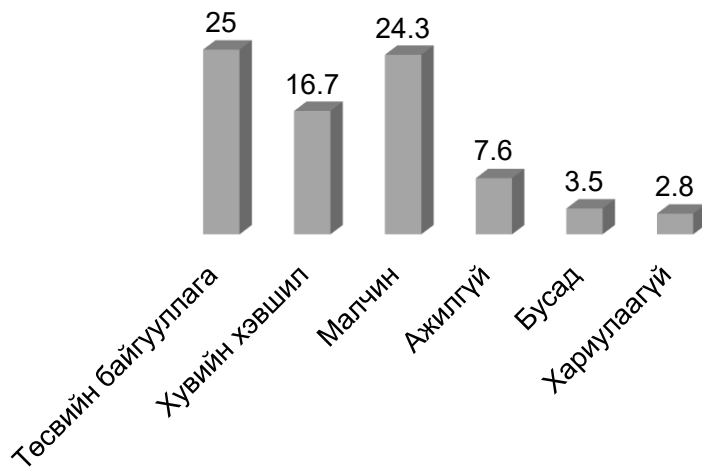

Зураг 8. Хүүхдүүдийн эцгийн боловсролын түвшин, хувиар (3-5 нас)

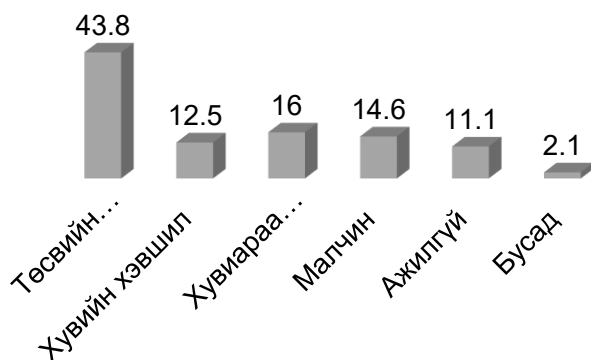
Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцгийн боловсрол эзэмшсэн байдлыг авч үзэхэд 47.2 хувь нь бүрэн дунд боловсролтой, 32.6 хувь нь дээд боловсролтой, 6.3 хувь нь бага болон суурь боловсрол эзэмшсэн байгаа ба 3.5 хувь нь ямар нэг боловсрол эзэмшээгүй эсвэл боловсролын түвшний талаарх асуултад хариулаагүй байна.

Зураг 9. Хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлт, хувиар (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлтийн байдлыг авч үзэхэд 25 хувь нь төсвийн байгууллагад, 16.7 хувь нь хувийн хэвшлийн байгууллагад, 24.3 хувь нь малчин, 2.8 хувь нь хариулахаас түдгэлзжээ.

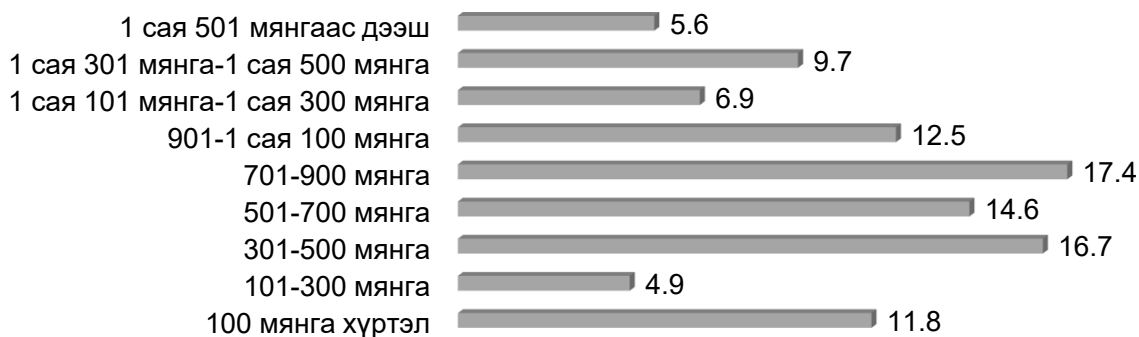
Зураг 10. Хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлт, хувиар (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлтийн байдлыг авч үзэхэд төсвийн байгууллагад 48.3 хувь нь, хувийн хэвшлийн байгууллагад, 14.6 хувь нь

малчин, 18.3 хувь нь ажил эрхэлдэггүй байна.

Зураг 11. Хүүхдүүдийн амьдарч буй өрхийн сарын орлого, хувиар (3-5 нас)

Хүүхдүүдийн 65.4 хувь нь 100.0 - 900.0 мянга хүртэл төгрөгийн орлоготой гэр бүлд, амьдарч байна.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн хөдөлгөөн гүйцэтгэх чадвар буюу бие бялдрын хөгжлийн талаарх болон үзэг бал, халбага өөрөө барьж зурж, бичиж хоолоо иддэг талаар, шүд гараа угаах дадал бий болсон талаарх болон өөрийн тухай ойлголтуудыг эцэг эх ба асран хамгаалагчид багш нараас авсан болно.

Хүснэгт 6. Хүүхдүүдийн өөрийн санаа бодлоо яриагаар илэрхийлэх байдал - эцэг, эх асран хамгаалагчдын хариултаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Сул	6.3	0	0
Дундаж	10.4	8.3	10.4
Сайн	47.9	45.8	31.3
Маш сайн	35.4	45.8	58.3

Гурван наснаас хүүхдүүд өөрийн санаа бодлоо хэл яриагаар илэрхийлэх боломжтой болдог байна. Нас нэмэгдэх тусам энэ чадвар нэмэгддэг байна.

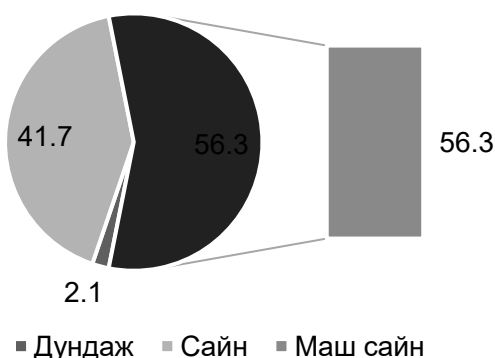
Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 88.2 хувь нь өөрийн санаагаа яриагаар илэрхийлэх бүрэн боломжтой, 2.1 хувь нь өөрийн санаагаа яриагаар сул түвшинд илэрхийлдэг гэж эцэг эх асран хамгаалагчид үзсэн байна.

Хүснэгт 7. Баярлаж, уурлаж байгаа гэх мэт сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар, хувиар (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Дундаж	4.2	0	2.1
Сайн	50	47.9	27.1
Маш сайн	45.8	52.1	70.8

Эцэг, эх асран хамгаалагчдын үзэж байгаагаар хүүхдүүд 3 наснаас сэтгэлийн хөдөлгөөний илрэлийг таньж ойлгож хариу үзүүлэх боломжтой болсон байдаг гэж хариулсан байна. Нас нэмэгдэх тусам энэ чадварын үзүүлэлт сайжирдаг байна.

Зураг 12. Баярлаж, уурлаж байгаа гэх мэт сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар (Хөвсгөл, 3-5 нас)

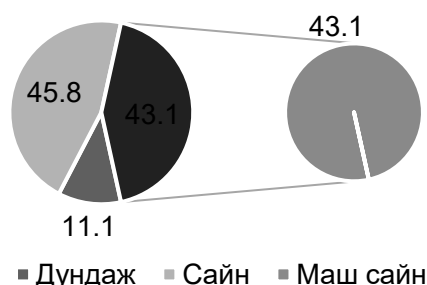
Баярлах, хөөрөх, гуниглах уурлах сэтгэл хөдөлгөөний илрэлийг нийт хүүхдүүдийн 98 хувь нь маш сайн ялгаж таньж ойлгодог гэж эцэг, эх асран хамгаалагчид хариулсан байна.

Хүснэгт 8. Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг талаарх хариулт (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Дундаж	14.6	10.4	8.3
Сайн	50	50	37.5
Маш сайн	35.4	39.6	54.2

Хүүхдүүдийг өгсөн зааврын дагуу бие дааж тухайн үйлдлийг гүйцэтгэж чадна тухайлбал 3 насны хүүхдүүдийн 85.4 хувь нь маш сайн чадна гэж эцэг эх асран хамгаалагчид хариулсан байна. Нас нэмэгдэх тусам энэ чадвар нэмэгддэг гэх үзжээ.

Зураг 13. Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг талаарх хариулт (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 88.9 хувь нь өгч байгаа бие дааж зааврын дагуу тухайн зүйлийг гүйцэтгэх чадвартай гэх хариулсан байна. Энэ нь бидний судалгаанд

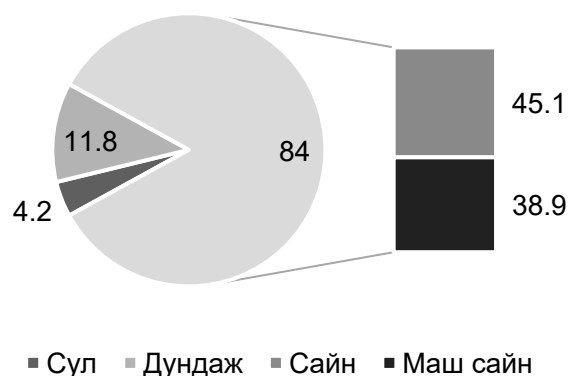
хамрагдаж буй хүүхдүүд өгсөн зааврын дагуу сорил гүйцэтгэх боломжтой гэж үзэж болох юм.

Хүснэгт 9. Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг талаарх хариулт (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Сул	4.2	4.2	4.2
Дундаж	22.9	6.3	6.3
Сайн	41.7	58.3	35.4
Маш сайн	31.3	31.3	54.2

Хүүхдүүдийг ямар нэг зүйлийг сонирхож эхлээд түүнийгээ дуустал нь 3 насны хүүхдүүдийн 73.0 хувь нь, 4 насны хүүхдүүдийн 89.6 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 89.2 хувь нь хийх чадвартай гэж хариулсан ба нас нэмэгдэх тусам энэ чадвар нэмэгдсэн байгаагаар эцэг, эх асран хамгаалагчид хариулжээ.

Зураг 14. Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг талаарх хариулт (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 84 хувь нь өөрийнхөө сонирхож эхэлсэн зүйлээ дуустал нь хийдэг, 4.2 хувьд нь сонирхож хэлээд дуустал хийхгүй орхих тал байдаг гэж эцэг, эх асран

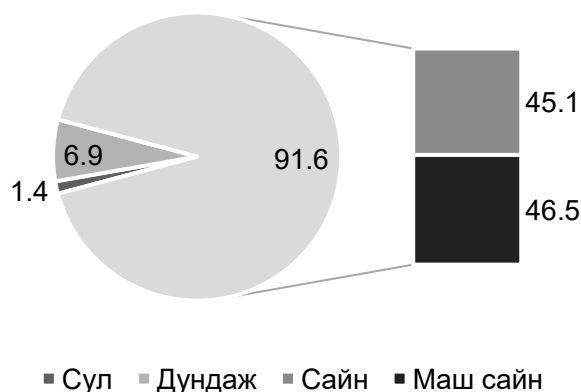
хамгаалагчид нь хариулжээ.

Хүснэгт 10. Гар, шүдээ угаах дадал бий болсон талаарх хариулт (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Сул	2.1	0	2.1
Дундаж	8.3	6.3	6.3
Сайн	43.8	64.6	27.1
Маш сайн	45.8	29.2	64.6

Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн 89.2 хувь нь гар, шүдээ угаах дадалтай болсон гэж хариулсан ба нас нэмэгдэх тусам энэ дадал 93.7 хувьд нь бий болсон гэж хариулжээ.

Зураг 15. Гар, шүдээ угаах дадал бий болсон талаарх хариулт (3-5 нас)

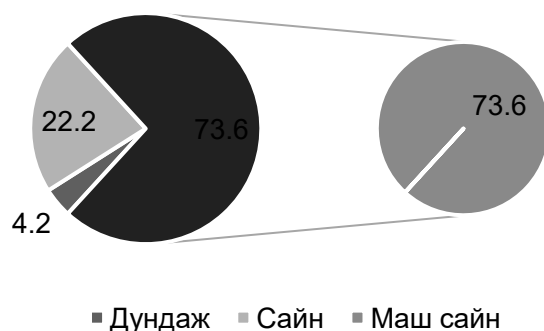
Эцэг, эх асран хамгаалагчдын хариултаас үзэхэд судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 91.6 хувьд гараа угаах, шүдээ угаах дадал бий болсон байна.

Хүснэгт 11. Халбага сэрээ, харандаагаа өөрөө барьдаг эсэх талаарх хариулт (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Дундаж	4.2	4.2	4.2
Сайн	22.9	35.4	8.3
Маш сайн	72.9	60.4	87.5

Гурван насны хүүхдүүдийн 95.8 хувь нь өөрөө харандаа барьж зурдаг, халбагаа барьж хоолоо иддэг, 4-5 насны хүүхдүүдийн 95.8 хувь нь өөрсдөө барьж зурж, хоолоо идэж чадна гэж эцэг, эх асран хамгаалагчид нь хариулсан байна.

Зураг 16. Халбага сэрээ, харандаагаа өөрөө барьдаг эсэх талаарх хариулт (3-5 нас)

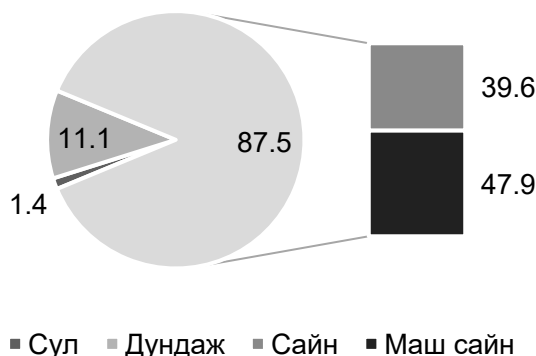
Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 95.8 хувь нь өөрөө халбага сэрээгээ барьж хоолоо иддэг ба харандаагаа барьж зурж бичдэг гэж эцэг, эх асран хамгаалагчид хариулсан байна.

Хүснэгт 12. Хүүхдүүдийн саадыг давж гүйх, харайх үйлдэг хэрхэн хийдэг талаарх хариулт (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Сул	0	2.1	2.1
Дундаж	20.8	4.2	8.3
Сайн	37.5	47.9	33.3
Маш сайн	41.7	45.8	56.3

Бие бялдрын хөгжлийг илэрхийлэх үзүүлэлт нь хүүхдүүд бие дааж ямар нэг саадыг давж гүйж, харайх нь чадвараар тодорхойлогдох ба 3 насны хүүхдүүдийн 79.2 хувь нь, 4 насны хүүхдүүдийн 93.7 хувь нь, 5 насны хүүхдүүдийн 89.6 хувь нь амжилттай гүйцэтгэдэг гэж эцэг эх, асран хамгаалагчид хариулсан байна.

Зураг 17. Хүүхдүүдийн саадыг давж гүйх, харайх үйлдэг хэрхэн хийдэг талаарх хариулт, хувиар (3-5 нас)

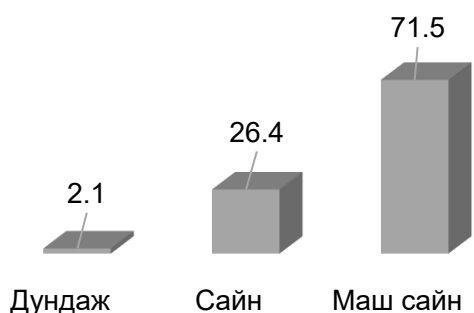
Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 87.5 хувь нь өмнө тохиолдож буй саадыг давж гүйж харайх үйлдэл маш сайн хийдэг, 11.1 хувь нь энэ үйлдлийг гүйцэтгэхдээ заримдаа унах саадыг давж гарч чадахгүй байдаг гэж хариулсан байна.

Хүснэгт 13. Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох дуртай эсэх талаарх хариулт, хувиар (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Дундаж	2.1	0	4.2
Сайн	31.3	31.3	16.7
Маш сайн	66.7	68.8	79.2

Хүүхдүүд аль ч насанд бие биетэйгээ хамтран тоглох дуртай байдаг байна.

Зураг 18. Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох дуртай эсэх талаарх хариулт (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 97.9 хувь нь үе тэнгийн хүүхдүүдтэйгээ хамтран тоглох дуртай байдаг гэж эцэг эх, асран хамгаалагчид нь хариулсан байна.

Хүснэгт 14. Хүүхдүүдийн үндсэн мэдээллийн хоорондын хамаарал (3-5 нас)

	Хүүхдийн цэцэрлэгт хамрагдсан жил	Амьдралын нөхцөл	Эцгийн боловсрол	Эхийн боловсрол	Эцгийн хөдөлмөр эрхлэлт	Эхийн хөдөлмөр эрхлэлт	Өрхийн сарын орлого
Хүүхдийн цэцэрлэгт хамрагдсан жил	1			.228**		-.257**	.250**
Амьдралын нөхцөл		1	-.301**		.283**		-.251**
Гэрээс цэцэрлэг хүртэлх зай		.224**					
Эцгийн боловсрол			1	.512**	-.536**	-.224**	.483**
Эхийн боловсрол				1	-.240**	-.449**	.564**
Эцгийн хөдөлмөр эрхлэлт					1		-.483**
Эхийн хөдөлмөр эрхлэлт						1	-.397**
Өөрийн санаа бодлоо яриагаар хэр илэрхийлдэг	.245**						
Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг					-.236**		
Үеийнхэнтэйгээ хамтарч тоглох дуртай			.230**				-.226**
Саадыг давж гүйх, харайх	.243**		.236**	.243**			

зэрэг үйлдлийг
хийдэг

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Хүүхдүүдийн амьдарч буй өрхийн сарын орлого нь эцэг эхийн боловсрол ба хөдөлмөр эрхлэлтэй холбоотой байна. Хүүхдүүдийн цэцэрлэгт хамрагдсан жил нь өөрийн санаа бодлоо яриагаар илэрхийлэх чадвар, саадыг давж гүйж харайх үйлдлийг хийдэгтэй хамааралтай байна. Хүүхэд цэцэрлэгт хамрагдах тусам яриах чадвар, бие бялдрын хөгжил сайжирдаг байна.

Хүснэгт 15. Хүүхдийн хөгжилтэй холбоотой асуудлын хариултын хамаарал (3-5 нас)

	Өөрийн санаа бодлоо яриагаар илэрхийлдэг	Сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар	Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг	Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг	Гараа угаах, шүдээ угаах дадал бий болсон	Өөрөө халбага, сэрээ, харанд аа барьдаг	Үеийнхэнтэйг ээ хамтарч тоглох дуртай	Саадыг давж гүйж харайх зэрэг үйлдлийг хийдэг
Хүйс								-.200*
цэцэрлэгт хамрагдсан жил	.245**							.243**
Эцгийн боловсрол		.211*	.154				.230**	.236**
Эхийн боловсрол								.243**
Эцгийн хөдөлмөр эрхлэлт			-.236**					
Эхийн хөдөлмөр эрхлэлт							-.226**	
Өөрийн санаа бодлоо яриагаар илэрхийлдэг	1	.413**	.356**	.263**	.332**	.302**	.345**	.364**
Сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таньж ойлгох чадвар	.413**	1	.332**	.167*	.216**	.304**	.303**	.309**
Өгсөн зааврын дагуу бие даан тухайн үйлдлийг хийдэг	.356**	.332**	1	.437**	.374**	.367**	.271**	.350**
Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг	.263**		.437**	1	.310**	.260**		.296**
Гараа угаах, шүдээ угаах дадал бий болсон	.332**	.216**	.374**	.310**	1	.496**		.226**
Өөрөө халбага, сэрээ,	.302**	.304**	.367**	.260**	.496**	1	.420**	.298**

харандааг барьдаг эсэх								
Үеийнхэнтэйг ээ хамтарч тоглох дуртай	.345**	.303**	.271**			.420**	1	.302**
Саадыг давж гүйх, харайх зэрэг үйлдлийг хэр хийдэг	.364**	.309**	.350**	.296**	.226**	.298**	.302**	1

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн танин мэдэх, нийгэмшил, бие бялдрын хөгжилтэй холбоотой асуултуудад эцэг эх, асран хамгаалагчдын хариултууд бие биетэйгээ харилцан хамааралтай байна.

4.1.2. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл

Судалгаанд Хөвсгөл аймгийн төвийн ерөнхий боловсролын 2 сургууль болон 2 сумын ерөнхий боловсролын 2 сургуулийн нийт 576 хүүхдээс судалгааг авав.

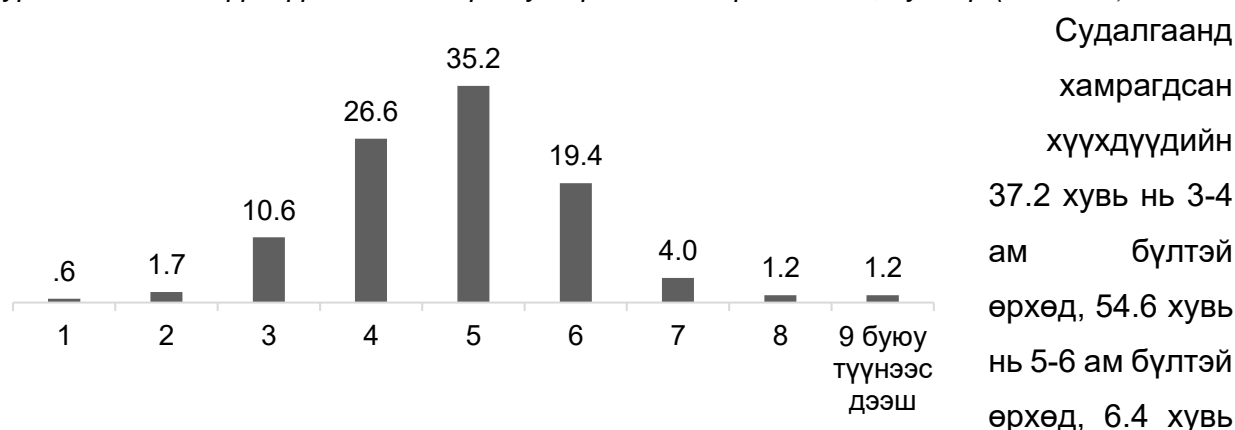
Хүүхдүүдийг сонгохдоо хүйсийн хувьд тэнцвэртэй хамрагдахаар түүврийг хийсэн.

Хүснэгт 16. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн нас, хүйс (6-17 нас)

	Эрэгтэй	Эмэгтэй
6 нас	8.2%	8.4%
7 нас	7.9%	8.8%
8 нас	8.6%	8.1%
9 нас	8.2%	8.4%
10 нас	8.2%	8.4%
11 нас	7.6%	9.1%
12 нас	9.3%	7.4%
13 нас	8.2%	8.4%
14 нас	8.2%	8.4%
15 нас	8.2%	8.4%
16 нас	8.2%	8.4%
17 нас	8.9%	7.7%

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 49.5 хувь нь эмэгтэй, 50.5 хувь нь эрэгтэй байна.

Зураг 19. Нийт хүүхдүүдийн амьдарч буй өрхийн ам бүлийн тоо, хувиар (6-17 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 37.2 хувь нь 3-4 ам бүлтэй өрхөд, 54.6 хувь нь 5-6 ам бүлтэй өрхөд, 6.4 хувь

нь 7-оос дээш ам бүлтэй өрхөд амьдардаг байна.

Хүснэгт 17. Нийт хүүхдүүдийн амьдарч буй газар, хувиар (6-17 нас)

<i>дотуур байранд</i>	<i>таньдаг айлдаа</i>	<i>хамаатан</i>	<i>өвөө, эмээгийн дээ</i>	<i>гэртээ</i>
13.7	1.0	3.1	10.2	71.9

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 71.9 хувь нь гэртээ амьдарч байгаа бол 27.9 хувь нь таньдаг айл, хамаатан, эмээ өвөөгийн дөө амьдарч байна. Нийт хүүхдүүдийн 20.6 хувь нь тусдаа өрөөтэй байна.

Зураг 20. Хүүхдүүдийн амьдарч буй нөхцөл, хувиар (6-17 нас)

<i>гэр хороолол</i>	<i>цэвэр, бохир усны хангамжид холбогдсон гэр хороолол</i>	<i>орон сууц</i>	<i>түрээсийн байр</i>
64.1	14.8	19.3	1.9

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 64.1 хувь нь цэвэр ус, бохир усны хангамжид холбогдоогүй гэр хороололд амьдарч байгаа бол 19.3 хувь нь орон сууцанд амьдардаг байна.

Хүснэгт 18. Хүүхдүүдийн сургуулиас хэр зайтай амьдарч байгаа байдал, хувиар (6-17 нас)

<i>5 км дээш</i>	<i>4-5 км</i>	<i>3-4 км</i>	<i>2-3 км</i>	<i>1-2 км</i>	<i>500 м-1 км</i>	<i>500 м</i>
2.6	2.4	5.4	8.9	20.5	30.0	30.2

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн ихэнх хувь нь сургуульдаа 500м – 1 км зайнаас алхаж ирдэг бол хамгийн 2.6 орчим хувь нь сургуулиасаа 5-аас дээш км-ийн зайд амьдарч байна. Хөвсгөл аймагт амьдарч буй хүүхдүүдийн 60.2 хувь нь сургуулийнхаа ойр хамран тойрох хүрээнд амьдарч суралцдаг байна.

Нийт хүүхдүүдийн 71.0 хувь нь сургуульдаа явган очдог бол 5.7 хувь нь нийтийн тээврээр, 19.4 хувь нь хувийн унаагаар сургуульдаа хүргүүлэн очдог бол 3.6 хувь нь таксигаар явдаг байна.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 64.6 хувь нь өөрсдийгөө “эрүүл” гэж тодорхойлсон бол 34.7 хувь нь хааяа өвддөг, 0.7 хувь нь “байнга өвддөг” гэж тодорхойлжээ.

Ихэнх хүүхдүүд 67.4 хувь нь 20-22 цагийн хооронд унтадаг бол 32.7 хувь нь 23-шөнийн 1 цагт унтадаг байна.

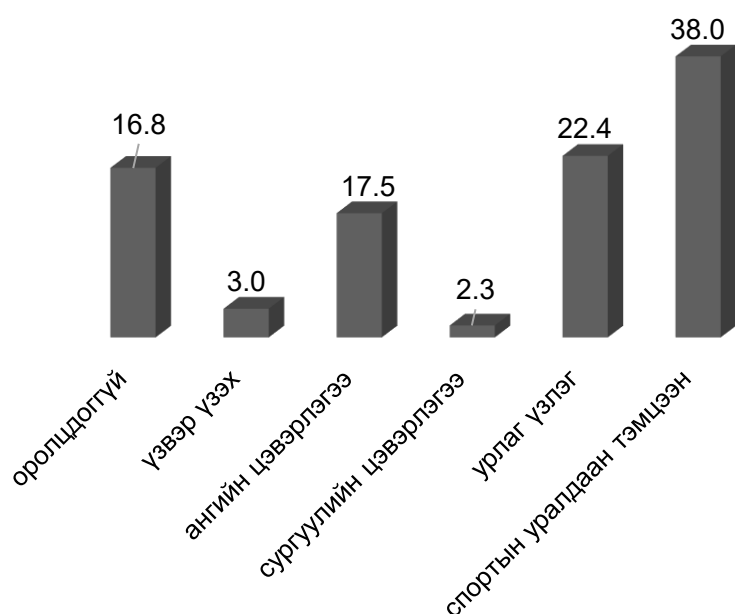
Хүснэгт 19. Эцэг эхийн хүүхдэдээ хандах хандлага, хувиар (6-17 нас)

<i>зоддог</i>	<i>загнадаг</i>	<i>магтдаг</i>	<i>сайн байдаг</i>	<i>урамшуулдаг</i>
0.2	2.8	12.3	66.8	17.9

6-17 насны хүүхдүүдийн 66.8 хувь нь эцэг эх нь хүүхдэдээ сайн ханддаг гэж хариулсан бол 2.8 хувь нь “загнадаг” эсвэл “зоддог” гэж хариулсан байна. Харин багш нар хүүхдүүдтэй харилцахдаа 3.5 хувь нь “загнаж харьцдаг”, 2.8 хувь нь багш “тоодоггүй”, 34.9 хувь нь “үргэлж зөвлөдөг” гэж хариулсан байна.

Гэрийн даалгавар гүйцэтгэх нь 5.2 хувьд нь хэцүү байдаг гэсэн бол 31.8 хувь нь амархан байдаг, 63.0 хувь нь дунд зэрэг байдаг гэж хариулжээ.

Зураг 21. Хичээлийн бус цагаар зохион байгуулдаг ажилд оролцох байдал, хувиар (6-17 нас)

Хичээлийн бус цагаар сургуулиас зохион байгуулж буй ажилд хэрхэн оролцдог талаар хүүхдүүдээс асуухад “ямар нэг ажилд огт оролцдоггүй” гэж 16.8 хувь нь хариулсан бол 38.0 хувь нь “сургуулиас зохион байгуулдаг спортын уралдаан тэмцээнд оролцдог” гэж хариулжээ.

Спортоор хичээллэдэг эсэх талаар асуухад нийт хүүхдүүдийн 54.0 хувь нь “хичээллэдэг” байна.

Хүүхдүүд тухайн сонгосон спортын төрлөөрөө ихэвчлэн 1-3 жил хичээллэдэг ба цаашид үргэлжлүүлж буй хүүхэд, залуучуудын хувь бага байна.

Хүснэгт 20. Хүүхдүүдийн эцгийн боловсрол эзэмшсэн байдал, хувиар (6-17 нас)

Боловсрол эзэмшээгүй	Бага боловсрол	Суурь боловсрол	Бүрэн дунд боловсрол	Тусгай мэргэжлийн боловсрол	Дээд боловсрол	Байхгүй
1.2	15.5	10.6	42.5	4.2	15.3	10.8

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн эцгийн боловсрол эзэмшсэн байдлыг авч үзэхэд 42.5 хувь нь бүрэн дунд боловсролтой, 15.3 хувь нь дээд боловсролтой, 25.5 хувь нь бага болон суурь боловсрол эзэмшсэн байгаа ба 1.2 хувь нь ямар нэг боловсрол эзэмшээгүй байгаа нь нилээд бага хувьтай байна. Мөн нийт хүүхэд, залуучуудын 10.8 хувь нь эцэггүй буюу эзэмшсэн боловсролын түвшинг нь мэдэхгүй байсан.

Хүснэгт 21. Хүүхдүүдийн эхийн боловсрол эзэмшсэн байдал, хувиар (6-17 нас)

Боловсрол эзэмшээгүй	Бага боловсрол	Суурь боловсрол	Бүрэн дунд боловсрол	Тусгай мэргэжлийн боловсрол	Дээд боловсрол	Байхгүй
0.7	11.8	11.1	40.5	4.2	25.5	6.3

Нийт хүүхдүүдийн эхийн 66.0 хувь бүрэн дунд буюу түүнээс дээш боловсрол эзэмшсэн бол 0.7 хувь нь ямар нэг боловсрол эзэмшээгүй гэсэн нь эцгийн боловсрол эзэмшээгүй гэсэн хувиас бага байгаа нь эмэгтэйчүүдийг ямар нэг боловсролын түвшинд хамруулан сургадаг байсантай холбоотой байж болох юм.

Хүснэгт 22. Хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлт, хувиар (6-17 нас)

ажилгүй	тэтгэвэрт	хувиараа жигжиг бизнес эрхэлдэг	хувийн хэвшлийн байгууллагад	малчин	төсвийн байгууллагад	гадаадад	байхгүй
3.6	0.9	17.2	11.3	40.1	14.2	1.6	11.1

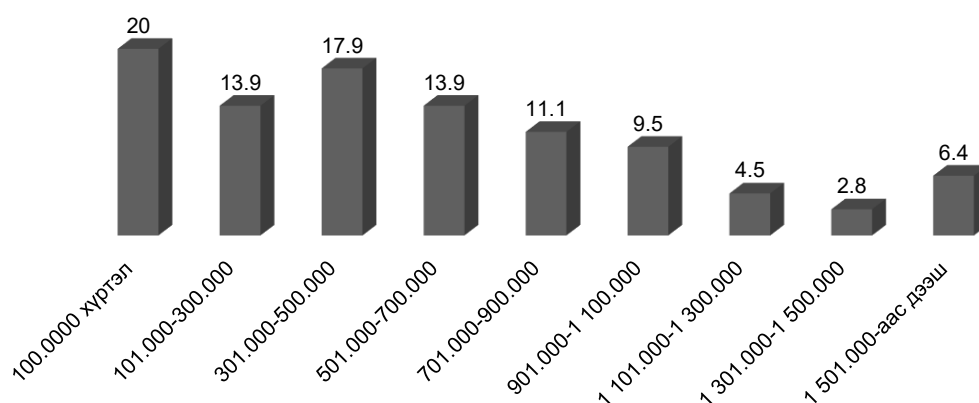
Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн эцгийн ажил эрхлэлтийн байдлыг авч үзэхэд төсвийн байгууллагад 14.2 хувь нь ажилладаг, 17.2 хувь нь хувиараа ямар нэг жигжиг бизнес эрхэлдэг бол 3.6 хувь нь ямар нэг ажил эрхэлдэггүй байна.

Хүснэгт 23. Хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлт, хувиар (6-17 нас)

ажилгүй	тэтгэвэрт	хувиараа жигжиг бизнес эрхэлдэг	хувийн хэвшлийн байгууллагад	малчин	төсвийн байгууллагад	гадаадад	байхгүй
6.6	2.1	13.9	10.4	39.1	20.8	0.3	6.8

Нийт хүүхдүүдийн эхийн ажил эрхлэлтийн байдлыг үзэхэд хувиараа жигжиг бизнес эрхэлдэг 13.9 хувь, төсвийн байгууллагад 20.8 хувь нь ажилладаг бол ямар нэг ажил хийдэггүй 6.6 хувьтай байна. Эцэг эхийн гадаадад ажиллаж байгаа хувь нь бараг адилхан 0.3 хувь байна.

Зураг 22. Өрхийн сарын орлого, хувиар (6-17 нас)

Нийт хүүхдүүдийн 76.8 хувь нь 900.0 мянга хүртэл төгрөгийн орлоготой гэр бүлд амьдарч байгаа ба 23.2 хувь нь сардаа 901.0 мянгаас дээш төгрөгийн орлоготой гэр бүлд амьдарч байна.

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдээс асуулгын аргаар ерөнхий мэдээлэл цуглуулсан.

4.1.3. Дүгнэлт

СӨБ-д хамрагдаж буй хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл

- Санамсаргүй судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн нас хүйс тэнцвэртэй байна.
- Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 65.3 хувь нь 4-5 ам бүлтэй өрхөд амьдардаг байна.
- Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн 10.4 хувь нь, 4-5 насны хүүхдүүдийн
- 12.5-16.7 хувь нь хамаатан, таньдаг айл, эмээ өвөөгийн дөө амьдарч байна.
- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 73.6 хувь нь цэвэр бохир усны системд холбогдоогүй гэр хороололд, 21.5 хувь нь орон сууцанд амьдарч байна.
- СӨБ-д хамрагдаж буй хүүхдүүдийн 68.4 хувь нь цэцэрлэгээсээ 500м – 2 км зайтай газар амьдарч байна.
- Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 88.9 хувь нь 2-4 дэх жилдээ СӨБ-д хамрагдаж байна.
- Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн эхийн боловсролын түвшинг авч үзвэл 28.5 хувь нь бүрэн дунд, 59.7 хувь нь дээд боловсролтой, төсвийн байгууллагад 25.0 хувь нь, 24.3 хувь нь малчин, 7.6 хувь нь ямар нэг ажил эрхлээгүй байна.
- Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн эцгийн боловсролын түвшинг авч үзвэл 47.2 хувь нь бүрэн дунд, 32.6 хувь нь дээд боловсролтой, 16.7 хувь нь хувийн хэвшилд, 24.3 хувь нь малчин, 7.6 хувь нь ямар нэг ажил эрхлээгүй байна.
- Хүүхдүүдийн 5.6 хувь нь 1.500.000 аас дээш орлогтой гэр бүлд, 11.8 хувь нь 100.000 хүртэлх сарын орлогтой гэр бүлд амьдарч байна.
- Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн эцэг эх асран хамгаалагчид 88.2 хувь нь өөрийн санаагаа яриагаар илэрхийлэх бүрэн болмжтой, 98 баярлах, хөөрөх, гуниаглах уурлах сэтгэл хөдөлгөөний илрэлийг маш сайн ялгаж таньж ойлгодог, 88.9 хувь нь өгч байгаа бие дааж зааврын дагуу тухайн зүйлийг гүйцэтгэх чадвартай, 84 хувь нь өөрийнхөө сонирхож эхэлсэн зүйлээ дуустал нь хийдэг, 91.6 хувьд гараа угаах, шүдээ угаах дадал бий болсон, 95.8 хувь нь өөрөө халбага сэрээгээ барьж хоолоо иддэг ба харандаагаа барьж зурж бичдэг, 87.5 хувь нь өмнө тохиолдож буй саадыг давж гүйж харайх үйлдэл маш сайн, 97.9 хувь нь үе тэнгийн хүүхдүүдтэйгээ хамтран тоглох дуртай гэж хариулсан байна.
- Хүүхдүүдийн хөгжлийн талаарх хариултын харилцан хамаарал өндөр байна. Хүүхдүүдийн цэцэрлэгт хамрагдсан жил нь өөрийн санаа бодлоо яриагаар

илэрхийлэх чадвар, саадыг давж гүйж харайх үйлдлийг хийдэгтэй хамааралтай байна.

ЕБС-д суралцаж буй хүүхдүүдийн ерөнхий мэдээлэл

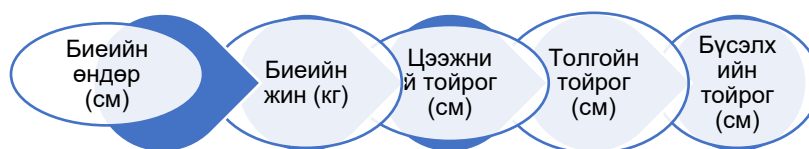
- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 49.5 хувь нь эмэгтэй, 50.5 хувь нь эрэгтэй байна.
- Ам бүлийг авч үзвэл 61 хувь нь таваас дээш ам бүлтэй өрхөд амьдардаг байна.
- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 71.9 хувь нь гэртээ амьдарч байгаа бол таньдаг айл, хамаатан, эмээ өвөөгнийндөө 14.3 хувь нь сургуулийн дотуур байранд 13.7 хувь нь амьдарч байна.
- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн 64.1 хувь нь цэвэр ус, халуун хүйтэн усанд холбогдоогүй гэр хороололд амьдарч байгаа бол нийт хүүхдүүдийн 19.3 хувь нь орон сууцанд амьдардаг байна.
- Нийт хүүхдүүдийн 5.7 хувь нь нийтийн тээврээр, 19.4 хувь нь хувийн унаагаар сургуульдаа хүргүүлдэг байна.
- Нийт хүүхдүүдийн 54.0 хувь нь спортын ямар нэг төрөлөөр хичээллэдэг буюу голчлон багийн спортоор хичээллэдэг байна.
- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эхийн боловсролын түвшин өндөр байна.
- Нийт хүүхдүүдийн 76.8 хувь нь 900,0 мянга хүртэл төгрөгийн орлоготой гэр бүлд амьдарч байна

4.2. СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН БИЕ БЯЛДРЫН ӨСӨЛТ ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ

4.2.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийн онцлог

Хүний бие бялдрын хөгжлийг биеийн ерөнхий өсөлт хөгжил, бие бялдрын бэлтгэлжилтийн байдал гэсэн хоёр үндсэн хэлбэрээр авдаг. Бид энэхүү судалгаагаар хүүхдийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийг биеийн өндөр, биеийн жин, толгойн болон цээжний тойрог хэмжих хэмжилтийн аргаар, бүсэлхийн тойрог; бэлтгэлжилтийг хурд, хүч, уян хатан, авхаалж самбаа, тэсвэрийн чанарыг хугацаагаар хэмжиж тодорхойлсон.

Бие бялдрын ерөнхий хөгжил

Бие махбодын органик бодисын хэмжээ нэмэгдэж, биеийн бүтцийн үндсэн нэгж болох эсийн тоо нэмэгдсэний улмаас хүүхдийн биеийн жин болон өндөр нэмэгдэх үзэгдлийг өсөлт гэнэ. Өсөлт нь хүүхдийн бие махбодын өөрчлөлтийн тоон үзүүлэлт. Харин хөгжил гэдэг нь бие махбодын бүтэц үйл ажиллагаа, тэдгээрийн холбоо, зохицуулга улам нарийн нийлмэл болох үйл явц. Иймээс хөгжил нь хүүхдийн бие махбодын чанарын өөрчлөлтийг харуулдаг. Хүүхдийн өсөлт, хөгжил буюу түүний бие махбодын тоо, чанарын өөрчлөлт нь харилцан уялдаа холбоотой, шүтэлцээтэй явагддаг. Хүүхдийн бие махбодын өсөлт нь ямагт чанарын өөрчлөлт болох хөгжлийг бий болгодог.

Толгойн тойрог (см)

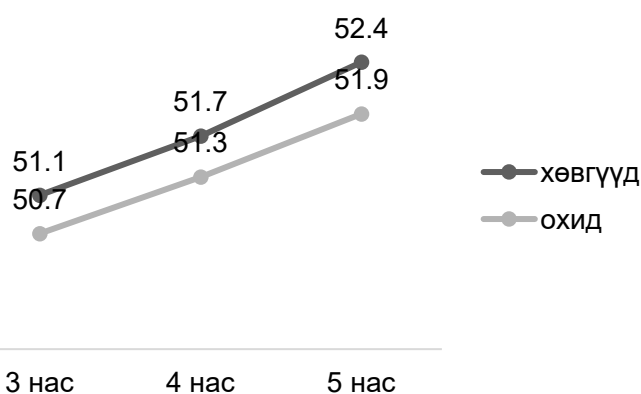
Хүүхдийн толгойн тойргийг хулдаасан метр ашиглан хэмжсэн бөгөөд 1 мм-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжсэн.

Хүснэгт 24. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

	Хөвгүүд		
	3 нас	4 нас	5 нас
Mean	51.0654	51.6667	52.4167
Std. Error	.22570	.22048	.24489
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	50.5985	51.2106
	Upper Bound	51.5323	52.1228
Median	51.0000	52.0000	52.2500
Variance	1.223	1.167	1.906

Std. Deviation		1.10572	1.08012	1.38051
Minimum		48.00	50.00	50.00
Maximum		53.00	54.00	55.00
Range		5.00	4.00	5.00
Охид				
		3 нас	4 нас	5 нас
Mean		51.0654	51.6667	52.4167
Std. Error		.22570	.22048	.24489
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	50.5985	51.2106	50.1684
	Upper Bound	51.5323	52.1228	51.1816
Median		51.0000	52.0000	52.2500
Variance		1.223	1.167	1.906
Std. Deviation		1.10572	1.08012	1.38051
Minimum		48.00	50.00	50.00
Maximum		53.00	54.00	55.00
Range		5.00	4.00	5.00

Зураг 23. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Хүүхдүүдийн толгойн тойргийн хэмжээ нас нэмэгдэхийн хэрээр өссөн үзүүлэлттэй байна. Энэ насанд физиологийн өөрчлөлтүүд эрчимтэй явагддаг үе бөгөөд анатоми, физиологийн онцлогоос авч үзвэл: хүүхдийн тархины хэмжээ 5 нас хүрэхэд

жингийн хувьд насанд хүрсэн хүнийхтэй бараг тэнцүү болж тархины мушгиралт ба ховилын хөгжил маш эрчимтэй явагддаг байна.

Биеийн өндөр (см)

Хэмжих нэгж нь сантиметр (см) бөгөөд хүүхдийг өндрийг өндөр хэмжигч багаж ашиглан хэмжилтийг 0.1 см-ийн нарийвчлалтай авсан.

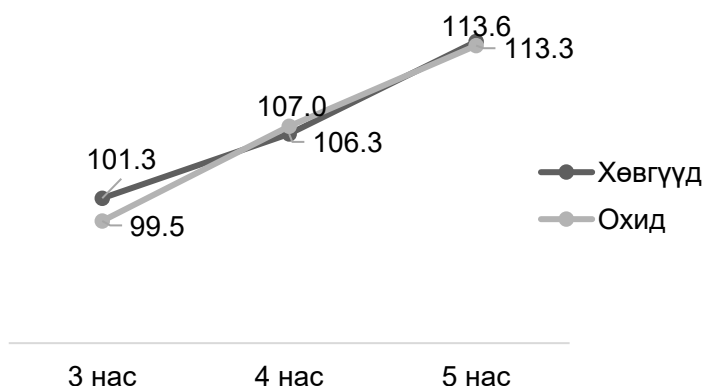
Хүснэгт 25. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Statistic		3 нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас
Хүйс		Хөвгүүд			Охид		
Mean		101.3	106.3	113.5	99.5	106.9	113.2
Std. Error		.797	.707	1.115	.661	.926	.951
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	99.6	104.8	111.2	98.1	105.0	111.2
	Upper Bound	102.9	107.8	115.8	100.9	108.8	115.2
Median		101.8	107.7	112.8	98.7	105.5	111.6
Variance		15.27	12.00	29.84	10.50	20.61	21.72
Std. Deviation		3.90	3.46	5.46	3.24	4.54	4.66
Minimum		93.80	98.50	105.30	94.50	100.00	104.00

Maximum	108.90	112.00	124.30	107.30	115.60	122.30
Range	15.10	13.50	19.00	12.80	15.60	18.30

Гурваас таван насанд охидын биеийн өндөр хамгийн бага үзүүлэлт 3 насанд 94.5см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 107.3 см байгаа бол 5 насанд 104.0 см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 122.3 см байна.

Зураг 24. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн дундаж үзүүлэлт, насаар (Хөвсгөл, 3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн биеийн өндрийн өсөлт физиологийн зүй тогтлын дагуу явагдаж байна. Гурваас дөрвөн насанд охидын биеийн өндөр 7.5 см, хөвгүүд 5.0 см, 4-5 насанд охид 6.3 см, хөвгүүд 7.3 см өссөн байна. Энэ нь

физиологийн өсөлт хөгжлийн дагуу явагдаж байгааг харуулж байна.

Биеийн жин (кг)

Биеийн жинг хэмжих нэгж нь килограмм (кг) бөгөөд хүүхдийг жинг хэмжигч багаж ашиглан хэмжилтийг 0.1 кг-ын нарийвчлалтай хийсэн.

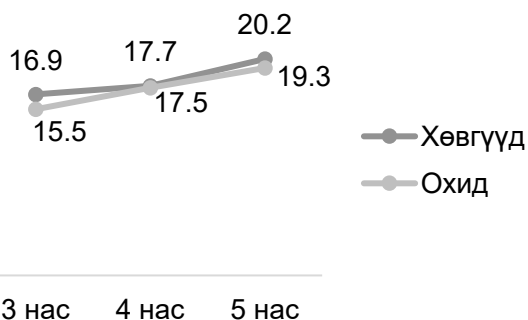
Хүснэгт 26. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Statistic		3 нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас
		Хөвгүүд			Охид		
Mean		16.9	17.7	20.2	15.5	17.5	19.3
Std. Error		0.4	0.4	0.6	0.3	0.4	0.4
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	16.1	16.9	18.9	14.9	16.7	18.4
	Upper Bound	17.6	18.4	21.4	16.1	18.3	20.3
Median		16.5	18.0	19.5	15.9	17.6	19.1
Variance		3.2	3.1	8.5	1.8	3.4	4.8
Std. Deviation		1.8	1.8	2.9	1.4	1.8	2.2
Minimum		13.7	15.2	15.9	12.9	14.9	15.0
Maximum		19.8	21.4	24.9	18.2	23.1	23.5
Range		6.1	6.2	9.0	5.3	8.2	8.5

Гурван насанд охидын биеийн жингийн хамгийн бага үзүүлэлт 12.9 кг, хамгийн өндөр үзүүлэлт 18.2 кг байна. Стандарт хазайлт 1.4 байна.

Зураг 25. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Хүүхдүүдийн биеийн жин нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлттэй ба физиологийн зүй тогтолын дагуу өссөн үзүүлэлттэй байна.

Бүсэлхийн тойрог (см)

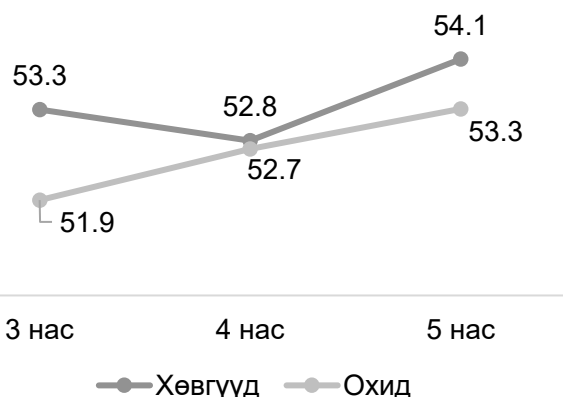
Хэмжих нэгж нь сантиметр (см) бөгөөд хэмжилтийг 0.1 см-ийн нарийвчлалтай авсан.

Хүснэгт 27. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

	Хөвгүүд			Охид		
	3 нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean	53.3	52.8	54.1	51.9	52.7	53.3
Std. Error	0.6	0.5	0.7	0.4	0.5	0.5
95 Confidence Interval for Mean	52.0 54.6	51.8 53.9	52.6 55.5	51.1 52.8	51.7 53.7	51.16 52.242
Median	53.8	53.0	53.0	52.0	52.0	54.0
Variance	10.0	6.6	11.2	3.7	5.4	6.4
Std. Deviation	3.2	2.6	3.4	1.9	2.3	2.5
Minimum	45.0	49.0	50.0	49.0	49.0	47.0
Maximum	59.0	58.0	61.0	56.0	59.0	58.0
Range	14.0	9.0	11.0	7.0	10.0	11.0

Гурван насанд охидын бүсэлхийн тойрогт хамгийн бага үзүүлэлт 49.0 см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 56.0 см байна. Стандарт хазайлт 1.9 байна.

Зураг 26. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн бүсэлхийн тойрог 4 насанд өмнөх наснаас бага зэрэг буурч, 5 насанд нэмэгдсэн байна.

Цээжний тойрог (см)

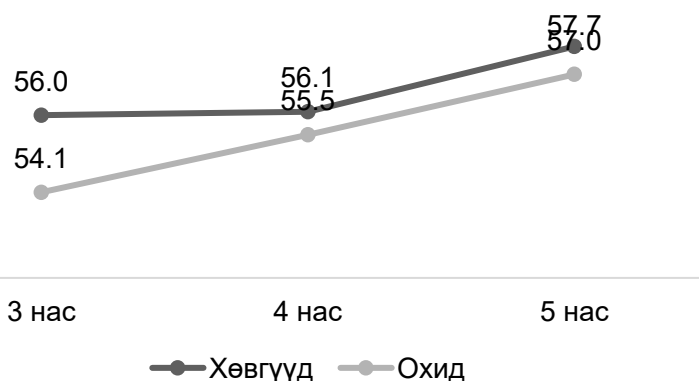
Хүүхдийн цээжний тойргийг хулдаасан метр ашиглан хэмжсэн бөгөөд 1 мм-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжсэн.

Хүснэгт 28. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Хүйс		Хөвгүүд			Охид		
Нас		3 нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean		56.0	56.1	57.7	54.1	55.5	57.0
Std. Error		0.5	0.4	0.6	0.3	0.4	0.5
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	55.0	55.3	56.4	53.5	54.7	56.0
	Upper Bound	57.0	56.9	59.0	54.7	56.4	58.0
Median		56.0	56.0	57.3	54.0	55.0	57.0
Variance		5.3	3.6	9.7	2.0	4.1	6.1
Std. Deviation		2.3	1.9	3.1	1.4	2.0	2.5
Minimum		50.5	53.0	52.0	51.0	53.0	52.5
Maximum		59.0	60.0	63.5	57.0	61.5	62.0
Range		8.5	7.0	11.5	6.0	8.5	9.5

Гурван насанд хөвгүүдийн цээжний тойрог хамгийн бага үзүүлэлт 50.5 см, хамгийн өндөр үзүүлэлт 59.0 см байна. Стандарт хазайлт 2.3 байна.

Зураг 27. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн цээжний тойрог нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлттэй байна.

4.2.2. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдийн бие бялдрын ерөнхий хөгжлийн онцлог

Биеийн өндөр (см)

Хүүхдийг тайван, номхон зогсоогоод шалнаас толгойн оройн цэг хүртэл 0.01 см-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Сургуулийн 6-17 насанд охид, хөвгүүдийн бие бялдрын бүх талын хөгжлийн суурь тавигддаг буюу биеийн бүтцийн хэв шинж галбир төлөвшиж, хөдөлгөөний янз бүрийн чадвар дадал бий болж, эрүүл мэндийн гол шалгуур болох бие бялдрын хөгжил явагддаг. Биеийн жин болон өндрийн үзүүлэлт нийгмийн, эмнэлгийн, ариун цэвэр, эрүүл ахуйн бодит үзүүлэлтэд тооцогддог байна.

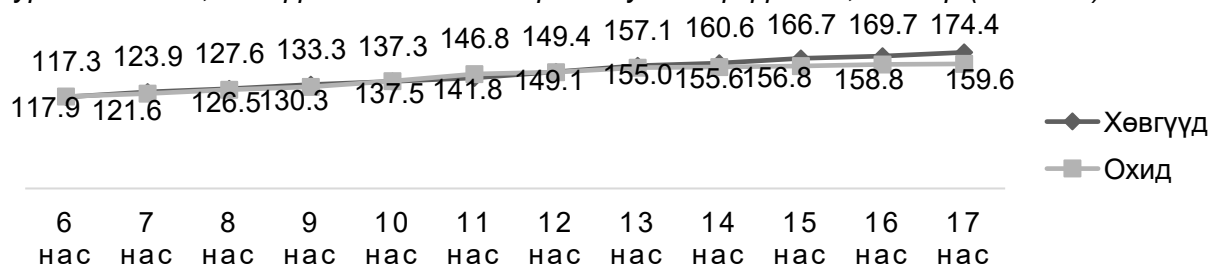
Хүснэгт 29. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)

Нас	Mean	Median	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
Хөвгүүд						
6 нас	117.28	116.00	20.50	108.70	129.20	4.77

7 нас	123.87	123.00	25.70	112.00	137.70	5.50
8 нас	127.63	127.10	21.40	116.00	137.40	5.63
9 нас	133.30	133.00	31.00	118.00	149.00	6.95
10 нас	137.27	137.50	28.80	122.20	151.00	7.67
11 нас	141.80	139.75	31.00	130.00	161.00	7.48
12 нас	149.36	147.00	39.10	136.40	175.50	10.27
13 нас	157.15	157.60	31.70	140.00	171.70	8.30
14 нас	160.55	160.50	29.50	143.00	172.50	8.27
15 нас	166.68	167.75	21.00	155.00	176.00	6.61
16 нас	169.66	169.00	28.50	154.00	182.50	6.78
17 нас	174.43	172.15	25.00	165.00	190.00	7.25
<i>Охид</i>						
6 нас	117.91	118.40	19.00	110.00	129.00	4.73
7 нас	121.58	121.00	17.00	114.00	131.00	4.37
8 нас	126.47	125.40	20.80	117.20	138.00	4.72
9 нас	130.35	130.00	23.00	119.00	142.00	6.00
10 нас	137.48	137.55	24.00	126.00	150.00	6.81
11 нас	146.78	145.45	28.30	135.00	163.30	6.74
12 нас	149.07	150.00	27.30	134.00	161.30	7.77
13 нас	155.00	154.50	22.50	144.50	167.00	4.79
14 нас	155.55	156.00	20.00	148.00	168.00	4.32
15 нас	156.75	157.05	26.60	145.00	171.60	5.98
16 нас	158.83	159.00	29.60	147.20	176.80	6.08
17 нас	159.63	159.65	18.50	152.00	170.50	5.01

6-10 насны охидын хувьд 9-7 насандаа хамгийн их өндөр болсон буюу 6.59 см-ээр, 11-12 насанд 7.57-7.78см өссөн үзүүлэлттэй байгаа бол хөвгүүдийн хувьд 9-10 насандаа 7.13 см-ээр; 11-12 насанд 5.94 см-ээр тус тус өссөн байна.

Зураг 28. Охид, хөвгүүдийн биеийн өндрийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

Биеийн өндрийн хувьд 6-17 насаны охид, хөвгүүдийн физиологийн өсөлтийн дагуу явагдаж байгаа ба 11 насанд охид, 17 насанд хөвгүүд, 16-17 насанд хөвгүүд өндөр үзүүлэлттэй байна.

Биеийн жин (кг)

Хүүхдүүдийг жин дээр эгц харуулж, хөдөлгөөнгүй зогсоогоод биеийн жинг 0.01 кг-ын нарийвчлалтайгаар хэмжсэн.

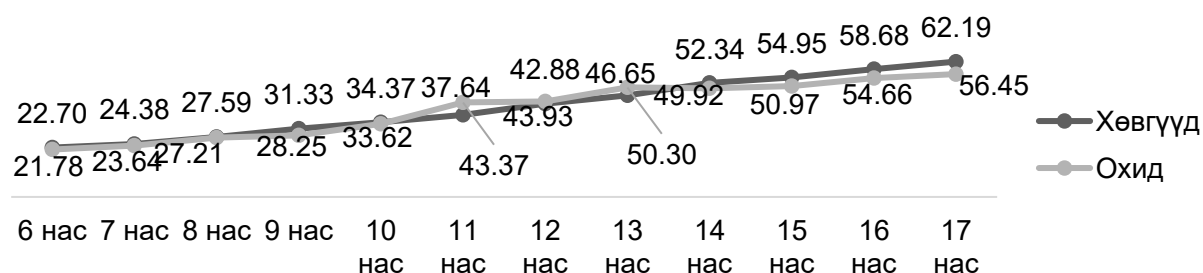
Хүснэгт 30. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

нас	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
<i>Хөвгүүд</i>					
6 нас	22.70	17.50	16.60	34.10	3.92
7 нас	24.38	14.50	20.50	35.00	3.20
8 нас	27.59	16.90	20.80	37.70	4.42
9 нас	31.33	24.80	25.00	49.80	6.46
10 нас	34.37	51.20	24.60	75.80	10.38

11 нас	37.64	38.20	26.00	64.20	10.47
12 нас	42.88	41.80	26.70	68.50	9.88
13 нас	46.65	30.00	35.80	65.80	8.25
14 нас	52.34	33.00	38.10	71.10	8.47
15 нас	54.95	46.10	39.20	85.30	9.83
16 нас	58.68	37.90	43.00	80.90	9.71
17 нас	62.19	25.40	52.50	77.90	7.02
Охид					
6 нас	21.78	8.00	18.00	26.00	2.53
7 нас	23.64	9.80	19.50	29.30	2.39
8 нас	27.21	16.00	22.00	38.00	4.39
9 нас	28.25	25.00	19.30	44.30	6.65
10 нас	33.62	35.70	23.80	59.50	7.70
11 нас	43.37	24.00	31.50	55.50	6.67
12 нас	43.93	39.00	29.70	68.70	9.42
13 нас	50.30	25.30	39.20	64.50	6.50
14 нас	49.92	33.30	37.20	70.50	7.84
15 нас	50.97	23.00	41.00	64.00	5.89
16 нас	54.66	33.40	43.50	76.90	9.51
17 нас	56.45	28.30	42.20	70.50	7.75

Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн биеийн жин нь нас нэмэгдэх тусам физиологийн онцлогийн дагуу өссөн үзүүлэлттэй байна.

Зураг 29. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

Бага ангид буюу 6-10 насанд биеийн жингийн хувьд охид, хөвгүүдийн биеийн жин ойролцоо үзүүлэлттэй байгаа ба 11 насанд охидын биеийн жин өмнөх наснаас 4 кг-аар илүү байна. Харин 14 наснаас хөвгүүд, охидын жин нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 31. Охид, хөвгүүдийн биеийн жингийн индекс, насаар (6-17 нас)

Нас	Биеийн жингийн индекс		Тайлбар
	Хөвгүүд	Охид	
6 нас	16.55	15.67	жин багатай
7 нас	15.89	15.99	жин багатай
8 нас	16.94	17.01	жин багатай
9 нас	17.63	16.63	жин багатай
10 нас	18.24	17.79	хэвийн
11 нас	18.72	20.13	хэвийн
12 нас	19.22	19.77	хэвийн
13 нас	18.77	21.13	хэвийн
14 нас	20.31	20.63	хэвийн
15 нас	22.41	20.74	хэвийн
16 нас	20.39	21.67	хэвийн
17 нас	20.93	22.15	хэвийн

Биеийн жингийн индексийг жин багатай, хэвийн жинтэй, таргалалтын нэгдүгээр зэрэгтэй, тараглалтын хоёрдугаар зэрэгтэй, хэт тараглалттай гэсэн тоон үзүүлэлтээр үнэлдэг байна. Судалгаанд хамрагдсан 6-17 настай хүүхдүүдийн биеийн жингийн индексийг тооцож үзэхэд 6-9 насны охид, хөвгүүдийн *жин багатай*, харин 10 наснаас *хэвийн* жинтэй байна.

Цээжний тойрог (см)

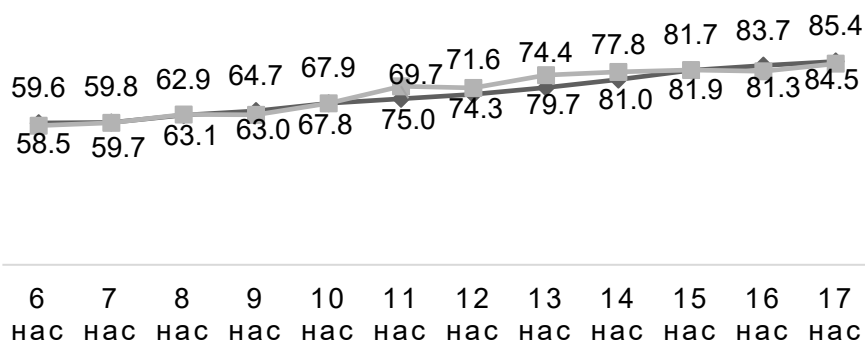
Цээжний тойргийг хэмжихдээ хулдаасан эсвэл даавуун метр ашиглан *хөвгүүдийн* далны доод өнцөг, өвчүүний дундуур, хөхний товчийг дайруулан; *охидын* далны доод өнцөг, өвчүүний дундуур, хөхний дээд талаар дайруулан 0.01 см-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Хүснэгт 32. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

нас	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
<i>Хөвгүүд</i>					
6 нас	59.58	18	54	72	3.945
7 нас	59.81	15	52	67	4.088
8 нас	62.92	14	57	71	3.787
9 нас	64.65	22	57	79	5.254
10 нас	67.90	36	60	96	7.068
11 нас	69.69	27	60	87	7.770
12 нас	71.55	26	64	90	5.220
13 нас	74.43	32	58	90	8.169
14 нас	77.83	24	68	92	6.005
15 нас	81.74	36	69	105	7.780
16 нас	83.71	23	75	98	6.422
17 нас	85.42	27	75	102	6.484
<i>Охид</i>					
6 нас	58.47	11	52	63	3.297
7 нас	59.66	12	55	67	2.846
8 нас	63.08	22	57	79	4.713
9 нас	62.98	31	53	84	7.441
10 нас	67.83	33	56	89	7.233
11 нас	75.01	31	64	95	7.519
12 нас	74.30	23	62	85	5.317
13 нас	79.68	16	72	88	4.385
14 нас	81.02	44	56	100	8.025
15 нас	81.88	19	72	91	5.568
16 нас	81.26	31	70	101	6.907
17 нас	84.45	24	75	99	5.334

Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн дундаж үзүүлэлт нас нэмэгдэх тусам өссөн байна. 6-10 насанд охидын цээжний тойрог 1.20-4.32 см-ээр, хөвгүүдийн цээжний тойрог 2.92-4.65 см-ээр нэмэгдсэн бол 11-14 наснаас охидын энэ үзүүлэлт 6.20-5.62 см-ээр, хөвгүүдийнх 1.81-4.3 см-ээр тус тус өссөн байна.

Зураг 30. Охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

Хүүхдүүдийн цээжний тойрог физиологийн хөгжлийн дагуу өссөн үзүүлэлттэй энэ өсөлт биеийн өндрийн өсөлттэй

холбоотой байна.

Бүсэлхийн тойрог (см)

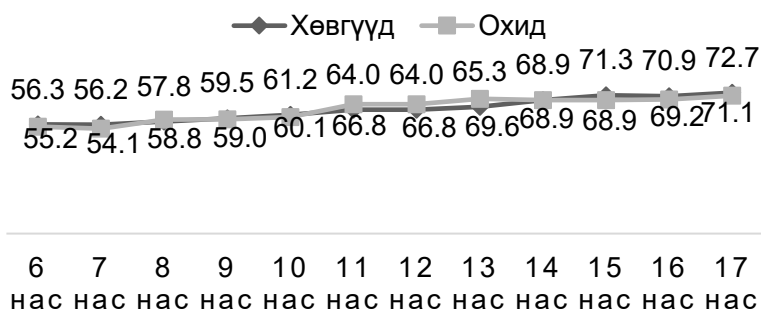
Бүсэлхийн тойргийг хэмжихдээ хулдаасан эсвэл даавуун метр ашиглан 0.01 см-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Хүснэгт 33. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

нас	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
<i>Хөвгүүд</i>					
6 нас	56.3	23.0	47.0	70.0	5.4
7 нас	56.2	13.0	49.5	62.5	3.3
8 нас	57.8	17.0	52.0	69.0	4.3
9 нас	59.5	28.0	52.0	80.0	6.6
10 нас	61.2	21.0	53.0	74.0	4.7
11 нас	64.0	36.5	53.0	89.5	10.4
12 нас	65.1	34.0	58.0	92.0	6.9
13 нас	65.3	23.0	54.0	77.0	6.3
14 нас	68.9	29.0	59.0	88.0	6.4
15 нас	71.3	32.3	61.7	94.0	8.7
16 нас	70.9	27.0	60.0	87.0	7.0
17 нас	72.7	26.0	65.0	91.0	5.7
<i>Охид</i>					
6 нас	55.2	12.0	49.0	61.0	3.4
7 нас	54.1	12.0	49.0	61.0	3.8
8 нас	58.8	25.0	50.0	75.0	5.3
9 нас	59.0	36.7	48.3	85.0	8.5
10 нас	60.1	32.0	52.0	84.0	6.6
11 нас	66.8	37.0	55.0	92.0	8.9
12 нас	64.8	20.0	57.0	77.0	4.9
13 нас	69.6	19.0	63.0	82.0	5.6
14 нас	68.9	21.0	60.0	81.0	6.2
15 нас	68.9	20.0	60.0	80.0	4.8
16 нас	69.2	39.5	58.0	97.5	8.0
17 нас	71.1	22.0	60.0	82.0	5.8

Хөвгүүдийн бүсэлхийн тойрог нас нэмэгдэх тусам 1.42-2.61 см өөр өссөн үзүүлэлттэй бол охидын хувьд 9-10 насанд эрчимтэй 3.5 см, 10-11 насанд 6.70 см - ээр өссөн байгаа нь хамгийн өндөр өсөлт байна.

Зураг 31. Охид, хөвгүүдийн бүсэлхийн тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хөвгүүд, охидын дундаж үзүүлэлт өссөн үзүүлэлттэй байна.

Толгойн тойрог (см)

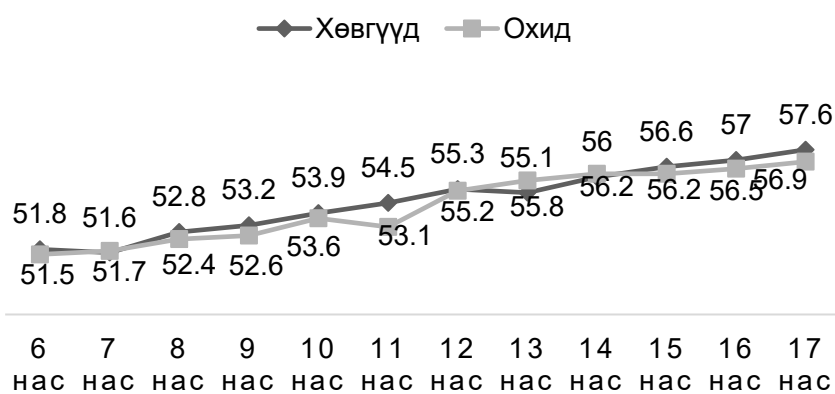
Охид, хөвгүүдийг эгц зогсоож дагзны болон хөмсөгний төвгөр хэсгийг дайруулан хулдаасан болон даавуун метр ашиглан 0.01 см-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Хүснэгт 34. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

нас	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
6 нас	51.8	6	48	54	1.4
7 нас	51.6	13	42	55	2.5
8 нас	52.8	6	50	56	1.7
9 нас	53.2	7	49	56	1.7
10 нас	53.9	6.5	51.5	58	1.7
11 нас	54.5	4	53	57	1.2
12 нас	55.3	6	52	58	1.7
13 нас	55.1	5.5	52.5	58	1.6
14 нас	56	6	53	59	1.7
15 нас	56.6	6	54	60	1.5
16 нас	57	6	54	60	1.6
17 нас	57.6	6	54	60	1.5
Охид					
6 нас	51.5	6	49	55	1.4
7 нас	51.7	4	50	54	0.9
8 нас	52.4	3.7	50.3	54	1
9 нас	52.6	6	50	56	1.6
10 нас	53.6	7	51	58	1.4
11 нас	53.1	4.9	51.1	56	1.4
12 нас	55.2	6	52	58	1.7
13 нас	55.8	6	53	59	1.5
14 нас	56.2	4	54	58	1.4
15 нас	56.2	8	53	61	2
16 нас	56.5	8	53	61	2.1
17 нас	56.9	6	55	61	1.4

Судалгаанд хамрагдсан 6-17 настай охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн хэмжээ 6-7 насанд өссөн үзүүлэлттэй байгаа 17 насанд 55-61 см болдог байна.

Зураг 32. Охид, хөвгүүдийн толгойн тойргийн дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

Толгойн тойргийн хэмжээ нас нэмэгдэх тусам аажмаар нэмэгдсэн байна. Охид, хөвгүүдийн хувьд толгойн тойргийн хэмжээ 0.4-0.5 см-ээр нэмэгджээ.

Гарын атгах хүч (кг)

Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн баруун ба зүүн гарын атгах хүчийг 50-100 хүртэл кг заадаг тусгай багаж болох динамометрээр хэмжив.

Хүснэгт 35. Охид, хөвгүүдийн баруун гарын атгах хүчний статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

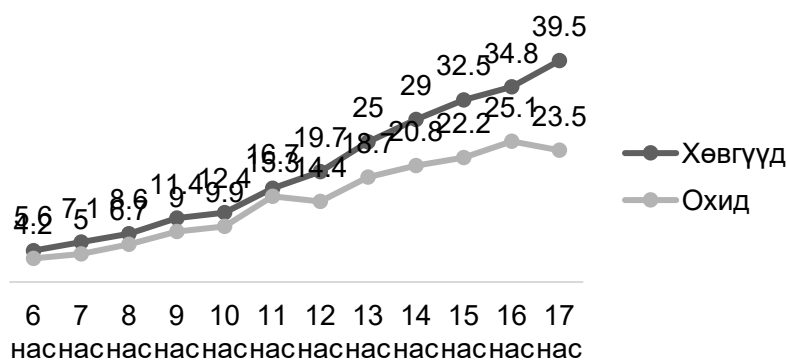
нас	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
6 нас	5.6	9	1	10	2.9
7 нас	7.1	12	2	14	3.2
8 нас	8.6	9	3	12	2.6
9 нас	11.4	9	7	16	2.5
10 нас	12.4	20	4	24	3.9
11 нас	16.7	19	9	28	4.9
12 нас	19.7	26	10	36	7.5
13 нас	25	33	10	43	7.3
14 нас	29	41	10	51	9.8
15 нас	32.5	19	22	41	5.7
16 нас	34.8	37	13	50	10.1
17 нас	39.5	33	21	54	8.1
Охид					
6 нас	4.2	10	0	10	3.1
7 нас	5	10	0	10	2.4
8 нас	6.7	10	2	12	2.9
9 нас	9	12	3	15	2.9
10 нас	9.9	14	3	17	3.4
11 нас	15.3	21	6	27	5.3
12 нас	14.4	24	4	28	7.1
13 нас	18.7	25	5	30	6.5
14 нас	20.8	24	8	32	7.4
15 нас	22.2	34	5	39	6.9
16 нас	25.1	27	15	42	6.6
17 нас	23.5	22	11	33	5.3

6-10 настай хүүхдүүдийн баруун гарын атгах хүч нь аажим аажмаар нэмэгдэж өссөн үзүүлэлттэй хүйсийн хувьд хүүхдүүдэд ялгаа ихтэй байгааг харуулж байна.

11 настай хөвгүүд хамгийн ихдээ 51.0 кг, хамгийн багадаа 10.0 кг, охид 8.0-32 кг атгаж энэ чанарын хөгжил тухайн насны хүүхдүүдэд ялгаа ихтэй байгааг харуулж байна.

Зураг 33. Охид, хөвгүүдийн баруун гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

6-17 настай хөвгүүдийн хамгийн ихдээ 54.0 кг, охид 39.0 кг атгасан бол хамгийн багадаа 1.0 -5 кг атгаж энэ чанарын хөгжил тухайн насны хүүхдүүдэд ялгаа ихтэй байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 36. Охид, хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний статистик үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

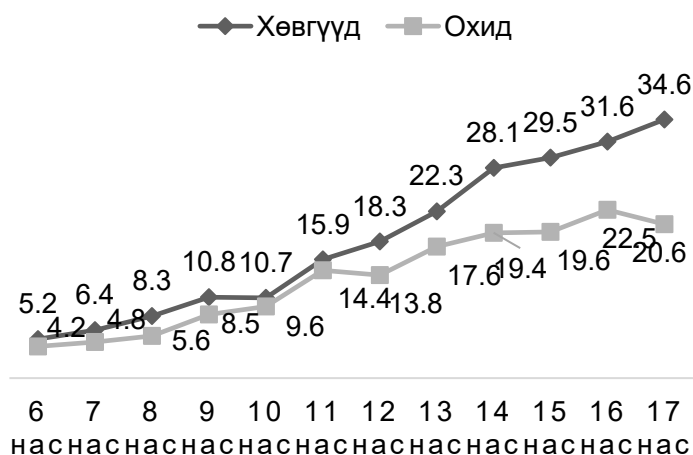
нас	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
6 нас	5.2	9	1	10	2.7
7 нас	6.4	8	3	11	2.5
8 нас	8.3	10	4	14	3
9 нас	10.8	10	6	16	2.8
10 нас	10.7	17	3	20	3.4
11 нас	15.9	16	9	25	4.7
12 нас	18.3	21	10	31	6.2
13 нас	22.3	42	2	44	7.9
14 нас	28.1	30	13	43	8.9
15 нас	29.5	22	18	40	5.4
16 нас	31.6	33	13	46	9.9
17 нас	34.6	25	25	50	6.9
Охид					
6 нас	4.2	10	0	10	3.1
7 нас	4.8	9	0	9	2.3
8 нас	5.6	11	0	11	2.7
9 нас	8.5	12	3	15	3
10 нас	9.6	13	3	16	3.1
11 нас	14.4	21.5	5	26.5	5.4
12 нас	13.8	21	5	26	6.6
13 нас	17.6	24	5	29	6.8
14 нас	19.4	24	5	29	7.1
15 нас	19.6	30	1	31	6.2
16 нас	22.5	19	12	31	5.5
17 нас	20.6	21	10	31	5.8

6-10 насны хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт нь хамгийн ихдээ 20.0 кг (10 нас) байгаа бол хамгийн багадаа 1.0 кг байна.

11-14 настай хөвгүүд хамгийн ихдээ 44.0 кг (13 нас), охид 29.0 (14 нас) кг атгасан бол хамгийн багадаа охид, хөвгүүд 3.0 -2.0 кг атгажээ.

15-17 настай хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүч хамгийн ихдээ 50.0 кг, хамгийн багадаа охид 1.0 кг байна.

Зураг 34. Охид, хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

6-17 насны охид, хөвгүүдийн зүүн гарын атгах хүчний дундаж үзүүлэлт аажмаар өсөж, 11 наснаас хөвгүүдийн гарын атгах хүч аажмаар өссөн бол охидын гарын атгах хүч 14 наснаас тогтворжиж 16 насанд бага зэрэг өссөн ч 17 насанд буурсан байгааг зургаас харж болно.

4.2.3. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийн онцлог

СӨН -ний хүүхдийн онцлогт тохирсон сорилоор хэмжилт хийлээ.

Авхаалж самбаа

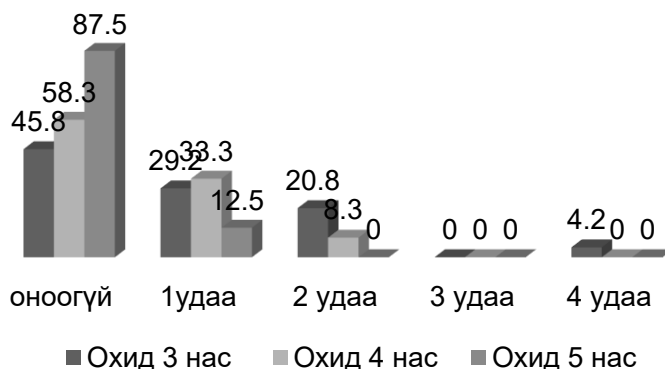
Хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай чанарыг байгалийн сорилоор гүйцэтгүүлж байгалийн тоогоор үнэлгээг авч үзлээ.

Хүснэгт 37. Охид, хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарын статистик үзүүлэлт (3-5 нас)

хүйс	Хөвгүүд			Охид			
	3 нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас	
Std. Error	.2251	.1343	.1804	.2112	.1346	.0690	
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	.993	.180	.169	.438	.222	-.018
	Upper Bound	1.924	.736	.915	1.312	.778	.268
Median	1.500	0.000	0.000	1.000	0.000	0.000	
Variance	1.216	.433	.781	1.071	.435	.114	
Std. Deviation	1.1025	.6580	.8836	1.0347	.6594	.3378	
Minimum	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	
Maximum	3.0	2.0	3.0	4.0	2.0	1.0	
Range	3.0	2.0	3.0	4.0	2.0	1.0	

Гурван насанд хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарын хамгийн бага үзүүлэлт буюу байг оноогүй бол дээд үзүүлэлт нь 3 удаа байг тодорхой зайнаас оносон байна. Стандарт хазайлт 1.1 байна.

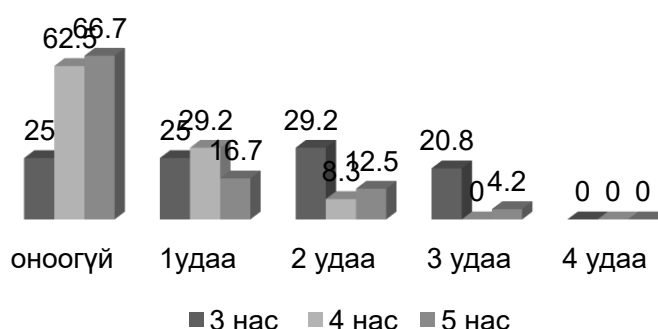
Зураг 35. Охидын авхаалж самбаатай чанарын гүйцэтгэл (3-5 нас)

Охидын авхаалж самбаатай чанарын гүйцэтгэлийг авч үзэхэд 3 насны хүүхдүүдийн хувьд 45.8 хувь нь байгаа онож чадаагүй бол 20.8 хувь нь байг 2 удаа оносон, 4.2 хувь нь байг 4 удаагийн

гүйцэтгэлээр амжилттай оносон байна. Харин 4-5 насны хүүхдүүдийн хувьд байг 3-4 удаа оносон хүүхэд байхгүй байна.

Зураг 36. Хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарын гүйцэтгэл (3-5 нас)

Хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарын гүйцэтгэлийг авч үзэхэд 3 насны хүүхдүүдийн хувьд 25.0 хувь нь байгаа онож чадаагүй бол 29.2 хувь нь байг 2 удаа оносон, 20.8 хувь нь байг 3 удаагийн

гүйцэтгэлээр амжилттай оносон байна. Байг 4 удаа оносон аль ч насны хүүхэд байхгүй байна.

Хүч (см)

Хүүхдүүдийн хүчний чанарыг хөлийн хүчний үзүүлэлтээр 3 удаа харайлгаж хамгийн хол харайсан үзүүлэлтээр хэмжиж авлаа.

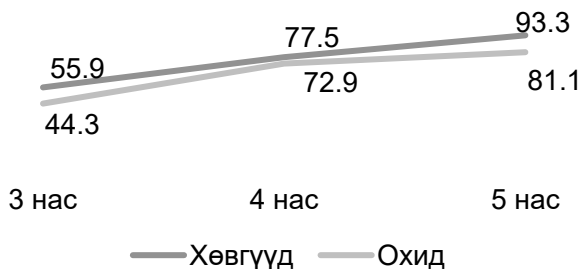
Хүснэгт 38. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний статистик үзүүлэлт (3-5 нас)

Хүйс		Хөвгүүд			Охид		
Нас		3 нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean		55.9	77.5	93.3	44.3	72.9	81.1
Std. Error		3.6	3.8	3.8	2.8	3.0	3.3
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	48.4	69.6	85.5	38.5	66.8	74.2
	Upper Bound	63.4	85.4	101.0	50.0	79.0	88.0
Median		57.5	80.0	93.0	46.0	70.0	80.0
Variance		317.3	351.9	339.8	187.0	210.2	265.8

Std. Deviation	17.8	18.8	18.4	13.7	14.5	16.3
Minimum	20.0	37.0	61.0	10.0	47.0	52.0
Maximum	95.0	104.0	124.0	61.0	101.0	112.0
Range	75.0	67.0	63.0	51.0	54.0	60.0

Гурван насанд хөвгүүдийн хөлийн хүчний чанарын хамгийн бага үзүүлэлт 20 см бол хамгийн дээд үзүүлэлт 95 см байна. Стандарт хазайлт 17.8 байна. Охидын хувьд хамгийн бага үзүүлэлт 10 см байна. Стандарт хазайлт 13.7 см байна.

Зураг 37. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний дундаж үзүүлэлт, насаар (см) (3-5 нас)

Гурван насны хүүхдүүд дунджаар охид 44.3 см, хөвгүүд 55.9 см харайсан бол 4 насны охид 72.9 см, хөвгүүд 77.5 см, 5 насны охид 81.1 см, хөвгүүд 93.3 см харайсан нь

нас нэмэгдэх тусам хөлийн хүч сайжирч байгааг илэрхийлж байна.

Тэсвэр (сек)

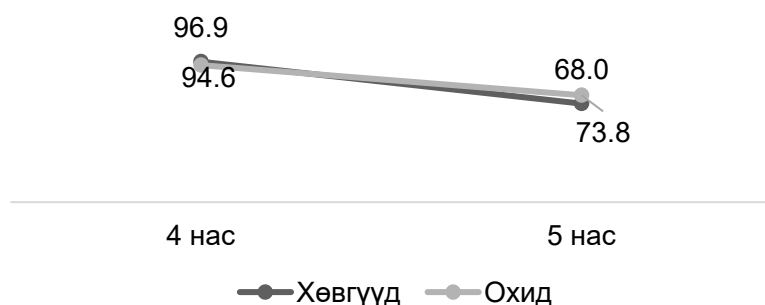
Хүүхдүүдийн тэсвэрийн чанарыг насны онцлогийн дагуу 4 ба 5 насны хүүхдүүдээс 200 м гүйлгэж гүйцэтгэлээр авлаа.

Хүснэгт 39. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (4-5 нас)

Хүйс Нас		Хөвгүүд		Охид	
		4 нас	5 нас	4 нас	5 нас
Mean		96.9	68.0	94.6	73.8
Std. Error		4.6	1.6	2.3	1.7
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	87.4	64.7	89.8	70.2
	Upper Bound	106.4	71.4	99.3	77.4
Median		84.0	68.0	92.2	74.3
Variance		504.3	63.6	126.7	71.5
Std. Deviation		22.5	8.0	11.3	8.5
Minimum		75.1	56.1	76.9	60.4
Maximum		137.6	84.7	121.0	87.9
Range		62.5	28.7	44.1	27.5

Хүүхдүүдийн тэсвэрийн чанарыг 4 ба 5 насанд насны онцлогоос хамааран авсан ба хөвгүүдийн хамгийн бага үзүүлэлт 75.1 сек, хамгийн дээд үзүүлэлт 137.5 сек байна. Стандарт хазайлт 22.5 байна. Охидын хувьд хамгийн бага үзүүлэлт 76.9 сек байна. Стандарт хазайлт 22.5 байна.

Зураг 38. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (4-5 нас)

Тэсвэрийн үзүүлэлтийг насны онцлогийн дагуу 3 насны хүүхдүүдээс аваагүй бөгөөд 4 насны хөвгүүдийн хувьд дунджаар 96.9 сек, 5 насны хөвгүүдийн хувьд 94.6 сек байгаа нь нас ахих

тусам тэсвэрийн чанар сайжирсан байна. Харин охидын хувьд тэсвэрийн чанар нас нэмэгдэхэд сайжирсан байна. Тэсвэртэйгээр тухайн замыг бага зайд туулдаг болж байна.

Хурд (сек)

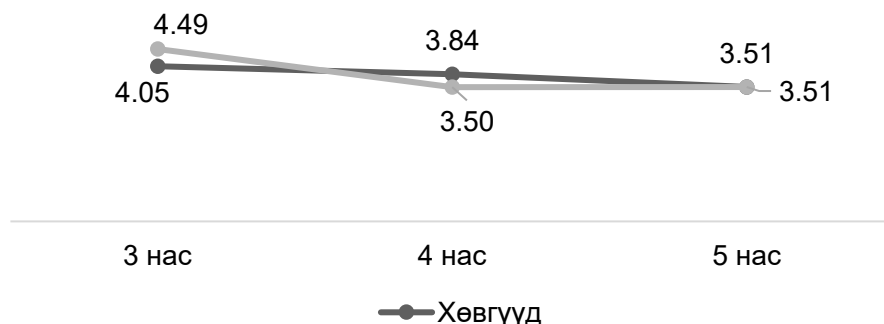
Хүүхдүүдийн хурдыг 10 м гүйлгэж хугацааг 0.01 секундын нарийвчлалтай хэмжилт хийсэн.

Хүснэгт 40. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын статистик үзүүлэлт (3-5 нас)

Хүйс		Хөвгүүд			Охид		
Нас		Нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean		4.05	3.84	3.51	4.49	3.50	3.51
Std. Error		0.14	0.10	0.18	0.15	0.11	0.12
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	3.76	3.63	3.14	4.18	3.27	3.26
	Upper Bound	4.34	4.05	3.88	4.81	3.74	3.75
Median		4.02	3.89	3.44	4.47	3.47	3.47
Variance		0.47	0.24	0.77	0.57	0.31	0.34
Std. Deviation		0.69	0.49	0.88	0.76	0.56	0.58
Minimum		2.80	2.79	2.59	3.12	2.11	2.65
Maximum		5.60	4.92	7.20	6.39	4.40	4.64
Range		2.80	2.13	4.61	3.27	2.29	1.99

Хүүхдүүдийн хурдны чанарыг 3 наснаас гүйцэтгүүлэн авсан ба хөвгүүдийн хурдны чанарын хамгийн бага үзүүлэлт 2.80 сек бол хамгийн дээд үзүүлэлт 5.60 сек байна. Стандарт хазайлт 0.69 байна. Охидын хувьд хамгийн бага үзүүлэлт 3.12 сек байна. Стандарт хазайлт 0.76 байна.

Зураг 39. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт (Хөвсгөл аймаг, 3-5 нас)

Хүүхдүүдийн хурд нас нэмэгдэх тусам сайжирсан үзүүлэлттэй байна.

Уян хатан (см)

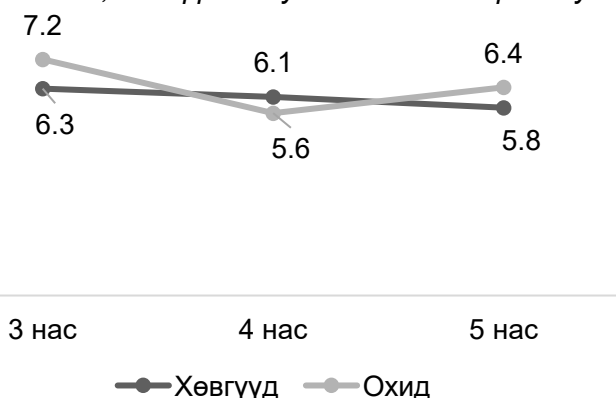
Уян хатан чанарыг суугаа байдлаас бөхийлтөөр авсан ба 0.01 см-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Хүснэгт 41. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын статистик үзүүлэлт (3-5 нас)

Хүйс		Хөвгүүд			Охид		
Нас		3 нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean		6.33	6.08	5.75	7.23	5.58	6.38
Std. Error		0.46	0.50	0.50	0.49	0.63	0.64
95% Confidence Interval for Mean	5.39	5.04	4.71	6.21	4.27	5.05	
	7.28	7.12	6.79	8.25	6.89	7.70	
Median		6.50	6.00	5.50	7.00	6.00	6.00
Variance		5.01	6.08	6.11	5.87	9.64	9.81
Std. Deviation		2.24	2.47	2.47	2.42	3.11	3.13
Minimum		3.00	2.00	2.00	3.00	0.00	1.00
Maximum		10.00	11.00	10.00	13.00	14.00	13.00
Range		7.00	9.00	8.00	10.00	14.00	12.00

Судалгаанд хамрагдсан хөвгүүдийн хамгийн бага үзүүлэлт 2 см байхад хамгийн их нь 10-11 см уян байгаа нь ялгаа ихтэй байна. Стандарт хазайлт 2.47 байна.

Зураг 40. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын дундаж үзүүлэлт (3-5 нас)

Хүүхдүүдийн уян хатан чанарын дундаж үзүүлэлтээс хархад хөвгүүдийн уян хатан чанар нас нэмэгдэх тусам буурсан үзүүлэлттэй байна. Охидын уян хатан чанар 4 насанд бага зэрэг буурсан байна.

Тэнцвэр (сек)

Хүүхдүүдийн тэнцвэрийн чанарыг нэг хөл дээрээ тэнцвэрээ хадгалан зогсож байгаа хугацааг секундээр хэмжсэн.

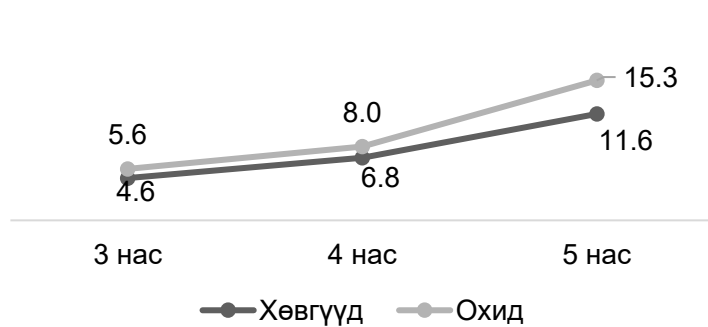
Хүснэгт 42. Охид, хөвгүүдийн тэнцвэрийн чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Хүйс		Хөвгүүд			Охид		
Нас		3 нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean		4.61	6.82	11.61	5.61	8.04	15.26
Std. Error		0.80	1.05	2.01	1.06	1.32	3.65
95% Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.95	4.66	7.45	3.43	5.32	7.71
	Upper Bound	6.27	8.99	15.76	7.80	10.77	22.82
Median		3.77	5.18	6.87	3.95	5.19	6.17

Variance	15.51	26.23	96.87	26.78	41.74	320.24
Std. Deviation	3.94	5.12	9.84	5.18	6.46	17.90
Minimum	0.63	1.26	1.20	0.00	1.27	1.20
Maximum	15.73	19.26	32.15	16.43	22.80	57.88
Range	15.10	18.00	30.95	16.43	21.53	56.68

Судалгаанд хамрагдсан хөвгүүдийн хамгийн бага үзүүлэлт 0.63 сек байхад хамгийн их нь 15.73 сек байгаа нь ялгаа ихтэй байна. Стандарт хазайлт 3.94 байна.

Зураг 41. Охид, хөвгүүдийн тэнцвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Хүүхдүүдийн тэнцвэрийн чанар нас нэмэгдэх тусам сайжирдаг ба 5 насанд нэг хөл дээрээ тэнцвэрээ олж хадгалан тогтвортой зогсож чаддаг болдог байна.

Хүснэгт 43. Бие бялдрын хөгжлийн үзүүлэлт ба ерөнхий мэдээлэлийн хамаарал (3-5 нас)

	Хүүхдийн цэцэрлэгт хамрагдсан жил	Өөрийн санаа бодлоо яриагаар
Хурд	-.260**	-.279**
Тэнцвэр	.264**	
Хөлийн хүч	.452**	
Тэсвэр	-.413**	
Биеийн жин	.266**	
Биеийн өндөр	.499**	

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн СӨБ -д хамрагдсан жил нь биеийн жин, биеийн өндөр, бие бялдрын бэлтгэлжилтийн үзүүлэлт хурд, тэнцвэр, хөлийн хүч, тэсвэрийн үзүүлэлтүүдтэй хамааралтай байна.

Хүснэгт 44. Бие бялдрын хөгжлийн үзүүлэлтүүдийн харилцан хамаарал (3-5 нас)

	Хурд	Авхаалж самбаа	Тэнцвэр	Хөлийн хүч	Тэсвэр	Толгойн тойрог	Биеийн жин	Биеийн өндөр	Цээжний тойрог	Бүсэлхийн тойрог
Хурд	1			-.451**			-.344**	-.453**		
Авхаалж самбаа		1	-.218**			-.238**		-.256**		
Тэнцвэр			1					.232**		
Хөлийн хүч				1	-.354**	.285**	.493**	.664**	.341**	
Тэсвэр					1			-.427**		
Толгойн тойрог						1	.535**	.394**	.473**	.370**
Биеийн жин							1	.816**	.789**	.596**
Биеийн өндөр								1	.533**	.262**
Цээжний тойрог									1	.723**

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Бие бялдрын үзүүлэлтүүд хоорондоо харилцан хамааралтай байна.

4.2.4. Ерөнхий боловсролын 6-17 насны хүүхдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийн онцлог

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийг хурд (сек), хүч (удаа), уян хатан (см), авхаалж самбаа (сек) болон байрнаас уртад харайх буюу доод мөчдийн динамик хүч (см) гэсэн чанаруудаар авч үзэв.

Хурдны чанар (сек)

6-10 настай хүүхдүүдийг 30 м, 11-ээс дээш насны хүүхэд, залуучуудыг 50 метрийн зайд гүйлгэж хурдны чанарыг тодорхойлохдоо 0.01 сек-ийн нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Хүснэгт 45. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)

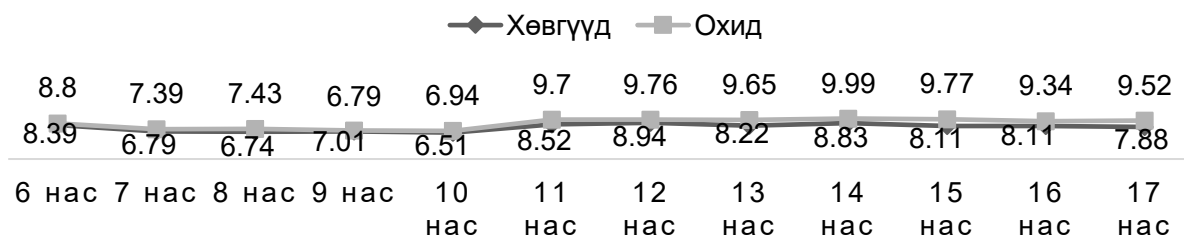
Нас	Mean	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
<i>Хөвгүүд</i>					
6 нас	8.39	5.01	6.01	11.02	1.47
7 нас	6.79	3.08	5.87	8.95	0.75
8 нас	6.74	3.90	5.30	9.20	1.14
9 нас	6.79	6.20	5.65	11.85	1.25
10 нас	6.51	3.19	5.24	8.43	0.83
11 нас	8.52	5.28	6.22	11.50	1.49
12 нас	8.94	5.16	7.20	12.36	1.21
13 нас	8.22	3.42	6.74	10.16	0.91
14 нас	8.83	5.62	6.01	11.63	1.64
15 нас	8.11	4.94	6.86	11.80	1.30
16 нас	8.11	3.10	6.66	9.76	0.87
17 нас	7.88	4.77	6.32	11.09	1.10
<i>Охид</i>					
6 нас	8.80	5.11	6.49	11.60	1.49
7 нас	7.39	3.09	5.81	8.90	0.85
8 нас	7.43	3.33	5.77	9.10	0.94
9 нас	7.01	3.71	5.89	9.60	0.87
10 нас	6.94	4.62	5.30	9.92	1.24
11 нас	9.70	6.50	6.57	13.07	1.53
12 нас	9.76	4.35	7.95	12.30	1.20
13 нас	9.65	3.53	8.02	11.55	0.80
14 нас	9.99	5.46	7.99	13.45	1.67
15 нас	9.77	4.90	8.02	12.92	1.14
16 нас	9.34	5.81	6.66	12.47	1.46
17 нас	9.52	4.54	7.26	11.80	1.02

Хурдны чанарыг 6-10 насанд 30 м хэр хурдан туулсан хугацааг хэмжсэн ба дундаж үзүүлэлт охидын хувьд 1 секундэд 6.94-8.80 гүйсэн байна. 11-17 насны охид, хөвгүүд 50 м зайг 9.34-9.99 сек-д туулсан байна. Тухайлбал, 6-10 насанд хөвгүүдийн хамгийн бага үзүүлэлт 5.30 сек, охид 5.77 сек байгаа бол хамгийн их үзүүлэлт нь охид 11.60 сек, хөвгүүд 11.85 сек байгаа нь хурд гүйцэтгэл ялгаатай байгааг харуулж байна.

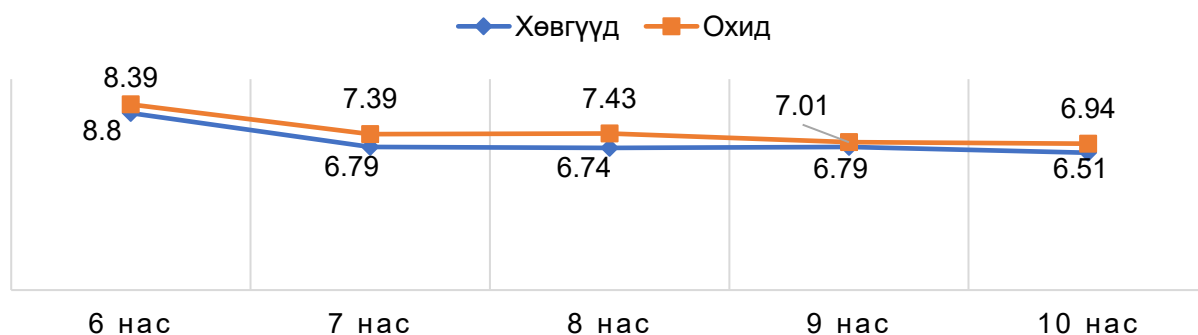
11-14 насны охид хамгийн багадаа 6.57 сек, хөвгүүд 6.22 сек гүйсэн бол хамгийн их үзүүлэлт нь охид 13.45 сек, хөвгүүд 12.36 сек байгаа нь энэ чанар гүйцэтгэл ялгаатай байгааг харуулж байна.

Зураг 42. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, хүйсээр (6-17 нас)

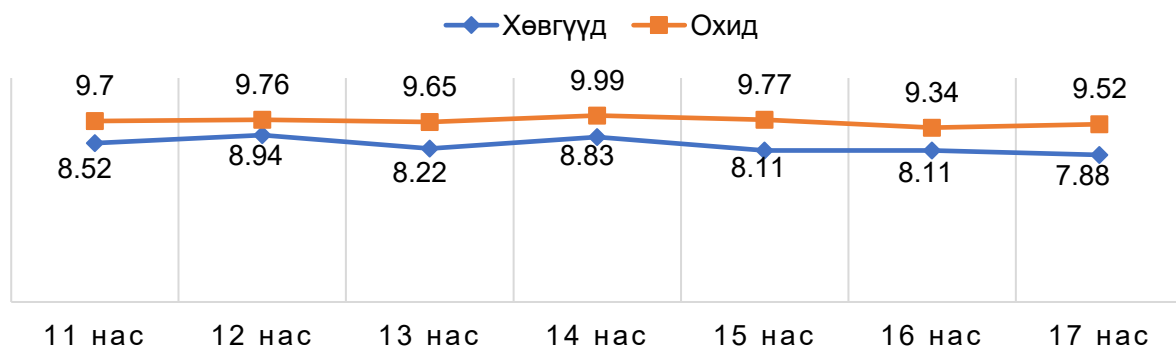
Нийт хүүхдүүдийн гүйцэтгэлийг авч үзэхэд 7-10 насанд хурд 6.51-7.01 сек, 11-17 насанд 8.11-8.94 сек хурдтай гүйсэн ба гүйцэтгэл жигд байна.

Зураг 43. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, хүйсээр (6-10 нас)

Хурдны чанарын дундаж үзүүлэлтээр 6-10 насны хүүхдүүдийн хурд 7 наснаас жигд үзүүлэлттэй байна.

Зураг 44. Охид, хөвгүүдийн хурдны чанарын дундаж үзүүлэлт, хүйсээр (11-17 нас)

Хурдны чанарын дундаж үзүүлэлтээр 11-17 насны хөвгүүдийн хурд 11-12 насанд сайжирсан үзүүлэлттэй ч 14 наснаас хурд бага зэрэг буурсан байна. Охидын хурдны дундаж үзүүлэлт нас нэмэгдэх тусам тогттол бага зэрэг өссөн үзүүлэлттэй байна.

Хүчний чанар (удаа)

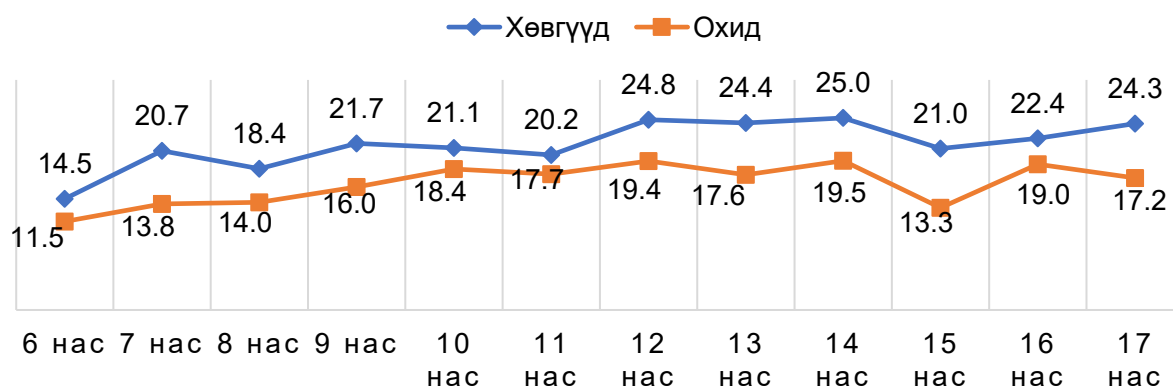
Судалгаанд хамрагдсан 6-17 настай хүүхдүүдийг гар дээр нь суниалгаж хүчний чанарыг тодорхойлов.

Зураг 45. Охид, хөвгүүдийн гарын хүчний статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)

Нас	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
6 нас	14.50	17.00	23.00	6.00	4.48
7 нас	20.74	24.00	35.00	11.00	6.51
8 нас	18.40	18.00	26.00	8.00	4.75
9 нас	21.71	17.00	30.00	13.00	4.58
10 нас	21.13	28.00	36.00	8.00	6.81
11 нас	20.23	26.00	34.00	8.00	6.26
12 нас	24.81	28.00	41.00	13.00	6.44
13 нас	24.39	22.00	35.00	13.00	6.26
14 нас	25.04	40.00	40.00	0.00	9.22
15 нас	21.04	23.00	32.00	9.00	6.33
16 нас	22.38	27.00	35.00	8.00	7.29
17 нас	24.31	29.00	41.00	12.00	7.78
Охид					
6 нас	11.54	26.00	0.00	26.00	7.50
7 нас	13.84	22.00	22.00	0.00	5.62
8 нас	14.04	19.00	23.00	4.00	5.30
9 нас	16.04	21.00	28.00	7.00	6.43
10 нас	18.38	22.00	31.00	9.00	6.18
11 нас	17.69	21.00	29.00	8.00	5.39
12 нас	19.43	18.00	28.00	10.00	5.08
13 нас	17.63	27.00	32.00	5.00	5.47
14 нас	19.46	24.00	32.00	8.00	6.43
15 нас	13.33	20.00	22.00	2.00	4.91
16 нас	19.00	29.00	32.00	3.00	7.19
17 нас	17.23	32.00	32.00	0.00	7.44

6-10 настай хөвгүүд хамгийн ихдээ 32 - 36 удаа суниаж байхад нэг ч удаа суниаж чадаагүй хүүхдүүд ч байна. 11-14 настай хүүхдүүд хамгийн ихдээ 41 удаа, хамгийн багадаа 0-1 удаа суниажээ. 15-17 настай хүүхдүүд хамгийн ихдээ 32-41 удаа, хамгийн багадаа 8 удаа суниасан байна.

Зураг 46. Охид, хөвгүүдийн хүчний чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

Охид, хөвгүүдийн хувьд гарын хүчний хөгжил харилцан адилгүй байна. Хөвгүүдийн гарын хүч нь 7-8 өмнөх наснаас нэмэгдсэн, 10-11 насанд болон 15 насанд гарын хүчний дундаж үзүүлэлт буурсан байна. Охидын хувьд 6-10 насанд өссөн

үзүүлэлттэй 10-11 насанд буурсан 14-15 насанд буурсан ч эргээд өссөн буурсан дүр зурагтай байна.

Уян хатны чанар (см)

Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарыг суугаа байдлаас бөхийлгөх аргаар авч, см–ээр (мм-ийн нарийвчлалтайгаар) хэмжиж, хөлийн улнаас урагш илүү хэмжээг (+) хөлийн уланд хүрэхгүй дутуу хэмжээг (-) гэж тэмдэглэв. Бөхийхөд хөлийг нугалахгүй, өвдгийг эгц шулуун байлгана.

Хүснэгт 46. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)

Нас	Mean	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
<i>Хөвгүүд</i>					
6 нас	4.7	24.0	-11.0	13.0	4.8
7 нас	5.2	13.0	-2.0	11.0	3.5
8 нас	4.7	17.0	-4.0	13.0	4.3
9 нас	4.4	20.0	-6.0	14.0	4.0
10 нас	5.5	22.0	-6.0	16.0	5.3
11 нас	4.2	25.0	-10.0	15.0	6.8
12 нас	2.9	26.0	-9.0	17.0	6.5
13 нас	5.1	37.0	-12.0	25.0	8.2
14 нас	7.3	33.0	-14.0	19.0	7.0
15 нас	9.3	32.0	-8.0	24.0	7.9
16 нас	8.1	34.0	-13.0	21.0	9.2
17 нас	10.1	30.0	-5.0	25.0	6.7
<i>Охид</i>					
6 нас	6.6	14.0	1.0	15.0	3.8
7 нас	6.4	16.0	-1.0	15.0	4.9
8 нас	6.0	17.0	-3.0	14.0	3.5
9 нас	6.5	21.0	-3.0	18.0	5.3
10 нас	7.5	14.0	1.0	15.0	4.4
11 нас	8.2	30.0	-6.0	24.0	7.2
12 нас	7.7	29.0	-4.0	25.0	7.9
13 нас	11.7	30.0	-6.0	24.0	7.0
14 нас	11.5	21.0	0.0	21.0	6.6
15 нас	8.3	27.0	-6.0	21.0	6.5
16 нас	9.4	45.0	-18.0	27.0	8.0
17 нас	13.1	22.0	5.0	27.0	5.4

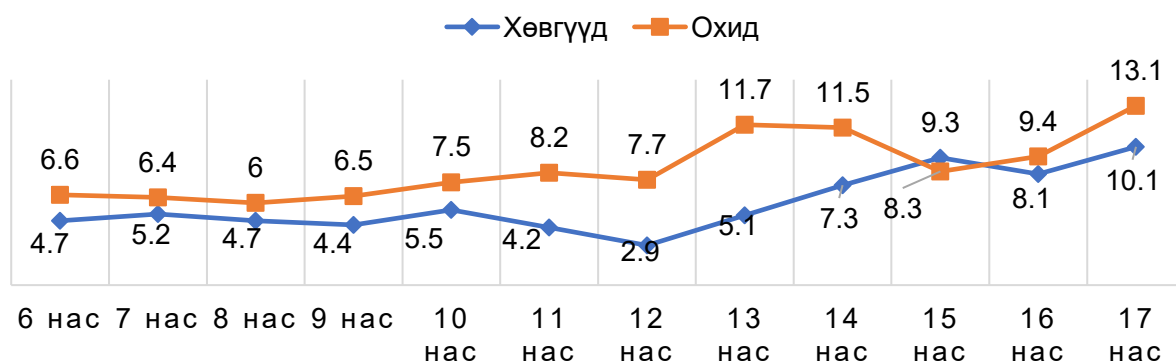
Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын хувьд уян хатан чанарын хамгийн бага үзүүлэлт -3 см (8 нас), хамгийн ихдээ 18 см (9 нас), хөвгүүдийн энэ чанарын хамгийн бага үзүүлэлт -6 см (10 нас), хамгийн ихдээ 16 см (10 нас) байна.

Суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын уян хатан чанарын үзүүлэлт хамгийн багадаа -6 см (12 нас), хөвгүүдийн хамгийн бага үзүүлэлт -14 см (14 нас), хамгийн ихдээ 25 см (13 нас) байна.

Бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын уян хатан чанарын үзүүлэлт хамгийн багадаа -18см (16 нас), хамгийн ихдээ 27 см (16 нас), хөвгүүдийн

энэ чанарын үзүүлэлт хамгийн багадаа -13 см (16 нас), хамгийн өндөр үзүүлэлт нь 25.0 см (17 нас) байна.

Зураг 47. Охид, хөвгүүдийн уян хатан чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн уян хатны чанарын дундаж үзүүлэлт охидын хувьд 6-12 нас хүртэл тогтвортой байгаа ба 12-12 насанд өссөн 14-15 насанд буурсан байна. Хөвгүүдийн хувьд 6-10 нас хүртэл тогтвортой байж, 11-12 насанд буурсан, 12 наснаас өссөн 15 нас хүртэл өссөн ч эргээд буурсан байна.

Авхаалж самбааны чанар (сек)

Судалгаанд хамрагдсан 6-17 насны охид, хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарыг 10 м-т гурван удаа хамгийн дээд хурдаар гүйлгэж, 0.1 секундын нарийвчлалтайгаар хэмжив.

Хүснэгт 47. Охид, хөвгүүдийн авхаалж самбаатай чанарын статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)

Нас	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
6 нас	9.86	5.16	11.68	6.52	1.54
7 нас	10.34	3.21	12.30	9.09	1.13
8 нас	10.15	3.98	12.24	8.26	1.17
9 нас	9.30	3.24	11.37	8.13	0.78
10 нас	8.82	2.50	10.10	7.60	0.74
11 нас	8.58	2.77	10.30	7.53	0.64
12 нас	8.62	2.48	10.14	7.66	0.66
13 нас	8.08	2.55	9.48	6.93	0.64
14 нас	8.17	3.91	10.01	6.10	1.03
15 нас	7.47	2.29	8.80	6.51	0.59
16 нас	7.93	5.18	11.70	6.52	1.04
17 нас	7.74	3.83	10.70	6.87	0.81
Охид					
6 нас	9.88	5.58	11.95	6.37	1.70
7 нас	11.14	5.72	14.42	8.70	1.13
8 нас	10.52	3.62	12.29	8.67	0.87
9 нас	9.72	4.06	11.55	7.49	0.98
10 нас	9.13	3.25	10.57	7.32	0.79
11 нас	8.99	2.33	10.36	8.03	0.60
12 нас	9.05	1.67	9.88	8.21	0.45
13 нас	9.24	2.61	11.00	8.39	0.67

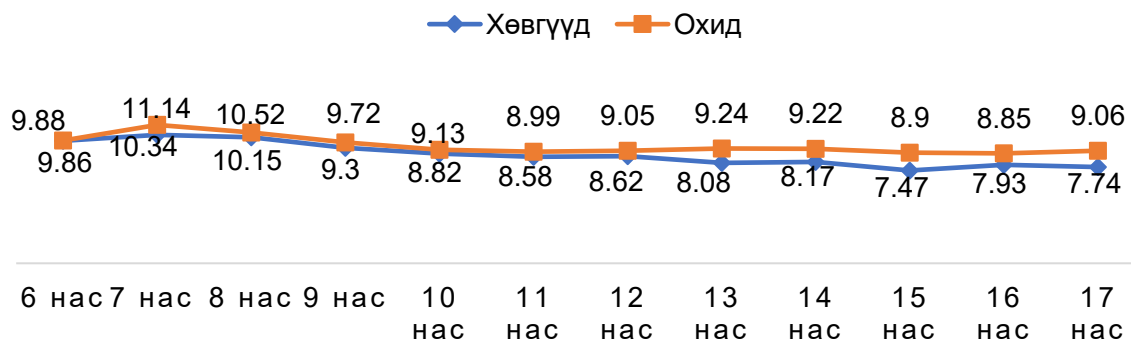
14 нас	9.22	10.82	18.90	8.08	2.13
15 нас	8.90	2.93	10.18	7.25	0.65
16 нас	8.85	3.43	10.63	7.20	0.83
17 нас	9.06	4.53	11.66	7.13	1.07

Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын авхаалж самбаатай үзүүлэлт охидын хувьд хамгийн багадаа 6.37 сек (6нас), хамгийн ихдээ 12.29 сек (8 нас), хөвгүүдийн хувьд хамгийн багадаа 6.52сек (6 нас), хамгийн ихдээ 12.30 сек (7 нас) байна.

Суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын авхаалж самбаатай чанарын үзүүлэлт хамгийн багадаа 8.03 сек (11 нас), хамгийн ихдээ 18.90 сек (14 нас), хөвгүүдийн хувьд багадаа 6.51 сек (15 нас), хамгийн ихдээ 11.70 сек (15 нас) байна.

Бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын авхаалж самбаатай чанарын үзүүлэлт хамгийн ихдээ 7.13 сек (17 нас), хамгийн ихдээ 11.66 сек (17 нас), хөвгүүдийн хувьд хамгийн багадаа 6.51 сек (15 нас), хамгийн ихдээ 11.70 сек (15 нас) байна. Үзүүлэлтүүд хоорондоо стандарт хазайлт бага байна.

Зураг 48. Охид, хөвгүүдийн авхаалж самбааны чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн 7-10 насанд 0.94-0.14 секундээр хурд нэмэгдсэн 11-17 насанд авхаалж самбаатай гүйцэтгэх хурд тогтвортой байна

Тэсвэрийн чанар (сек)

Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарыг тодорхойлохдоо 6 настнуудыг 300 м, 7-14 настнуудыг 500 м, 15-18 настай хүүхэд, залуучуудыг 1000 м, 19-21 настай залуучуудыг 1500 м-т гүйлгэв.

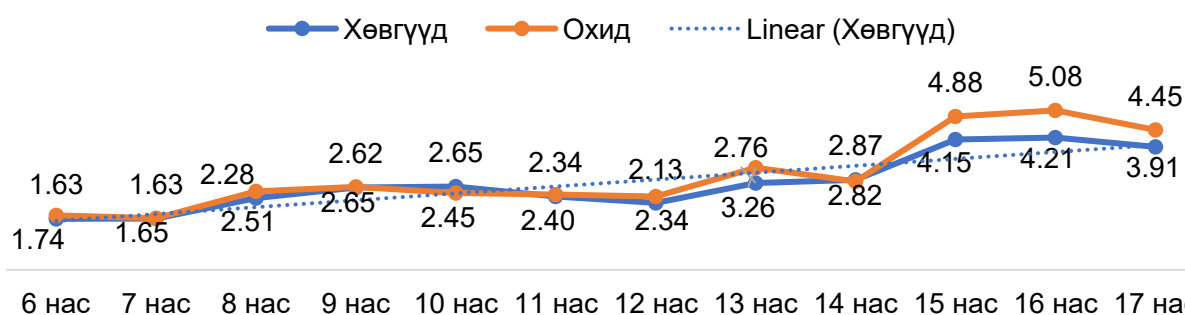
Хүснэгт 48. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)

Нас	Mean	Range	Maximum	Minimum	Std. Deviation
Хөвгүүд					
6 нас	97.56	96.80	176.68	79.88	17.99
7 нас	97.89	149.13	214.61	65.48	33.02
8 нас	136.97	111.71	191.76	80.05	29.52
9 нас	157.22	114.18	216.10	101.92	29.68

10 нас	159.02	243.15	358.63	115.48	47.83
11 нас	140.54	39.48	162.15	122.67	12.36
12 нас	127.77	105.03	207.35	102.32	25.12
13 нас	165.88	181.97	278.34	96.37	46.45
14 нас	172.01	179.09	294.93	115.84	50.99
15 нас	248.81	171.18	372.40	201.22	41.04
16 нас	252.79	192.84	383.91	191.07	49.03
17 нас	234.78	183.50	383.25	199.75	40.75
<i>Охид</i>					
6 нас	104.13	56.70	132.53	75.83	14.25
7 нас	98.77	174.76	248.16	73.40	32.58
8 нас	150.32	130.31	210.54	80.23	40.04
9 нас	158.86	71.59	197.57	125.98	22.49
10 нас	146.80	146.70	221.20	74.50	33.13
11 нас	143.95	98.42	186.32	87.90	23.36
12 нас	140.17	60.95	174.36	113.41	19.66
13 нас	195.51	287.76	400.59	112.83	93.28
14 нас	169.10	146.41	268.30	121.89	51.09
15 нас	293.04	77.70	336.40	258.70	24.59
16 нас	304.64	253.28	460.52	207.24	62.73
17 нас	267.29	209.72	393.42	183.70	44.71

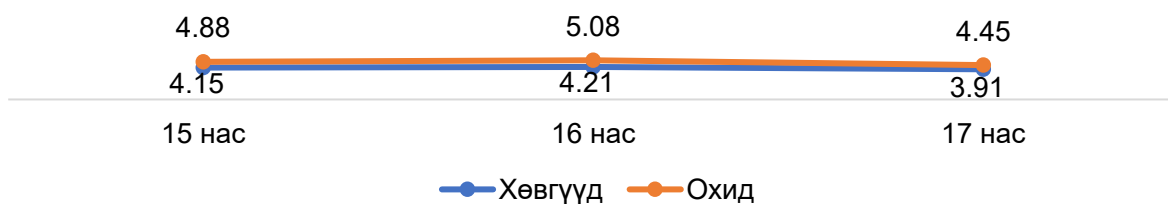
Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын тэсвэрийн чанарыг үзүүлэлтийг насны онцлогоос хамааран 6 настнуудыг 300 м, 7-14 настнуудыг 500 м, 15-18 настай хүүхдүүдийг 1000 метрт гүйлгэж гүйцэтгэлийг секундээр хэмжив. Судалгаанд хамрагдсан охидын хувьд хамгийн бага үзүүлэлт 75.83 сек (6 нас), хамгийн ихдээ 192.57 сек (6 нас), 7-14 насны хөвгүүдийн хувьд хамгийн багадаа 73.40 сек (7 нас), хамгийн ихдээ 400.59 сек (13нас) байна.

Зураг 49. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

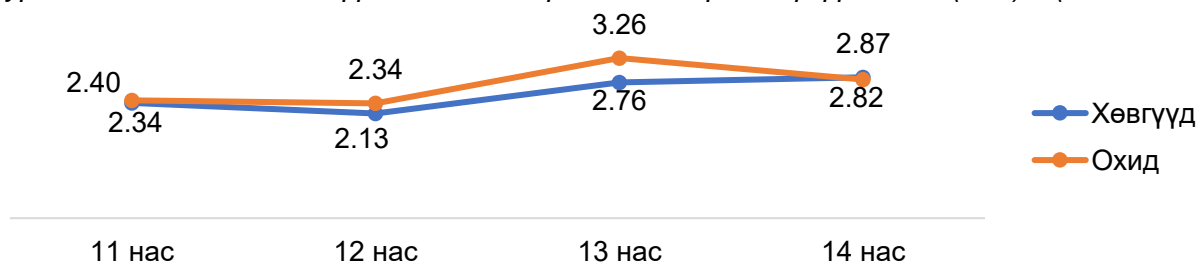
Судалгаанд хамрагдсан хүүхүүдийн тэсвэрийн чанар 8-12 насанд охид, хөвгүүдийн хувьд ойролцоо үзүүлэлттэй, 12-14 насанд үзүүлэлт буурсан, 15-17 насанд хүүхдүүдийн богино хугацаанд тодорхой зайг туулах чадвар байдал тогтвортой байна.

Зураг 50. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын үзүүлэлт (мин) (15-17 нас)

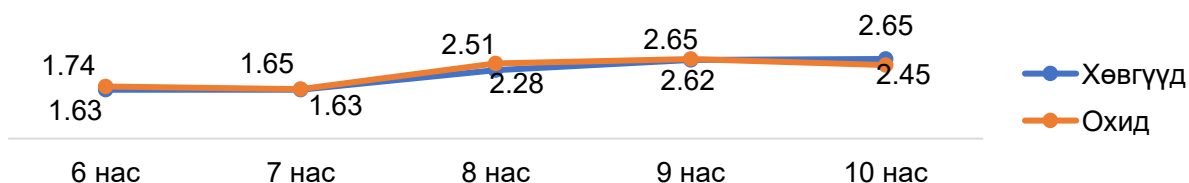
Бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж буй хөвгүүд 1000 м зайг 4.15-4.21 минутын хугацаанд туулсан бол 17 настай хөвгүүд 3.91 мин, охид 15-16 настай охид 4.88-5.08 минутад, 17 настай охид 4.45 минтад туулсан нь өмнөх наснаас 0.63 секундээр илүү хурдтай гүйцэтгэсэн байна.

Зураг 51. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын үзүүлэлт (мин) (11-14 нас)

Суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй охид, хөвгүүдийн хувьд 500м зайг 2 -3 минутын хугацаанд туулсан байна.

Зураг 52. Охид, хөвгүүдийн тэсвэрийн чанарын үзүүлэлт (мин) (6-10 нас)

Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй охид, хөвгүүдийн хувьд 6 настай хүүхдүүд 300 м зайг 1.63- 1.74 минут, 7-10 настай охид, хөвгүүдийн хувьд 500 м зайг 1-2. 65 секундын хугацаанд туулсан байна.

Хөлийн хүч (см)

Гарааны шугам дээр хөлд нь бага зэргийн зайтай зогсоож, хөлөө бага зэрэг нугалаад урагш бөхийсөн байдлаас гараа урагш, хойш саваад аль болох хол зайд харайлгаж сорилыг авав. Хүүхдүүдийг 3 удаа харайлгаж, дундаж амжилтыг нь тооцон 0.01 см-ийн нарийвчлалтайгаар тэмдэглэв.

Хүснэгт 49. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний статистик үзүүлэлтүүд, насаар (6-17 нас)

Нас	Mean	Median	Range	Minimum	Maximum	Std. Deviation
Хөвгүүд						
6 нас	97.73	101.00	75.00	56.00	131.00	17.13
7 нас	115.05	116.00	86.00	62.00	148.00	21.47
8 нас	122.92	122.00	67.00	93.00	160.00	20.34
9 нас	134.88	138.00	53.00	106.00	159.00	14.41

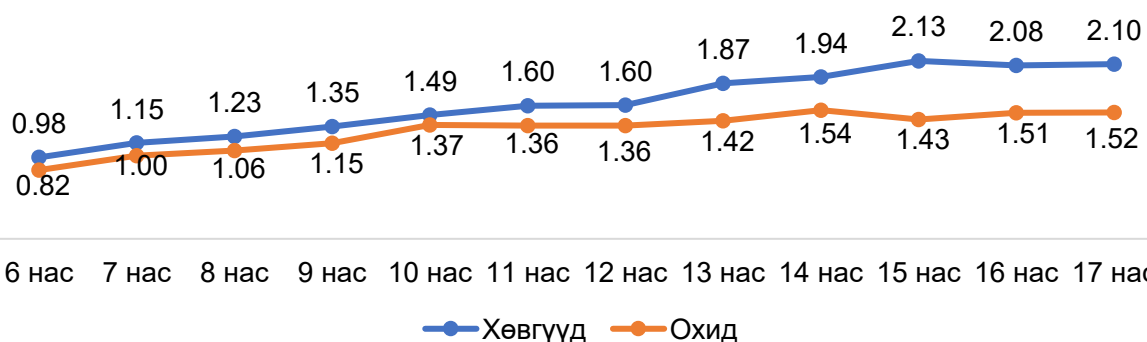
10 нас	148.50	152.00	76.00	106.00	182.00	19.72
11 нас	159.50	159.50	69.00	134.00	203.00	17.05
12 нас	160.30	162.00	83.00	113.00	196.00	23.15
13 нас	186.58	183.50	109.00	139.00	248.00	24.30
14 нас	194.17	200.00	85.00	143.00	228.00	20.01
15 нас	213.46	217.00	102.00	168.00	270.00	22.28
16 нас	208.17	204.50	68.00	180.00	248.00	17.82
17 нас	209.54	215.50	115.00	129.00	244.00	24.45
Охид						
6 нас	82.46	84.50	61.00	50.00	111.00	17.28
7 нас	99.84	101.00	54.00	74.00	128.00	15.38
8 нас	105.96	106.00	53.00	77.00	130.00	12.41
9 нас	114.79	115.50	60.00	89.00	149.00	13.91
10 нас	136.63	134.50	92.00	102.00	194.00	20.88
11 нас	135.77	135.50	42.00	116.00	158.00	11.23
12 нас	135.90	134.00	83.00	85.00	168.00	20.34
13 нас	141.75	138.00	72.00	108.00	180.00	22.17
14 нас	154.38	152.50	60.00	123.00	183.00	16.62
15 нас	143.00	141.00	88.00	95.00	183.00	22.18
16 нас	151.08	154.00	61.00	120.00	181.00	16.47
17 нас	151.50	146.00	107.00	110.00	217.00	27.18

Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй хөвгүүдийн хувьд харайсан хамгийн өндөр үзүүлэлт 182 см (10 нас), бага үзүүлэлт 56.0 см (6 нас) байна.

Суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй охидын хувьд хамгийн өндөр үзүүлэлт 183.0 см (14 нас), хөвгүүдийн хувьд 248 см (11 нас) байна.

Бүрэн дунд боловсролын насны буюу 15-17 насны охидын үзүүлэлт хамгийн өндөр үзүүлэлт 217 см (17 нас), хөвгүүдийнх 270 см (17 нас) байна.

Зураг 53. Охид, хөвгүүдийн хөлийн хүчний дундаж үзүүлэлт, насаар (6-17 нас)

Хөвгүүдийн хөлийн хүч нас нэмэгдэх тусам дундаж үзүүлэлт өссөн байна. 6-10 насны хөвгүүдийн хувьд нас нэмэгдэх тусам 0.8-0.14 см-ээр ахисан, охидын хувьд тогмол өссөн үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 50. Бие бялдрын бэлтгэлжилтийн корреляц хамаарал

	Сургуульд ирдэг байдал	Орой унтдаг цаг	Гэрийнхөн харилцаа	гэрийн даалгавар	Спортоор хичээллэдэг эсэх	Эхийн боловсрол	Эхийн хөдөлмөр эрхлэлт	Өрхийн орлого
Хурд		.173**		.124**		.154**	.125**	
Уян хатан		.166**	.146**	*	.141**			
Авхаалж самбаа	-.123**	-.206**	-.139**	-.219**	-.268**			
Хүч	.216**	0.052	.107*	.166**	.254**			-.121**
Хөлийн хүч	.127**	.316**	.159**	.404**	.405**		.124**	.183**
Тэсвэр		.274**	.127**	.281**	.145**			.130**
Толгойн тойрог	.187**	.311**	.129**	.326**	.241**			
Биеийн жин	.134**	.399**	.172**	.411**	.300**		.129**	.138**
Биеийн өндөр	.138**	.398**	.185**	.437**	.349**		.142**	.170**
Цээжний тойрог	.149**	.363**	.169**	.361**	.286**			
Бүсэлхийн тойрог	.112**	.311**	.149**	.278**	.232**			
Гарын атгах хүч (баруун)	.205**	.386**	.183**	.421**	.290**			
Гарын атгах хүч (зүүн)	.201**	.369**	.166**	.423**	.296**			

6-17 настай охид, хөвгүүдийн унтдаг цаг нь биеийн жин ($r=399^{**}$, $p<0.01$), биеийн өндөр ($r=-398^{**}$, $p<0.01$), цээжний тойрог ($r=-363^{**}$, $p<0.01$), баруун гарын атгах хүч ($r=386^{**}$, $p<0.01$), зүүн гарын атгах хүч ($r=-369^{**}$, $p<0.01$) болон хөлийн хүч ($r=316^{**}$, $p<0.01$)-тай холбоотой байна. Хүүхдүүд эрт унтах тусам биеийн өндөр, жин нэмэгддэг ба авхаалж самбаатай байх чанар нэмэгддэг байна.

Гэр бүлийн харилцаа нь тэдний биеийн жин ($r=172^{**}$, $p<0.01$), биеийн өндөр ($r=185^{**}$, $p<0.01$), баруун гарын атгах хүч ($r=183^{**}$, $p<0.01$) болон зүүн гарын атгах хүч ($r=166^{**}$, $p<0.01$)-тэй холбоотой байна.

Спортоор хичээллэдэг эсэх нь тэдний биеийн жин ($r=300^{**}$, $p<0.01$), биеийн өндөр ($r=349^{**}$, $p<0.01$), баруун гарын атгах хүч ($r=290^{**}$, $p<0.01$) болон зүүн гарын атгах хүч ($r=296^{**}$, $p<0.01$) -тэй холбоотой байна. Мөн хөлийн хүч ($r=405^{**}$, $p<0.01$), хүчний чанар ($r=254^{**}$, $p<0.01$), авхаалж самбаа ($r=-268^{**}$, $p<0.01$)-тай хамааралтай буюу спортоор хичээлэх тусам авхаалж самбаатай байна.

Хүснэгт 51. Бие бялдрын үзүүлэлтийн хамаарал

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Орой унтдаг цаг	130.853	2	65.427	59.608	0.000
Спортоор хичээллэдэг	13.244	2	6.622	29.224	0.000
Эрүүл мэндийн байдал	3.087	1	3.087	12.859	0.000
Хурд	420.929	2	210.464	109.998	0.000
Уян хатан	1394.801	2	697.400	16.734	0.000
Авхаалж самбаа	260.472	2	130.236	96.732	0.000
Хүч: гар дээр суниалт	1964.743	2	982.372	19.829	0.000
Хөлийн хүч	423.530	2	211.769	232.865	0.000
Тэсвэр	1737.380	2	868.190	395.842	0.000
Толгойн тойрог	1073.473	2	536.737	234.982	0.000
Биеийн жин	87178.508	2	43589.254	610.456	0.000

Биеийн өндөр	150.118	2	752.552	894.467	0.000
Цээжний тойрог	38234.531	2	19117.266	456.067	0.000
Бүсэлхийн тойрог	14271.881	2	7135.940	217.382	0.000
Гарын атгах хүч (баруун)	57466.089	2	28733.045	635.648	0.000
Гарын атгах хүч (зүүн)	48583.071	2	24291.536	686.938	0.000

Хүснэгт 52. Бие бялдрын үзүүлэлтүүдийн хамаарал

	Хөлийн хүч	Тэсвэр	Толгойн тойрог	Биеийн жин	Биеийн өндөр	Цээжний тойрог	Бүсэлхийн тойрог	Гарын атгах хүч (баруун)	Гарын атгах хүч (зүүн)	Гараа чихэнд хүргэх
Хурд		.330**	.177**	.312**	.300**	.292**	.247**	.257**	.248**	
Уян хатан	.194**	.168**	.237**	.262**	.227**	.243**	.162**	.186**	.215**	
Авхаалж самбаа	-.618*	-.272*	-.400**	-.457*	-.546*	-.440**	-.357**	-.517**	-.520*	-.465*
Хүч	.425**		.167**	.163**	.216**	.168**	.105*	.334**	.332**	
Хөлийн хүч	1	.406**	.589**	.678**	.794**	.641**	.524**	.771**	.779**	
Тэсвэр		1	.493**	.616**	.617**	.577**	.488**	.585**	.573**	
Толгойн тойрог			1	.801**	.758**	.767**	.718**	.674**	.690**	
Биеийн жин				1	.909**	.950**	.894**	.801**	.815**	
Биеийн өндөр					1	.854**	.735**	.835**	.849**	
Цээжний тойрог						1	.908**	.784**	.809**	
Бүсэлхийн тойрог							1	.641**	.670**	
Гарын атгах хүч (баруун)								1	.951**	-.501*
Гарын атгах хүч (зүүн)									1	-.458*

Бие бялдрын бэлтгэлжилтийн болон биеийн ерөнхий хөгжлийн үзүүлэлтүүд хоорондоо харилцан хамааралтай уялдаатай хөгжиж байна.

Тухайлбал, биеийн өндөр авхаалж самбаатай, хөлийн хүч, биеийн өндөр жин ($r = -.617^{**}$ тэсвэр, $r = .777^{**}$, авхаалж самбаа $r = -.546^{**}$, $p < 0.01$).

Биеийн жин нь хүчний чанар ($r = .163^{**}$, $p < 0.01$), уян хатан чанар ($r = .267^{**}$, $p < 0.01$), авхаалж самбаа ($r = -.457^{**}$, $p < 0.01$) болон тэсвэрийн чанар ($r = .616^{**}$, $p < 0.01$)-тай харилцан хамааралтай байна.

Биеийн өндөр нь хүчний чанар ($r = .216^{**}$, $p < 0.01$), уян хатан чанар ($r = .227^{*}$, $p < 0.01$), авхаалж самбаа ($r = -.546^{*}$, $p < 0.01$) болон тэсвэрийн чанар ($r = .617^{*}$, $p < 0.01$)-тай харилцан хамааралтай байна.

Баруун болон зүүн гарын атгах хүч нь хүчний чанар ($r=.334^{**}, .332^{**}$ $p<0.01$), уян хатан чанар ($r=.186^{**}, .215^{**}$, $p<0.01$), авхаалж самбаа ($r=-.517^{*}, -.520^{*}$, $p<0.01$) болон тэсвэрийн чанар ($r=.585^{**}, .573^{**}$, $p<0.01$)-тай харилцан хамааралтай байна.

Судалгаанд хамрагдсан 6-17 настай охид, хөвгүүдийн хурдны чанар нь тэсвэрийн үзүүлэлттэй ($r=.330^{**}$, $p<0.01$) эерэг, хүчний чанар ($r=.257^{**}, .248^{**}$ $p<0.01$)-тай харилцан хамааралтай байна. Хурд сайтай байх тусам тэсвэр сайтай, харин хүчний чанар сулавтар байна. Уян хатан байх тусам тэсвэрийнэй байх талтай байна

Дүгнэлт

Бие бялдрын хөгжил

- 6-10 насны охидын хувьд 6-7 насанд 7.94 см-ээр, 9-10 насанд 9.87 см өссөн үзүүлэлттэй байгаа бол хөвгүүдийн хувьд 6-7 насандаа 5.01 см-ээр; 12-13 насанд 9.38 см-ээр тус тус өссөн байна.
- Биеийн өндрийн хувьд 6-17 насны охид, хөвгүүдийн физиологийн өсөлтийн дагуу явагдаж байгаа ба 16-17 насанд хөвгүүд өндөр үзүүлэлттэй байна. Нэг наснаас нөгөө насанд 0.59-9.38 см -ээр өссөн үзүүлэлттэй байна.
- Биеийн жингийн хувьд охидын биеийн жин 6-7 насанд охид 4.75 кг-ээр нэмэгдсэн, 13-14 наснаас 6.54 кг-аар нэмэгдсэн байна. Харин хөвгүүдийн хувьд 6-7 насан 2.67 кг аар нэмэгдсэн 12-13 насанд 9.1 кг-аар, 14-15 насанд 7.2 кг-аар жин нь нэмэгдсэн байна.
- Бага ангид буюу 6-9 насанд биеийн жингийн хувьд охид, хөвгүүдийн биеийн жин ойролцоо үзүүлэлттэй байгаа ба 10 наснаас охидын биеийн жин өмнөх наснаас 3 кг-5 кг-аар нэмэгдсэн байна.
- Судалгаанд хамрагдсан 6-17 настай хүүхдүүдийн биеийн жингийн индексийг тооцож үзэхэд 6-9 насны охид, хөвгүүдийн *жин багатай*, харин 10 наснаас *хэвийн* жинтэй байна.
- Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн цээжний тойргийн дундаж үзүүлэлт нас нэмэгдэх тусам өссөн байна. 6-10 насанд охидын цээжний тойрог 3.1-5.64 см-ээр, хөвгүүдийн цээжний тойрог 2.39-2.74 см-ээр нэмэгдсэн бол 11-14 наснаас охидын энэ үзүүлэлт 3.13-3.26 см-ээр, хөвгүүдийнх 8.58 см-ээр тус тус өссөн байна.
- Хөвгүүдийн бүсэлхийн тойрог нас нэмэгдэх тусам 1.47-4.56 см -ээр өссөн үзүүлэлттэй бол охидын хувьд 9-10 насанд эрчимтэй 3.71 см, 12-13 насанд 1.8 см -ээр нэмэгдсэн 16-17 насанд 2.32 см -ээр нэмэгдсэн байна.

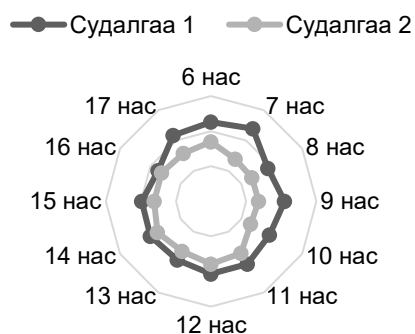
- Толгойн тойргийн хэмжээ нас нэмэгдэх тусам аажмаар нэмэгдсэн байна. Охид, хөвгүүдийн хувьд толгойн тойргийн хэмжээ 0.2-0.7 см-ээр нэмэгджээ.
- 6-10 настай хүүхдүүдийн баруун гарын атгах хүч нас нэмэгдэх тусам 1.59-1.89 кг аар нэмэгдсэн байна.
- Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй охид, хөвгүүдийн биеийн жин 1.68-4.82 кг аар нэмэгдсэн бол 11 насанд охидын биеийн жин өмнөх наснаас 4 кг-аар илүү байна. Харин 14 наснаас хөвгүүдийн жин 2.61-4.48 кг аар нэмэгдсэн байна.

Бие бялдрын бэлтгэлжилт

- Охид, хөвгүүдийн хувьд гарын хүчний хөгжил харилцан адилгүй байна. Биеийн тамирын хичээлээр хүүхдүүдийн гарын атгах хүчийг хөгжүүлэх дасгал хийлгэж байх шаардлагатай байна.
- Судалгаанд хамрагдсан охид, хөвгүүдийн уян хатны чанарын дундаж үзүүлэлт охидын хувьд 6-12 нас хүртэл тогтвортой байгаа ба 12-15 насанд буурсан байна. Суурь боловсролын түвшинд суралцаж буй хүүхдүүдийн уян хатан чанарыг биеийн тамирын хичээлээр хөгжүүлэх шаардлагатай байна.
- Хөвгүүдийн хөлийн хүч нас нэмэгдэх тусам дундаж үзүүлэлт өссөн байна.
- Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй хүүхдүүдийн хувьд өссөн буурсан үзүүлэлттэй байгаа тул сургалтын явцад хөгжүүлэх шаардлагатай байна. Бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж буй хүүхдүүдийн хувьд хурдын чанарыг хөгжүүлэх дасгал нэмэлтээр хийлгэх шаардлагатай байна.
- Бага боловсролын түвшинд суралцаж буй хүүхдүүдийн гарын атгах хүчийг хөгжүүлэх дасгал хийлгэх

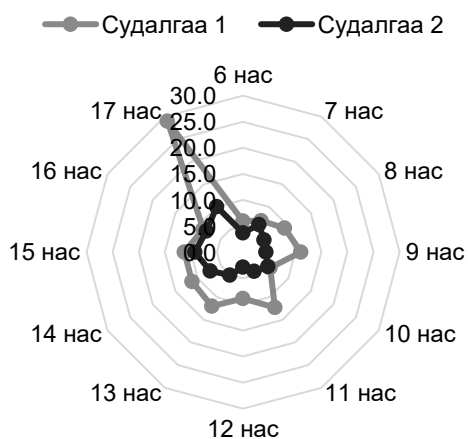
Харьцуулсан судалгаа

Зураг 54. Эрэгтэй хүүхдүүдийн хурдны (сек) чанарын харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17 нас)

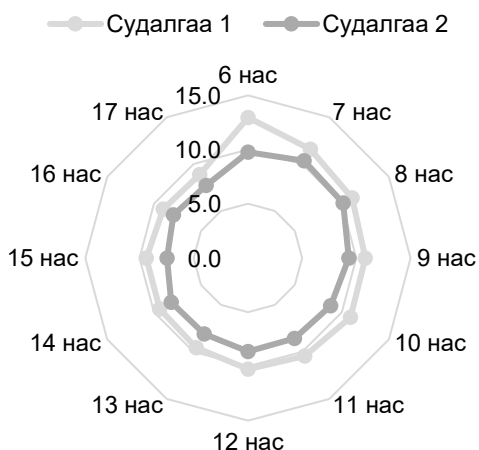
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн хурдны чанарын үзүүлэлт нас тус бүрт сайжирсан байна.

Зураг 55. Эрэгтэй хүүхдүүдийн уян хатан (см) чанарын харьцуулсан үзүүлэлт судалгааны үе шатаар (6-17 нас)

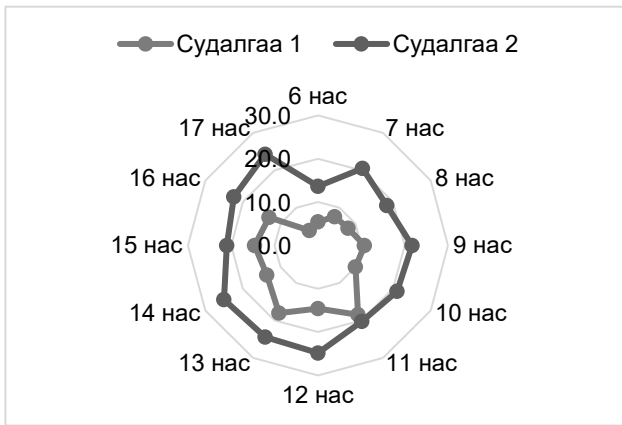
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн уян хатан чанарын үзүүлэлт нас тус бүрд буурсан байна. Хүүхдүүдийн уян хатан чанарыг сайжруулах дасгал хөдөлгөөнийг сургалтын үед зайлшгүй хийлгэх шаардлагтай байна.

Зураг 56. Эрэгтэй хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай (сек) чанарын харьцуулсан үзүүлэлт судалгааны үе шатаар (6-17нас)

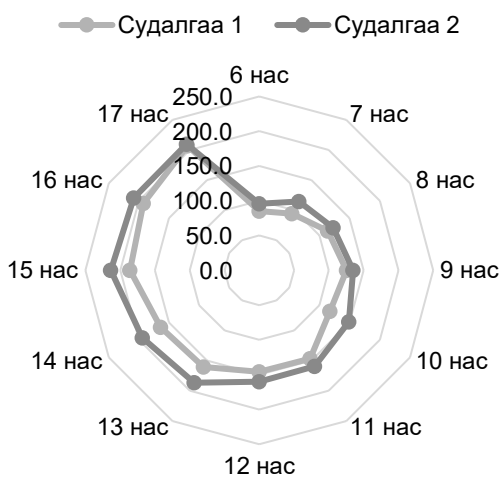
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2 т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай чанарын үзүүлэлт нас тус бүрд сайжирсан буюу хурд нэмэгдсэн байна.

Зураг 57. Эрэгтэй хүүхдүүдийн хүчний (удаа) чанарын харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

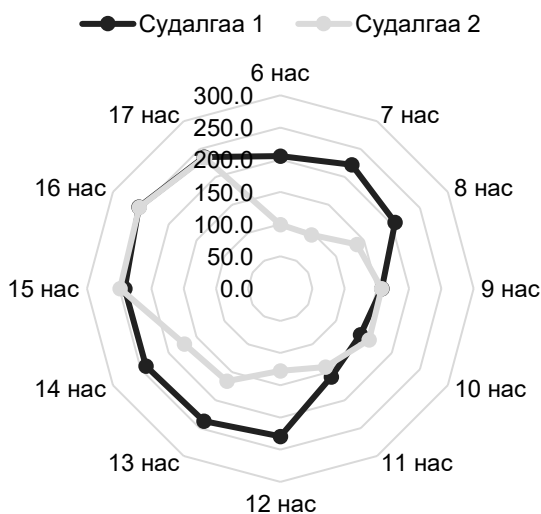
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2 т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн хүч буюу гар дээр суниах чадвар нас тус бүрд нэмэгдсэн байна. Эрэгтэй хүүхдүүдийн гарын хүч сайжирсан байна.

Зураг 58. Эрэгтэй хүүхдүүдийн хөлийн хүчний (см) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

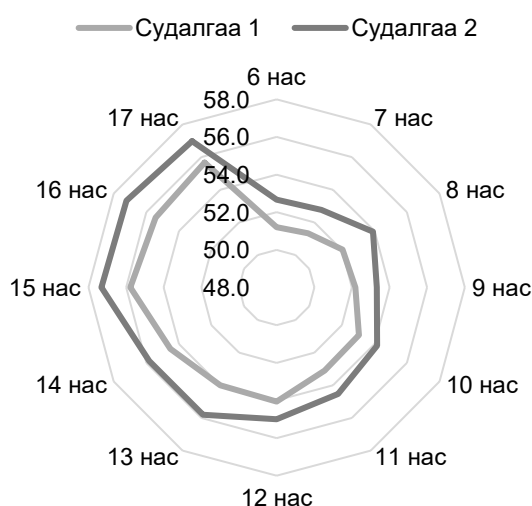
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн хөлийн хүчний үзүүлэлт 10 нас, 13-16 насанд тусам нэмэгдсэн байна.

Зураг 59. Эрэгтэй хүүхдүүдийн тэсвэрийн (сек) чанарын харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

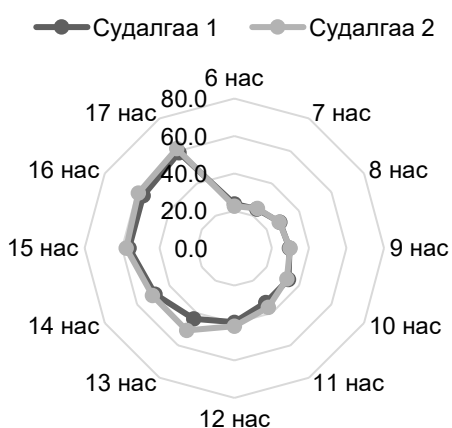
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн тэсвэрийн чанарын үзүүлэлт 7-8 нас, 12-14 насанд тус бүрд сайжирсан буюу богино хугацаанд туулах чадвар сайжирсан байна.

Зураг 60. Эрэгтэй хүүхдүүдийн толгойн тойрог (см) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

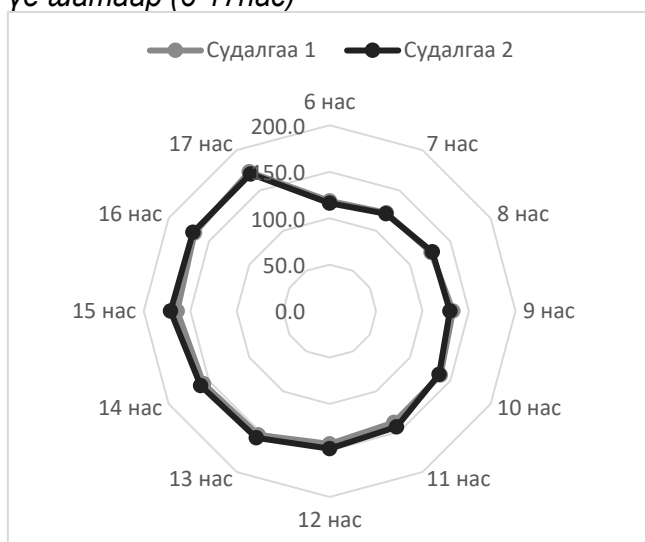
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын ерөнхий үзүүлэлтийн хувьд толгойн тойрог нас тус бүрд нэмэгдсэн байна. Эрэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын физиологийн хөгжил эрчимтэй явагдсан байна.

Зураг 61. Эрэгтэй хүүхдүүдийн биеийн жингийн (кг) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

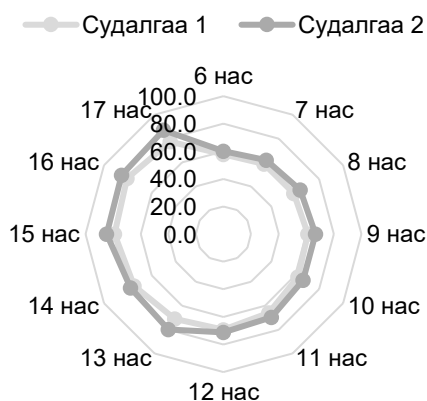
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын ерөнхий үзүүлэлтийн нэг биеийн жингийн хувьд өмнөх судалгааны үед байсан биеийн жингийн дундаж үзүүлэлт 13 насанд нэмэгдсэн бусад нас тус бүрд нэмэгдээгүй байна.

Зураг 62. Эрэгтэй хүүхдүүдийн биеийн өндрийн (см) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

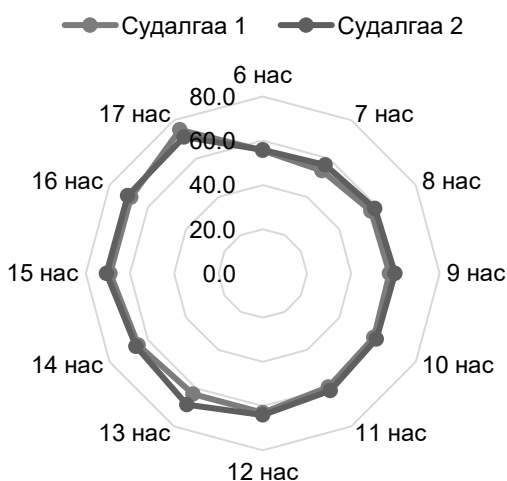
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын ерөнхий үзүүлэлтийн нэг биеийн өндрийн үзүүлэлтийн хувьд өмнөх судалгааны үед байсан биеийн өндрийн дундаж үзүүлэлттэй ойролцоо байна.

Зураг 63 Эрэгтэй хүүхдүүдийн цээжний тойрог (см) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

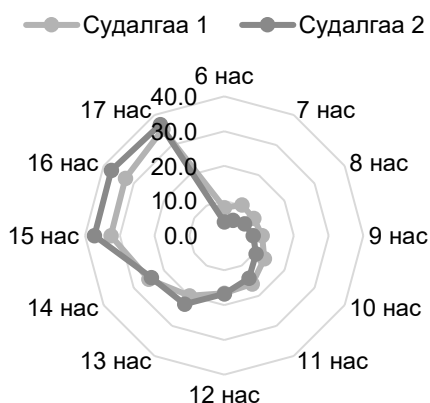
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын ерөнхий үзүүлэлтийн нэг цээжний тойрог өмнөх судалгааны үеийн дундаж үзүүлэлтээс бага зэрэг нэмэгдсэн байна.

Зураг 64. Эрэгтэй хүүхдүүдийн бүсэлхийн тойрог(см) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

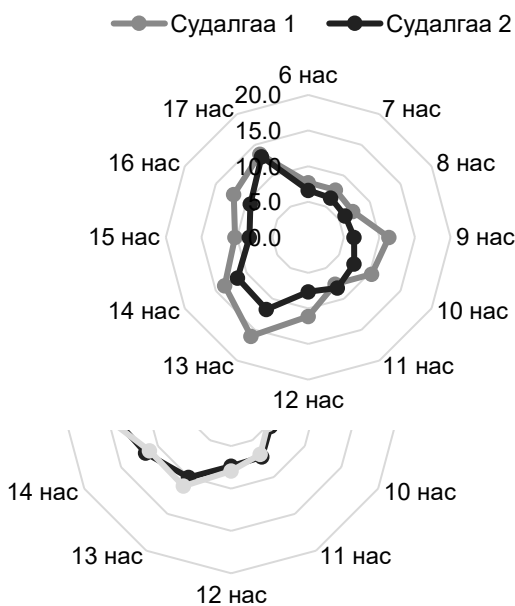
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан бүсэлхийн тойрог бие бялдрын ерөнхий үзүүлэлтийн нэг бүсэлхийн тойрог өмнөх судалгааны үеийн дундаж үзүүлэлтээс бага зэрэг нэмэгдсэн байна.

Зураг 65. Эрэгтэй хүүхдүүдийн баруун гарын хүчний (кг) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн баруун гарын атгах хүч 7-9 нас, 15-17 насанд нэмэгдсэн байна.

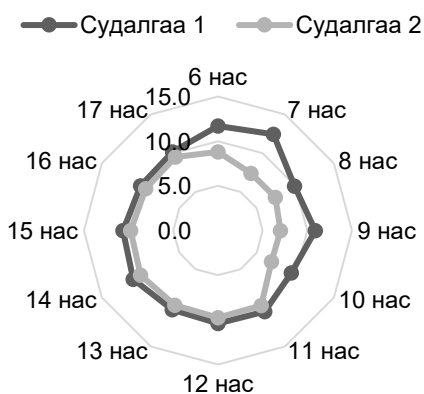

Зураг 66. Эрэгтэй хүүхдүүдийн зүүн гарын (кг) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн зүүн гарын атгах хүч баруун гарын атгах хүчтэй адил 7-9 нас, 15-17 насанд нэмэгдсэн байна.

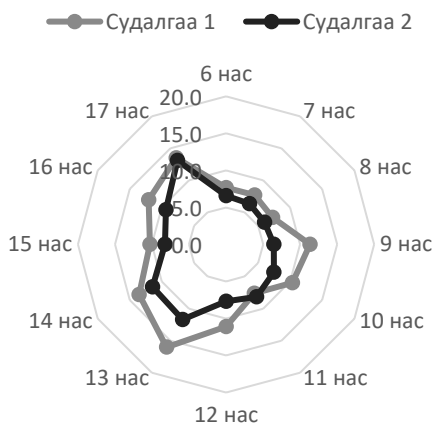
Зураг 67. Эрэгтэй хүүхдүүдийн хурдны (сек) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн хурдны чанарын үзүүлэлт бага боловсролын түвшинд суралцаж буй 6-10 насны хүүхдүүдийн хувьд сайжирсан байна. Суурь болон бүрэн дунд боловсролын түвшинд суралцаж буй эмэгтэй хүүхдүүдийн хувьд хурд

бага зэрэг нэмэгдсэн байна.

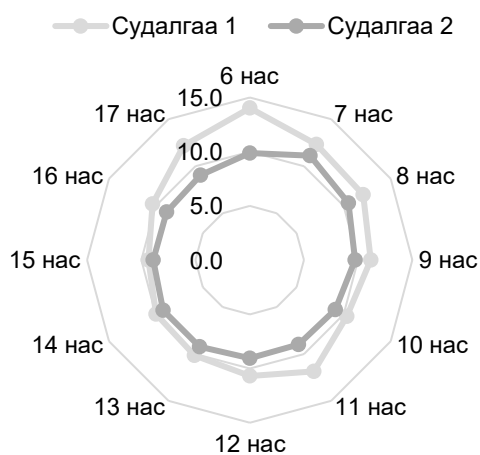
Зураг 68. Эрэгтэй хүүхдүүдийн уян хатан чанарын (см) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн уян хатан чанарын үзүүлэлт 11нас, 17наснаас бусад нас тус бүрд буурсан байна. Хүүхдүүдийн уян хатан чанарыг сайжруулах дасгал хөдөлгөөнийг сургалтын үед зайлшгүй

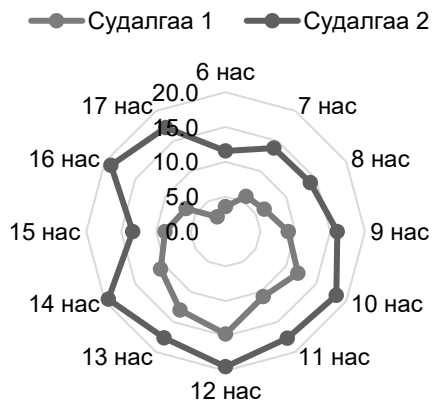
хийлгэх шаардлагтай байна.

Зураг 69. Эмэгтэй хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай (сек) чанарын харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

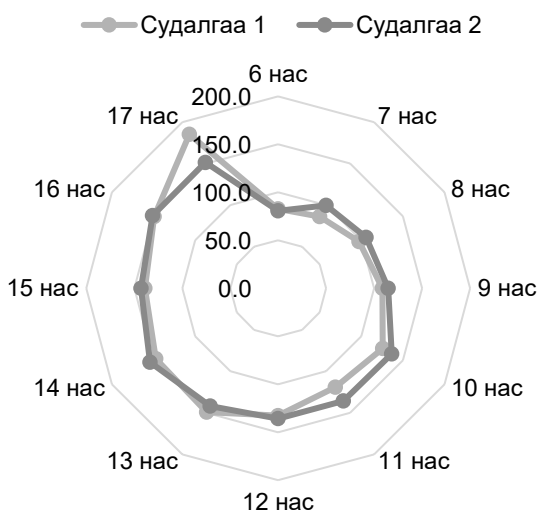
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай чанарын үзүүлэлт 13-15 насанд дундаж үзүүлэлт нэмэгдээгүй ч бусад насанд гүйцэтгэх чадвар сайжирсан байна.

Зураг 70. Эмэгтэй хүүхдүүдийн хүчний (удаа) чанарын харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

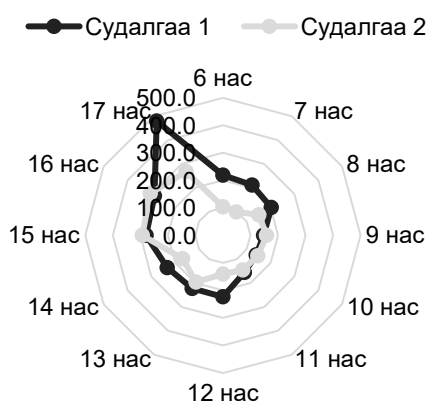
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эрэгтэй хүүхдүүдийн хүч буюу гар дээр суниах чадвар нас тус бүрд өмнөх судалгааны дундаж үзүүлэлтээс нэмэгдсэн байна. Эмэгтэй хүүхдүүдийн гарын хүч сайжирсан байна.

Зураг 71. Эмэгтэй хүүхдүүдийн хөлийн хүчний(см) чанарын харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

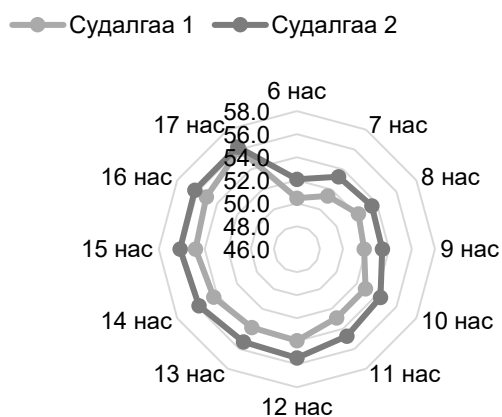
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн хөлийн хүч буюу байрнаас хөлийн булчингийн хүчээр үсрэх чадвар өмнөх судалгааны дундаж үзүүлэлтээс 7-8 нас, 11 нас, 17 насанд нэмэгдсэн байна.

Зураг 72. Эмэгтэй хүүхдүүдийн тэсвэрийн чанарын (сек) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

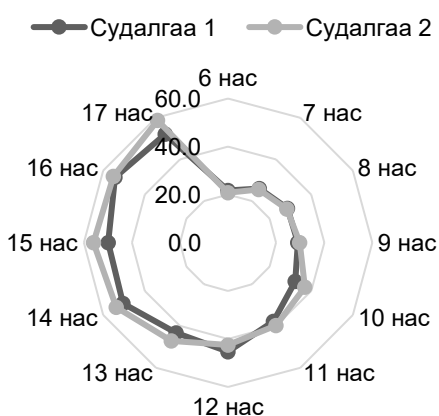
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн тэсвэрийн чанарын үзүүлэлт 6-8 нас, 12 нас, 14 нас, 17 насанд тус бүрд сайжирсан буюу богино хугацаанд туулах чадвар нэмэгдсэн байна.

Зураг 73. Эмэгтэй хүүхдүүдийн тэсвэрийн чанарын (сек) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

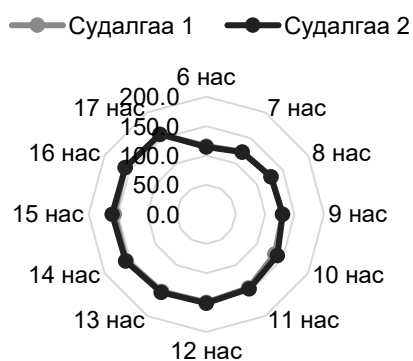
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2 т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын ерөнхий үзүүлэлтийн хувьд толгойн тойрог нас тус бүрд нэмэгдсэн байна. Эмэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын физиологийн хөгжил эрчимтэй явагдсан байна.

Зураг 74. Эмэгтэй хүүхдүүдийн биеийн жингийн (кг) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

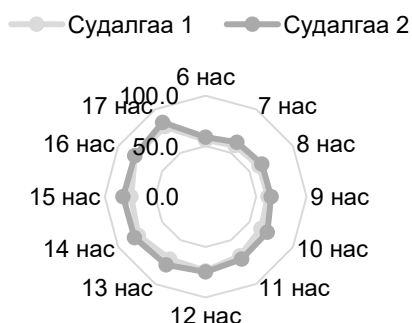
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын ерөнхий үзүүлэлтийн нэг биеийн жингийн хувьд өмнөх судалгааны үед байсан биеийн жингийн дундаж үзүүлэлт 10 нас, 15 нас, 17 насанд нэмэгдсэн бусад нас тус бүрд ойролцоо үзүүлэлтэй байна.

Зураг 75. Эмэгтэй хүүхдүүдийн биеийн өндрийн(см) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

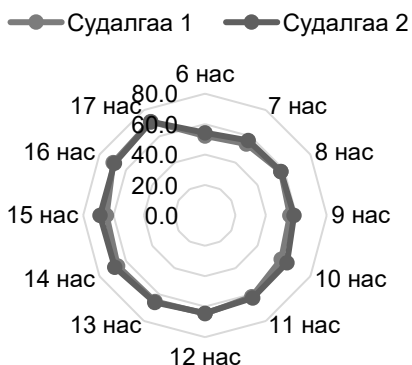
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын ерөнхий үзүүлэлтийн нэг биеийн өндрийн үзүүлэлтийн хувьд өмнөх судалгааны үед байсан биеийн өндрийн дундаж үзүүлэлтээс бараг нэмэгдээгүй байна.

Зураг 76. Эмэгтэй хүүхдүүдийн цээжний тойрог (см) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

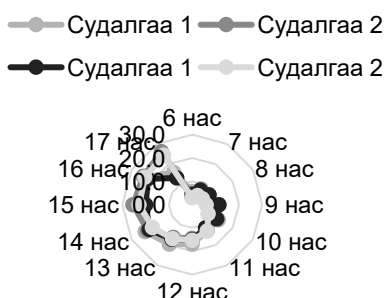
Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын ерөнхий үзүүлэлтийн нэг цээжний тойрог өмнөх судалгааны үеийн дундаж үзүүлэлтээс 10 нас, 13-15 насанд бага зэрэг нэмэгдсэн байна.

Зураг 77. Эмэгтэй хүүхдүүдийн бүсэлхийн тойрог(см) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2-т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн бие бялдрын ерөнхий үзүүлэлтийн нэг бүсэлхийн тойрог өмнөх судалгааны үеийн дундаж үзүүлэлтээс бага зэрэг нэмэгдсэн байна.

Зураг 78. Эмэгтэй хүүхдүүдийн эмэгтэй хүүхдүүдийн гарын атгах хүчний(кг) харьцуулсан үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-17нас)

Судалгаа 1 ба Судалгаа 2 т хамрагдсан эмэгтэй хүүхдүүдийн баруун болон зүүн гарын атгах хүч 7-8-9 нас, 12-14 насанд буурсан, 15-17 насанд нэмэгдсэн байна.

4.2.5. Дүгнэлт

3-17 насны хүүхдүүдийн бие бялдрын хөгжлийн онцлог

- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн биеийн өндрийн өсөлт физиологийн зүй тогтлын дагуу явагдаж байна. Биеийн өндөр 3-4 насанд 7.5 см, хөвгүүд 5.0 см, 4-5 насанд охид 6.3 см, хөвгүүд 7.3 см өссөн байна.
- Хүүхдүүдийн биеийн жин нас нэмэгдэх тусам өссөн үзүүлэлттэй ба физиологийн зүй тогтлын дагуу өссөн үзүүлэлттэй байна.
- Хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай чанар сул байна. Тухайлбал, 3-5 насны хүүхдүүд байг оновчтой онох чадвар нь сул байгаа нь авхаалж самбаатай чанарыг сургалтаар хөгжүүлэх шаардлагатай байгааг харуулж байна.
- Хүүхдүүдийн хувьд хөлийн хүч буюу доод мөчдийн динамик хүчний үзүүлэлт нас нэмэгдэх тусам 21.6 – 15.8 см-ээр ахисан үзүүлэлттэй байна.
- Богино зайг хурдтай туулах тэсвэрийн чанарын үзүүлэлт нас нэмэгдэх тусам сайжирсан буюу хурд нь нэмэгдэж байна.
- Бие бялдрын нэг чухал чанар болох уян хатан чанар нь нас нэмэгдэх тусам бага зэрэг буурсан байгаа нь анхаарал татаж байна. Уян хатан чанарыг сургалтын явцад дэмжих шаардлагатай байна.
- Хүүхдүүдийн анхаарлын төвлөрөлтийг сайжруулахад нөлөөлдөг тэнцвэрийн чанарын үзүүлэлт нас нэмэгдэх тусам сайжирсан байна.
- Бие бялдрын ерөнхий хөгжил болон бие бялдрын бэлтгэлжилтийн үзүүлэлтүүд хоорондоо харилцан хамааралтай байна.
- Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн СӨБ-д хамрагдсан жил нь биеийн жин, биеийн өндөр, бие бялдрын бэлтгэлжилтийн үзүүлэлтүүд болох хурд, тэнцвэр, хөлийн хүч, тэсвэрийн үзүүлэлтүүдтэй хамааралтай байна.

4.3. СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ТАНИН МЭДЭХҮЙН ХӨГЖЛИЙН ОНЦЛОГ

4.3.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог

Я.А.Каменский, К.Д.Ушинский, Д.Локк, Ж.Ж.Руссо нар танин мэдэхүй нь хүүхдүүдийн сурах байгалийн хүсэл эрмэлзэл гэж тодорхойлсон байдаг. А.Н.Леонтьев, А.В.Запорожец нар ердийн хөгжиж буй сургуулийн өмнөх насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн үйлийг нь дэмжиж нь хүүхдийн ерөнхий хөгжил, зан чанарыг төлөвшүүлэхэд нөлөөлнө гэсэн байна.

Сургуулийн өмнөх насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн хөгжил тасралтгүй явагддаг. Ямар нэг зүйлийг хийх явцад хүүхдийн өөрийн оролцоо, хүүхдийн бодит үзэгдлийг ажиглах зэргээс шалтгаалан 3-4 насанд эргэн тойрны бодит байдлын талаар маш их санаа, мэдлэг хуримтлуулдаг. Энэхүү мэдлэг нь хүүхдүүдийн юмс үзэгдлийг шинж чанарыг харьцуулах, ижил төстэй байдлаар ялгаж, ангилах үйлийг гүйцэтгэхэд тусалдаг. Хэл яриа нь танин мэдэхүйн гол хэрэгсэл болдог. Үгээр дамжуулж буй мэдээллийг хүлээн авах, зөв ойлгох чадвар хөгждөг.

Танин мэдэхүйн хөгжил нь хүний сэтгэн бодох, ухааран ойлгох үйл явцад гарч буй өөрчлөлт юм. Өөрөөр хэлбэл, хүн мэдээллийг хүлээж авах, анализ хийх, харьцуулах, системчлэх, хийсвэрээр сэтгэх, зүй тогтлыг нь олох чадвар эзэмших нь танин мэдэхүйн хөгжил аж.

Энэхүү судалгаанд ОХУ-ын судлаач Р.С.Немовын боловсруулсан болон Д.Векслерийн сорил, Ж.Гилфорд, Л.Терстоун, А.Бине, Р. Амтхауэр нарын ашигласан танин мэдэх үйл явцыг илрүүлэх аргачлалаар судлав.

Танин мэдэхүй

Хүртэхүй	Анхаарал	Ой тогтоолт	Сэтгэхүй
Ажигч чанар Бүхэл бүтэн чанар	Тогтворжилт Шилжилт	Богино хугацааны харааны ой Сонорын ой	Бодит үйлдлийн сэтгэхүй, Логик сэтгэхүй, сэтгэхүйн харьцуулах, нэгтгэн дүгнэх үйлдэл

Хүртэхүйн чадвар – ажигч чанар

Үзэгдэл юмсын үл анзаарагдам боловч гол шинжийг олж мэдэх чадвар нь ажигч чанараар илрэх ба тухайн зүйлийг олон дахин давтаж гүйцэтгэснээр ажигч чанар төлөвшдөг байна.

Бага насны хүүхдүүдийн юмс үзэгдэл, түүний бүрдүүлэгч хэсгүүд, шинж чанарыг богино хугацаанд дүрсийг ажиглан бүхэл бүтнээр нь хүртэх чадварыг гүйцэтгэлээр нь авч үзлээ.

Гурван наснаас таван насны хүүхдүүдийн хүртэхүйн чадварыг ажигч чанар хэр байгаагаар буюу зураг тус бүрт нэг зүйл дутуу зурагдсан зургаас аль хэсэг нь дутуу зурагдсан байгааг ажиглуулан гүйцэтгэсэн хугацаагаар нь авч үзсэн. Даалгавар нь 7 зургаас бүрдэх бөгөөд гүйцэтгэсэн хугацаа, зөв олсон байдлаар нь 5 түвшинд үнэлгээ өгч судалсан болно.

Хүснэгт 53. Ажигч чанарын сорилын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Нас		3 нас	4 нас	5 нас
Mean		1.417	1.250	1.792
Std. Error		.1292	.0965	.1735
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	1.157	1.056	1.443
	Upper Bound	1.677	1.444	2.141
Median		1.000	1.000	1.000
Variance		.801	.447	1.445
Std. Deviation		.8952	.6684	1.2021
Minimum		1.0	1.0	1.0
Maximum		4.0	4.0	5.0
Range		3.0	3.0	4.0

Хүүхдүүдийн даалгавар гүйцэтгэсэн хугацааны дундаж нь нас нэмэгдэх тусам зарцуулах хугацаа багасаж байна.

Хүснэгт 54. Сорилын гүйцэтгэл насаар (3-5 нас)

Сорил	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Сорил 1	45.8	66.7	87.5	66.7
Сорил 2	70.8	79.2	87.5	79.2
Сорил 3	66.7	77.1	87.5	77.1
Сорил 4	58.3	77.1	83.3	72.9
Сорил 5	81.3	89.6	93.8	88.2
Сорил 6	75.0	79.2	83.3	79.2
Нийт	50.0	52.1	66.7	56.3

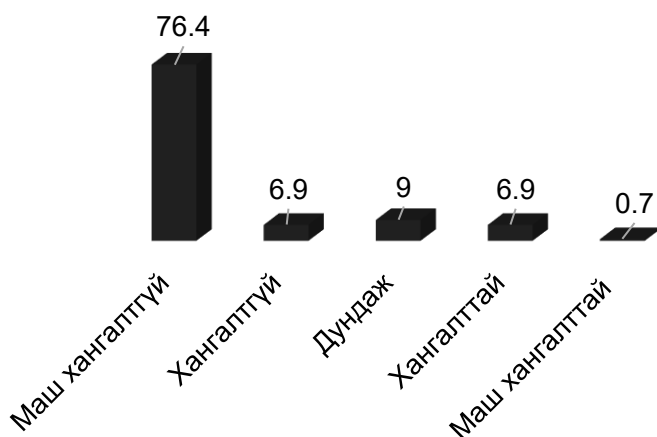
Сорилын гүйцэтгэл тус бүрийг авч үзэхэд зураг нэг бүрийг гүйцэтгэж байгаа боловч нийт хугацаагаар авч үзэхэд их хугацаа зарцуулан удаан гүйцэтгэж байна.

Хүснэгт 55. Ажигч чанарын сорилын гүйцэтгэл, түвшингээр (3-5 нас)

Түвшин	3 нас	4 нас	5 нас
Маш хангалтгүй	79.2	85.4	64.6
Хангалтгүй	6.3	6.3	8.3
Дундаж	8.3	6.3	12.5
Хангалттай	6.3	2.1	12.5
Маш хангалттай	0.0	0.0	2.1

Ажигч чанарын үзүүлэлтийг насаар авч үзвэл 3 насанд маш хангалтгүй түвшинд, 4 наснаас эхлэн дундаж түвшинд 6.3 хувь нь гүйцэтгэсэн бол 5 наснаас хангалттай, маш хангалттай түвшинд 14.6 хувь нь даалгавар гүйцэтгэсэн байгаа нь нас нэмэгдэх тусам ажиглах чадвар сайжирч байгааг илэрхийлж байна.

Зураг 79. Ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл, түвшингээр (3-5 нас)

Нийт хүүхдийн 76.4 хувь нь маш хангалтгүй, хангалтгүй түвшинд даалгавар гүйцэтгэсэн нь юмсын ялгаатай онцлог, дутуу зүйлийг олж харах, юмсыг бүхэлд нь хүртэх чадвар сул байгааг илэрхийлж байна. Юмсыг бүхэл

байдлаар хүртэхийн тулд хугацаа зарцуулж байгаа ба дутуу байгаа зүйлийг богино хугацаанд олж харж чадаагүй байна. Хүүхдүүдийн 9.0 хувь нь дундаж түвшинд, 7.6 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд байгаа нь бага хувьтай байна. Эдгээр хүүхдүүд юмсын ялгаатай шинж, онцлог байдлыг маш хурдан ажиглан хүртдэг, бүхэл бүтнээр нь хүртэх чадвартай байна. Орчныхоо юмс үзэгдлийн хэсгүүд, юмс үзэгдлийн дүр төрхийг маш богино хугацаанд зөв хүртэж ойлгож гүйцэтгэсэн байна.

Анхаарал

Анхаарлын тогтворжилт, анхаарлын шилжилт

Тухайн үед хэрэгцээгүй бусад зүйлсээс хүний ухамсар хөндрийрөн ямар нэг зүйл дээр чиглэн төвлөрөхийг анхаарал гэнэ. Л.В.Выготский хүүхдийн анхаарал нь 2 шугаман чиглэлээр явагдана энэ нь тархи, мэдрэлийн системийн хөгжилтэй холбоотойгоор хүүхдийн бага насанд эрчимтэй бөгөөд тасралтгүй явагдаж, нас ахих тусам харьцангуй удааширдаг гэж тэмдэглэсэн байна. Хүүхдийн зориудын анхаарал хөгжих суурь нь нярай үеэс нь насанд хүрэгчид хүүхдүүдтэй харьцах өөрөөр хэлбэл нийгмийн харилцаанд оролцох анхны үеэс бий болдог буюу сургуулийн өмнөх насны хүүхдүүдийн анхаарал нь зориудын анхаарлын төлөвлөөр эхэлдэг. Анхаарлын төвлөрөлт, тогтворжилт нь оюуны ажиллах чадварыг илэрхийлдэг тул сурах чадварын маш чухал шалгуур үзүүлэлт болно. Анхаарлын тогтворжилт нь ямар нэг зүйлд анхаарлаа үргэлжлүүлэн төвлөрүүлэх хугацаагаар тодорхойлогддог ба анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвартай холбоотой хөгждөг байна. Анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар нь зөвхөн нэг төрлийн үйл ажиллагаанд анхаарлаа төвлөрүүлэн барьж, бусад бүх үзэгдэл, юмсын үйлчлэлээс тухайн үед хөндийрөх байдлыг хэлдэг байна. Анхаарлаа шилжүүлэх чадвар гэж зориудаар нэг зүйлээс нөгөө зүйлд тодорхой зорилготойгоор шилжүүлэхийг хэлдэг байна. Эдгээр

чадварууд ямар түвшинд байгааг тодруулах зорилгоор авсан даалгаврын үр дүнгээс танилцуулж байна.

Тодорхой юмс үзэгдэл, үйл ажиллагаанд тодорхой хугацаагаар анхаарлыг тогтворжуулах чадварыг гүйцэтгэлээр нь, анхаарал нэг объектоос нөгөө объектод буюу үйл ажиллагааны нэг төрлөөс нөгөө төрөлд шилжих чадварыг гүйцэтгэлээр нь авч үзлээ.

Хүснэгт 56. Анхаарлын тогтворжилтын үзүүлэлтийн статистик үзүүлэлт, даалгаврын тоогоор (3-5 нас)

Statistic		3 нас	4 нас	5 нас
Mean		6.4063	8.7750	12.3563
Std. Error		.52360	.55044	.50181
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	5.3529	7.6677	11.3467
	Upper Bound	7.4596	9.8823	13.3658
Median		6.0000	8.0000	13.1500
Variance		13.160	14.543	12.087
Std. Deviation		3.62764	3.81355	3.47666
Minimum		0.00	0.00	5.00
Maximum		16.00	16.00	16.00
Range		16.00	16.00	11.00

Дээрх хүснэгтээс харахад 3 минутал 3 настай хүүхэд 6 дүрс, 4 насанд 8-9 дүрс 5 насанд 12 дүрсэнд энгийн тэмдэглэгээ хийсэн байна.

Хүснэгт 57. Анхаарлын тогтворжилт, түвшингээр (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Маш хангалтгүй	18.8	6.3	0.0
Хангалтгүй	50.0	41.7	14.6
Дундаж	20.8	25.0	22.9
Хангалттай	8.3	16.7	33.3
Маш хангалттай	2.1	10.4	29.2

Нийт хүүхдүүдийн 33.3 хувь нь анхаарлын тогтворжилт хангалттай, маш хангалттай түвшинд 35.4 хувь нь хангалтгүй түвшинд байна. Нийт хүүхдүүдийн анхаарлын тогтворжилтыг сайжруулах сургалтын үйл ажиллагаагаар дэмжих шаардлагатай байна.

Анхаарлын тогтворжилтыг хүүхдүүдийн гүйцэтгэл нас нэмэгдэх тусам хүүхдүүдийн гүйцэтгэл бага зэрэг нэмэгдэж 4 насанд 25.0 хувь нь дундаж түвшинд, 5 насанд 62.5 хувь нь дунджаас дээш түвшинд даалгавар гүйцэтгэсэн байна.

Багш болон эцэг эх хүүхдийн сэтгэцийг чиглүүлэн төвлөрүүлэх, тодорхой хугацаанд хүүхдийн хийх зүйлийг энгийн үгээр тайлбарлан хамт дасгал хийх болон энгийн дасгал даалгавар гүйцэтгүүлж багаас эхлэн аажим аажмаар нэмэгдүүлэх, бататгах дасгал болон бичих, бодох, тайлбарлан ярих зэрэг шилжсэн даалгавар гүйцэтгүүлэх боломжтой.

Хүснэгт 58. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт (3-5 нас)

Нас		3 нас	4 нас	5 нас
Mean		3.021	4.208	4.750
Std. Error		.2500	.1906	.1134
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.518	3.825	4.522
	Upper Bound	3.524	4.592	4.978
Median		3.000	5.000	5.000
Variance		3.000	1.743	.617
Std. Deviation		1.7319	1.3202	.7855
Minimum		1.0	1.0	1.0
Maximum		5.0	5.0	5.0
Range		4.0	4.0	4.0

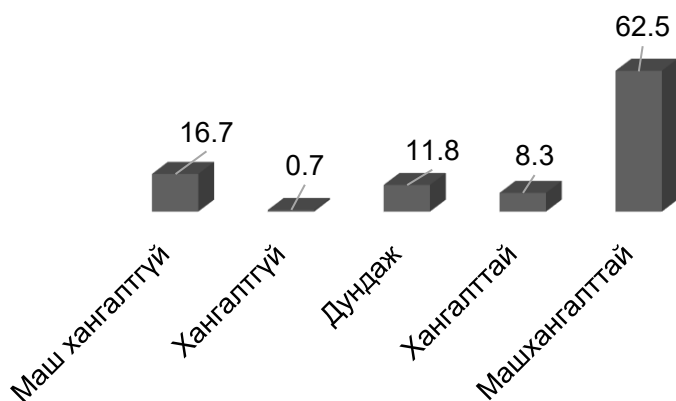
Анхаарлын шилжилтийн хувьд нэг үйл ажиллагаанаас нөгөөд үйлд зориудаар анхаарлаа шилжүүлэх чадвар нь нас ахих тусам нэмэгдсэн байдалтай байгаа нь насны онцлог болон хийж буй үйл ажиллагаатай холбоотой байж болох юм.

Хүснэгт 59. Анхаарлын шилжилтийн гүйцэтгэл, нас болон түвшингээр (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Маш хангалтгүй	37.5	10.4	2.1
Хангалтгүй	0.0	0.0	2.1
Дундаж	18.8	14.6	2.1
Хангалттай	10.4	8.3	6.3
Маш хангалттай	33.3	66.7	87.5

Хүүхүүдийн нэг үйл ажиллагаанаас нөгөө рүү анхаарлаа тодорхой зорилго чиглэлтэйгээр хөгжүүлэх чадвар 5 насны хүүхдийн 87.5 хувь нь маш өндөр түвшинд, 4 насны хүүхдүүдийн 66.7 хувь нь, 3 насны хүүхдүүдийн 33.3 хувь нь маш өндөр түвшинд гүйцэтгэсэн нь нас нэмгдэх тусам хүүхдийн анхаарлын шилжилт нэмгдсэн байгааг илэрхийлж байна.

Зураг 80 . Анхаарлын шилжилт, түвшингээр (3-5 нас)

Хүүхдүүд нэг зүйлээс нөгөө зүйл анхаарлаа зориудаар шилжүүлэх чадвар сайтай байна.

Ой тогтоолт

Богино хугацааны харааны, сонорын ой тогтоолт

Бид хүүхдүүдийн ой тогтоолтыг богино хугацааны харааны ой тогтоолт, сонорын ой тогтоолт, утгын ой тогтоолтоор тодорхойлов. Тодорхой хугацаанд мэдээллийг харж тогтоох, сэргээн санах чадварыг гүйцэтгэлийн дундаж үзүүлэлтээр нь тогтоов.

Хүснэгт 60. Сонорын ой тогтоолт, тогтоосон үгийн тооны статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

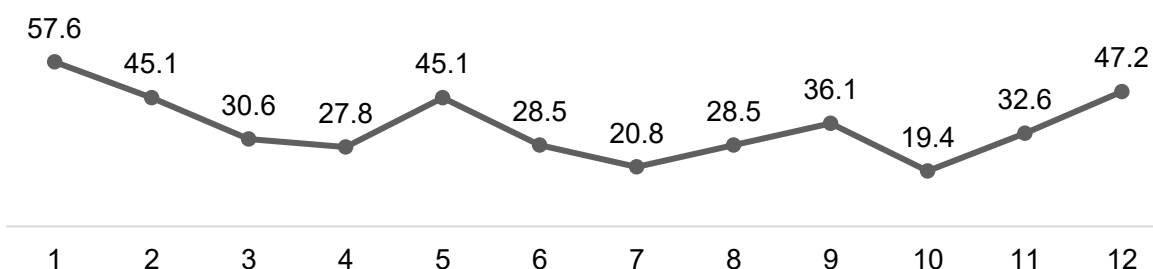
	Нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean		1.958	2.063	2.208
Std. Error		.1030	.1049	.1072
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	1.751	1.852	1.993
	Upper Bound	2.165	2.273	2.424
Median		2.000	2.000	2.000
Variance		.509	.528	.551
Std. Deviation		.7133	.7266	.7426
Minimum		1.0	1.0	1.0
Maximum		4.0	3.0	4.0
Range		3.0	2.0	3.0

Хүснэгт 61. Сонсож тогтоосон үгийн хувь, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Мод	41.7	50	81.3
Хүүхэлдэй	22.9	50	62.5
Сэрээ	20.8	39.6	31.3
Цэцэг	35.4	25	22.9
Машин	45.8	43.8	45.8
Аяга	25	33.3	27.1
Шувуу	31.3	12.5	18.8
Дээл	18.8	25	41.7
Чийдэн	20.8	39.6	47.9
Зураг	18.8	22.9	16.7
Хүн	35.4	25	37.5
Ном	56.3	54.2	31.3

Хүүхдүүдийн тогтоосон үгийн авч үзвэл 12 үгнээс 3 насны хүүхдүүд 1 дэх үгийг 41.7 хувь нь, 5 дахь үгийг 45.8 хувь, 12 дахь үгийг 56.3 хувь нь тогтоосон байна. Дөрвөн насны хүүхдүүдийн хувьд 1,2,5, 12 дахь үгүүдийг, 5 насны хүүхдүүд 1.2, 5,8.9 дэх үгийг тогтоосон байна.

Зураг 81. Сонсож тогтоосон үгийн хувь, насаар (3-5 нас)

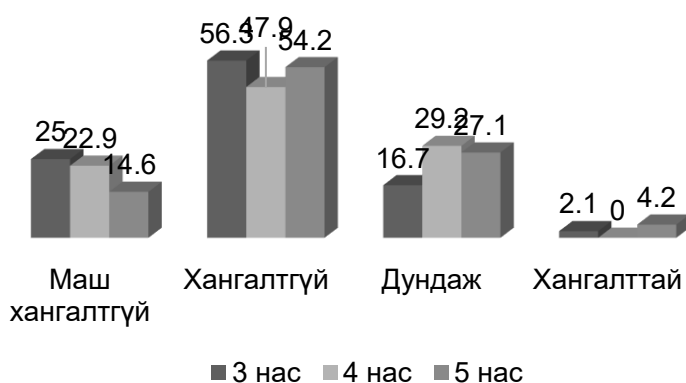
Хүүхдүүд эхний үг болон 5 дахь үг 12 дахь үгийг өндөр хувьтай тогтоосон байна.

Хүснэгт 62. Сонорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, нас болон түвшингээр (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Маш хангалтгүй	25.0	22.9	14.6	20.8
Хангалтгүй	56.3	47.9	54.2	52.8
Дундаж хангалттай	16.7	29.2	27.1	24.3
	2.1	0.0	4.2	2.1

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн хувьд хангалтгүй түвшинд байна. Хүүхдүүдийн сонорын ой тогтоолтыг эцэг, эх асран хамгаалагчид болон багш нар хамтран сургалтын үйл ажиллагаагаар дэмжих шаардлага байна.

Зураг 82. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт, нас болон түвшингээр (3-5 нас)

Сургуулийн өмнөх насны 3 насны хүүхдийн хувьд хангалттай түвшинд 2.1 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 0.0 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 4.2 хувь байгаа нь

хүүхдүүдийн энэ чадвар хөгжүүлэх шаардлагатайг илэрхийлж байна.

Богино хугацааны харааны ой тогтоолт

Хүүхдүүдийн мэдээллийг харж тогтоох, сонсоод тогтоож, хадгалж, сэргээн санах чадварыг гүйцэтгэлээр нь тогтоох зорилгоор даалгавар гүйцэтгэсэн үр дүнг авч үзлээ.

Хүснэгт 63. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

	Нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean		3.042	3.521	3.646
Std. Error		.1363	.1331	.1209
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.767	3.253	3.403
	Upper Bound	3.316	3.789	3.889
Median		3.000	4.000	4.000
Variance		.892	.851	.702
Std. Deviation		.9444	.9223	.8377
Minimum		1.0	1.0	1.0
Maximum		5.0	5.0	5.0
Range		4.0	4.0	4.0

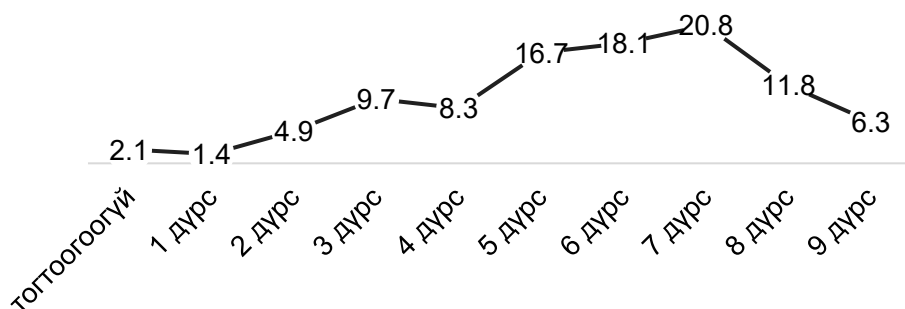
Хүснэгт 64. Сэргээн санасан дүрсийн тоо, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
0 дүрс	4.2	2.1	0.0
1 дүрс	0.0	2.1	2.1
2 дүрс	10.4	0.0	4.2
3 дүрс	16.7	8.3	4.2
4 дүрс	10.4	6.3	8.3
5 дүрс	18.8	18.8	12.5
6 дүрс	22.9	8.3	22.9
7 дүрс	10.4	27.1	25.0
8 дүрс	4.2	18.8	12.5
9 дүрс	2.1	8.3	8.3

Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүд ихэвчлэн 2-7 дүрсийг тогтоосон байна.

Хүүхдүүдийн нас нэмэгдэх тусам тогтоосон дүрсийн тоо нэмэгдэж байна.

Зураг 83. Сэргээн санасан дүрсийн тоо, хувиар (3-5 нас)

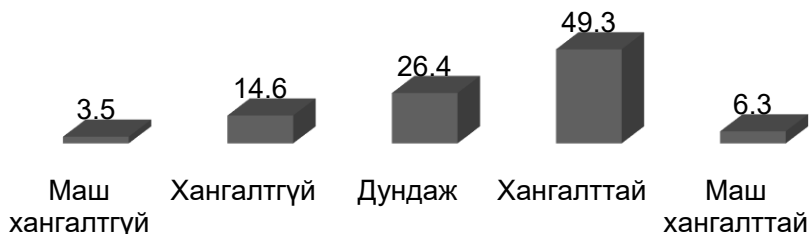
Нийт хүүхдүүдийн гүйцэтгэлээс харахад 5-6 дүрсийг ихэвчлэн тогтоосон байна.

Хүснэгт 65. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт, нас болон түвшингээр (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Маш хангалтгүй	4.2	4.2	2.1
Хангалтгүй	27.1	8.3	8.3
Дундаж	31.3	27.1	20.8
Хангалттай	35.4	52.1	60.4
Маш хангалттай	2.1	8.3	8.3

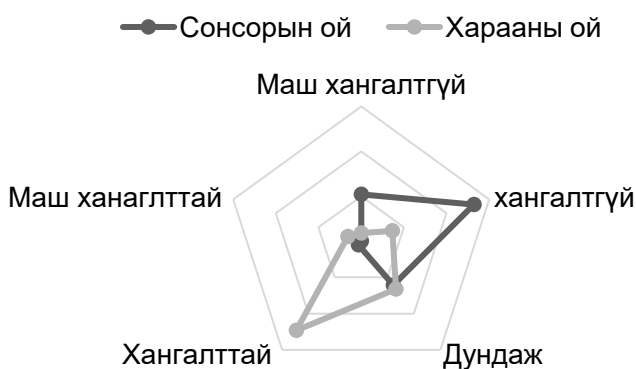
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт 3-4 насны хүүхдүүдийн хувьд хангалттай түвшинд 37.5- 60.4 хувь нь байна. Хүүхдүүд танил дүрсүүдийг тогтоон хадгалж, эргүүлэн сэргээн санар чадвартай байна. 5 насны хүүхдүүдийн хувьд гүйцэтгэл 68.7 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд мэдээллийг сонсоод бүрэн тогтоож, түүнийгээ хадгалж сэргээн санах чадвартай байна.

Зураг 84. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт, түвшингээр (3-5 нас)

Нийт хүүхдүүдийн гүйцэтгэлээс харахад 55.6 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд байна.

Зураг 85. Богино хугацааны харааны ой болон сонорын ой тогтоолтын харьцуулсан үзүүлэлт, түвшингээр (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд сонсож тогтоохоос илүүтэй харж тогтоох сорилыг амжилттай гүйцэтгэсэн байна.

Сэтгэхүй- логиктой сэтгэх чадвар, бодит үйлдлийн сэтгэхүй логиктой сэтгэх чадвар

Хүүхдүүдэд байрлал нь алдагдсан зураг үзүүлэн байрлалыг зөв байрлуулах дасгал 3 минутын хугацаанд гүйцэтгүүлсэн.

Хүснэгт 66. Хүүхдийн логиктой сэтгэх чадварын гүйцэтгэлтийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

	Нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean		3.750	4.000	4.250
Std. Error		.1474	.1114	.1348
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	3.454	3.776	3.979
	Upper Bound	4.046	4.224	4.521
Median		4.000	4.000	4.500
Variance		1.043	.596	.872
Std. Deviation		1.0211	.7718	.9340
Minimum		1.0	3.0	1.0
Maximum		5.0	5.0	5.0
Range		4.0	2.0	4.0

Хүүхдүүдийн гүйцэтгэл нас нэмэгдэх тусам сайжирсан байна.

Хүснэгт 67. Логиктой сэтгэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэлийн түвшин болон насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	Нийт
Маш хангалтгүй	2.1	0.0	2.1	1.4
Хангалтгүй	10.4	0.0	2.1	4.2
Дундаж	22.9	29.2	14.6	22.2
Хангалттай	39.6	41.7	31.3	37.5
Маш хангалттай	25.0	29.2	50.0	34.7

Хүүхдүүдийн даалгаврын гүйцэтгэлээс үзэхэд 3 насны хүүхдүүдийн 22.9 хувь нь дундаж түвшинд, 44.6 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд, 4 насны хүүхдүүдийн 29.2 хувь нь дундаж, 70.9 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд, 5 насны хүүхдүүдийн 31.3 хувь нь хангалттай түвшинд, 45.8 хувь нь маш хангалттай түвшинд даалгавар гүйцэтгэсэн байна.

Нийт хүүхдүүдийн гүйцэтгэл нас нэмэгдэх тусам сайжирсан байна.

Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн чадвар

Хүүхдийн ажигч чанар, бодит үйлдлийн сэтгэхүйг судлах зорилгоор юмсыг хараад учир шалтгаан холбоо хамаарлыг олж дуурайлгаж зурах сорил ашиглав. Сорил 2 хэсэгээс бүрдэх бөгөөд эхний зурагт цөөн үйлдэлтэй, 2 дахь зурагт холбоо хамаарлыг олох арай олон үйлдэлтэй сорилоор авч үзлээ.

Хүснэгт 68. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн сорил 1, 2-ын гүйцэтгэлийн статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Statistic	Сорил 1			Сорил 2		
	3 нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean	2.6042	3.4167	4.1458	2.646	3.688	4.458
Std. Error	.20572	.21642	.15179	.2008	.1956	.1427
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.1903	2.9813	3.8405	2.242	3.294
	Upper Bound	3.0180	3.8520	4.4512	3.050	4.081

Median	3.0000	4.0000	4.0000	3.000	4.000	5.000
Variance	2.031	2.248	1.106	1.936	1.836	.977
Std. Deviation	1.42530	1.49941	1.05164	1.3913	1.3552	.9884
Minimum	1.00	1.00	1.00	1.0	1.0	1.0
Maximum	5.00	5.00	5.00	5.0	5.0	5.0
Range	4.00	4.00	4.00	4.0	4.0	4.0

Хүүхдүүдийн тодорхой хугацаанд сорилыг гүйцэтгэж холбосон зураас нь шулуун, дүрсийн өнцөг бүрийг нягт нямбай холбосон эсэхээр нь гүйцэтгэлийн оноожуулан авч үзсэн бөгөөд энгийн цөөн үйлдэлийг амархан гүйцэтгэж байсан бол үйлдэл, холбоос нэмэгдсэн үед хүүхдүүдийн гүйцэтгэл буурсан байдал ажиглагдаж байна. Нас нэмэгдэх тусам гүйцэтгэлийн түвшин нэмэгдсэн байдал ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 69. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн сорил 1-ийн гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Маш хангалтгүй	35.4	18.8	4.2
Хангалтгүй	12.5	10.4	2.1
Дундаж	16.7	12.5	16.7
Хангалттай	27.1	27.1	29.2
Маш хангалттай	8.3	31.3	47.9

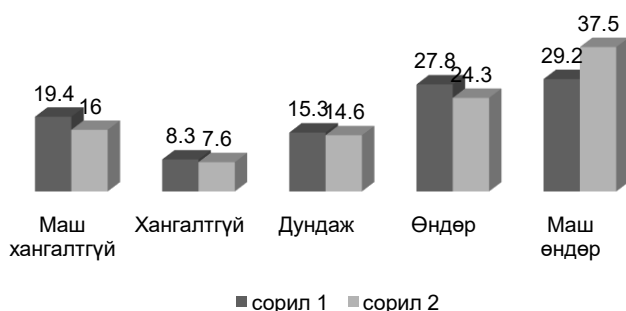
Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн 35.4 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 58.4 хувь нь, 5 насны 77.1 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд гүйцэтгэсэн байна.

Хүснэгт 70. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн сорил 2-ын гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Маш хангалтгүй	33.3	10.4	4.2
Хангалтгүй	10.4	10.4	2.1
Дундаж	22.9	16.7	4.2
Хангалттай	25.0	25.0	22.9
Маш хангалттай	8.3	37.5	66.7

Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн 33.3 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 62.5 хувь нь, 5 насны 77.1 хувь нь хангалттай, маш хангалттай түвшинд гүйцэтгэсэн байна.

Зураг 86. Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн сорил 1, 2-ын харьцуулсан үзүүлэлт, түвшинээр (3-5 нас)

Бодит үйлдлийн сэтгэхүйн сорилыг хүүхдүүд тус тусад нь амжилттай гүйцэтгэж байгаа боловч нийт гүйцэтгэлд хугацаа их зарцуулж байна.

Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар

Хүүхдүүдийн харьцуулах чадварыг адил төстэй зүйлүүдээс ялгаатай зүйлийг олж яагаад бусдаасаа ялгаатай байгааг тайлбарлах сорилоор авч үзлээ.

Хүснэгт 71. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

	Нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean		3.238	3.521	4.104
Std. Error		.2573	.1929	.2025
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.701	3.133	3.697
	Upper Bound	3.775	3.909	4.511
Median		3.000	4.000	5.000
Variance		1.390	1.787	1.968
Std. Deviation		1.1792	1.3367	1.4027
Minimum		1.0	1.0	1.0
Maximum		5.0	5.0	5.0
Range		4.0	4.0	4.0

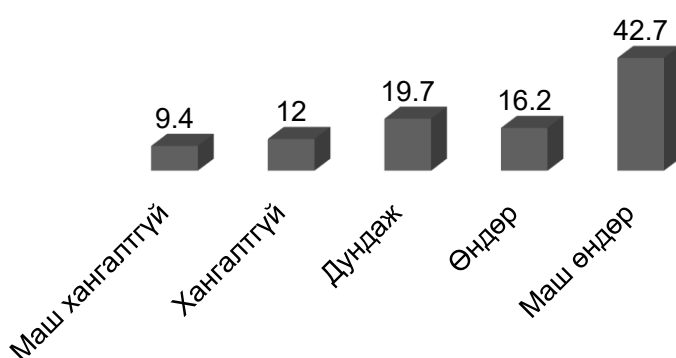
Юмс үзэгдлийг ижил төстэй шинж болон ялгаатай байдлаар нь бүлэглэн харьцуулах чадвар 3 ба 4 насанд дундаж түвшинд 5 насанд хангалттай түвшинд байна.

Хүснэгт 72. Сэтгэхүйн харьцуулах чадварын сорилын гүйцэтгэлийн хувь, түвшин ба насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Маш хангалтгүй	9.5	8.3	10.4
Хангалтгүй	9.5	16.7	8.3
Дундаж	47.6	22.9	4.2
Өндөр	14.3	18.8	14.6
Маш өндөр	19.0	33.3	62.5

Хүүхдүүдийн нас нэмэгдэх тусам сорилын гүйцэтгэлийн түвшин нэмэгдэж байна.

Зураг 87. Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар, түвшнээр (3-5 нас)

Адил төстэй зүйлүүдээс ялгаатай зүйлийг олж тогтоох буюу юмсын ялгаатай ба нийтлэг шинжийг нь олох чадвартай байна.

Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадвар

Хүүхдийн логик сэтгэхүй, аливаа зүйлийг харьцуулан ерөнхийлөх чадварыг авч үзлээ.

Хүснэгт 73. Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

	Нас	3 нас	4 нас	5 нас
Mean		3.167	3.438	4.188
Std. Error	.1438	.1295	.1417	.1417

95 Confidence Interval for Mean	2.877 3.456	3.177 3.698	3.902 4.473	3.902 4.473
Median		3.000	4.000	4.000
Variance		.993	.805	.964
Std. Deviation		.9964	.8970	.9819
Minimum		1.0	2.0	1.0
Maximum		5.0	5.0	5.0
Range		4.0	3.0	4.0

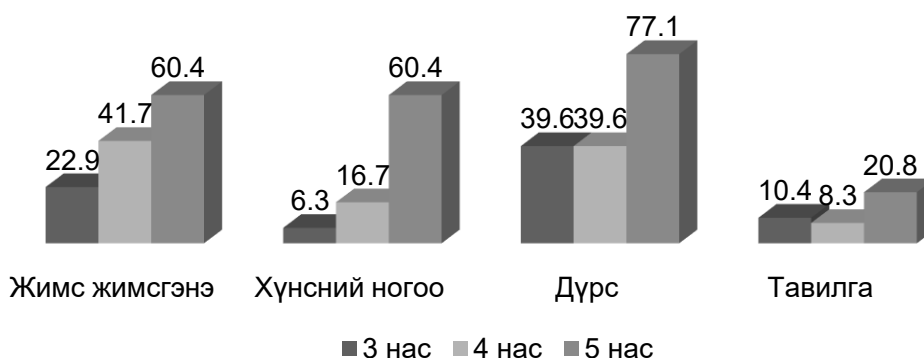
Хүснэгт 74. Сэтгэхүйн ерөнхийлөн харьцуулах чадварын сорилын гүйцэтгэлийн түвшин, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Маш хангалтгүй	6.3	0.0	2.1
Хангалтгүй	18.8	18.8	6.3
Дундаж	31.3	27.1	8.3
Өндөр	39.6	45.8	37.5
Маш өндөр	4.2	8.3	45.8

Хүүхдүүдийн нас нэмэгдэх тусам сорилын гүйцэтгэлийн түвшин нэмэгдэж байна.

Адил төстэй зүйлүүдээс ялгаатай зүйлийг олж тогтоох буюу юмсын ялгаатай ба нийтлэг шинжийг нь олох чадвартай байна.

Зураг 88 . Сэтгэхүйн ерөнхийлөн дүгнэсэн үзүүлэлт, насаар (Хөвсгөл, 3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн нас нэмэгдэх тусам жимс жимсгэнэ болон хүнсэнд хэрэглэдэг ногоо, сургалтын явцад заадаг геометрийн хэлбэр дүрсийг ерөнхийлөн дүгнэх чадвар сайжирч байна. Гэр ахуйд хэрэглэгддэг тавилгатай холбоотой эд зүйлсийг ерөнхийлөн авч үзэх нь сул байна.

Хэл яриа

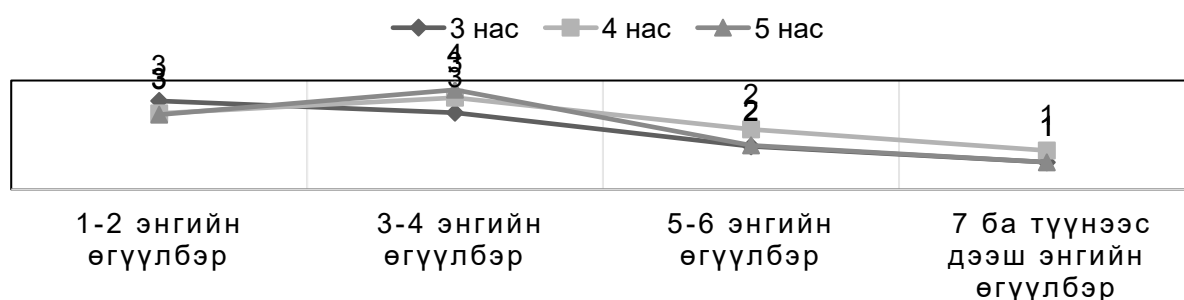
Санаагаа үг яриагаар илэрхийлэх чадварыг тогтоох зорилгоор тодорхой сэдэвт зургийг сонгож хүүхдүүдээр сорилыг гүйцэтгүүллээ. Зургийг анхааралтай ажиглуулан ямар үйл явдал гарч байгааг тайлбарлан ярих явцад нь үгийн тоо, санаагаа илэрхийлж байгаа өгүүлбэрийн тоо, санаагаа тоочиж илэрхийлж байгаа байдал, үгийн тоо, санаагаа илэрхийлж байгаа хугацаа зэргийг авч үзлээ.

Хүснэгт 75. Өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлсэн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Нас	Хугацаа	1-2 энгийн өгүүлбэр	3-4 энгийн өгүүлбэр	5-6 энгийн өгүүлбэр	7 ба түүнээс дээш энгийн өгүүлбэр	
3 нас	Mean	107.0	3.3	2.8	1.6	1.0
	Median	113.0	3.0	3.0	2.0	1.0
	Minimum	44.00	1.0	1.0	0.0	1.0
	Maximum	155.00	11.0	6.0	3.0	1.0
	Range	111.00	10.0	5.0	3.0	0.0
	Std. Dev.	25.13	2.18	1.43	0.77	0.00
4 нас	Mean	104.77	2.79	3.37	2.21	1.43
	Median	107.00	3.00	3.00	2.00	1.00
	Minimum	20.00	0.0	1.0	1.0	1.0
	Maximum	166.00	7.0	10.0	6.0	3.0
	Range	146.00	7.0	9.0	5.0	2.0
	Std. Dev.	29.79	1.63	1.72	1.43	0.79
5 нас	Mean	99.65	2.75	3.66	1.62	1.00
	Median	106.00	2.00	4.00	1.00	1.00
	Minimum	31.00	1.0	1.0	1.0	1.0
	Maximum	150.00	9.0	7.0	6.0	1.0
	Range	119.00	8.0	6.0	5.0	0.0
	Std. Dev.	25.88	1.96	1.57	1.10	0.00
Нийт	Mean	103.82	2.95	3.30	1.86	1.21
	Median	110.00	2.00	3.00	2.00	1.00
	Minimum	20.00	0.0	1.0	0.0	1.0
	Maximum	166.00	11.0	10.0	6.0	3.0
	Range	146.00	11.0	9.0	6.0	2.0
	Std. Dev.	27.02	1.96	1.61	1.22	0.58

Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүд дунджаар 107 сек буюу 1.78 сек хугацаанд санаагаа илэрхийлсэн бол 5 насны хүүхдүүд дунджаар 1.66 сек хугацаанд санаагаа ярьж илэрхийлсэн байна.

Зураг 89. Санаагаа өгүүлбэрээр илэрхийлсэн байдал, насаар (3-5 нас)

Хүүхдүүд ихэвчлэн 3-4 үгтэй энгийн өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлсэн байна.

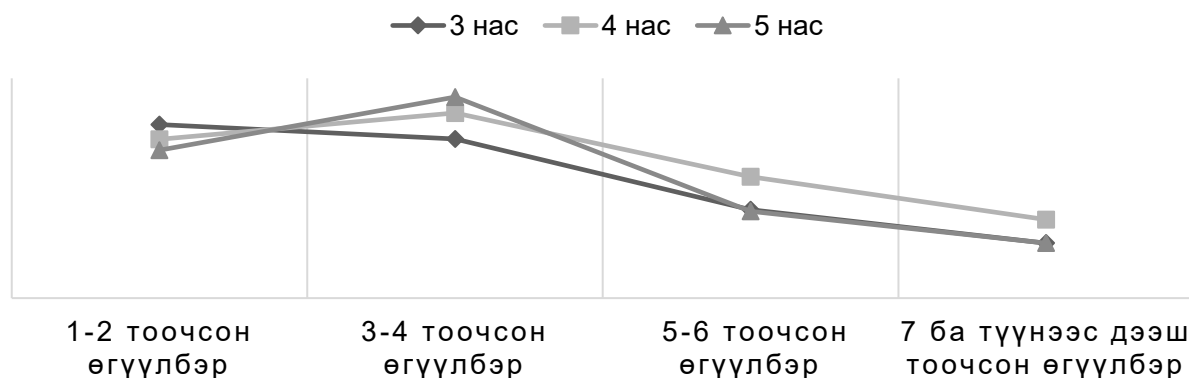
Хүснэгт 76. Санаагаа тоочсон өгүүлбэрээр илэрхийлэх байдлын статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Нас	1-2 тоочсон өгүүлбэр	3-4 тоочсон өгүүлбэр	5-6 тоочсон өгүүлбэр	7 ба түүнээс дээш тоочсон өгүүлбэр	Тоочсон үгийн тоо	Дүгнэсэн өгүүлбэрийн тоо	Идэвхитэй үгийн нөөц
3 нас	Mean	3.2	2.9	1.6	1.0	4.4	20.6
	Median	2.5	3.0	2.0	1.0	2.0	20.0
	Minimum	1.0	1.0	1.0	1.0	0.0	5.0

	Maximum	11.0	6.0	3.0	1.0	14.0	1.0	42.0
	Range	10.0	5.0	2.0	0.0	14.0	1.0	37.0
	Std. Dev	2.20	1.47	0.61	0.00	4.01	0.26	6.84
4 нас	Mean	2.89	3.37	2.21	1.43	5.00	1.00	29.02
	Median	3.00	3.00	2.00	1.00	4.00	1.00	27.00
	Minimum	1.0	1.0	1.0	1.0	2.0	1.0	7.0
	Maximum	7.0	10.0	6.0	3.0	12.0	1.0	59.0
	Range	6.0	9.0	5.0	2.0	10.0	0.0	52.0
	Std. Dev	1.57	1.72	1.43	0.79	3.04	0.00	11.26
5 нас	Mean	2.69	3.66	1.58	1.00	4.78	1.00	27.27
	Median	2.00	4.00	1.00	1.00	3.00	1.00	25.50
	Minimum	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0	11.0
	Maximum	9.0	7.0	6.0	1.0	16.0	1.0	48.0
	Range	8.0	6.0	5.0	0.0	15.0	0.0	37.0
	Std. Dev	1.98	1.57	1.06	0.00	4.63	0.00	9.14
Total	Mean	2.92	3.33	1.86	1.21	4.68	0.98	25.63
	Median	2.00	3.00	2.00	1.00	4.00	1.00	25.00
	Minimum	1.0	1.0	1.0	1.0	0.0	0.0	5.0
	Maximum	11.0	10.0	6.0	3.0	16.0	1.0	59.0
	Range	10.0	9.0	5.0	2.0	16.0	1.0	54.0
	Std. Dev	1.96	1.61	1.19	0.58	3.83	0.15	9.89

Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүд 1-2 тоочсон өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлсэн бол 5 насны хүүхдүүд 3-4 тоочсон өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлсэн байна.

Зураг 90. Санаагаа тоочсон өгүүлбэрээр илэрхийлсэн байдал, насаар (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд ихэвчлэн 3-4 тоочсон өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлсэн ба 4-5 үгээр тоочиж нэрлэсэн байна. Гурван насны хүүхдүүд дунджаар 21 үгээр, 4 насны хүүхдүүд 29 үгээр, 5 насны хүүхдүүд 27 үгээр санаагаа илэрхийлсэн байна. Нийт хүүхдүүд дунджаар 26 үгээр санаагаа илэрхийлэн зургийг тайлбарласан байна.

ДУГНЭЛТ

- 3-5 насанд хүүхдүүд юмсыг бүхэлд нь таньж хүртээд дутуу зүйлийг нь ажиглан хүртэхдээ ойролцоогоор нэг зурагт 13 секунд зарцуулдаг байна. 5 насанд 12 секунд болсон байна. эдгээр нь хүүхдүүдийн зориудаар анхаарлаа төвлөрүүлэх нь сул байгаатай холбоотой байж болох юм.
- 3-4 насны хүүхдүүд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах нь сул байдаг бол 5 насанд сайжирч анхаарлаа төвлөрүүлэн энгийн үйлдлийг гүйцэтгэх чадвар буюу хурд нэмэгджээ.
- 3 настай хүүхдүүд үгсийг сонсоод богино хугацаанд зориудаар тогтоож сэргээн санах нь сул буюу дунджаар 3 үгийг сэргээн санадаг, 4-5 насанд 4-5 хүртэл болж нэмэгддэг байна. Хүүхдүүд эхний болон дунд, сүүлийн үгсийг сэргээн санах нь сайн байна. Ялангуяа, танил, байнга хэрэглэдэг үгсийг сэргээн санах нь сайн байв. (1-мод, 2-хүүхэлдэй, 5-машин, 9-хүн, 10-ном)
- Богино хугацаанд харааны ой тогтоолтын хувьд, ойролцоогоор 10-аад энгийн дүрс зургийг хараад 4-6-г тогтоож сэргээн санаж байна. 3 насанд 4-5, 4-5 насанд 5-6 болж өссөн байна.
- Богино хугацааны харааны ой тогтоолт нь сонорын ой тогтоолттой харьцуулахад давамгайл байна.
- Хүүхдүүд дүрс зургийг хараад түүний бүтэц бүрэлдэхүүнд нь задлан хүртэж дуурайлган зурах нь 3 насанд сул, 4-5 насанд сайн байна.
- Хүүхдүүд юмсыг хараад зүй тогтолыг нь таньж учир шалтгаанд нь сэтгэх нь сайн байна.
- 3-5 насны хүүхдүүд 2 ба түүнээс дээш юмсын харагдаж байгаа ялгаатай ба төстэй зүйлийг нь харьцуулж таних нь сайн байна. Мөн гадаад харагдаж байгаа хэлбэр дүрс гэх мэт энгийн шинжээр нь нэгтгэх сэтгэхүйн үйлдэл сайн байна.
- 3-5 насанд хүүхдүүд зорилготойгоор санаа бодлоо илэрхийлэхдээ дундажаар 3-4 хүртэлх богино өгүүлбэрийг хэрэглэх чадвартай болсон байдаг байна. Нас нэмэгдэхэд өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх чадвар нь сайжирсэн байна. 3 насны хүүхдүүд 1-2 өгүүлбэрээр, 4-5 насанд 3-4 өгүүлбэр хэрэглэж эхэлдэг байна. Тэд ерөнхийлж дүгнэж санаа бодлоо илэрхийлдэг байна. Хүүхдүүд ойролцоогоор 26 үгийг хэрэглэсэн байна.

4.3.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог

Сэтгэхүйн чадвар (бодит дүрслэлийн сэтгэхүй (6-7 нас), хийсвэр сэтгэхүй – асуултад хариулах, математик тооцоолох үйлдэл хийх чадвар, сэтгэхүйн харьцуулах чадвар)

Хэл ярианы хөгжлийн онцлог (хэл яриа -үг тайлбарлах логик чадвар, үг бүлэглэх чадвар, ярих чадвар)

Судалгааны 1 ба 2-р үе шатыг харьцуулахад, 6-10 насанд ажигч чанар, анхаарлын шилжилт, утгын ой тогтоолт, энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо ярьж илэрхийлэх, нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо ярьж илэрхийлэх, гадаад шинж байдлыг тоочиж ярих, үзэгдэж байгаа юмсыг ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх, үгийг утгаар нь ангилах чадвар нь статистик ач холбогдлын түвшинд өөрчлөгдсөн байна ($p < .01$).

Зураг 91. Судалгааны 1 ба 2-р шатны танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик ялгаа (6-10 нас)

		t-test for Equality of Means							
		t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference		
						Lower	Upper		
	Ажигч чадвар	-5.019	438	.000	-.497	.099	-.691	-.302	
	Анхаарлын тогтворжилт	-2.848	438	.005	-.333	.117	-.562	-.103	
	Анхаарлын шилжилт	-5.451	438	.000	-.872	.160	-	-.557	1.186
	Утгын ой тогтоолт	-7.489	438	.000	-.656	.088	-.828	-.484	
Ярих чадвар	энгийн өгүүлбэр	-	438	.000	-1.519	.097	-	-	
	нийлмэл өгүүлбэр	15.730					1.709	1.329	
	холбоос ашигласан нийлмэл өгүүлбэр	3.603	438	.000	.263	.073	.119	.406	
	гадаад байдал тоочсон	3.759	437	.000	.112	.030	.054	.171	
	дүгнэсэн өгүүлбэр	-2.817	438	.005	-.387	.137	-.656	-.117	
Үг бүлэглэх	Бодит үг	-7.069	438	.000	-.619	.088	-.791	-.447	
	Нэрлэсэн үг	-5.456	438	.000	-.658	.121	-.895	-.421	
	Хийсвэр үг	-4.412	438	.000	-.512	.116	-.740	-.284	

Судалгааны 1-р шаттай харьцуулахад судалгааны 2-р шатанд ажигч чанар, анхаарлын шилжилт, утгын ой тогтоолт, энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо ярьж илэрхийлэх, гадаад шинж байдлыг тоочиж ярих, үзэгдэж байгаа байдлыг ерөнхийлөн дүгнэж ярих, үгийг утгаар нь ангилах чадвар сайжирсан дүр зураг харагдаж байна.

Хүснэгт 77. Танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)

		Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ажигч чадвар		Судалгаа1	200	2.02	1.032	.073
		Судалгаа2	240	2.52	1.035	.067
Анхаарлын тогтворжилт		Судалгаа1	200	2.06	1.170	.083
		Судалгаа2	240	2.39	1.259	.081
Анхаарлын шилжилт		Судалгаа1	200	2.80	1.731	.122
		Судалгаа2	240	3.67	1.618	.104
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт	цифр	Судалгаа1	200	2.22	1.076	.076
	дүрс тогтоох	Судалгаа2	144	2.03	.823	.069
Сонорын ой тогтоолт		Судалгаа1	200	2.47	.838	.059
		Судалгаа2	240	2.58	.761	.049
Бодит дүрслэлийн сэтгэхүй		Судалгаа2	96	4.08	0.711	.123
Хийсвэр сэтгэхүй		Судалгаа1	200	3.19	1.108	.078
		Судалгаа2	240	3.20	1.163	.075
Утгын ой тогтоолт		Судалгаа1	200	2.77	.845	.060
		Судалгаа2	240	3.42	.969	.063
Ярих чадвар	энгийн өгүүлбэр	Судалгаа1	200	2.94	1.178	.083
		Судалгаа2	240	4.45	.842	.054
	нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа1	200	1.85	.867	.061
		Судалгаа2	240	1.59	.660	.043
	холбоос ашигласан нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа1	199	1.15	.407	.029
		Судалгаа2	240	1.03	.202	.013
	гадаад байдал тоочсон	Судалгаа1	200	3.13	1.335	.094
		Судалгаа2	240	3.52	1.511	.098
	дүгнэсэн өгүүлбэр	Судалгаа1	200	2.80	1.570	.111
		Судалгаа2	240	3.21	1.411	.091
Үгийн утга тайлбарлах	Бодит үг	Судалгаа1	200	2.52	1.169	.083
		Судалгаа2	240	2.59	.823	.053
	Хийсвэр үг	Судалгаа1	200	1.96	1.048	.074
		Судалгаа2	240	2.34	.972	.063
	Салаа үг	Судалгаа1	200	1.97	.893	.063
		Судалгаа2	240	2.33	.996	.064
Үг бүлэглэх	Бодит үг	Судалгаа1	200	3.56	1.115	.079
		Судалгаа2	240	4.18	.707	.046
	Тэмдэг нэр	Судалгаа1	200	1.60	.919	.065
		Судалгаа2	240	1.76	1.117	.072
	Нэрлэсэн үг	Судалгаа1	200	2.80	1.264	.089
		Судалгаа2	240	3.46	1.257	.081
	Салаа үг	Судалгаа1	200	1.32	.761	.054
		Судалгаа2	240	1.54	1.034	.067
	Хийсвэр үг	Судалгаа1	200	1.86	1.039	.073
		Судалгаа2	240	2.37	1.338	.086
Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах		Судалгаа1	200	2.47	1.057	.070
		Судалгаа2	144	2.65	1.067	.089
Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах		Судалгаа2	144	2.20	.510	.042
Хийсвэр сэтгэхүй тоон үйлдэл		Судалгаа2	144	2.72	.706	.059
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх		Судалгаа2	144	1.82	.754	.063

Мэдээллийг хүртэх, тогтоох чадвар 6-10 нас (ажигч чанар, анхаарал, ой тогтоолт)

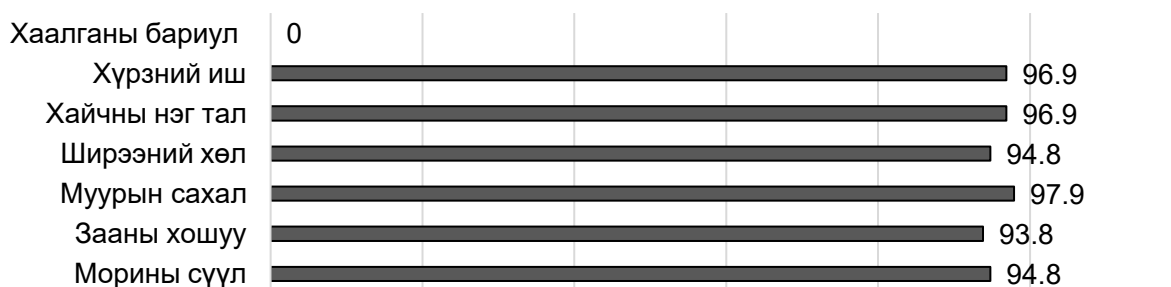
Ажигч чанар (6-7нас)

6-7 насны хүүхдийн ажигч чанарыг богино хугацаанд зургийн дутуу зүйлийг олж нэрлэх аргаар судалсан.

Хүүхдүүдийн ажигч чанар дунджаас бага зэрэг доогуур түвшинд байна (2.27). Хүүхдүүд юмсыг бүхэлд нь хүртэн ажиглаж дутуу зүйлийг нэрлэх хурд хангалттай түвшинд бус байна.

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, 6-7 насны хүүхдүүд хаалганы бариулыг нэрлэж чадаагүй байна. Энэ нь тухайн хүүхдүүд юмсын бүтэц бүрэлдэхүүнийг нарийн ажиглан хүртэх чадвар сул байдагтай нь холбоотой байж болох юм. Цөөн хүүхэд зааны хошууг нэрлэж чадаагүй байдал харагдлаа. Энэ нь танил бус байдалтай холбоотой байж болох юм.

Зураг 92. Ажигч чанар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (6-7нас)

Даалгаврыг гүйцэтгэхэд нийт дунджаар 40-48 секунд зарцуулжээ. 6 насанд ойролцоогоор 50 секунд зарцуулсан бол 7 насанд 47 секунд зарцуулжээ.

Хүүхдийн нас ба ажигч чанарын хооронд ач холбогдолтой ялгаа ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 78. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас)

Нас	Statistical Measure	Value	Count
6 нас	Mean	2.15	54.60
	N	89	48
	Std. Dev.	1.481	28.246
	Std. Error of Mean	.157	4.077
	Range	4	138
7 нас	Mean	2.52	40.66
	N	88	48
	Std. Dev.	1.508	19.680
	Std. Error of Mean	.161	2.841
	Range	4	114
Нийт	Mean	2.33	47.63
	N	177	96
	Std. Dev.	1.503	25.208
	Std. Error of Mean	.113	2.573
	Range	4	140

Ажигч чанар (8-10нас)

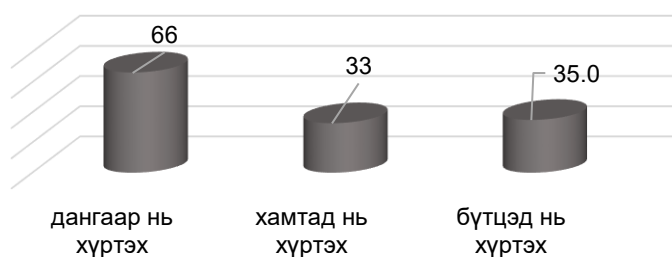
Бага боловсролын 8-10 насны хүүхдүүдийн хүртэхүйн чадварыг 2 зургийн ялгаатай зүйлийг богино хугацаанд ажиглан хүртэх, юмсыг бүхэлд нь хүртэн дутуу зүйлийг ажиглан нэрлэх аргаар судалсан.

8-10 насны хүүхдүүдийн богино хугацаанд юмсын ялгаатай зүйлийг ажиглан хүртэх нь дунджаас доогур түвшинд байна ($M=2.45$).

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд хүүхдүүд дангаар нь хүртэх ялгааг ажиглан хүртэх нь илүү байна.

Харин юмсыг бүтэц бүрэлдэхүүнд нь ажиглах нь сул байдаг байна. Энэ нь хүүхдүүдийн анхааралтайгаар ажиглах чадвар дутмаг байгааг илэрхийлж байна. Өөрөөр хэлбэл юмсыг богино хугацаанд ерөнхийд нь хурдан ажигладаг харин гол ялгаатай шинжүүдийг нь анхаарч ажиглах нь дутагдалтай байна гэсэн үг юм.

Зураг 93. Ажигч чанар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)

Насны хувьд ач холбогдолтой ялгаа ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 79. Ажигч чанар, даалгаврын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	2.42	48	.498	.072
9 нас	2.50	48	.583	.084
10 нас	2.44	48	.580	.084
Нийт	2.45	144	.553	.046

Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн бүхэл бүтнээр хүртэх чадварыг зургийн дутуу зүйлийг ажиглан нэрлэх даалгавраар судаллаа.

Хүүхдүүдийн юмсыг бүхэлд нь хүртэн бүтцэд нь задлан шинжилж хүртэх чадвар нь хэвийн дундаж түвшинд байна ($M=2.93$).

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, хүүхдүүд бүхэлд нь хүртэхэд хялбар юмсын дутуу зурагдсан зүйлийг маш сайн ажигласан ба хүчин чармайлттайгаар нарийн ажиглах даалгавруудад гүйцэтгэл суларсан байна. Ялангуяа учир шалтгаанд нь сэтгэж дутуу зурагдсан зүйлийг олох сүүлийн даалгаврыг ихэнх нь гүйцэтгэж чадаагүй байна.

Хүснэгт 80. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)

<i>Даалгавар</i>	<i>гүйцэтгэсэн</i>	<i>гүйцэтгээгүй</i>
чих	95.1	4.9
муурын сахал	93.8	6.2
ширээний хөл	93.1	6.9
хумс	89.6	10.4
ам	86.8	13.2
хаалганы бариул	79.2	20.8
гэрлэн дохио	68.1	31.9
тахианы хөл	63.2	36.8
гилийн дүрс	56.9	43.1
гутлын үдээс	56.9	43.1
загасны сэрвээ	52.8	47.2
товчны нүх	37.5	62.5
цүнхний бариул	37.5	62.5
малгайны хүрээ	29.2	70.8
хүний хөмсөг	24.3	75.7
шүхрийн төмөр	20.8	79.2
мм-ийн хэмжээс	11.8	88.2
үхрийн туурайн салаа	8.3	91.7
модны сүүдэр	7.6	92.4

Бүхэл бүтнээр хүртэн бүтцэд нь задлан шинжилж хүртэх чадвар нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлттэй байна ($p < .05$).

Хүснэгт 81. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	4.389	2	2.194	3.732	.026
Within Groups	82.917	141	.588		
Total	87.306	143			

Нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн тухайн чадвар дээшилсэн байна. Хүчин чармайлт илүү шаардсан даалгаврууд дээр гүйцэтгэл аажмаар сайжирдаг байна.

Зураг 94. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

<i>Нас</i>	<i>Mean</i>	<i>N</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error of Mean</i>
8 нас	2.75	48	.601	.087
9 нас	2.88	48	.890	.128
10 нас	3.17	48	.781	.113
Нийт	2.93	144	.781	.065

Анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар (6-10 нас)

Бага боловсролын 6-10 насанд хүүхдийн анхаарлаа төвлөрүүлэх чадварыг анхаарлын тогтворжилт, шилжилт гэсэн 2 үзүүлэлтээр хэмжлээ. Дүрсэнд энгийн тэмдэг дуурайлган зурах даалгавраар судаллаа.

Анхаарлын тогтворжилт (6-7 нас)

Бага боловсролын 6-7 насны хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэн энгийн дүрс, тоонд тэмдэглэгээ хийх нь хэвийн дундаж түвшинд байна ($M=3.14$).

Судалгааны 2-р шатанд оролцсон хүүхдүүдийн даалгаврын гүйцэтгэл өмнөх судалгааны үр дүнгээс статистик ач холбогдлын түвшинд сайжирсан дүр зураг харагдаж байна ($p < .01$).

6-7 насны хүүхдүүд дунджаар 17-18 дүрсийг 1 минутын хугацаанд зөв тэмдэглэсэн байна. 7 насанд хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэн хуртайгаар ажиллах чадвар сайжирдаг байна ($p < .01$). Энэ нь хүүхдүүдийн сурах арга барил эзэмшиж мэдлэг, чадвар нэмэгдсэнтэй холбоотой юм.

Хүснэгт 82. Анхаарлын тогтворжилтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-7 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	27.094	1	27.094	36.307	.000
Within Groups	70.146	94	.746		
Total	97.240	95			

6 насанд хүүхдүүд 1 минутын турш дунджаар 14 дүрсэд тэмдэглэгээ хийсэн бол 7 насанд энэ нь 21-22 болж нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 83. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас)

	Нас	Анхаарлын тогтворжилт	Анхаарлын тогтворжилт оноо
6 нас	Mean	2.22	14.0833
	N	89	48
	Std. Deviation	.926	5.41603
	Std. Error of Mean	.098	.78174
	Range	4	32.00
7 нас	Mean	2.86	21.6979
	N	88	48
	Std. Deviation	1.252	6.12176
	Std. Error of Mean	.133	.88360
	Range	4	20.00
Нийт	Mean	2.54	17.8906
	N	177	96
	Std. Deviation	1.143	6.90660
	Std. Error of Mean	.086	.70490
	Range	4	32.00

Анхаарлын тогтворжилт (8-10 нас)

Бага боловсролын 8-10 насны хүүхдийн анхаарлын төвлөрлийг энгийн нэг оронтой тоог хооронд нэмэх, хасах үйлдлийг зүй тогтлын дагуу хурдан оновчтой хийж гүйцэтгэх аргаар судалсан.

Хүүхдүүдийн оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар сул байна ($M=1.89$).

Хүүхдүүд анхаарал шаардсан энгийн оюуны үйлдлийг гүйцэтгэхдээ анхаарлаа төвлөрүүлэн гүйцэтгэх нь хангалтгүй байгаа нь нэг талаас энгийн тоог хооронд нэмэх, хасах чадвар дадал болоогүйтэй холбоотой байх боломжтой. Нөгөө талаас хүүхдүүдийн гүйцэтгэлийн хурд сул байгааг харуулж байна.

Оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэх нь наснаас хамаарсан ялгаатай статистик ач холбогдолтой түвшинд алга байна.

Хүснэгт 84. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

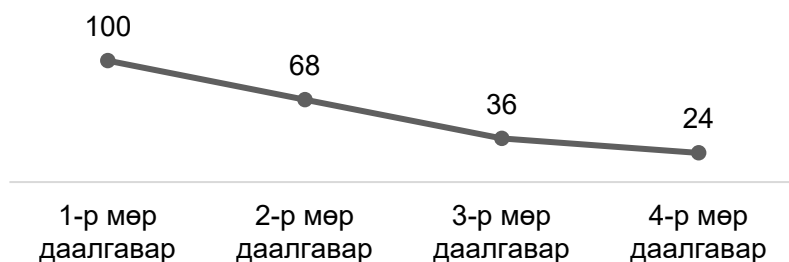
Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	1.52	48	.618	.089
9 нас	2.04	48	1.487	.215
10 нас	2.10	48	1.134	.164
Нийт	1.89	144	1.159	.097

Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтайгаар ажиллах чадвар (8-10нас)

Хүүхдүүд энгийн дүрс тэмдэглэгээг богино хугацаанд анхааралтайгаар гүйцэтгэх чадварыг нэг оронтой цифрүүдийг энгийн дүрс тэмдэгтээр харж тэмдэглэх аргаар судалсан.

8-10 насны хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэн энгийн дүрс-тэмдэглэгээ хийх удаан сул байна (M=2.2). Хүүхдүүд минутад дунджаар 25 дүрс тэмдэглэгээ хийсэн байна.

Зураг 95. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар дунд хэсгээс эрс буурдаг байна. Энэ нь анхаарлаа

тогтворжуулан бүтээлчээр ажиллах чадвар сул байгааг илэрхийлнэ.

Энгийн дүрс тэмдэглэгээг анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай гүйцэтгэх чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ялгаатай үзүүлэлттэй байна ($p < .01$).

Хүснэгт 85. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	4.014	2	2.007	8.537	.000
Within Groups	33.146	141	.235		
Total	37.160	143			

Хүүхдүүдийн хурдтай ажиллах чадвар 10 насанд сайжирчээ.

Хүснэгт 86. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас		Зөв тэмдэглэсэн дүрс				
		мөр1	мөр2	мөр3	мөр4	
8 нас	Mean	2.08	17.67	15.15	.00	.0000
	N	48	48	48	48	48
	Std. Deviation	.404	1.374	7.331	.000	.00000
	Std. Error of Mean	.058	.198	1.058	.000	.00000
9 нас	Mean	2.08	15.85	13.25	.31	.0000
	N	48	48	48	48	48
	Std. Deviation	.454	5.036	8.276	.879	.00000
	Std. Error of Mean	.065	.727	1.195	.127	.00000
10 нас	Mean	2.44	17.23	20.44	4.02	.2292
	N	48	48	48	48	48
	Std. Deviation	.580	5.777	6.348	7.177	1.15297
	Std. Error of Mean	.084	.834	.916	1.036	.16642
Нийт	Mean	2.20	16.92	16.28	1.44	.0764
	N	144	144	144	144	144
	Std. Deviation	.510	4.530	7.920	4.532	.66983
	Std. Error of Mean	.042	.378	.660	.378	.05582

Анхаарлын шилжилт (6-7 нас)

Судалгааны 2-р шатанд хүүхдүүдийн анхаарлаа шилжүүлэх чадвар эрс сайжирч маш сайн түвшинд хүрсэн байна (M=4.91).

Хүүхдүүдийн нэг зүйлээс өөр зүйлд анхаарлаа шилжүүлэн төвлөрүүлэх чадвар нь харьцангуй сайн байна. Тэд нэг зүйлээс өөр зүйлд анхаарлаа төвлөрүүлэхдээ бэрхшээхгүй оновчтой ажиллах чадвар нь сайн байна. Хүүхдүүдийн наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлт алга байна.

Хүснэгт 87. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (6-7нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
6 нас	4.81	48	.641	.093
7 нас	5.00	48	.000	.000
Нийт	4.91	96	.461	.047

Анхаарлын шилжилт (8-10 нас)

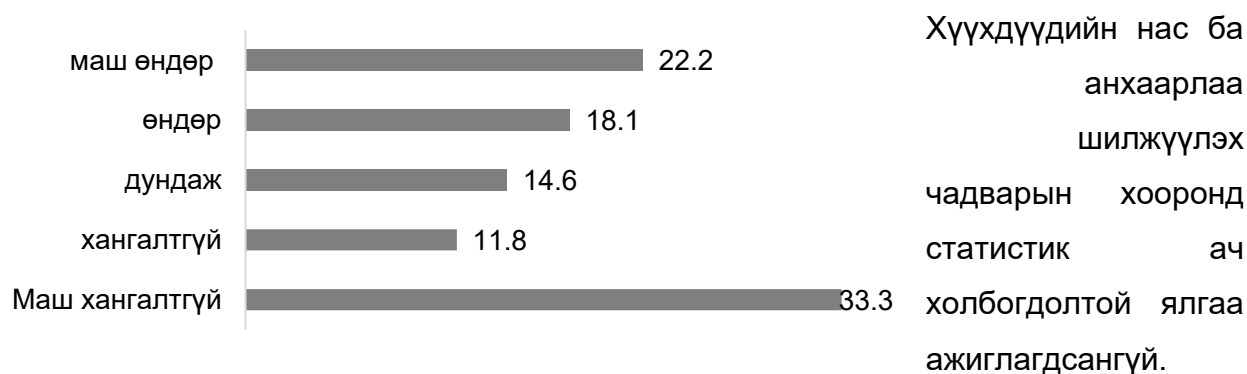
8-10 насны хүүхдүүдийн анхаарлын шилжилтийг энгийн 2 тоог хооронд нь нэмэх хасах үйлдлийг ээлжлэн алдаагүй гүйцэтгэсэн эсэхээр үнэлсэн.

Судалгааны үр дүнгээс харахад, хүүхдүүдийн нэг үйлээс өөр үйлд анхаарлаа шилжүүлэн төвлөрүүлэх нь дундаж хэвийн түвшинд байна (M=2.84).

Хүүхдүүд үйл ажиллагааны нэг төрлөөс өөр төрөлд анхаарлаа төвлөрүүлэхдээ бэрхшээх нь бага, алдаа гаргах нь харьцангуй бага байдгийг илэрхийлнэ. Энэ нь тэдний хөдөлгөөнтэй байдалтай холбоотой байж болно.

Судалгаанд хамрагдсан нийт 8-10 насны хүүхдүүдийн 55 хувь нь дундаж ба түүнээс дээш түвшинд байна.

Зураг 96. Анхаарлын шилжилт, түвшингээр, хувиар (8-10 нас)

Хүснэгт 88. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	2.79	48	1.637	.236
9 нас	2.79	48	1.611	.232
10 нас	2.94	48	1.535	.222
Нийт	2.84	144	1.585	.132

Мэдээллийг тогтоох чадвар (6-10 нас)

Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг тогтоох чадварыг богино хугацааны харааны ой, богино хугацааны сонорын ой болон утгын ой тогтоолтын хүрээнд судаллаа.

Судалгааны 1-р үе шатанд хүүхдүүдийн богино хугацаанд энгийн дүрс зургийг хараад тогтоож сэргээн санах чадвар сул байсан бол 2-р үе шатны судалгаанд энэ нь дундаж түвшинд хүрч нэмэгджээ (M=3.10).

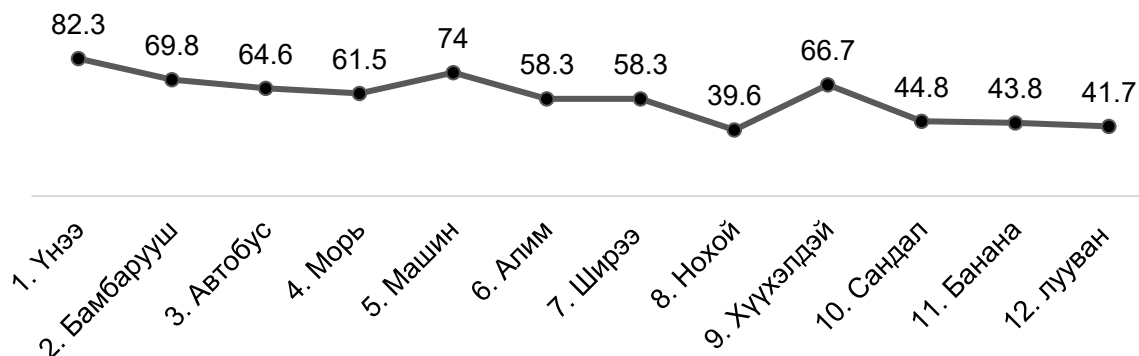
Үүний шалтгаан нь Сургуулийн өмнөх боловсролын сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үр дүнтэй холбоотой байж болохоос гадна техник технологийн хурдацтай хөгжилтэй холбоотой дүрс хараад тогтоох чадвар нь нэмэгдсэн байж болох юм.

Хүүхдүүд богино хугацаанд дунджаар 5-7 дүрсийг тогтоодог байна. Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, эхний дүрсүүдийг сэргээн санах нь харьцангуй сайн байна.

Сэргээн санахад юмсын илүү танил ойр байдал нөлөөлдөг тал харагдаж байна.

Хүүхдүүд машин, хүүхэлдэй зэргийг харьцангуй сайн сэргээн санажээ.

Зураг 97. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (6-7нас)

Наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа байна ($p < .01$).

Хүснэгт 89. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-7 нас)

	Sum of Squares	df	ANOVA		
			Mean Square	F	Sig.
Between Groups	9.375	1	9.375	10.543	.002
Within Groups	83.583	94	.889		
Total	92.958	95			

6 насны хүүхдүүд дунджаар 5-6 дүрс зураг сэргээн санасан бол 7 насны хүүхдүүд 7-8-ыг тогтоож сэргээн санасан байна. 7 насанд хүүхдүүдийн чадвар дунджаас дээгүүр түвшинд хүрч сайжирсан байна.

Хүснэгт 90. Богино хугацааны харааны ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
6 нас	2.79	48	.967	.140
7 нас	3.42	48	.919	.133
Нийт	3.10	96	.989	.101

Богино хугацааны харааны ой тогтоолт (8-10 нас)

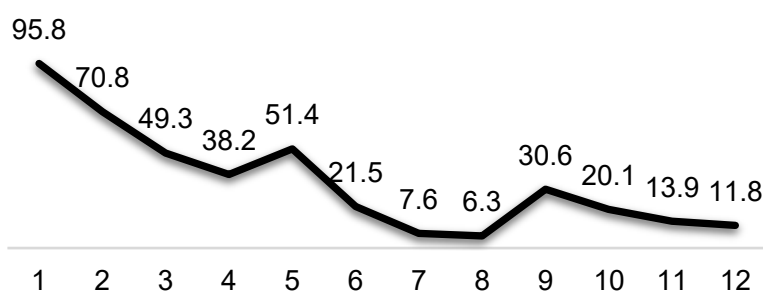
Бага боловсолын 8-10 насны хүүхдүүдийн богино хугацааны харааны ой тогтоолтыг цифр тогтоох, дүрс тогтоох аргуудаар судаллаа.

А. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт- цифр тогтоох

Хүүхдүүдийн богино хугацаанд цифр тогтоох чадвар сул байна ($M=2.03$). Хүүхдүүд дунджаар 4 хүртэлх цифрийг богино хугацаанд тогтоосон байна. Гэвч дунджаас хазайх стандарт хазйалт өндөр тул хүүхдүүдийн гүйцэтгэл жигд биш байна.

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, сүүлийн цифрүүдийг сэргээн санах нь хангалтгүй байна.

Зураг 98. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр, даалгаврын гүйцэтгэлийн хувиар (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн цифр тогтоох чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .01$)

Хүснэгт 91. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

	Sum of Squares	df	ANOVA Mean Square	F	Sig.
Between Groups	6.889	2	3.444	5.400	.005
Within Groups	89.938	141	.638		
Total	96.826	143			

Нас нэмэгдэхэд хүүхдийн чадвар аажмаар сайжирсан дүр зурагтай байна.

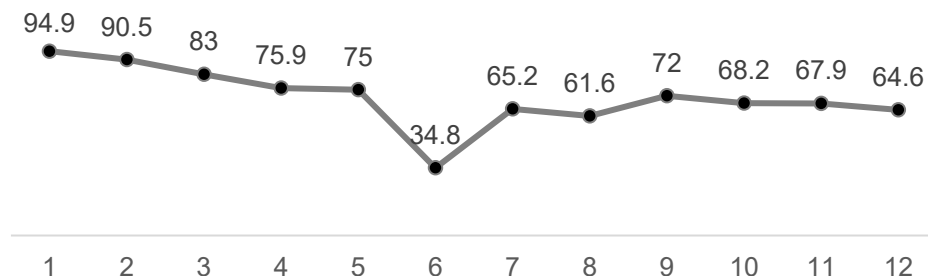
Хүснэгт 92. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	1.73	48	.574	.083
9 нас	2.15	48	.743	.107
10 нас	2.23	48	1.016	.147
Нийт	2.03	144	.823	.069

Б. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт –Дүрс тогтоох (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн богино хугацаанд энгийн дүрс тогтоож сэргээн санах чадвар нь дундаж түвшинд байна ($M=3.33$). Хүүхдүүд ойролцоогоор 7-8 хүртэлх дүрсийн сэргээн санасан байна. Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, эхний 5 хүртэлх дүрсийг сэргээн санах нь илүү байна.

Зураг 99. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - Дүрс, зураг, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн дүрс, зураг тогтоох чадвар нь наснаас хамаарсан статистик

ялгаатай үзүүлэлттэй байна ($p < .01$).

Хүснэгт 93. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт- дүрс, зураг тогтоох чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	20.514	2	10.257	6.915	.001
Within Groups	209.146	141	1.483		
Total	229.660	143			

Нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн дүрс зураг тогтоох чадвар сайжирсан байна.

8 насанд 6-7 дүрс, зураг, 9 насанд 7-8, 10 насанд 8-9 дүрс зургийг хараад тогтоож сэргээн санадаг байна.

Хүснэгт 94. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation
8 нас	2.81	48	1.214
9 нас	3.46	48	1.271
10 нас	3.71	48	1.166
Нийт	3.33	144	1.267

Сонорын ой тогтоолт (6-7нас)

Бага боловсролын 6-7 насны хүүхдийн богино хугацаанд мэдээллийг сонсоод тогтоох чадварыг 12 үг сонсоод сэргээн санах аргаар судалсан.

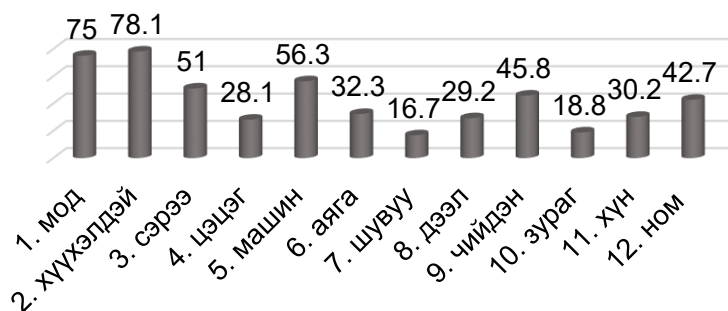
Хүүхдүүдийн богино хугацаанд хоорондоо утгын холбоогүй энгийн үгийг тогтоож сэргээн санах нь сул түвшинд байна (M=2.28).

Хүүхдүүд ойролцоогоор 4 хүртэлх үгийг богино хугацаанд сэргээн санадаг байна.

Даалгаврын гүйцэтгэлээс харахад, хүүхдүүд эхний 2 үгийг сэргээн санах нь сайн байна. Мөн сүүлийн үгийг сэргээн санасан хүүхдүүд цөөнгүй байна.

Цэцэг, шувуу, зураг гэх мэт үгийг сэргээн санах нь харьцангуй бага байна. Хүүхдүүдийн богино хугацаанд үгийг сонсоод сэргээн санахад өдөр тутмын хэрэглээ танил байдал, дэс дараалал нөлөөлдөг байна. эхэлж хэлсэн үгнээс гадна хамгийн сүүлд хэлсэн үгийг сэргээн санах нь түгээмэл харагдлаа.

Зураг 100. Богино хугацааны сонсорын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (6-7 нас)

Сонорын ой тогтоолт нь наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна (p<.01).

Хүснэгт 95. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-7нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	4.204	1	4.204	10.328	.002
Within Groups	71.231	175	.407		
Total	75.435	176			

7 насанд хүүхдүүдийн сонсоод мэдээллийг богино хугацаанд сэргээн санах чадвар нь тодорхой хэмжээгээр сайжирсан дүр зураг статистик үзүүлэлтээс харагдаж байна.

Хүснэгт 96. Богино хугацааны сонсорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
6 нас	2.12	89	.618	.066
7 нас	2.43	88	.657	.070
Нийт	2.28	177	.655	.049

Сонорын ой тогтоолт (8-10нас)

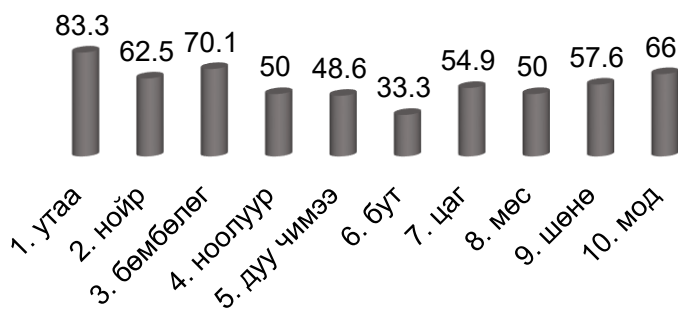
Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн богино хугацаанд мэдээллийг сонсоод тогтоох чадварыг 10 үг сонсоод сэргээн санах аргаар судалсан.

Хүүхдүүдийн богино хугацаанд хоорондоо утгын холбоогүй үгийг тогтоож сэргээн санах нь сул түвшинд байна (M=2.74).

Хүүхдүүд ойролцоогоор үгийг сонсоод богино хугацаанд 5-6 хүртэлхийг сэргээн санадаг байна.

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, эхний үгсийг сэргээн санах нь сайн байсан ба хойшлох тусам буурч сүүлийн үгэн дээр сэргээн санах нь нэмэгдсэн байна. Мөн бут гэдэг үгийг харьцангуй цөөн хүүхэд сэргээн санасан байна. Сонсоод богино хугацаанд мэдээллийг сэргээн санахад дэс дараалал, үгийн танил байдал нөлөөлдөг тал байна.

Зураг 101. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн сонсоод мэдээллийг тогтоох чадвар нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлттэй байна (p<.01).

Хүснэгт 97. Богино хугацааны сонсорын ой тогтоолтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	7.597	2	3.799	5.798	.004
Within Groups	92.375	141	.655		
Total	99.972	143			

8-10 насанд хүүхдийн сонсоод мэдээллийг тогтоох чадвар аажимдаа нэмэгдэж, 9-10 насанд дундаж түвшинд хүрсэн байна. 8 насанд хүүхдүүд дунджаар 5 үгийг сэргээн санаж байгаа бол 9-10 насанд 6 үг болж нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 98. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	2.46	48	.651	.094
9 нас	2.73	48	.610	.088
10 нас	3.02	48	1.082	.156
Нийт	2.74	144	.836	.070

Утгын ой тогтоолт (6-7 нас)

Судалгааны 1 шатанд хүүхдүүдийн утгын ой тогтоолтын дундаж түвшинд байсан бол 2-р шатанд дунджаас дээгүүр түвшинд хүрчээ (M=3.52).

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, 6-7 насны хүүхдүүд 14-15 утгыг сэргээн санасан байна. Насны хувьд ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

Хүснэгт 99. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation
6 нас	3.44	48	.823
7 нас	3.60	48	.574
Нийт	3.52	96	.711

Утгын ой тогтоолт (8-10 нас)

Судалгааны 2-р шатанд утгын ой тогтоолтын түвшин нэмэгдэж дундаж түвшинд байна. Хүүхдүүдийн богино хэмжээний энгийн үйл явдалтай үлгэрийг утгачлан тогтоох чадвар нь хэвийн дундаж түвшинд байна (M=3.35).

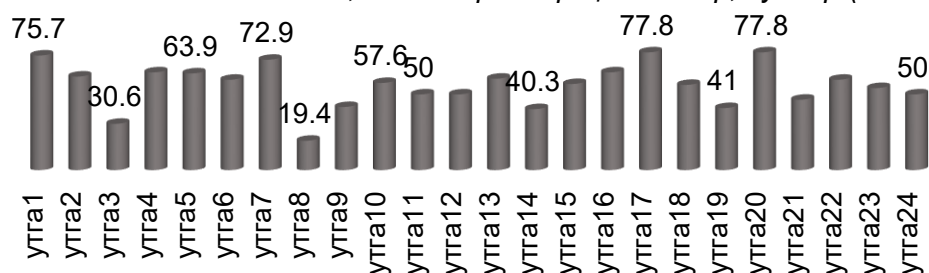
Хүүхдүүд дунджаар 14-15 хүртэлх утгын нэгжийг сэргээн санажээ.

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, хүүхдүүд байнга хэрэглэдэггүй үг орсон утгыг харьцангуй бага сэргээн санасан байна. Жишээлбэл, утга 3-т ... *хоол ундгүй явах...*, утга 8-д ... *хүн болсоор..* утга 19-д ... *хүнд хоол...*, утга 21-д ... *зоог барихгүй ... гэх мэт үгс орсон утгыг сэргээн санах нь бага байна.*

Мөн тэмдэг нэр (хийсвэр утга) орсон үгийг бодит утгатай харьцуулахад сэргээн санах нь бага байсан байна. Сүүлийн утгуудыг сэргээн санах нь буурсан байна.

Мэдээллийг утгачлан тогтооход үгийн танил байдал нөлөөлсөн гэж үзэж байна.

Зураг 102. Утгын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар нь наснаас хамаарсан үзүүлэлт алга байна.

Хүснэгт 100. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	3.06	48	1.040	.150
9 нас	3.60	48	.844	.122
10 нас	3.40	48	1.333	.192
Нийт	3.35	144	1.106	.092

Дүгнэлт

Хөвсгөл аймгийн бага боловсролын 6-10 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг хүртэх, тогтоох чадвар (ажигч чанар, анхаарал, ой тогтоолт)

Судалгааны 1-р шатны үр дүнтэй, судалгааны 2-р шатны үр дүнг харьцуулахад, 6-7 насны хүүхдүүдийн зургийг ажиглан богино хугацаанд дутуу зурагдсан хэсгийг нэрлэх чадвар, богино хэмжээний энгийн өгүүллэгийг сонсоод утгаар нь сэргээн санах чадвар нь нэмэгдсэн байна.

Судалгааны үр дүнгээс дараах онцлог ажиглагдлаа.

- Судалгааны 1-р шатны судалгааны үр дүнг 2-р шатны үр дүнтэй харьцуулахад, 8-10 насны хүүхдүүдийн оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн ажиллах чадвар сайжирсан бол 6-7 насанд богино хугацаанд мэдээллийг хараад сэргээн санах чадвар нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна. Харин 8-10 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар бага зэрэг буурсан үзүүлэлттэй байна.
- 7-10 насны хүүхдүүдийн ажиглах чадвар нь сул байлаа. 6-7 насанд хүчин чармайлттайгаар юмсыг бүтэц бүрэлдэхүүнд нь ажиглах нь хүүхдүүдэд бэрхшээлтэй байдаг байна. 7 насанд хүүхдүүдийн ажиглан хүртэх чадвар нэмэгддэг зүй тогтол харагдлаа.
- 8-10 насны хүүхдүүд илүү их анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтэц бүрэлдэхүүнд ажиглах нь сул байдаг байна. Харин илэрхий хялбар зүйлийг л хүртэн ажиглах нь илүү байдаг байна. Юмсын учир шалтгаан холбоо хамаарлыг нь таньж онцлог

шинжийг нь хүртэх сул байна. Энэ нь бодит сэтгэхүйн давамгайлалтай холбоотой байх бүрэн боломжтой. Хүүхдүүдийн нас нэмэгдэхэд ажигч чанар нэмэгддэг байна. Ялангуяа хүчин чармайлт тавьж юмсын онцлогийг ажиглан хүртэх нь сайжирдаг байна.

- 6-7 насны хүүхдүүд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтайгаар ажиллах чадвар нь хэвийн дундаж түвшинд байна. Хүүхдүүд 1 миунтад ойролцоогоор 15-16 хүртэлх дүрсийг тэмдэглэх чадвартай байна. Хүүхдүүд 1 миунтад ойролцоогоор 17-18 хүртэлх дүрсийг тэмдэглэж чаддаг байна. 7 насанд хүүхдүүдийн тухайн чадвар эрс нэмэгддэг нь харагдлаа.
- 8-10 насны хүүхдүүдийн оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн ажиллах чадварыг тодорхой түвшинд дэмжих шаардлага харагдлаа. Хүүхдүүдийн оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар хангалтгүй байна. Энэ нь тэдний энгийн тоог хооронд нэмэх хасах үйлдлийн дадал сул байгаатай холбоотой байж болох юм. Хүүхдүүдийн ажиллах чадвар хурдан буурдаг дүр зураг харагдлаа. 9-10 насанд хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэн ажиллах чадвар сайжирдаг байна.
- 6-7 насны хүүхдүүд богино хугацаанд 5-7 дүрсийг тогтоож сэргээн санадаг байна. Эхний дүрсүүдийг сэргээн санах нь харьцангуй сайн байна. Харааны ой тогтоолтод мэдээллийн дараалал нөлөөлсөн байна.
- 8-10 насанд хүүхдүүдэд богино хугацаанд хоорондоо зүй тогтолт холбоогүй цифр тогтоох нь харьцангуй бэрхшээлтэй байдаг байна. Хүүхдүүд ойролцоогоор 4 хүртэлх цифрийг л тогтоож сэргээн санасан байна. Мөн эхний цифрүүдийг сэргээн санаж хойшлох тусам сэргээн санах нь багассан байна. Нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн цифр тогтоох чадвар нь сайжирсан үр зурагтай байна. Энэ нь тэдний сэтгэхүйн хөгжил, сурах арга барилтай холбоотой байх бүрэн боломжтой юм. Харин тэд энгийн дүрсийг богино хугацаанд тогтоож сэргээн санах нь хэвийн дундаж түвшинд байна. Тэд ойролцоогоор богино хугацаанд 7-8 хүртэлх дүрсийг тогтоож сэргээн санажээ. Хүчин чармайлт шаардсан хийсвэр цифрийг сэргээн санах нь бэрхшээлтэй байдаг байна. Энэ нь нэг талаас танин мэдэхүйн бодит шинж давамгайлдагтай холбоотой байх боломжтой.
- 6-7 насны хүүхдүүд 10 хүртэлх үгийг сонсоод 4-5 хүртэлхийг нь сэргээн санадаг байна. Ялангуяа эхний 2 үг, сүүлийн үгийг сэргээн санах нь харьцангуй сайн байна. 7 насанд хүүхдүүдийн сонорын ой тогтоолт аажим сайжирдаг дүр зураг байна.

- 8-10 насанд хүүхдүүдийн сонсоод мэдээллийг тогтоох чадвар дундаж түвшинд байна. 8 насанд сонорын ой тогтоолт аажим сайжирдаг зүй тогтол байна. Хүүхдүүд 10 хүртэлх үгийг сонсоод дунджаар 5-6 хүртэлхийг нь сэргээн санадаг байна. Үгсийг хэлсэн дараалал нь сэргээн санахад ач холбогдолтой байна. Хүүхдүүд эхэлж сонссон үгсээ сэргээн санах нь харьцангуй сайн, мөн сүүлийн үгийг сэргээн санах нь цөөнгүй байдаг байна. Сонорын ой тогтоолт нь 9 наснаас сайжирдаг байна.
- 6-7 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар нь дунджаас дээгүүр түвшинд байна. 6-7 насны хүүхдүүд энгийн богино өгүүллэг сонсоод 14-15 утгыг сэргээн санасан байна.
- 8-10 насны хүүхдүүд үйл явдал бүхий үлгэр сонсоод утгаар нь тогтоох нь дундаж түвшинд байна. Хүүхдүүд дунджаар 10-15 хүртэлх утгыг сэргээн санадаг байна. Байнга хэрэглэдэггүй үг орсон, тэмдэг нэр орсон үгсийг сэргээн санах нь харьцангуй бага мөн сүүлийн утгуудыг сэргээн санах нь бага байна. Утгаар нь мэдээллийг тогтоож сэргээн санахад нас нөлөөлөөгүй байна.

Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн сэтгэхүй, хэл ярианы чадвар

Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн чадвар (6-7 нас)

Бага боловсролын 6-7 насны хүүхдүүдийн дүрсүүдийн өнцгийг дуурайлгаж зурах нь сайн ($M=4.51$), харин өгөгдсөн хэмжээний дагуу дүрсийг дуурайлгаж зурах нь дунджаас дээгүүр түвшинд байна ($M=3.65$).

Хүүхдүүд дүрсүүдийн өнцгийг дуурайлгаж зурахдаа 63 секунд зарцуулсан бол өгөгдсөн хэмжээний дагуу дүрсийг дуурайлгаж зурахдаа 1 минут 47 секунд зарцуулсан байна. 2 дахь даалгаврын гүйцэтгэлийн хугацаа буурсан байдал ажиглагдаж байна.

Хүүхдүүд дүрсүүдийн холбоосыг харж дуурайлган зурах эхний даалгаврыг гүйцэтгэхдээ хурдан шуурхай нягт нямбай холбож чадсан байна.

Харин 2 дахь даалгавар болох өгөгдсөн хэмжээний дагуу дүрсийг дуурайж зурахдаа зураасыг муруй тахир зурах алдааг гаргаж байсан байна.

6 ба 7 насны хооронд өгөгдсөн хэмжээний дагуу дуурайлгаж зурах даалгаврын гүйцэтгэл нь ач холбогдолтой ялгаатай байна. ($p<.01$)

Хүснэгт 101. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-7 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.

Даалгавар 1: Бодит дүрслэлийн сэтгэхүй сэтгэхүй	Between Groups	2.344	1	2.344	2.167	.144
	Within Groups	101.646	94	1.081		
	Total	103.990	95			
Даалгавар 2: Бодит дүрслэлийн сэтгэхүй	Between Groups	24.000	1	24.000	14.465	.000
	Within Groups	155.958	94	1.659		
	Total	179.958	95			

7 насанд хүүхдүүдийн гүйцэтгэл сайжирсан байна.

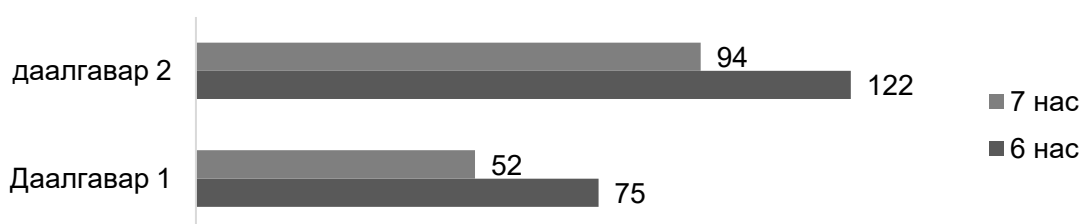
Хүснэгт 102. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүйн статистик үзүүлэлт, насаар (6-7 нас)

Нас		Бодит үйлдлийн сэтгэхүй	Бодит үйлдлийн сэтгэхүй
6 нас	Mean	4.35	3.15
	N	48	48
	Std. Deviation	1.246	1.473
	Std. Error of Mean	.180	.213
7 нас	Mean	4.67	4.15
	N	48	48
	Std. Deviation	.781	1.072
	Std. Error of Mean	.113	.155
Нийт	Mean	4.51	3.65
	N	96	96
	Std. Deviation	1.046	1.376
	Std. Error of Mean	.107	.140

Зургаас харахад, 7 насанд хүүхдүүд богино хугацаанд даалгаврыг гүйцэтгэсэн байна. 6 насны хүүхдүүд эхний даалгаврыг 1 минут 15 секундын хугацаанд гүйцэтгэсэн бол 7 насанд 52 секунд зарцуулсан байна.

2 дахь даалгавар болох өгөгдсөн хэмжээний дагуу дүрсийг дуурайлгаж зурахад 6 насны хүүхдүүд дунджаар 2 минут зарцуулсан бол 7 насны хүүхдүүд 1 минут 30 секундэд гүйцэтгэсэн байна. Энэ нь хүүхдүүдийн сурах чадвар болон зурах, сэтгэн бодох чадвар дадал сайжирсантай холбоотой байх бүрэн боломжтой.

Зураг 103. Бодит дүрслэлийн сэтгэхүй, даалгаврын гүйцэтгэлээр, секундээр (6-7 нас)

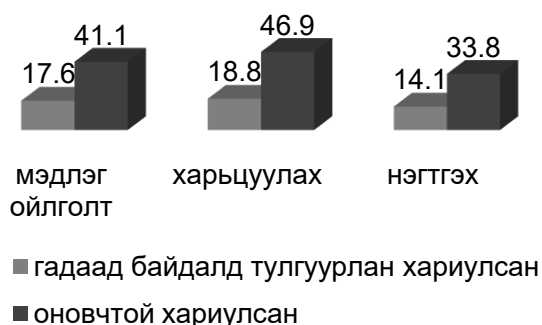

Хийсвэр сэтгэхүй (6-10 нас)

Бага боловсролын насны хүүхдүүдийн хийсвэр сэтгэхүйн чадварыг мэдлэг, ойлголт, сэтгэхүйн харьцуулах, нэгтгэх, задлан шинжлэх үйлдлийг илрүүлэх асуулга-тестийн аргаар судалсан. Хийсвэр сэтгэхүйн чадвар хэвийн дундаж түвшинд байна (M=3.2).

Зургаас харахад, хүүхдүүд юмсын ялгаатай ба төстэй зүйлийг нь таньж харьцуулах нь сайн байна. Юмсыг ижил төсэй, нийтлэг шинжээр нь задлан шинжилж нэгтгэх нь сул байна. Харин юмсын талаарх мэдлэг ойлголт дундаж байна.

Зураг 104. Хийсвэр сэтгэхүй, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (6-10 нас)

Хүүхдийн хийсвэр сэтгэхүйн хөгжил нь наснаас хамаарсан статистик ялгаатай байна ($p < .01$).

Хүснэгт 103. Хийсвэр сэтгэхүйн наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	97.557	4	24.389	22.591	.000
Within Groups	469.634	435	1.080		
Total	567.191	439			

7 ба 9, 10 насанд хүүхдийн хийсвэр сэтгэхүйн хөгжил нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 104. Хийсвэр сэтгэхүйн статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
6 нас	3.65	48	.863	.125
7 нас	4.06	48	1.040	.150
8 нас	2.54	48	.967	.140
9 нас	2.73	48	1.250	.180
10 нас	3.04	48	.944	.136
Нийт	3.20	240	1.163	.075

Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар (8-10 нас)

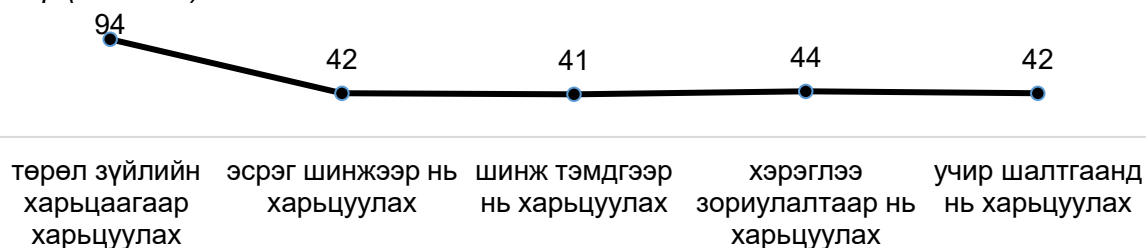
Бага боловсролын 8-10 насанд хийсвэр сэтгэхүйг сэтгэхүйн харьцуулах чадвар, нэгтгэн дүгнэх чадвар, математик сэтгэхүйн чадвараар судаллаа.

А. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар (8-10 нас)

Бага боловсролын 8-10 насны хүүхдүүдийн сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар дунджаас доогуур түвшинд байна ($M=2.65$).

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, хоорондоо шууд холбоотой ухагдахуунуудын шинжийг таньж харьцуулах даалгаврыг хүүхдүүдийн 94 хувь нь гүйцэтгэж чадсан байна. (адуу-унага, тугал-үхэр, харин шинж тэмдэг, хэрэглээ зориулалт, учир шалтгааны харьцаанд нь задлан шинжилж харьцуулах даалгаврыг дунджаар хүүхдүүдийн 40 гаруй хувь нь зөв гүйцэтгэсэн байна.

Зураг 105. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ялгаатай үзүүлэлттэй байна ($p < .01$)

Хүснэгт 105. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	34.042	2	17.021	18.619	.000
Within Groups	128.896	141	.914		
Total	162.938	143			

Хүснэгтээс харахад, нас нэмэгдэхэд сэтгэхүйн тухайн чадвар нь аажмаар нэмэгддэг байна. 10 насанд дундаж түвшинд хүрсэн байна.

Хүснэгт 106. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	2.17	48	.808	.117
9 нас	2.46	48	1.010	.146
10 нас	3.31	48	1.035	.149
Нийт	2.65	144	1.067	.089

Б. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар (8-10 нас)

Хүүхдүүдийн юмсыг шинж чанараар нь харьцуулан нэгтгэх чадвар сул түвшинд байна ($M=1.82$).

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, гадаад шинжээр нь шууд харьцуулан нэгтгэх даалгаврыг гүйцэтгэх нь илүү харин дотоод мөн чанар, учир шалтгаан, мэдлэгт тулгуурлан шинж чанарыг нь харьцуулан нэгтгэх чадвар сул байна.

Зургаас харахад, юмсыг нэгтгэхдээ мөн чанарыг олж хардаг дүр зураг харагдаж байна. Тухайлбал гадаад илэрхий шинжээр нь шууд харьцуулан нэгтгэх даалгаврыг судалгаанд оролцсон хүүхдүүдийн 95 хувь нь харьцуулж чаджээ. Тухайлбал, Хөвгүүд өсөөд, аав шигээ охид өсөөд ээж шигээ болно гэх мэтээр.

Хүснэгт 107. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (8-10 нас)

№	Даалгавар	Хариулт	
		Гадаад шинж, үзүүлэх үйлдэлд тулгуурласан	Гол мөн чанарт тулгуурласан
	Хөлөөрөө явдаг, гараараа ...	97.2	
	Хөвгүүд өсөөд аав шигээ том болно, охид өсөөд...	94.4	
	Хутга, хайч хоёр хоёулаа... ..	69.4	
	Хулгана, муур хоёр хоёулаа ...	4.2	39.6
	Ундаа, ус хоёр хоёулаа ...	18.1	52.1
	Төгөлдөр хуур, хийл ...	8.3	45.8
	Цас, бороо 2 хоёулаа...	27.8	9
	Килограмм, метр 2 хоёулаа ...	11.1	24.3
	Шанага, хоолны сав хоёрын төсөөтэй тал нь	16.7	3.5
	Уул, нуур хоёрын төсөөтэй тал нь ...	9.7	4.2
	Давс, ус хоёрын төсөөтэй тал нь ...	11.8	1.4
	Эрх чөлөө, шударга ёсны төсөөтэй тал нь ...	4.2	1.4
	Эхний, сүүлчийн гэдэг үгийн төсөөтэй тал нь ...	5.6	2.8
	49; 121 ...	0.7	0

Нас ба даалгаврын гүйцэтгэлийн хооронд ач холбогдолтой ялгаа ажиглагдлаа ($p < .01$)

Хүснэгт 108. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	10.014	2	5.007	9.903	.000
Within Groups	71.292	141	.506		
Total	81.306	143			

Хүснэгтээс харахад, хүүхдүүдийн нас нэмэгдэхэд сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар аажим сайжирсан дүр зураг ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 109. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean	
					Lower Bound	Upper Bound
8 нас	48	1.58	.647	.093	1.40	1.77
9 нас	48	1.69	.689	.099	1.49	1.89
10 нас	48	2.19	.790	.114	1.96	2.42
Нийт	144	1.82	.754	.063	1.70	1.94

B. Математик сэтгэхүйн чадвар (8-10 нас)

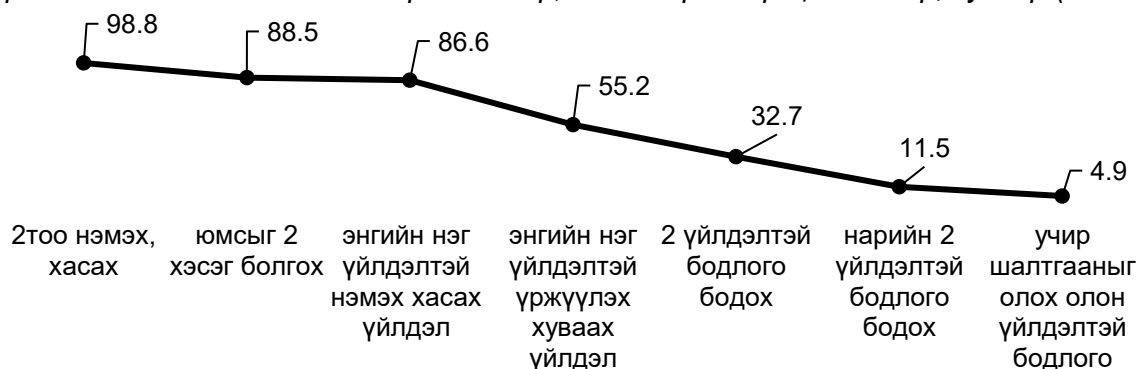
Бага боловсролын 8-10 насны хүүхдүүдийн математик сэтгэхүйн чадварыг энгийн үйлдэл бүхий бодлого бодох аргаар судаллаа.

Хүүхдүүдийн математик тооцоолол хийх сэтгэхүйн чадвар нь дунджаас бага зэрэг доогуур түвшинд байна (M=2.72).

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, энгийн үйлдэлтэй хуваах үржүүлэх үйлдэлтэй бодлогыг хүүхдүүдийн 55 хувь, 2 үйлдэлтэй даалгаврыг 33 хувь нь гүйцэтгэж чадсан байна. Харин илүү хийсвэр сэтгэхүй шаардсан нарийн үйлдэл, учир шалтгаанд нь сэтгэх даалгаврыг гүйцэтгэх нь сул байна.

Хүүхдүүд хүчин чармайлт анхаарал бага шаардсан энгийн дадал болсон тооцооллын үйлдлүүдийг гүйцэтгэх нь сайн байна.

Зураг 106. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (8-10 нас)

Хүүхдийн наснаас хамааран математик тооцоолол хийх чадвар нь статистик ялгаатай байна. ($p < .01$)

Хүснэгт 110. Математик сэтгэхүйн чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (8-10 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	10.014	2	5.007	11.514	.000
Within Groups	61.313	141	.435		
Total	71.326	143			

9, 10 насанд математик сэтгэхүйн чадвар эрс сайжирсан байна.

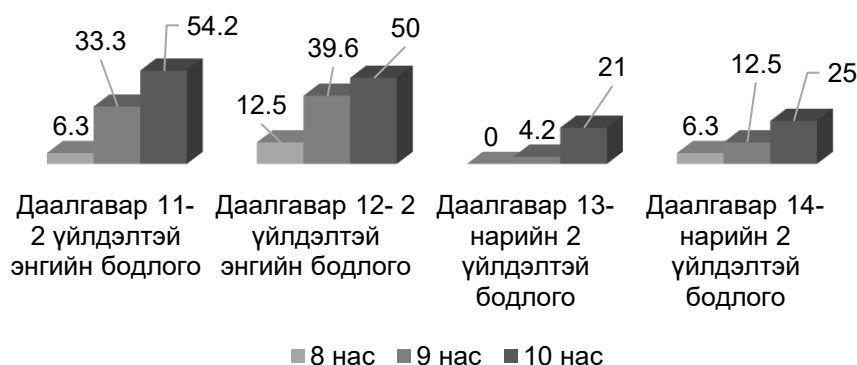
Хүснэгт 111. Математик сэтгэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (8-10 нас)

Нас	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error of Mean
8 нас	48	2.40	.610	.088
9 нас	48	2.71	.713	.103
10 нас	48	3.04	.651	.094
Нийт	144	2.72	.706	.059

Зургаас харахад, 2 үйлдэлтэй энгийн бодлого бодох чадвар 9 насанд эрс сайжирсан байна. 10 насанд аажим сайжирдаг зүй тогтол ажиглагдаж байна. Нарийн 2 үйлдэлтэй бодлого бодох нь 10 насанд харьцангуй сайжирсан дүр зураг харагдаж байна.

Харин учир шалтгаанд сэтгэж бодох чадвар нь наснаас хамааран өссөн үзүүлэлтгүй байна. Энэ нь тэдний танин мэдэхүүд хийсвэр шинж бага байдагтай холбоотой байж болно.

Зураг 107. Математик сэтгэхүйн чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлийн хувь, насаар (8-10 нас)

Хэл ярианы чадвар (6-10 нас)

Хүүхдийн хэл ярианы чадварыг үгийн утгыг ойлгож тайлбарлах, үгийн нийтлэг шинжийг нь таньж ангилах логик чадвар, ярих чадварыг илрүүлэх хүрээнд судаллаа.

А. Үгийн утгыг тайлбарлах чадвар (6-10 нас)

Судалгааны 2-р шатанд хүүхдүүдийн үгийн ута тайлбарлах чадвар статистик ач холбогдлын түвшинд нэмэгдсэн байна.

6-10 насны хүүхдүүдийн бодит үг тайлбарлах хэл ярианы логик чадвар нь дунджаас бага зэрэг доогуур түвшинд байна. Хүүхдүүд бодит утгатай үгийг гадаад байдал үзүүлэх нөлөөгөөр нь тоочин тайлбарладаг хандлага ажиглагдаж байна ($M=2.59$). Харин хийсвэр ба салаа/ижил утгатай үгийн утгыг тайлбарлах нь хангалтгүй түвшинд байна ($M=2.34$, $M=2.33$).

Хүүхдүүдийн нас ба үгийн утга тайлбарлах чадвар нь статистик ач холбогдлын түвшинд ялгаатай байна ($p<.01$)

Хүснэгт 112. Үгийн утга тайлбарлах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-10 нас)

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Бодит үг	Between Groups	27.078	4	6.769	7.228	.000
	Within Groups	407.386	435	.937		
	Total	434.464	439			
Үгийн утга тайлбарлах чадвар	Between Groups	29.162	4	7.290	7.346	.000
	Within Groups	431.727	435	.992		
	Total	460.889	439			
Салаа үг	Between Groups	23.899	4	5.975	6.728	.000
	Within Groups	386.319	435	.888		
	Total	410.218	439			

7 ба 10 насанд үгийн утгыг тайлбарлах чадвар нэмэгдсэн байна. Харин 8 ба 9 насанд буурсан дүр зураг харагдаж байна.

Хүснэгт 113. Үгийн утга тайлбарлах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

Нас	Үгийн утга тайлбарлах чадвар			
		Бодит үг	Хийсвэр үг	Салаа үг
6 нас	Mean	2.71	2.17	2.46
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.617	.834	.874
	Std. Error of Mean	.089	.120	.126
7 нас	Mean	2.81	2.65	2.94
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.816	.887	.836
	Std. Error of Mean	.118	.128	.121
8 нас	Mean	2.31	1.92	1.85
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.854	.767	.850
	Std. Error of Mean	.123	.111	.123
9 нас	Mean	2.29	2.15	2.00
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.922	.945	1.011
	Std. Error of Mean	.133	.136	.146
10 нас	Mean	2.83	2.83	2.40
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.724	1.117	1.047
	Std. Error of Mean	.105	.161	.151
Нийт	Mean	2.59	2.34	2.33
	N	240	240	240
	Std. Deviation	.823	.972	.996
	Std. Error of Mean	.053	.063	.064

Б. Үг бүлэглэх чадвар (6-10 нас)

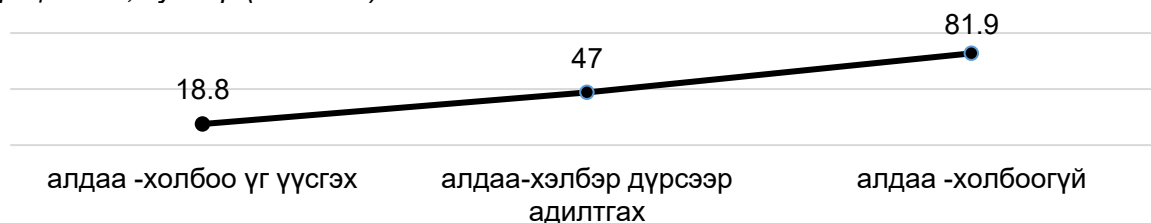
Үг бүлэглэх чадварыг бодит ахуйн үг, хийсвэр үг, тэмдэг нэр, салаа утгатай үгсийг утгын нийтлэг шинжээр нь ангилах даалгавраар судалсан.

2 дахь шатны судалгаанд үгийн утгыг таньж нийтлэгээр ангилах сэтгэхүйн чадвар нэмэгдсэн байна.

Хүүхдүүдийн бодит утгатай үгсийн утгыг таньж ангилах чадвар сайн (M=4.18), юмсыг нэрлэсэн ахуйн түвшний үгийн нийтлэг утгыг таньж ангилах чадвар дунджаас дээгүүр түвшинд байна (M=3.46). Салаа/ижил утгатай үг, хийсвэр үг, тэмдэг нэрийг нийтлэг шинжээр нь таньж ангилах нь сул түвшинд байна (M=1.54; M=2.37; M=1.76).

Хүүхдүүдийн гаргаж байгаа алдаанд шинжилгээ хийж үзэхэд, алдаа гаргаж байгаа хүүхдүүдийн 80 гаруй хувь нь ямар нэгэн зүй тогтолгүй ангилал хийсэн байна. 47 хувь нь үгийн илэрхийлж байгаа юмсын хэлбэр, дүрс гадаад байдлаар нь адилтгаж бүлэглэсэн бол (жишээлбэл, бөөрөнхий, сар) 18 хувь нь холбоо үг үүсгэж бүлэглэжээ (жишээлбэл, сайхан, санаа гэх мэт)

Зураг 108. Үгийг утгаар нь ангилахад гаргаж буй алдааны онцлог, даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (6-10 нас)

Хүүхдийн нас ба үгийг утгаар нь ангилах чадварын хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .01$)

Хүснэгт 114. Үгийг ангилах логик чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-10 нас)

		ANOVA					
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	
Үг бүлэглэх	Тэмдэг нэр	Between Groups	19.775	4	4.944	4.176	.003
		Within Groups	278.208	235	1.184		
		Total	297.983	239			
	Нэрлэсэн үг	Between Groups	40.708	4	10.177	7.099	.000
		Within Groups	336.875	235	1.434		
		Total	377.583	239			
	Салаа үг	Between Groups	23.933	4	5.983	6.068	.000
		Within Groups	231.729	235	.986		
		Total	255.663	239			
	Хийсвэр үг	Between Groups	55.483	4	13.871	8.757	.000
		Within Groups	372.250	235	1.584		
		Total	427.733	239			

Нас нэмэгдэх тусам хүүхдүүдийн үгийн утгыг таньж ангилах хэл ярианы сэтгэхүйн чадвар аажим сайжирсан байна.

Хүснэгт 115. Үгийг утгаар нь ангилах логик чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

Нас	Үг бүлэглэх				
		Бодит үг	Тэмдэг нэр	Нэрлэсэн үг	Салаа үг
6 нас	Mean	3.52	1.48	2.79	1.16
	N	89	89	89	89
	Std. Deviation	1.179	.827	1.327	.601
	Std. Error of Mean	.125	.088	.141	.064
7 нас	Mean	3.90	1.67	3.48	1.42
	N	88	88	88	88
	Std. Deviation	1.083	1.142	1.268	1.047

	Std. Error of Mean	.115	.122	.135	.112
	Mean	3.87	1.43	2.92	1.18
	N	89	89	89	89
8 нас	Std. Deviation	.907	.782	1.290	.441
	Std. Error of Mean	.096	.083	.137	.047
	Mean	4.00	1.97	3.12	1.68
	N	88	88	88	88
9 нас	Std. Deviation	.788	1.208	1.249	1.023
	Std. Error of Mean	.084	.129	.133	.109
	Mean	4.22	1.88	3.50	1.76
	N	86	86	86	86
10 нас	Std. Deviation	.640	1.056	1.234	1.157
	Std. Error of Mean	.069	.114	.133	.125

В. Ярих чадвар (6-10 нас)

Хүүхдүүдийн ярих чадварыг зураг харж ярих аргаар судаллаа.

Судалгааны 2-р шатанд хүүхдүүдийн энгийн өгүүлбэрийн хэрэглээ, гадаад байдал тоочих, санаагаа дүгнэн илэрхийлэх нь нэмэгдэж харин нийлмэл өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлэх нь буурсан дүр зураг харагдаж байна.

Хүүхдүүдийн энгийн өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлэх нь сайн (M=4.45), үзэгдэж харагдаж байгаа үзэгдэл юмсын гадаад шинж байдал, төрхийг тоочиж ярих нь дунджаас дээгүүр (M=3.52), ерөнхийлөн дүгнэж санаагаа илэрхийлэх нь дундаж түвшинд байна (M=3.21). Харин нийлмэл өгүүлбэр хэрэглэн санаагаа илэрхийлэх нь бага байна. Хүүхдүүдийн санаагаа ярьж илэрхийлэхдээ энгийн богино өгүүлбэрээр гадаад байдлыг тоочиж илэрхийлэх нь давамгайл байдаг байна.

Хүүхдүүдийн энгийн өгүүлбэрээр санаагаа илэрхийлэх, гадаад шинж, байдлыг тоочин ярих чадвар ба насны хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна ($p < 0.1$)

Хүснэгт 116. Ярих чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (6-10 нас)

		ANOVA					
			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Ярих чадвар	энгийн өгүүлбэр	Between Groups	612.192	4	153.048	12.752	.000
		Within Groups	2820.542	235	12.002		
		Total	3432.733	239			
Ярих чадвар	гадаад байдал тоочсон	Between Groups	68.017	4	17.004	8.361	.000
		Within Groups	477.917	235	2.034		
		Total	546.934	239			

	Total	545.933	239			
дүгнэсэн өгүүлбэр	Between Groups	20.167	4	5.042	2.602	.037
	Within Groups	455.417	235	1.938		
	Total	475.583	239			

Хүүхдүүдийн санаагаа энгийн өгүүлбэрээр илэрхийлэх нь 6 насны хүүхдүүдийн энгийн өгүүлбэрийн хэрэглээ харьцангуй өндөр байна. Гадаад байдлыг нь тоочин илэрхийлэх нь 8, 9 насанд буурсан, харин санаагаа дүгнэж илэрхийлэх нь нас нэмэгдэхэд аажим өссөн үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 117. Ярих чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (6-10 нас)

Нас	Ярих чадвар				
	энгийн өгүүлбэр	нийлмэл өгүүлбэр	гадаад байдал тоочсон өгүүлбэр	дүгнэсэн өгүүлбэр	
6 нас	Mean	4.11	1.49	3.85	2.73
	N	89	89	89	89
	Std. Deviation	1.112	.659	1.394	1.550
	Std. Error of Mean	.118	.070	.148	.164
7 нас	Mean	4.19	1.55	3.86	3.13
	N	88	88	88	88
	Std. Deviation	1.060	.710	1.358	1.469
	Std. Error of Mean	.113	.076	.145	.157
8 нас	Mean	3.52	1.90	3.37	2.90
	N	89	89	89	89
	Std. Deviation	1.391	.769	1.360	1.431
	Std. Error of Mean	.147	.082	.144	.152
9 нас	Mean	3.49	1.77	2.75	2.94
	N	88	88	88	88
	Std. Deviation	1.093	.769	1.262	1.564
	Std. Error of Mean	.117	.082	.135	.167
10 нас	Mean	3.50	1.83	2.85	3.42
	N	86	86	86	86
	Std. Deviation	1.420	.870	1.475	1.410
	Std. Error of Mean	.153	.094	.159	.152

Дүгнэлт

Хөвсгөл аймгийн бага боловсролын түвшний 6-10 насны хүүхдүүдийн сэтгэхүй, хэл ярианы хөгжлийн онцлог

Судалгааны 1 ба 2-р шатны судалгааны үр дүнг харьцуулж үзэхэд, 6-10 насанд хүүхдүүд санаагаа илэрхийлэхдээ энгийн өгүүлбэрээр тоочин ярих, ерөнхийлөн дүгнэж ярих, үгийг утгаар нь ангилах чадвар нэмэгдсэн байна.

Хүүхдүүдийн сэтгэхүйн чадварын тухайд дараах онцлогтой байна.

- 6-7 насны хүүхдүүд энгийн дүрсүүдийн холбоосыг ойлгож дуурайлган зурахдаа сайн байна. Гэхдээ 1-2 зураасыг муруй зурах, өнцгүүдийг цэвэрхэн холбохгүй байх гэх мэт алдаа гаргадаг байна. Харин өгөгдсөн хэмжээний дагуу дүрс

дуурайлгаж зурах нь илүү их анхаарал хүчин чармайлтыг хүүхдээс шаарддаг, мөн муруй зурах алдааг гаргах нь нийтлэг байна. 7 насанд хүүхдүүдийн тухайн чадвар сайжирдаг байна. Энэ нь хүүхдүүдийн сурах дадалтай холбоотой байх бүрэн боломжтой.

- Зургаас харахад, хүүхдүүд юмсын ялгаатай ба төстэй зүйлийг нь таньж харьцуулах нь сайн байна. Юмсыг ижил төсэй, нийтлэг шинжээр нь задлан шинжилж нэгтгэн дүгнэх нь сул, харин юмсын талаарх мэдлэг ойлголт дундаж байна. Хүүхдүүд юмсыг харьцуулахдаа гадаад шинж байдлаар нь харьцуулж нэгтгэдэг, харин дотоод мөн чанар, мэдлэгт үндэслэн нэгтгэн дүгнэх нь сул байна. Нас нэмэгдэхэд сайжирдаг зүй тогтол байна. Ялангуяа, 7 ба 10 насанд сайжирдаг байна.
- 8-10 насны хүүхдүүдийн математик тооцоолол хийх чадвар нь дунджаас доогуур түвшинд байна. Хүүхдүүд хүчин чармайлт бага шаардсан энгийн дадал болсон тооцоолол хийх үйлдлийг гүйцэтгэх нь сайн байна. Харин нарийн үйлдэлтэй, учир шалтгааныг олох гэх мэт анхаарал хүчин чармайлт шаардсан даалгаврыг гүйцэтгэх нь сул байна. 9 ба 10 насанд хүүхдүүдийн математик тооцоолол хийх чадвар сайжирдаг байна. Энэ нь тэдний сурах арга барил, дадал, холбоотой байх бүрэн боломжтой. Гэхдээ учир шалтгаанд нь хийсвэрлэн тооцоолох чадвар нь наснаас хамаарч өссөн дүр зураг ажиглагдсангүй.

Хүүхдүүдийн хэл ярианы чадварын хувьд дараах онцлог харагдлаа.

- Хүүхдүүдийн үгийн утгыг тайлбарлах хэл ярианы логик чадварын хувьд бодит утгатай үгийн утгаар илэрч байгаа зүйлсийн гадаад байдал, үзүүлэх үйлдэл нөлөөгөөр нь тайлбарлах нь нийтлэг, үгийн гол утгыг тайлбарлах нь сул байна. Энэ нь тэдний танин мэдэхүйд бодит үйлдэл давамгайлдагтай холбоотой юм. 10 насанд хүүхдүүдийн хийсвэр утгатай үгийг гадаад байдал, үзүүлэх нөлөөллөөр нь тайлбарлах хандлага бий болж байна .
- Хүүхдүүдийн бодит утгатай үгсийн утгыг таньж ангилах чадвар сайн, юмсыг нэрлэсэн ахуйн түвшний үгийн нийтлэг утгыг таньж ангилах чадвар дундаж түвшинд байна. Нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн үгийн утгыг таньж ангилах чадвар аажмаар сайжирдаг байна.
- Хүүхдүүд санаагаа илэрхийлэхдээ энгийн богино өгүүлбэрээр (нэг санааг нэг богино өгүүлбэрээр) гадаад харагдаж байгаа байдлыг тоочиж илэрхийлэх нь илүү байдаг байна. Нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо ярьж илэрхийлдэггүй байна.

Дүгнэлт

Хөвсгөл аймгийн бага боловсролын 6-10 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн чадварын онцлог

- Судалгааны 2-р шатанд юмсыг ажиглан хүртэх чадвар/ажигч чанар, анхаарлын шилжилт, өгүүллэг, үлгэрийг утгаар нь тогтоож сэргээн санах чадвар, энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо ярьж илэрхийлэх, үзэгдэж байгаа юмсын шинж байдлыг тоочиж ярих, ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх, үгийг утгаар нь ангилах хэл ярианы логик чадвар нэмэгдсэн байна.

Нийт танин мэдэхүйн даалгаврын үр дүнг нь ерөнхийд нь нэгтгэж үзвэл дараах дүр зураг харагдаж байна.

- Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдүүд зорилготойгоор мэдээллийг хүртэх, анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар сул, энгийн математик тооцоолол хийх, хэл ярианы мэдээллийг хийсвэрлэн ойлгох, энгийн шинжээр нь юмсыг задлан шинжлэх, харьцуулах, нэгтгэн дүгнэх чадвар дундаж хэвийн түвшинд харин зураг хараад санаа бодлоо хүүрнэн илэрхийлэх танин мэдэхүйн чадвар чадвар сайн түвшинд байна. Танин мэдэхүйн чадварууд нь жигд хөгжиж байгаа байдал харагдаж байна.
- Даалгавар тус бүрийн гүйцэтгэлийн дундаж үзүүлэлтийг авч үзэхэд, үгийн утга тайлбарлах сэтгэхүйн логик чадвар, бүхэл бүтнээр нь хүртэх, анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах, богино хугацаанд цифр тогтоох, сэтгэхүйн нэгтгэх үйлдэл сул байна.

4.3.3. Суурь, бүрэн дунд боловсролын 11-17 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлог

11-14 нас. Судалгааны 1 ба 2-р шатны үр дүнг харьцуулахад, суурь боловсролын 11-14 насанд ажигч чанар, утгын ой тогтоолт, энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, санаа бодлоо ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх, үгийн утга тайлбарлах, үгийг утгаар нь ангилах, оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэх, шилжүүлэх чадвар статистик ач холбогдлын түвшинд өөрчлөгдсөн байна ($p < .01$).

Хүснэгт 118. Судалгааны 1 ба 2-р шатны танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик ач холбогдолтой ялгаа (11-14 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Ажигч чадвар	-3.724	344	.000	-.309	.083	-.471	-.146
	-3.575	258.142	.000	-.309	.086	-.478	-.139
Утгын ой тогтоолт	-9.514	344	.000	-.901	.095	-	1.087
	-9.401	310.470	.000	-.901	.096	-	1.089
Ярих чадвар: энгийн өгүүлбэр	-7.776	343	.000	-1.004	.129	-	1.258
	-7.660	304.150	.000	-1.004	.131	-	1.262
Ярих чадвар: дүгнэсэн өгүүлбэр	-7.073	344	.000	-.999	.141	-	1.277
	-6.901	288.462	.000	-.999	.145	-	1.284
Үгийн утга тайлбарлах чадвар: хийсвэр үг	5.387	344	.000	.607	.113	.385	.829
	5.302	303.722	.000	.607	.115	.382	.832
Үг бүлэглэх: нэрлэсэн үг	-3.619	344	.000	-.453	.125	-.700	-.207
	-3.567	306.401	.000	-.453	.127	-.703	-.203
Үг бүлэглэх Салаа үг	-3.742	344	.000	-.537	.143	-.819	-.255
	-3.802	342.108	.000	-.537	.141	-.815	-.259
Үг бүлэглэх Хийсвэр үг	-2.878	344	.004	-.394	.137	-.664	-.125
	-2.883	329.770	.004	-.394	.137	-.663	-.125
Анхаарлын тогтворжилт	3.504	347	.001	.278	.079	.122	.434
	3.292	214.945	.001	.278	.084	.112	.445
Анхаарлын шилжилт	5.644	344	.000	.830	.147	.541	1.119
	5.431	262.606	.000	.830	.153	.529	1.131

Судалгааны 2-р шатанд хүүхдүүдийн ажигч чанар, утгын ой тогтоолт, энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, санаа бодлоо ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх, салаа/ижил утгатай үг тайлбарлах логик чадвар, үгийг утгаар нь ангилах чадвар нэмэгдэж, харин оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар буурсан дүр зураг харагдаж байна.

Хүснэгт 119. Судалгааны танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (11-14 нас)

Чадварууд	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean		
Ажигч чадвар	Судалгаа1	154	2.47	.916	.074		
	Судалгаа2	192	2.78	.620	.045		
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт: цифр	Судалгаа1	154	2.47	1.067	.086		
	Судалгаа2	192	2.38	.859	.062		
Сонорын ой тогтоолт	Судалгаа1	157	3.21	.981	.078		
	Судалгаа2	192	3.26	.796	.057		
Утгын ой тогтоолт	Судалгаа1	154	2.42	.927	.075		
	Судалгаа2	192	3.32	.831	.060		
Ярих чадвар: энгийн өгүүлбэрийн	Судалгаа1	153	2.62	1.277	.103		
	Судалгаа2	192	3.63	1.119	.081		
Ярих чадвар	нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа1	154	1.87	.747	.060	
		Судалгаа2	192	1.05	1.084	.078	
	холбоос ашигласан нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа2	192	.05	.245	.018	
	гадаад байдал тоочсон өгүүлбэр	Судалгаа1	153	2.23	1.403	.113	
		Судалгаа2	192	2.22	1.717	.124	
	дүгнэсэн өгүүлбэр	Судалгаа1	154	2.71	1.463	.118	
		Судалгаа2	192	3.71	1.165	.084	
	Үгийн утга тайлбарлах чадвар	Бодит үг	Судалгаа1	154	3.33	1.138	.092
			Судалгаа2	192	3.12	.863	.062
		Хийсвэр үг	Судалгаа1	154	3.36	1.124	.091
		Судалгаа2	192	2.75	.971	.070	
Салаа үг		Судалгаа1	153	3.11	1.222	.099	
		Судалгаа2	192	3.06	1.331	.096	
Үг бүлэглэх чадвар	Бодит үг	Судалгаа1	154	4.01	.820	.066	
		Судалгаа2	192	4.20	.673	.049	
	Тэмдэг нэр	Судалгаа1	152	2.55	1.173	.095	
		Судалгаа2	192	2.74	1.208	.087	
	Нэрлэсэн үг	Судалгаа1	154	3.58	1.241	.100	
		Судалгаа2	192	4.03	1.087	.078	
	Салаа үг	Судалгаа1	154	2.16	1.216	.098	
		Судалгаа2	192	2.69	1.408	.102	
Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар	Судалгаа1	0 ^a	.	.	.		
	Судалгаа2	192	3.82	1.028	.074		
Анхаарлын тогтворжилт	Судалгаа1	157	1.44	.970	.077		
	Судалгаа2	192	1.16	.469	.034		
Анхаарлын шилжилт	Судалгаа1	154	2.75	1.611	.130		
	Судалгаа2	192	1.92	1.118	.081		
Анхаарлаа тогтворжуулах чадвар - хурд	Судалгаа2	192	3.03	.667	.048		
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт	Судалгаа2	192	4.01	.954	.069		
Хийсвэр сэтгэхүй тоон үйлдэл	Судалгаа2	192	3.54	.708	.051		
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар	Судалгаа2	192	2.65	.926	.067		

15-17 нас. Судалгааны 1 ба 2-р шатны үр дүнг харьцуулахад, бүрэн дунд боловсролын түвшинд ажигч чанар, утгын ой тогтоолт, энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, санаа бодлоо ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх, салаа/ижил

утгатай үгийг утгаар нь ангилах, оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэх, шилжүүлэх чадвар статистик ач холбогдлын түвшинд ялгаатай байна ($p < .01$)

Хүснэгт 120. Судалгааны 1 ба 2-р шатны танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик ялгаа (15-17 нас)

	t-test for Equality of Means						
	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Ажигч чадвар	-4.835	216	.000	-.470	.097	-.661	-.278
	-4.458	119.068	.000	-.470	.105	-.678	-.261
Утгын ой тогтоолт	-6.085	215	.000	-.773	.127	-1.023	-.522
	-5.754	127.096	.000	-.773	.134	-1.039	-.507
Ярих чадвар: энгийн өгүүлбэр	-4.142	216	.000	-.772	.186	-1.139	-.405
	-4.500	184.014	.000	-.772	.172	-1.110	-.433
Ярих чадвар: дүгнэсэн өгүүлбэр	-2.780	216	.006	-.447	.161	-.764	-.130
	-2.629	127.009	.010	-.447	.170	-.783	-.111
Анхаарлын тогтворжилт	-3.043	216	.003	-.498	.164	-.820	-.175
	-3.248	175.934	.001	-.498	.153	-.800	-.195
Анхаарлын шилжилт	-4.047	216	.000	-.670	.166	-.997	-.344
	-4.579	201.298	.000	-.670	.146	-.959	-.382

Судалгааны 2-р шатанд ажигч чанар, утгын ой тогтоолт, санаагаа ерөнхийлөн дүгнэж илэрхийлэх, оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн, шилжүүлэх чадвар тодорхой түвшинд нэмэгдсэн бол санаагаа энгийн өгүүлбэрээр илэрхийлэх нь буурсан дүр зураг харагдаж байна.

Хүснэгт 121. Судалгааны танин мэдэхүйн чадваруудын үр дүнгийн статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (15-17 нас)

Чадварууд	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Ажигч чадвар	Судалгаа1	74	2.41	.792	.092
	Судалгаа2	144	2.88	.613	.051
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт - цифр	Судалгаа1	74	3.20	1.205	.140
	Судалгаа2	144	2.78	.991	.083
Сонорын ой тогтоолт	Судалгаа1	73	3.04	.920	.108
	Судалгаа2	144	3.03	.652	.054
Утгын ой тогтоолт	Судалгаа1	74	2.70	.989	.115
	Судалгаа2	143	3.48	.829	.069
энгийн өгүүлбэр	Судалгаа1	74	2.28	1.079	.125
	Судалгаа2	144	3.06	1.403	.117
нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа1	74	1.80	.811	.094
	Судалгаа2	144	1.64	.754	.063
холбоос ашигласан нийлмэл өгүүлбэр	Судалгаа1	74	1.19	.515	.060
	Судалгаа2	144	1.01	.083	.007
Ярих чадвар	Судалгаа1	74	1.61	.857	.100
	Судалгаа2	144	1.85	1.136	.095
гадаад байдал тоочсон өгүүлбэр	Судалгаа1	74	3.34	1.253	.146
	Судалгаа2	144	3.78	1.052	.088
дүгнэсэн өгүүлбэр	Судалгаа1	74	3.07	1.186	.138
	Судалгаа2	144	3.28	1.074	.089
Үгийн утга тайлбарлах чадвар	Судалгаа1	74	2.93	1.264	.147
	Судалгаа2	144	3.28	1.074	.089
Бодит үг	Судалгаа1	74	2.93	1.264	.147
	Судалгаа2	144	3.28	1.074	.089
Хийсвэр үг	Судалгаа1	74	2.93	1.264	.147
	Судалгаа2	144	3.28	1.074	.089

	Судалгаа2	144	2.79	1.332	.111
Салаа үг	Судалгаа1	74	3.15	1.069	.124
	Судалгаа2	144	3.22	1.247	.104
Бодит үг	Судалгаа1	74	4.14	.896	.104
	Судалгаа2	144	4.35	.642	.053
Тэмдэг нэр	Судалгаа1	73	2.79	1.154	.135
	Судалгаа2	144	3.19	1.124	.094
Үг бүлэглэх	Судалгаа1	74	3.95	1.157	.135
	Судалгаа2	144	4.21	1.134	.094
Салаа үг	Судалгаа1	74	2.72	1.298	.151
	Судалгаа2	144	3.35	1.325	.110
Хийсвэр үг	Судалгаа1	73	3.19	1.371	.160
	Судалгаа2	144	3.42	1.180	.098
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар	Судалгаа2	144	2.85	.658	.055
Анхаарлын тогтворжилт	Судалгаа1	74	1.92	.990	.115
	Судалгаа2	144	2.42	1.215	.101
Анхаарлын шилжилт	Судалгаа1	74	1.88	.859	.100
	Судалгаа2	144	2.55	1.284	.107
Анхаарлаа тогтворжуулах чадвар - хурд	Судалгаа2	144	3.80	.841	.070
Богино хугацааны харааны ой тогтоолт	Судалгаа2	144	4.33	.826	.069
Хийсвэр сэтгэхүй тоон үйлдэл	Судалгаа2	144	3.37	.851	.071
Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар	Судалгаа1				
	Судалгаа2	144	2.10	.683	.057

Мэдээллийг хүртэх, тогтоох чадвар (ажигч чанар, анхаарал, ой тогтоолт)

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын насны 11-17 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн онцлогийг хүртэхүй, анхаарал, ой тогтоолт, сэтгэхүй, хэл ярианы чадваруудын хүрээнд судаллаа.

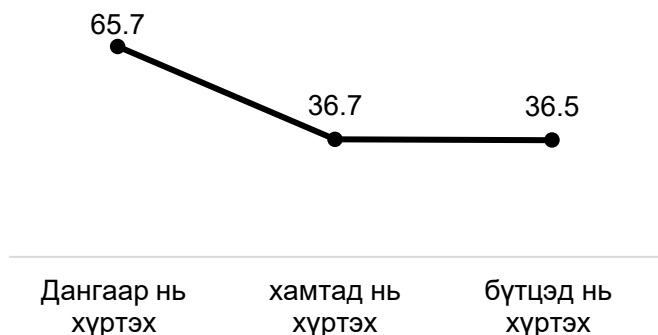
Ажигч чанар (11-17 нас)

Судалгааны 1 ба 2-р шатанд ажигч чанарыг 2 зургийн ялгаатай зүйлийг олох аргаар судалсан.

Судалгааны 2-р шатанд хүүхдүүдийн ажигч чанарын түвшин нэмэгдэж дундаж түвшинд хүрсэн байна (M=2.82).

Зургаас харахад, 11-14 насны хүүхдүүд дангаараа байгаа зүйлсийг илүү сайн ажиглан хүртсэн байна. Харин хамт байгаа зүйлсийг хүртэх, бүхэл зүйлийн тодорхой хэсгийг хүртэх нь харьцангуй сул байна. Энэ нь хүүхдүүд илүү анхаарч хүчин чармайлт тавьж, юмсын нарийн шинж чанарыг ажиглах аналитик чадвар нь сул байгааг илэрхийлж байна.

Зураг 109. Ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас)

Зургаас харахад, 15-17 насны хүүхдүүд дангаараа байгаа зүйлсийг илүү сайн ажиглан хүртсэн байна. Харин хамт байгаа зүйлсийг хүртэх, бүхэл зүйлийн тодорхой хэсгийг хүртэх нь харьцангуй сул байна. Гэхдээ

суурь боловсролын түвшний хүүхдүүдтэй харьцуулахад харьцангуй сайжирсан дүр зураг харагдаж байна. Энэ нь хүүхдүүд илүү анхаарч хүчин чармайлт тавьж юмсын нарийн шинж чанарыг ажиглах аналитик чадвар нь сул байгааг илэрхийлж байна.

Зураг 110. Ажигч чанарын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (15-17 нас)

Хүүхдүүдийн ажигч чанарын түвшин нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлттэй байна ($p < .01$).

Хүснэгт 122. Ажигч чанарын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-17 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	10.864	6	1.811	3.252	.004
Within Groups	310.134	557	.557		
Total	320.998	563			

Бүрэн дунд боловсролын 14, 16 насанд хүүхдүүдийн ажигч чанар нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 123. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Dev	Std. Error
11 нас	2.75	48	.758	.109
12 нас	2.81	48	.491	.071
13 нас	2.71	48	.683	.099
14 нас	2.83	48	.519	.075
15 нас	2.83	48	.630	.091
16 нас	2.98	48	.526	.076
17 нас	2.81	48	.673	.097
Нийт	2.82	336	.618	.034

Хүснэгт 124. Ажигч чанарын статистик үзүүлэлт, насны бүлгээр (11-17 нас)

<i>Насны интервал</i>	<i>Mean</i>	<i>N</i>	<i>Std. Deviation</i>
11-14 нас	2.78	192	.620
15-17 нас	2.88	144	.613
Нийт	2.82	336	.618

Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар (11-17 нас)

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн бүхэл бүтнээр хүртэх чадварыг зургийн дутуу зурагдсан хэсгийг олж нэрлэх аргаар судаллаа.

11-14 нас. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдүүдийн бүхэл бүтнээр нь хүртэн дутуу зүйлийг ажиглан хүртэх чадвар нь өндөр түвшинд байна (M=3.9)

11-14 насны хүүхдүүдийн анхаарал шаардсан, логик сэтгэхүй шаардсан зүйлийг ажиглан хүртэх нь сул байна.

Хүснэгт 125. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар, даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас)

<i>№</i>	<i>Даалгавар</i>	<i>Дутуу зүйлийг нэрлэсэн</i>
1.	Ширээний хөл	99
2.	Чонын чих	99.5
3.	Хуний ам	98.4
4.	Муурын сахал	96.4
5.	Хаалганы бариул	94.8
6.	Гарын хумс	93.2
7.	7 гилийн дүрс	77.1
8.	Машины дуут дохио	83.3
9.	Товчны нүх	62.5
10.	Загасны сэрвээ	73.4
11.	Өрөөсөн гутлын үдээс	76
12.	Цүнхний нэг бариул	65.1
13.	Тахианы нэг хөл	81.3
14.	Хүний хөмсөг	54.2
15.	мм-ийн хэмжээс	34.9
16.	Малгайны хүрээ	65.6
17.	Борооны шүхрийн дэлгэдэг төмөр	60.4
18.	Туурайны салаа	46.4
19.	Модны сүүдэр	34.9

Хүүхдүүдийн бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлт ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 126. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

<i>Нас</i>	<i>Mean</i>	<i>N</i>	<i>Std.Dev</i>	<i>Std. Error of Mean</i>
11 нас	3.92	48	.986	.142
12 нас	3.81	48	.673	.097
13 нас	3.81	48	.762	.110
14 нас	4.02	48	.758	.109
Нийт	3.89	192	.802	.058

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдүүдийн бүхэл бүтнээр нь хүртэн дутуу зүйлийг ажиглан хүртэх чадвар нь дундаж түвшинд байна. (M=3.3)

Даалгаврын гүйцэтгэл тус бүрээр авч үзэхэд, хүүхдүүд анхаарал, логик сэтгэхүй шаардсан зүйлийг ажиглан хүртэх нь сул байна.

Хүснэгт 127. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (15-17 нас)

№	Даалгавар	
1.	Сүүл	91.7
2.	Хамрын зураас	88.9
3.	Машины хаалганы бариул	71.5
4.	9 дэх дөрвөлжин	79.9
5.	Ус	79.2
6.	Нүдний шилний холбоос	61.1
7.	Нэг чих	32.6
8.	Санлын тавцан	51.4
9.	Дээрээс орж байгаа борооны дусал	63.9
10.	Соёмбын дээд талын гурвалжин	68.1
11.	Нохойн мөр	70.1
12.	МУ-ын газрын зурган дээрх зүүн бүс, аймаг	73.6
13.	Гэрийн яндан	87.5
14.	Хавчны нэг хөл	69.4
15.	Гарын толинд туссан дүрс	52.1
16.	Гарын долоовор хуруу	16.7
17.	Хүний сүүдэр	68.1
18.	Эмээлийн дөрөө	47.2
19.	Түлээн дээрх цас	2.8
20.	Хөмсөг	33.3

Хүүхдүүдийн бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлт алга байна.

Хүснэгт 128. Бүхэл бүтнээр хүртэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	3.23	48	.692	.100
16 нас	3.17	48	.630	.091
17 нас	3.44	48	.616	.089
Нийт	3.28	144	.653	.054

Анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар (11-17нас)

Судалгааны 1 ба 2-р шатанд суурь болон бүрэн дунд боловсролын түвшний 11-17 насны хүүхдийн анхаарлын төвлөрлийг анхаарлын тогтворжилт, анхаарлын шилжилтийн хүрээнд судаллаа. 11-14 насанд үсэг тэмдэглэх, 15-17 насанд цифр хооронд нь нэмж хасах үйлдэл хийх аргаар судалсан.

Анхаарлын тогтворжилт (11-17 нас)

11-14 нас. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдүүдийн оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар сул түвшинд байна (M=1.2) Тэдний тухайн чадварыг дэмжих хэрэгцээ байна.

Хүүхдүүдийн анхаарлаа тогтворжуулах чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

Хүснэгт 129. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	1.19	48	.673	.097
12 нас	1.12	48	.334	.048
13 нас	1.17	48	.429	.062
14 нас	1.17	48	.377	.054
Нийт	1.16	192	.469	.034

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдүүдийн оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар хангалтгүй байна (M=2.4).

Хүүхдүүдийн оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ялгаатай байна ($p < .01$).

Хүснэгт 130. Анхаарлын тогтворжилтын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (15-17 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	18.042	2	9.021	6.592	.002
Within Groups	192.958	141	1.368		
Total	211.000	143			

Хүүхдүүдийн оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар 17 насанд мэдэгдэхүйц сайжирсан байна.

Хүснэгт 131. Анхаарлын тогтворжилтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	2.15	48	1.203	.174
16 нас	2.19	48	1.003	.145
17 нас	2.92	48	1.285	.186
Нийт	2.42	144	1.215	.101

Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар (11-17нас)

11-14 нас. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдүүдийн дүрс тэмдэглээнд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар нь дундаж түвшинд байна (M=3.03).

Хүүхдүүдийн ажиллах чадвар 3-р мөрнөөс эрс буурсан байна. Энэ нь тэдний хурд ажиллах чадвар хангалтгүй байгааг илэрхийлж байна.

Зураг 111. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)

Хүүхдүүдийн энгийн дүрс тэмдэглэгээнд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлттэй байна ($p < .05$).

Хүснэгт 132. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	4.557	3	1.519	3.556	.015
Within Groups	80.313	188	.427		
Total	84.870	191			

Нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн ажиллах чадвар хурд аажмаар нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 133. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	2.85	48	.772	.111
12 нас	2.92	48	.498	.072
13 нас	3.08	48	.767	.111
14 нас	3.25	48	.526	.076
Нийт	3.03	192	.667	.048

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насанд хүүхдүүд дүрс тэмдэглэгээнд анхаарлаа хандуулан хурдтай ажиллах чадвар нь сайн түвшинд байна ($M=3.75$).

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, гүйцэтгэл 3-р мөрнөөс бага зэрэг буурч, хамгийн сүүлийн мөрөн дээр эрс буурсан байна.

Зураг 112. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)

Хүүхдүүдийн ажиллах чадвар нь 16, 17 насанд нэмэгддэг байна ($p < .05$).

Хүснэгт 134. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (15-17 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	4.389	2	2.194	3.197	.044
Within Groups	96.771	141	.686		
Total	101.160	143			

Хүснэгт 135. Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

<i>Нас</i>	<i>Mean</i>	<i>N</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error of Mean</i>
15 нас	3.56	48	.897	.129
16 нас	3.98	48	.911	.131
17 нас	3.85	48	.652	.094
Нийт	3.80	144	.841	.070

Анхаарлын шилжилт (11-17 нас)

11-14 нас. 2-р шатны судалгаанд оролцсон хүүхдүүдийн үйл ажиллагааны нэг төрлөөс өөр төрөлд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай, оновчтой ажиллах чадвар буурсан ба сул түвшинд байна (M=1.92). Анхаарлын шилжилт нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлт алга байна.

Хүснэгт 136. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

<i>Нас</i>	<i>Mean</i>	<i>N</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error of Mean</i>
11 нас	2.00	48	1.167	.168
12 нас	1.83	48	1.059	.153
13 нас	1.85	48	1.111	.160
14 нас	1.98	48	1.158	.167
Нийт	1.92	192	1.118	.081

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдүүдийн оюуны нэг үйлээс өөр үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр ажиллах чадвар нь дунджаас доогуур түвшинд байна (M=2.55).

Анхаарлаа шилжүүлэх чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

Хүснэгт 137. Анхаарлын шилжилтийн статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

<i>Нас</i>	<i>Mean</i>	<i>N</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error of Mean</i>
15 нас	2.58	48	1.318	.190
16 нас	2.31	48	1.188	.171
17 нас	2.75	48	1.329	.192
Нийт	2.55	144	1.284	.107

Мэдээллийг тогтоох чадвар (11-17 нас)

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшинд мэдээллийг тогтоох чадварыг богино хугацааны хараа, сонорын ой, утгын ой тогтоолтыг судлах аргаар судаллаа.

Богино хугацааны харааны ой (11-17 нас)

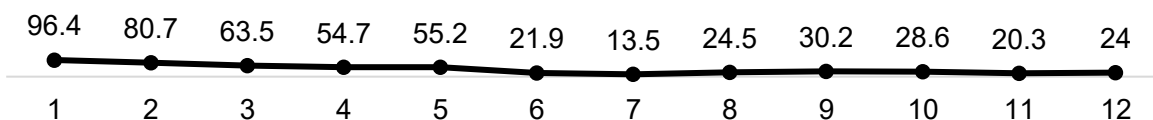
Богино хугацааны харааны ойг цифр тогтоох, энгийн дүрс тогтоох 2 аргаар судалсан.

11-14 нас. Суурь боловсролын түвшний 11-14 насны хүүхдүүдийн богино хугацаанд анхаарлаа төвлөрүүлэн цифр тогтоох чадвар сул түвшинд байна (2.38).

Даалгаврын гүйцэтгэлээр авч үзэхэд, хүүхдүүд эхний 5 цифрийг тогтоож сэргээн санах нь сайн байна.

Дунджаар 5 хүртэлх цифрийг сэргээн санадаг байна. Хойшлох тусам сэргээн санах нь багасдаг байна.

Зураг 113. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)

Богино хугацаанд цифрийг сэргээн санах нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлт алга байна.

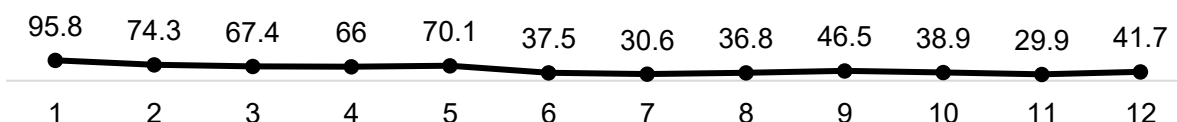
Хүснэгт 138. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	2.52	48	.922	.133
12 нас	2.21	48	.713	.103
13 нас	2.40	48	.844	.122
14 нас	2.37	48	.937	.135
Нийт	2.38	192	.859	.062

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдүүдийн цифр тогтоох чадвар дунджаас бага зэрэг доогуур түвшинд байна (M=2.78).

Хүүхдүүд дунджаар 5 хүртэлх цифрийг сэргээн санадаг байна. Эхний цифрүүдийг илүү сэргээн санадаг байна.

Зураг 114. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)

Хүүхдүүдийн цифр тогтоох чадвар нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлт алга байна.

Хүснэгт 139. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-цифр тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	2.79	48	1.166	.168
16 нас	2.83	48	.996	.144
17 нас	2.73	48	.792	.114
Нийт	2.78	144	.991	.083

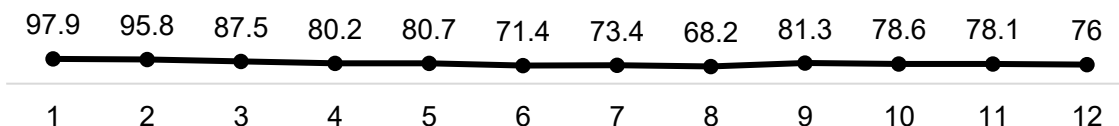
Богино хугацаанд дүрс, зураг тогтоох чадвар (11-17 нас)

11-14 нас. Суурь боловсролын түвшний 11-14 насны хүүхдүүдийн богино хугацаанд энгийн тогтоож сэргээн санах нь сайн түвшинд байна (M=4.01).

Хүүхдүүд богино хугацаанд дунджаар 9-10 хүртэлх дүрсийг сэргээн санадаг байна.

Даалгаврын гүйцэтгэлийг авч үзэхэд, хүүхдүүд ерөнхийдөө 12 дүрсийг жигд тогтоож сэргээн санасан байна.

Зураг 115. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-Дүрс, зураг, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (11-14 нас)

Хүүхдүүдийн богино хугацаанд дүрс, зураг тогтоож сэргээн санах нь наснаас хамаарсан статистик ялгаатай байна ($p < .01$).

Хүснэгт 140. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох чадварын наснаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)

	ANOVA				
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	15.104	3	5.035	5.958	.001
Within Groups	158.875	188	.845		
Total	173.979	191			

Хүүхдүүдийн дүрс, зургийг богино хугацаанд тогтоож сэргээн санах нь 14 насанд маш сайн байна.

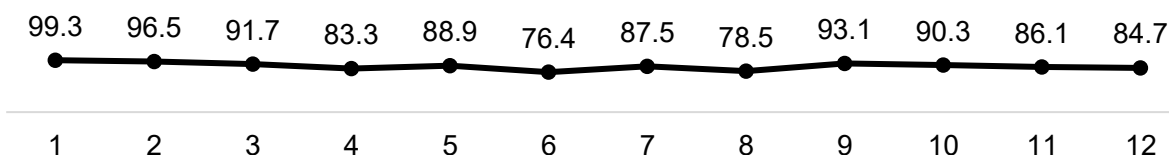
Хүснэгт 141. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	3.96	48	.967	.140
12 нас	3.85	48	.945	.136
13 нас	3.75	48	.957	.138
14 нас	4.48	48	.799	.115
Нийт	4.01	192	.954	.069

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдүүдийн богино хугацаанд энгийн дүрс тогтоох чадвар сайн түвшинд байна.

Хүүхдүүд дунджаар 5 хүртэлх цифрийг сэргээн санадаг байна. Эхний цифрүүдийг илүү сэргээн санадаг байна.

Зураг 116. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт- дүрс, зураг, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)

Хүүхдүүдийн цифр тогтоох чадвар нь наснаас хамаарсан ялгаатай үзүүлэлт алга байна.

Хүснэгт 142. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	4.25	48	.911	.131
16 нас	4.54	48	.651	.094
17 нас	4.19	48	.867	.125
Нийт	4.33	144	.826	.069

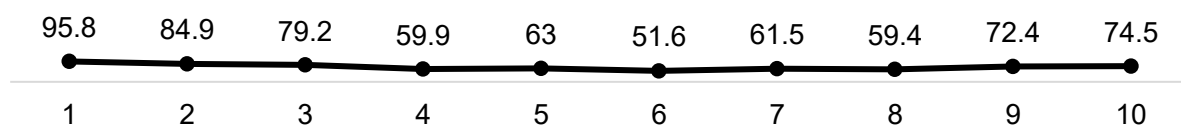
Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт (11-17 нас)

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын 11-17 насны хүүхдүүдийн богино хугацаанд сонсоод мэдээлэл тогтоох чадварыг 10 үг тогтоолгох аргаар судалсан.

11-14 нас. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдүүдийн сонсоод мэдээллийг тогтоох чадвар дундаж хэвийн түвшинд байна (M=3.26).

Хүүхдүүд үгийг сонсоод тогтоож сэргээн санахад сонссон дараалал нь нөлөөлдөг байна. Хамгийн эхний 3 үгийг сайн сэргээж санадаг байна. Сүүлийн үгүүдийг сэргээн санах нь нэмэгддэг байна.

Зураг 117. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр хувиар (11-14 нас)

Сонорын ой тогтоолт нь наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

Хүснэгт 143. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

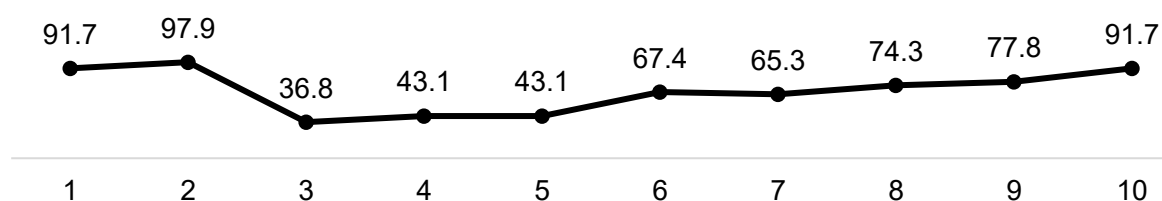
Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	3.25	48	.887	.128
12 нас	3.17	48	.883	.127
13 нас	3.17	48	.724	.105
14 нас	3.46	48	.651	.094
Нийт	3.26	192	.796	.057

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг сонсоод тогтоох чадвар нь дундаж түвшинд байна (M=3.03).

Хүүхдүүд 6-7 хүртэлх үгсийг сонсоод тогтоож сэргээн санадаг байна.

Хүүхдүүд эхний 2 үгийг маш сайн сэргээн санасан байна. 3 дэх үгнээс сэргээн санах нь аажмаар буурч сүүлийн 5 дахь үгнээс сэргээн санах нь нэмэгдсэн байна.

Зураг 118. Богино хугацааны сонорын тогтоолт, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)

Сонсоод мэдээлэл тогтоох чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ялгаатай үзүүлэлтгүй байна.

Хүснэгт 144. Богино хугацааны сонорын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	2.90	48	.555	.080
16 нас	3.21	48	.713	.103
17 нас	3.00	48	.652	.094
Нийт	3.03	144	.652	.054

Утгын ой тогтоолт (11-17 нас)

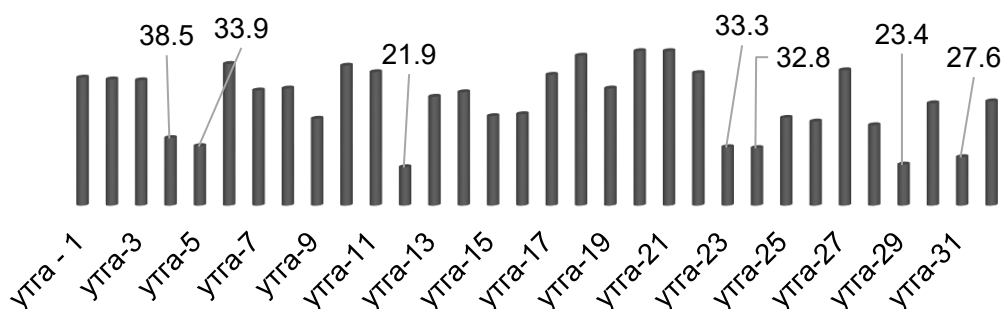
Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг утгачлан тогтоох чадварыг 32 утгын нэгжтэй нарийн үйл явдал агуулсан үлгэр сонсоод сэргээн санах аргаар судаллаа.

Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг утгачлан тогтоох чадварыг гадаадын богино хэмжээний өгүүллэгийг сонсоод сэргээн санах аргаар судаллаа.

11-14 нас. 11-14 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар дундаж түвшинд байна (M=3.32).

Зургаас харахад, хүүхдүүд байнга хэрэглэдэггүй үг орсон утгыг сэргээн санах нь бага байна. Тухайлбал, *модтой даваагаар давж хяр дээр нь гарав... давааны өвөр өөд маадгар гэгч нь сажилж явав* гэх мэт утгуудыг сэргээн санах нь бага байсан байна. Мөн хийсвэр утгыг сэргээн санах нь бага байна (*та надад тусална уу, ... түлээ хагалагч өвгөн зөвшөөрчээ* гэх мэт).

Зураг 119. Утгын ой тогтоолтын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас)

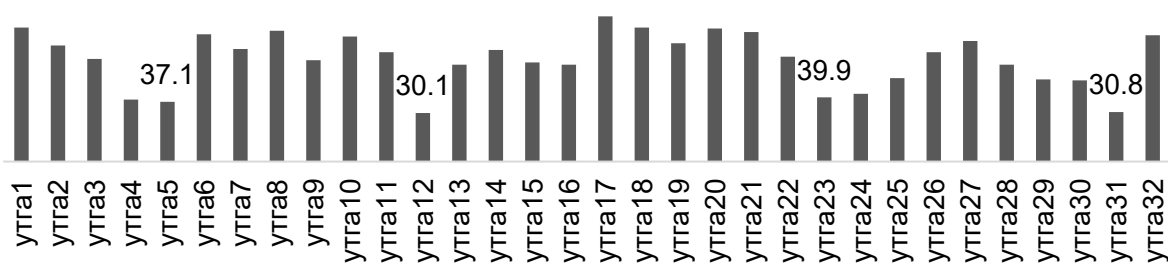
Наснаас хамааран статистик ялгаа алга байна.

Хүснэгт 145. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	3.27	48	1.005	.145
12 нас	3.23	48	.805	.116
13 нас	3.33	48	.753	.109
14 нас	3.46	48	.743	.107
Нийт	3.32	192	.831	.060

15-17 нас. Бүрэн дунд боловсролын түвшинд 15-17 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар нь ойролцоогоор сайн түвшинд байна (M=3.48). Үйл явдлыг тодруулсан утгуудыг сэргээн санах нь бусад утгатай харьцуулахад бага байна.

Зураг 120. Утгын ой тогтоолтын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (15-17 нас)

Мэдээллийг утгачлан тогтоох нь наснаас хамаарсан статистик ялгаа алга байна.

Хүснэгт 146. Утгын ой тогтоолтын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	3.77	47	.729	.106
16 нас	3.63	48	.733	.106
17 нас	3.04	48	.849	.123
Нийт	3.48	143	.829	.069

Дүгнэлт

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшний 11-17 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг хүртэх, тогтоох үйл явцын онцлог

- Судалгааны 2-р шатанд 11-14 насны хүүхдүүдийн юмсыг ажиглан хүртэх/ажигч чадвар, нарийн үйл явдалтай үлгэр, өгүүллэгийг сонсоод тогтоож сэргээн санах чадвар нэмэгдсэн бол оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар буурсан байна.
- 15-17 насанд юмсыг ажиглан хүртэх/ажигч чадвар, нарийн үйл явдалтай өгүүллэг сонсоод утгаар нь тогтоон сэргээн санах, оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар тодорхой түвшинд сайжирсан дүр зураг харагдаж байна.
- Хүүхдүүд оюуны үйлд зориудаар анхаарлаа төвлөрүүлэн ажиллах чадвар нь сул байна. Харин энгийн дүрс тэмдэглээнд буюу хүнээс хүчин чармайлт шаардах нь бага үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн ажиллах нь хэвийн дундаж түвшинд байна 11-14 насанд хүүхдүүдийн ажиллах чадвар амархан буурдаг байдал харагдаж байна. Бүрэн дунд боловсролын түвшинд буюу 15-17 насанд ажиллах чадвар нь өмнөх насны бүлэгтэй харьцуулахад сайн байна. Нас нэмэгдэхэд хүүхдүүдийн анхаарлын чадвар аажмаар нэмэгддэг байна. Ялангуяа 17 насанд илүү сайжирдаг дүр зураг харагдлаа. Мөн оюуны нэг үйлээс нөгөө үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай бүтээлчээр ажиллах чадвар сул байна.
- 11-14 насны хүүхдүүдийн богино хугацаанд зорилготойгоор цифрийг дэс дарааллаар тогтоох чадвар нь сул түвшинд байна. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насанд сайжирдаг дүр зураг харагдлаа. Хүүхдүүдийн эхний цифрүүдийг илүү сайн тогтоож хойшлох тусам тогтоох нь багасдаг байдал харагдаж байна. Дунджаар 5 хүртэлх цифрийг сэргээн санадаг байна. Гэтэл анхаарал хүчин чармайлт бага шаардсан энгийн дүрс тэмдэглэгээнүүдийг дэс дарааллаар нь тогтоож сэргээн санах нь сайн байна. Дунджаар 9-10 хүртэлх дүрсийг дэс дарааллаар нь тогтоож сэргээн санадаг байна.
- Хүүхдүүд хоорондоо утгын холбоогүй 10 хүртэлх үгийг сонсоод сэргээн санах нь хэвийн дундаж түвшинд байна. 11-17 насанд дунджаар 7 хүртэлх үгийг тогтоон сэргээн санадаг байна. Тогтоож сэргээн санахад нь сонссон дэс дараалал нөлөөлдөг ба эхний 3 болон сүүлийн үгсийг сэргээн санах нь харьцангуй сайн байдаг байна.
- 11-14 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар хэвийн дундаж түвшинд байна. Хүүхдүүдэд өдөр тумын хэрэглээ болоогүй үгс орсон ба хийсвэр

утгыг орсон утгыг сэргээн санах нь харьцангуй сул байна. 15-17 насанд тухайн чадвар сайжирсан байна. Үйл явдлыг тодруулсан туслах утгыг тогтоох нь бага, харин гол утга үйл явдлыг нь товчхон тогтоодог байдал харагдаж байна.

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшний 11-17 насны хүүхдүүдийн сэтгэхүй, хэл ярианы хөгжлийн онцлог

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын 11-17 насны хүүхдүүдийн сэтгэхүй, хэл ярианы хөгжлийн онцлогийг сэтгэхүйн харьцуулах чадвар, математик тооцоолох сэтгэхүйн чадвар, үгийн утгыг тайлбарлах, үгийг утгаар нь ангилах, ярих чадвараар судаллаа.

Сэтгэхүйн харьцуулах чадвар (11-17 нас)

Сэтгэхүйн харьцуулах чадварыг үгсийн утгыг таньж, тэдгээрийн хоорондын зүй тогтлыг олж зорилтыг шийдвэрлэх даалгавар (адилтгалын арга), Үгсийн нийтлэг шинжийг харьцуулан таньж нэгтгэх сэтгэхүйн үйлдлүүдээр судаллаа.

А. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар (11-17нас)

11-14 нас. Суурь боловсролын түвшний 11-14 насны хүүхдүүдийн сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар сайн байна (M=3.82).

Хүүхдүүд үзэгдэл юмсыг гадаад болон дотоод шинж чанараар нь задлан шинжилж харьцуулах нь сайн байна.

Хүснэгт 147. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас)

	чадварууд	хувь
төрөл зүйлийн харьцаагаар нь харьцуулах		99
эсрэг шинжээр нь харьцуулах		84.2
ижил төстэй шинжээр нь харьцуулах		76.6
шинж тэмдгээр нь харьцуулах		72.8
хэрэглээ, зориулалтаар нь харьцуулах		72.3
бүтэц бүрэлдэхүүнд нь харьцуулах		70.6
учир шалтгаанд нь харьцуулах		58.9

Суурь боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

Хүснэгт 148. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
11 нас	3.60	48	1.086	.157
12 нас	3.83	48	.930	.134
13 нас	3.83	48	1.038	.150
14 нас	4.02	48	1.041	.150
Нийт	3.82	192	1.028	.074

15-17 нас. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварыг бүрэн дунд боловсролын 15-17 насанд үзэгдэл юмсыг дотоод харьцаа холбоонд нь харьцуулах аргаар судаллаа.

15-17 насны хүүхдүүдийн юмс үзэгдлийг дотоод харьцаа холбоо мөн чанараар нь задлан шинжилж харьцуулах чадвар сул түвшинд байна (M=1.87).

Зургаас харахад, хүүхдүүд юмсын дотоод мөн чанарыг таньж эсрэг шинжээр нь харьцуулах нь харьцангуй илүү, харин төрөл зүйлийн харьцаа, бүтэц, бүрэлдэхүүн, учир шалтгаан-үр дагаварын холбоо, ижил шинжийг нь таньж харьцуулах нь харьцангуй сул байна.

Зураг 121. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар, даалгаврын гүйцэтгэлээр, хувиар (15-17 нас)

Даалгаврын гүйцэтгэл нь наснаас хамаарсан ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

Хүснэгт 149. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	2.02	48	.729	.105
16 нас	2.17	48	.694	.100
17 нас	2.10	48	.627	.091
Нийт	2.10	144	.683	.057

Б. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар (11-17 нас)

11-14 нас. Суурь боловсролын түвшний 11-14 насны хүүхдүүдийн юмсын шинжийг харьцуулан жишиж нийтлэг шинжийг таньж нэгтгэх сэтгэхүйн логик чадвар дунджаас доогуур түвшинд байна (M=2.65).

Хүснэгтээс харахад гадаад шинж байдалд тулгуурласан хүчин чармайлт анхаарал бага шаардсан шинж чанараар юмсыг хооронд харьцуулан нэгтгэн дүгнэх нь илүү, дотоод мөн чанарт нь тулгуурлан харьцуулан нэгтгэх нь дундаж түвшинд байна. Харин хүчин чармайлт, анхаарал, мэдлэг шаардсан, учир шалтгаан холбоонд нь харьцуулан таньж нэгтгэх нь сул байна.

Хүснэгт 150. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас)

№	Даалгавар	Хариулт	
		Гадаад шинж, үзүүлэх үйлдэлд тулгуурласан	Гол мөн чанарт тулгуурласан
1.	Хөлөөрөө явдаг, гараараа ...	93.8	
2.	Хөвгүүд өсөөд аав шигээ том болно, охид өсөөд...	90.6	
3.	Хутга, хайч хоёр хоёулаа.. ...	65.6	
4.	Хулгана, муур хоёр хоёулаа ...	7.3	45.8
5.	Ундаа, ус хоёр хоёулаа ...	20.3	52.6
6.	Төгөлдөр хуур, хийл ...	6.8	55.7
7.	Цас, бороо 2 хоёулаа...	27.1	26.6
8.	Килограмм, метр 2 хоёулаа ...	13.5	43.8
9.	Шанага, хоолны сав хоёрын төсөөтэй тал нь	10.4	16.7
10.	Уул, нуур хоёрын төсөөтэй тал нь ...	5.7	6.3
11.	Давс, ус хоёрын төсөөтэй тал нь ...	16.1	2.1
12.	Эрх чөлөө, шударга ёсны төсөөтэй тал нь ...	9.4	1
13.	Эхний, сүүлчийн гэдэг үгийн төсөөтэй тал нь ...	12.5	0.5
14.	49; 121 ...	14.1	10.4

Хүүхдүүдийн сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .05$).

Хүснэгт 151. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын насаас хамаарсан статистик ялгаа (11-14 нас)

ANOVA					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	7.807	3	2.602	3.140	.027
Within Groups	155.813	188	.829		
Total	163.620	191			

11, 14 насанд хүүхдүүдийн сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар нь харьцангуй илүү байна. 12 насанд буурсан дүр зураг харагдаж байна.

Хүснэгт 152. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
11 нас	48	2.71	.944	.136	2.43	2.98	1	4
12 нас	48	2.35	.934	.135	2.08	2.63	1	4
13 нас	48	2.63	.841	.121	2.38	2.87	1	4
14 нас	48	2.92	.919	.133	2.65	3.18	1	4
Нийт	192	2.65	.926	.067	2.52	2.78	1	4

15-17 нас. 15-17 насны хүүхдүүдийн сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар дундаж түвшинд байна (M=2.85).

Хүснэгтээс харахад, хүүхдүүдийн дунджаар 50 гаруй хувь нь гадаад шинж чанар дээр тулгуурлан хүчин чармайлт бага шаардсан даалгаврыг гол шинжээр нь оновчтой нэгтгэн дүгнэсэн, харин 30 гаруй хувь нь илэрхийлж байгаа үзэгдэл юмсынх нь гадаад шинж байдал, үзүүлэх үйлдэл нөлөөллөөр нь нэгтгэсэн байна. Харин дотоод шинж чанарт нь тулгуурлан нэгтгэх даалгаврыг хүүхдүүдийн 28 хувь нь илэрхийлж буй үзэгдэл юмсынх нь гадаад шинж үзүүлэх нөлөөгөөр нь нэгтгэсэн бол 36 хувь нь гол шинжээр нь нэгтгэж чадсан байна. Хүүхдүүдийн хувьд мэдлэгт тулгуурлан нэгтгэх даалгаврыг 38 хувь нь илэрхийлж буй үзэгдэл юмсын гадаад шинж, үзүүлэх нөлөөгөөр нь нэгтгэсэн дүр зураг харагдаж байна. Хүүхдүүдийн мэдлэгт тулгуурлан үзэгдэл юмсын мөн чанарыг нэгтгэх сэтгэхүйн чадвар сул байна. Хүүхдүүд үзэгдэл юмсын шинж чанарыг харьцуулан нэгтгэхдээ гол шинжээр нь оновчтой нэгтгэхээс гадна гадаад шинж, үзүүлэх үйлдэл нөлөөлөлд тулгуурлан өнгөцхөн хандах тал ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 153. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (15-17 нас)

№	Даалгавар	Хариулт	
		Гадаад шинж, үзүүлэх үйлдэлд тулгуурласан	Гол мөн чанарт тулгуурласан
1.	Нохой-арслан	25.7	62.5
2.	Сүх-хөрөө	55.6	39.6
3.	Жүрж-гадил/банана	9.7	84.7
4.	Ширээ-сандал	54.9	27.8
5.	Хойд-баруун	5.6	86.1
6.	Шүлэг-өгүүллэг	37.5	30.6
7.	Агаар- ус	31.9	36.1
8.	Нүд-чих	41.7	45.8
9.	Урамшуулал-шийтгэл	29.2	9
10.	Өндөг- үр тариа	22.2	7.6
11.	Шумуул –мод	12.5	25
12.	Мод-нүүрс	62.5	5.6

Хүүхдүүдийн сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаа алга байна.

Хүснэгт 154. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Нас	Mean	N	Std. Deviation	Std. Error of Mean
15 нас	2.85	48	.743	.107
16 нас	2.79	48	.504	.073
17 нас	2.92	48	.710	.102
Нийт	2.85	144	.658	.055

В. Математик сэтгэхүйн чадвар (11-17 нас)

Математик сэтгэхүйн чадварыг тооны үйлдэл бүхий даалгавар гүйцэтгэх аргаар судалсан.

11-14 нас. Суурь боловсролын түвшний хүүхдүүдийн математик тооцоолол хийх чадвар дунджаас бага зэрэг дээгүүр түвшинд байна ($M=3.54$).

Зургаас харахад, хүүхдүүд анхаарал, хүчин чармайлт бага шаардах энгийн математик тооцооллын үйлдлийг маш сайн гүйцэтгэсэн ба анхаарал хүчин чармайлт шаардсан тооцоолол хийх үйлдлийг гүйцэтгэх нь дунджаас доогуур түвшинд байна.

Хүснэгт 155. Математик сэтгэхүйн чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-14 нас)

<i>даалгавар</i>	<i>хувь</i>
цифр нэмэх, хасах үйлдэл	98.8
юмыг 2 хэсэгт хуваах	97.4
энгийн нэмэх, хасах үйлдэлтэй бодлого	97.4
энгийн үржүүлэх/хуваах үйлдэлтэй бодлого	81.1
2 үйлдэлтэй бодлого	59.4
учир шалтгаанд нь бодох бодлого	34.4

Суурь боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн математик тооцоолол хийх чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

Хүснэгт 156. Математик сэтгэхүйн чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

<i>Нас</i>	<i>Mean</i>	<i>N</i>	<i>Std. Deviation</i>	<i>Std. Error of Mean</i>
11 нас	3.40	48	.869	.125
12 нас	3.60	48	.644	.093
13 нас	3.50	48	.715	.103
14 нас	3.67	48	.559	.081
Нийт	3.54	192	.708	.051

Хэл ярианы чадвар (11-17 нас)

Хүүхдийн хэл ярианы чадварыг үгийн утгыг ойлгож тайлбарлах, үгийн нийтлэг шинжийг нь таньж ангилах логик чадвар, ярих чадварыг илрүүлэх хүрээнд судаллаа.

А. Үгийн утгыг тайлбарлах чадвар (11-17 нас)

Судалгааны 2-р шатанд хүүхдүүдийн үг тайлбарлах логик чадвар бага зэрэг буурсан дүр зураг харагдаж байна.

Хүүхдүүдийн үгийн утга тайлбарлах логик чадвар нь хэвийн дундаж түвшинд байна ($M=3.19$ (бодит үг тайлбарлах); $M=2.77$ (хийсвэр үг тайлбарлах); $M=3.13$ (салаа үг тайлбарлах)) Хийсвэр утгатай үгийг тайлбарлах нь дунджаас бага зэрэг доогуур түвшинд байна.

Хүүхдүүдийн үгийн утга тайлбарлах чадвар нь суурь болон бүрэн дунд боловсролын түвшнээс хамаарсан статистик ялгаа байхгүй байна.

11-17 насны хүүхдүүд үгийн утгыг гол шинжээр нь тайлбарлах чадвартайгаас гадна үгээр илэрхийлж буй үзэгдэл юмсын үйлдэл, үзүүлэх нөлөөгөөр нь тоочиж тайлбарлах байдал харагдаж байна.

Хүүхдүүдийн үгийн утгыг тайлбарлах чадвар нь наснаас хамаарсан статистик ялгаа байхгүй байна.

Хүснэгт 157. Үгийн утгыг тайлбарлах чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)

Нас		Үгийн утга тайлбарлах чадвар		
		Бодит үг	Хийсвэр үг	Салаа үг
11 нас	Mean	3.23	2.50	2.81
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.905	.945	1.315
	Std. Error of Mean	.131	.136	.190
12 нас	Mean	3.02	2.65	2.85
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.812	.838	1.072
	Std. Error of Mean	.117	.121	.155
13 нас	Mean	3.02	3.04	3.23
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.812	1.110	1.309
	Std. Error of Mean	.117	.160	.189
14 нас	Mean	3.21	2.81	3.33
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.922	.915	1.548
	Std. Error of Mean	.133	.132	.223
15 нас	Mean	3.38	2.83	3.29
	N	48	48	48
	Std. Deviation	1.378	1.209	1.271
	Std. Error of Mean	.199	.174	.183
16 нас	Mean	3.46	2.92	3.52
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.898	1.541	1.220
	Std. Error of Mean	.130	.222	.176
17 нас	Mean	3.00	2.63	2.83
	N	48	48	48
	Std. Deviation	.825	1.231	1.173
	Std. Error of Mean	.119	.178	.169
Нийт	Mean	3.19	2.77	3.13
	N	336	336	336
	Std. Deviation	.961	1.138	1.296
	Std. Error of Mean	.052	.062	.071

Хүснэгт 158. Үгийн утгыг тайлбарлах чадварын статистик үзүүлэлт, насны бүлгээр (11-17 нас)

Насны бүлэг		Үгийн утга тайлбарлах чадвар		
		Бодит үг	Хийсвэр үг	Салаа үг
11-14 нас	Mean	3.12	2.75	3.06
	N	192	192	192
	Std. Deviation	.863	.971	1.331
	Std. Error of Mean	.062	.070	.096
15-17 нас	Mean	3.28	2.79	3.22
	N	144	144	144
	Std. Deviation	1.074	1.332	1.247
	Std. Error of Mean	.089	.111	.104
Нийт	Mean	3.19	2.77	3.13
	N	336	336	336
	Std. Deviation	.961	1.138	1.296
	Std. Error of Mean	.052	.062	.071

Б. Үгийг утгаар нь бүлэглэх чадвар (11-17 нас)

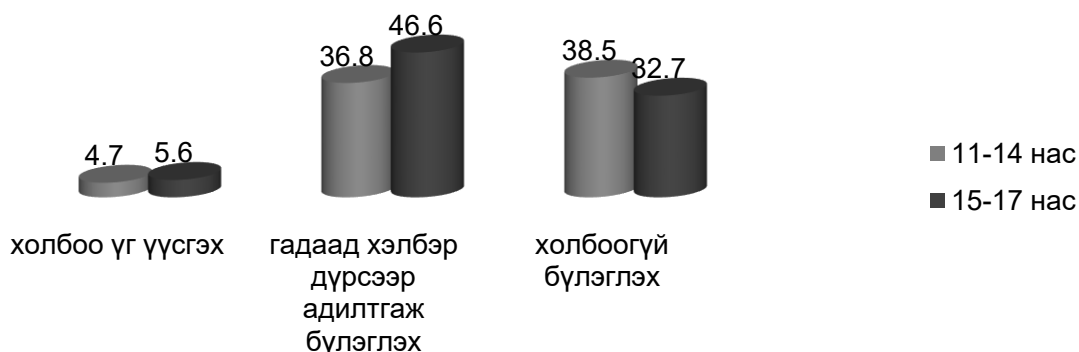
Үгийн утгыг таньж бүлэглэх чадварыг бодит, хийсвэр, тэмдэг нэр, салаа утгатай үгийн хүрээнд судаллаа.

Судалгааны 2-р шатанд хүүхдийн үгийг таньж утгаар нь ангилах чадвар статистик ач холбогдлын түвшинд сайжирсан байна ($p < .05$).

Хүүхдүүд бодит ахуйн үгийг утгаар нь ангилах логик чадвар сайн ($M=4.26$; $M=4.11$), тэмдэг нэр хийсвэр, салаа/ижил утгатай үгийн утгыг таньж ангилах чадвар нь дундаж түвшинд байна ($M=2.94$; $M=2.98$; $M=3.35$).

Үгийг утгаар нь ангилахад гаргаж байгаа алдаанд нь анализ хийж үзэхэд, хүүхдүүдийн ихэнх нь үгээр илэрч буй үзэгдэл юмсын гадаад хэлбэр дүрс, шинж чанараар нь адилтгах мөн логик зүй тогтолгүйгээр үгсийг ангилсан байна. 15-17 насанд холбоогүй бүлэглэх нь тодорхой хэмжээгээр буурч гадаад байдлаар нь адилтгаж ангилж алдаа гаргах нь нэмэгдсэн дүр зураг харагдаж байна. Энэ нь бүрэн дунд боловсролын түвшинд сэтгэхүйн ангилал зүй болон үгийн нөөц сайжирч байгаагийн нэг илэрхийлэл юм.

Зураг 122. Математик сэтгэхүйн чадварын даалгаврын гүйцэтгэл, хувиар (11-17 нас)

Бүрэн дунд боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн үгийг утгаар нь ангилах логик чадвар статистик ач холбогдлын түвшинд сайжирсан байна ($p < .01$).

Хүснэгт 159. Үг бүлэглэх чадварын насаас хамаарсан статистик ялгаа (11-17 нас)

Чадвар	ANOVA					
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Бодит үг	Between Groups	2.009	1	2.009	4.614	.032
	Within Groups	145.417	334	.435		
	Total	147.426	335			
Үг бүлэглэх чадвар	Between Groups	16.637	1	16.637	12.105	.001
	Within Groups	459.050	334	1.374		
	Total	475.687	335			
Салаа үг	Between Groups	36.002	1	36.002	19.093	.000
	Within Groups	629.807	334	1.886		
	Total	665.810	335			

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн үгийг утгаар нь ангилах логик чадвар нь наснаас хамааран статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .01$).

Хүснэгт 160. Үг бүлэглэх чадварын статистик үзүүлэлт, насны бүлгээр (11-17 нас)

Насны бүлэг	Үг бүлэглэх чадвар					
		Бодит үг	Тэмдэг нэр	Нэрлэсэн үг	Салаа үг	Хийсвэр үг
11-14 нас	Mean	4.20	2.74	4.03	2.69	3.30
	N	192	192	192	192	192
	Std. Deviation	.673	1.208	1.087	1.408	1.274
	Std. Error of Mean	.049	.087	.078	.102	.092
15-17 нас	Mean	4.35	3.19	4.21	3.35	3.42
	N	144	144	144	144	144
	Std. Deviation	.642	1.124	1.134	1.325	1.180
	Std. Error of Mean	.053	.094	.094	.110	.098

14, 16 насанд хүүхдийн үгийг ангилах логик чадвар илэрхий сайжирсан байна.

Хүснэгт 161. Үг бүлэглэх чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)

Нас	Үг бүлэглэх чадвар					
		Бодит үг	Тэмдэг нэр	Нэрлэсэн үг	Салаа үг	Хийсвэр үг
11 нас	Mean	4.40	2.71	3.79	2.52	3.19
	N	48	48	48	48	48
	Std. Deviation	.765	1.368	1.202	1.502	1.299
	Std. Error of Mean	.110	.197	.174	.217	.188
12 нас	Mean	4.15	2.52	4.13	2.54	3.29
	N	48	48	48	48	48
	Std. Deviation	.618	1.091	1.003	1.368	1.184

	Std. Error of Mean	.089	.158	.145	.197	.171
13 нас	Mean	3.98	2.50	3.79	2.42	3.06
	N	48	48	48	48	48
	Std. Deviation	.601	1.167	1.110	1.381	1.390
	Std. Error of Mean	.087	.168	.160	.199	.201
14 нас	Mean	4.27	3.25	4.42	3.29	3.65
	N	48	48	48	48	48
	Std. Deviation	.644	1.062	.919	1.237	1.176
	Std. Error of Mean	.093	.153	.133	.179	.170
15 нас	Mean	4.33	3.15	4.21	3.15	3.33
	N	48	48	48	48	48
	Std. Deviation	.630	1.130	1.220	1.288	1.155
	Std. Error of Mean	.091	.163	.176	.186	.167
16 нас	Mean	4.29	3.37	4.31	3.40	3.60
	N	48	48	48	48	48
	Std. Deviation	.651	1.142	1.014	1.333	1.233
	Std. Error of Mean	.094	.165	.146	.192	.178
17 нас	Mean	4.44	3.06	4.10	3.52	3.33
	N	48	48	48	48	48
	Std. Deviation	.649	1.099	1.171	1.353	1.155
	Std. Error of Mean	.094	.159	.169	.195	.167

В. Ярих чадвар (11-17 нас)

Судалгааны 2-р шатанд хүүхдүүдийн ярих чадварын түвшин нэмэгдсэн байна.

11-17 насны хүүхдүүд энгийн богино өгүүлбэрээр дүгнэж илэрхийлэх нь давамгайл боловч гадаад байдлыг тоочин ярих хандлага нэлээд ажиглагдаж байна.

Хүүхдийн ярих чадвар нь наснаас хамаарсан ач холбогдолтой ялгаатай байна ($p < .01$).

Нас нэмэгдэхэд үзэгдэж байгаа байдлыг тоочиж ярих нь багасч дүгнэсэн өгүүлбэрийн хэрэглээ аажмаар нэмэгддэг зүй тогтол ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 162. Ярих чадварын статистик үзүүлэлт, насаар (11-17 нас)

Нас	Ярих чадвар				
	энгийн өгүүлбэр	нийлмэл өгүүлбэр	гадаад байдал тоочсон өгүүлбэр	дүгнэсэн өгүүлбэр	
11 нас	Mean	3.88	1.54	2.50	3.54
	N	48	48	48	48
	Std. Deviation	1.044	1.110	1.902	1.202
	Std. Error of Mean	.151	.160	.275	.174
12 нас	Mean	3.38	.88	1.60	3.73
	N	48	48	48	48
	Std. Deviation	1.196	1.003	1.498	1.333
	Std. Error of Mean	.173	.145	.216	.192

13 нас	Mean	3.54	1.04	2.38	3.81
	N	48	48	48	48
	Std. Deviation	1.110	1.110	1.734	1.045
	Std. Error of Mean	.160	.160	.250	.151
14 нас	Mean	3.71	.73	2.40	3.77
	N	48	48	48	48
	Std. Deviation	1.091	.962	1.608	1.077
	Std. Error of Mean	.157	.139	.232	.155
15 нас	Mean	2.77	1.73	1.81	3.52
	N	48	48	48	48
	Std. Deviation	1.207	.765	1.003	1.031
	Std. Error of Mean	.174	.110	.145	.149
16 нас	Mean	2.92	1.48	1.44	4.02
	N	48	48	48	48
	Std. Deviation	1.541	.684	.987	1.000
	Std. Error of Mean	.222	.099	.143	.144
7 нас	Mean	3.48	1.71	2.29	3.81
	N	48	48	48	48
	Std. Deviation	1.368	.798	1.254	1.085
	Std. Error of Mean	.197	.115	.181	.157

Дүгнэлт

Хөвсгөл аймгийн суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшний 11-17 насны хүүхдүүдийн сэтгэхүй, хэл ярианы хөгжлийн онцлог

11-17 насны хүүхдийн сэтгэхүй хэл ярианы чадварыг сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах үйлдэл, сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэн дүгнэх үйлдэл, хийсвэр сэтгэхүй, үгийн утга тайлбарлах, үгийг утгаар нь ангилах, ярих чадварын хүрээнд судалсан.

Судалгааны үр дүнгээс дараах онцлог ажиглагдлаа.

- Судалгааны 2-р шатанд 11-17 насанд санаа бодлоо энгийн өгүүлбэрээр, үзэгдэж байгаа юмсын шинж, төрх байдлыг ерөнхийлөн дүгнэж ярих нь нэмэгдсэн байна. 11-14 насанд үгийн утга тайлбарлах, үгийг утгаар нь ангилах чадвар буурсан байна. 15-17 насанд оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар нэмэгдсэн байна.
- Сэтгэхүйн хөгжлийн онцлогийн хувьд, 11-17 насны хүүхдүүд үзэгдэл юмсыг гадаад, болон дотоод шинжээр нь задлан шинжилж харьцуулах нь сайн, харин учир шалтгаан, холбоо хамааралд нь харьцуулан задлан шинжлэх нь сул байна.

Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадварын хувьд хүчин чармайлт анхаарал таньж нэгтгэх нь сул байна. Хүчин чармайлт, анхаарал бага шаардсан илэрхий шинжээр нь харьцуулан нэгтгэдэг тал харагдлаа. Хүүхдүүдэд мэдээлэл, үзэгдэл юмсын гадаад шинж, үзүүлэх үйлдэл нөлөөлөлд тулгуурлан өнгөцхөн хандах тал ажиглагдаж байна.

- Математик-тооцоолол хийх хийсвэр сэтгэхүйн хувьд энгийн дадал болсон үйлдлийг гүйцэтгэх нь сайн харин анхаарал хүчин чармайлттайгаар хийсвэрлэн учир шалтгаанд нь сэтгэх нь сул байна.
- Хэл ярианы чадварын хувьд 11-14 насны хүүхдүүд үгийн утгыг тайлбарлахдаа үгээр илэрч байгаа үзэгдэл юмсын гадаад шинж байдал, үзүүлэх үйлдэл нөлөөллийг нь тоочин тайлбарлах хандлагатай, мөн салаа/ижил утгатай үгийг тухайн утгаар нь тайлбарлах нь сул байдал харагдаж байна.
- 15-17 насанд хүүхдүүдийн үгийн утгыг гол шинжээр нь тайлбарлах чадвар нэмэгддэг байна. Гэхдээ өмнөх насанд ажиглагдаж байсан үгээр илэрч байгаа үзэгдэл юмсын гадаад шинж, үзүүлэх үйлдэл нөлөөллийг тоочин тайлбарлах хандлага мөн ажиглагдаж байна.
- 11-17 насанд үгсийг нийтлэг утгаар нь таньж бүлэглэхдээ бодит ахуйн шинжтэй үгсийг ангилах нь сайн харин хийсвэр, салаа/ижил утгатай, тэмдэг нэрийг утга, төрөл зүйлээр нь ангилах нь сул байна. Энэ нь мөн бодит сэтгэхүйн илэрхийлэл юм. Мөн хийсвэр, салаа/ижил утгатай үгийн нөөцийг зорилготойгоор дэмжихэд багш, эцэг эхчүүд анхаарах нь чухал юм. Үгийн утгын тайлбарлах, утгаар нь ангилах хэл яриа-сэтгэхүйн логик чадвар нь 12-13, 15-17 насанд сайжирсан байна.
- 11-17 насны хүүхдүүд зорилготойгоор аман хэлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэхдээ энгийн богино өгүүлбэрээр ерөнхийд нь дүгнэж ярих хандлагатай боловч гадаад байдлыг нь тоочин ярих хандлага ажиглагдаж байна. Хүүхдүүд дунджаар 2 минутад 32-33 үгээр санаа бодлоо илэрхийлсэн байна.

Хөвсгөл аймгийн суурь ба бүрэн дунд боловсролын 11-17 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн чадварын онцлог

Судалгааны 2-р шатанд 11-17 насанд юмсыг ажиглан хүртэх, нарийн үйл явдалтай үлгэр, өгүүлэгийг сонсоод утгаарнь тогтоож сэргээн санах чадвар, үзэгдэл юмсын гадаад шинж байдлыг ерөнхийлөн дүгнэж ярьж илэрхийлэх чадвар сайжирсан байна.

11-14 насны хүүхдүүдийн тухайн энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх нь нэмэгдсэн бол 15-17 насанд буурсан байна. 11-14 насанд оюуны үйлд анхаарлаа

төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар буурсан бол 15-17 насанд нэмэгдсэн дүр зурагтай байна. Мөн судалгааны 2-р шатанд 11-14 насны хүүхдүүдийн үгийг тайлбарлах, үгийг утгаар нь ангилах хэл ярианы логик чадвар өссөн дүр зураг ажиглагдлаа.

Суурь боловсролын түвшний танин мэдэхүйн чадварууд нь бага боловсролын түвшинтэй харьцуулахад өссөн үзүүлэлттэй байна. Бүрэн дунд боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн чадвар нэмэгддэг байна.

Суурь боловсролын түвшний хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар нь хамгийн сул байна. Бусад чадварууд нь харьцааны хувьд жигд хөгжилтэй байна.

Бүрэн дунд боловсролын түвшинд хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн чадвар жигд хөгжилтэй байна

Эдгээрийг дотор нь танин мэдэхүйн чадвар тус бүрээр нарийвчлан авч үзвэл, 11-14 насанд хүүхдүүдийн богино хугацаанд тоо болон хэл ярианы мэдээллийг харж тогтоох, анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар сул байна.

Бага боловсролын насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжилд нөлөөлж буй хүчин зүйлс

Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдүүдийн сэтгэхүйн хөгжилд эцэг эхийн боловсролын түвшин, хөдөлмөр эрхлэлт, өрхийн орлого, хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны оролцоо, спортын секц дугуйланд хичээллэдэг эсэх нь статистик ач холбогдлын түвшинд нөлөөтэй байна ($p < .01$).

Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдүүдийн спортоор хичээллэдэг нь тодорхой хэмжээгээр хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжилд нөлөөлдөг байна.

Спортоор хичээллэдэг эсэхийг тийм (1) , үгүй (0) гэсэн сонголтоор авсан ба танин мэдэхүйн чадваруудын нь 1-5 хүртэлх шкалаар хэмжсэн.

Статистикаас харахад, спортоор хичээллэхэд хүүхдүүдийн сонсоод мэдээллийг тогтоох чадвар нь 21 хувиар, үгийг утгаар нь ангилах хэл яриа - сэтгэхүйн чадвар 36 хувиар, сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар 24 хувиар нэмэгддэг байдал ажиглагдаж байна ($p < .01$)

Хүснэгт 163. Бага боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжилд нөлөөлж буй хүчин зүйлийн регресс (6-10 нас)

Үл хамаарах хувьсагч	Стандарт бус коэффициент		Ст.алдаа	Стандарт коэффициент	t
	Хамаарах хувьсагч	B		Харилцан хамаарлын коэффициент (β)	
Тогтмол		2.404	.031		78.104

	Сонорын ой тогтоолт	.210	.051	.133	4.148
Спортоор хичээллэдэг эсэх	Үгийг утгаар нь ангилах чадвар	1.942	.049		39.950
	Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар	.355	.080	.142	4.433
		1.801	.044		40.569
		.242	.064	.157	3.804

Хүснэгт 164. Бага боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварт нөлөөлж буй хүчин зүйлс, хувиар (6-10 нас)

Танин мэдэхүйн чадвар	Нөлөөлж буй хүчин зүйл		Дундаж ба түүнээс дээш түвшинд эзлэх хувь
Спортоор хичээллэдэг эсэх		үгүй	18%
		тийм	30%
		ажилгүй	22%
		малчин	14.8%
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэн дүгнэх		Хувиараа жижиг бизнес эрхлэх	26.6%
		Хувийн хэвшлийн байгууллагад	24.8%
		Төсвийн байгууллагад	33%
		ажилгүй	15.1%
Бодит сэтгэхүй	Эцэг эхийн хөдөлмөр эрхлэлт	малчин	19%
		Хувиараа жижиг бизнес эрхлэх	24%
		Хувийн хэвшлийн байгууллагад	30%
		Төсвийн байгууллагад	33.3%
Хийсвэр сэтгэхүй		ажилгүй	70%
		малчин	75.3%
		Хувиараа жижиг бизнес эрхлэх	78.2%
		Хувийн хэвшлийн байгууллагад	76.5%
Үгийг нийтлэг утгаар ангилах	Хичээл гадуурх үйл ажиллагааны оролцоо	Төсвийн байгууллагад	80.4%
		Оролцдоггүй	26.1%
		Спортын уралдаан, урлагийн үзлэг	41%
		Бага суурь	38.6%
Үгийн утгыг тайлбарлах логик чадвар	Эцэг эхийн боловсролын түвшин	Бүрэн дунд	45.4%
		Дээд	69%
			70%

Хүснэгтээс харахад, спортоор хичээллэдэг эсэх нь хүүхдүүдийн сонсоод мэдээллийг тогтоох чадвар, сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх, үгийг утгаар нь ангилах хэл яриа-сэтгэхүйн логик чадварт статистик ач холбогдлын түвшинд нөлөөлдөг байна.

Эцэг эхийн хөдөлмөр эрхлэлт нь 6-10 насны хүүхдүүийн хараад юмсын утга учрыг ойлгох бодит дүрслэлийн сэтгэхүй, хийсвэр сэтгэхүй, мэдлэг ойлголт, үгийн утгыг

гол шинжээр нь тайлбарлах/тодорхойлох логик чадварт тодорхой хэмжээгээр нөлөөлдөг байна.

Эцэг эхийн боловсролын түвшин, хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны оролцоо нь хүүхдийн сэтгэхүйн хөгжилд эерэг нөлөөтэй байна.

Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадвар хоорондын харилцан хамаарал

Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн чадварын бүтэц хамаарлыг авч үзэхэд, танин мэдэхүйн хөгжилд сэтгэхүйн задлан шинжлэх, юмсыг бүхэлд нь хүртэх чадвар, математик сэтгэхүй, утгын ой тогтоолт чухал байр суурьтай байдаг байна ($p < .01$).

6-10 насны хүүхдүүдийн үзэгдэл, юмсыг бүтэц, бүрэлдэхүүнд нь задлан шинжлэх, юмсыг бүхэлд нь хүртэх ойлгож бүтэц элементийг нь ажиглан таних хүртэхүйн чадвар ба математик сэтгэхүй, өгүүллэг, үлгэрийг утгачлан тогтоох чадварыг нь хөгжүүлэхэд анхаарах нь илүү ач холбогдолтой байж болохоор байна.

Хүснэгт 165. Бага боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн чадвар хоорондын харилцан хамаарал (6-10 нас)

Үл хамаарах хувьсагч	Хамаарах хувьсагч	<i>B</i>	Ст. алдаа	Харилцан хамаарлын коэффициент <i>t</i> (β)	Ялгааны ач холбогдлын түвшин
1. Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар	Тогтмол	1.981	.062		.000
	Ажигч чанар	.146	.024	.243	.000
	Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар	2.531	.091	.296	.000
		.265	.036		.000
	Анхаарлын тогтворжилт	1.081	.123	.323	.000
		.393	.048		.000
	Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох	2.206	.115	.269	.000
		.301	.045		.000
	Хийсвэр сэтгэхүй-асуултад хариулах	2.001	.099	.382	.000
		.384	.039		.000
	Утгын ой тогтоолт	2.200	.105	.312	.000
		.322	.041		.000
	Үгийн утга тайлбарлах чадвар	1.705	.093	.302	.000
		.276	.036		.000
	Үгийг утгаар нь ангилах чадвар	1.095	.116	.413	.000
		.496	.046		.000
Математик сэтгэхүйн чадвар	1.998	.066	.422	.000	
	.290	.026		.000	
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар	1.195	.074	.405	.000	
	.309	.029		.000	

2.	Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар	Ажигч чанар	1.602	.086		.000
			.229	.026	.341	.000
		Анхаарлын тогтворжилт	.901	.180		.000
			.349	.055	.257	.000
		Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах	1.636	.095		.000
			.187	.029	.261	.000
		Сонорын ой тогтоолт	1.855	.115		.000
			.249	.035	.285	.000
		Хийсвэр сэтгэхүй-асуултад хариулах	2.076	.149		.000
			.262	.046	.233	.000
		Утгын ой тогтоолт	1.707	.148		.000
			.396	.045	.343	.000
		Үгийн утга тайлбарлах	1.539	.135		.000
			.257	.041	.252	.000
Үгийг утгаар нь ангилах	1.254	.178		.000		
	.319	.054	.238	.000		
Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах	1.301	.146		.000		
	.331	.045	.296	.000		
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх	1.070	.111		.000		
	.269	.034	.316	.000		
3.	Математик сэтгэхүйн чадвар	Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар	2.014	.142		.000
			.425	.051	.326	.000
		Анхаарлын тогтворжилт	.612	.196		.000
			.519	.071	.293	.000
		Анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах	1.677	.105		.000
			.205	.038	.219	.000
		Богино хугацааны харааны ой тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох	1.924	.184		.000
			.369	.066	.226	.000
		Хийсвэр сэтгэхүй-асуулгад хариулах	1.354	.155		.000
			.578	.056	.395	.000
		Утгын ой тогтоолт	1.793	.166		.000
			.434	.060	.288	.000
		Үгийн утга тайлбарлах чадвар	1.193	.145		.000
			.433	.052	.325	.000
Үгийг утгаар нь ангилах чадвар	.948	.194		.000		
	.490	.070	.280	.000		
Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар	.697	.152		.000		
	.615	.055	.422	.000		
	.639	.116	.430	.000		

	Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар	.478	.042		.000
	Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар	2.531	.091		.000
		.265	.036	.296	.000
	Анхаарлын тогтворжилт	1.081	.123		.000
		.393	.048	.323	.000
	Богино хугацааны харааны ой-дүрс тогтоох	2.309	.124		.000
		.314	.060	.214	.000
	Хийсвэр сэтгэхүй-асуулгад хариулах	1.887	.104		.000
		.528	.050	.401	.000
	Утгын ой тогтоолт	2.307	.113		.000
		.338	.055	.249	.000
	Үгийн утга тайлбарлах чадвар	1.504	.096		.000
		.441	.046	.369	.000
	Үгийг утгаар нь ангилах	1.341	.129		.000
		.478	.063	.304	.000
	Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах	1.325	.103		.000
		.531	.050	.405	.000
					.000
	Ажигч чанар	1.580	.114		.000
		.258	.035	.234	.000
					.000
	Бүхэл бүтнээр хүртэх чадвар	2.273	.106		.000
		.297	.034	.343	.000
	Анхаарлын тогтворжилт	1.492	.128		.000
		.270	.039	.219	.000
	Хийсвэр сэтгэхүйн асуулгад хариулах	2.039	.109		.000
		.364	.033	.335	.000
	Үг тайлбарлах чадвар	1.573	.102		.000
		.243	.031	.244	.000
					.000
	Математик сэтгэхүй	2.110	.083		.000
		.202	.027	.288	.000
	Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар	1.451	.120		.000
		.302	.038	.312	.000
	Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар	1.374	.094		.000
		.184	.030	.249	.000

Суурь болон бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжилд нөлөөлж буй хүчин зүйл

11-17 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн чадварт ялангуяа сэтгэхүй, хэл ярианы чадварт хүүхэд гэрийн даалгавраа бие даан хийх, найз нөхөд, багштайгаа идэвхтэй харилцаатай байх, эцэг эхийн боловсролын түвшин, хөдөлмөр эрхлэлт, өрхийн орлого нөлөөлдөг байна ($p < .01$).

Асуултын хариултыг тийм (1) , үгүй (0) гэсэн сонголтоор авсан ба танин мэдэхүйн чадваруудын нь 1-5 хүртэлх шкалаар хэмжсэн.

Статистикаас харахад, асуултад багшаасаа мэдэхгүй зүйлээ асууж харилцдаг гэсэн хариултыг хүүхэд өгөх тусам нэгжийн хувьд анхаарлын тогтворжилт нь 31.7 хувиар, ярих чадвар нь 61.7 хувиар, үгийн утга тайлбарлах чадвар 50.2 хувиар өсөх магадлалтай байна.

Найз нөхдөөсөө мэдэхгүй зүйлээ харилцан асууж идэвхтэй харилцах тусам хүүхдүүдийн утгын ой тогтоолт 23.3 хувиар, үгийн утгыг тайлбарлах логик чадвар 53.4 хувиар, сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар 27.8 хувиар нэгжийн хувьд өсөх магадлалтай байна.

Хүснэгт 166. Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжилд нөлөөлж буй регресс (11-17 нас)

Үл хамаарах хувьсагч	Стандарт бус коэффициент		Ст.алдаа	Стандарт коэффициент Харилцан хамаарлын коэффициент (β)	t
	Хамаарах хувьсагч	B			
Тогтмол	Анхаарлын тогтворжилт	1.478	.043	.182	34.349
		.317	.086		3.668
1. Багштайгаа харилцах харилцаа	Ярих чадвар	2.061	.048	.185	42.508
		.617	.089		6.907
	Үгийн утга тайлбарлах чадвар	2.191	.047	.198	46.798
		.502	.090		5.597
2. Найз нөхөдтэйгээ харилцаа	Утгын ой тогтоолт	2.891	.036	.112	81.337
		.233	.057		4.103
	Үгийн утга тайлбарлах чадвар	2.310	.040	.224	58.092
		.534	.064		8.399
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар	2.377	.037	.140	64.127	
	.278	.071		3.912	

Хүснэгт 167. Суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжилд нөлөөлж буй хүчин зүйлс, хувиар (11-17нас)

<i>Танин мэдэхүйн чадвар</i>	<i>Нөлөөлж буй хүчин зүйл</i>	<i>Дундаж ба түүнээс дээш түвшинд эзлэх хүүхдийн хувь</i>	
Энгийн дүрс тэмдэглэгээнд анхаарал төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах чадвар	Гэрийн даалгавар хэцүү эсэх	Хэцүү	78%
		Дунд зэрэг	89%
		Амархан	91%
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар	Гэрийн даалгавраа бие даан хийдэг эсэх	Хэцүү	46%
		Дунд зэрэг	54%
		Амархан	38%
Үгийн утгыг тайлбарлах логик чадвар	Гэрийн даалгавраа бие даан хийдэг эсэх	Үгүй	43%
		Тийм	54%
		Үгүй	58%
		Тийм	72%
Үгийг утгаар ангилах логик чадвар	Найз нөхдөөсөө мэдэхгүй зүйлээ асуудаг эсэх	Үгүй	46%
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар		Тийм	60%
Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах чадвар		Үгүй	10%
		Тийм	20%
Анхаарлын тогтворжилт		Үгүй	24%
		Тийм	33%
Ярих чадвар	Багшаасаа мэдэхгүй зүйлээ асуудаг эсэх	Үгүй	34%
		Тийм	51%
Үгийн утга тайлбарлах логик чадвар		Үгүй	67%
		Тийм	72%
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар		Бага	41%
		суурь	50%
		Бүрэн дунд	52%
		Дээд	61%
Үгийн утга тайлбарлах логик чадвар	Эцэг/ эхийн боловсролын түвшин	Бага	69%
		суурь	68%
		Бүрэн дунд	73%
		Дээд	73%
Санаагаа дүгнэж илэрхийлэх дүгнэж/ерөнхийлөх илэрхийлэх чадвар		Бага	55%
		суурь	90%
		Бүрэн дунд	91%
		Дээд	93%
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар	Эцэг эхийн хөдөлмөр эрхлэлт	<i>ажилгүй</i>	35%
		<i>малчин</i>	42%
		<i>Хувиараа жижиг бизнес эрхлэх</i>	59%
		<i>Хувийн хэвшлийн байгууллагад</i>	55%
		<i>Төсвийн байгууллагад</i>	56%

Хүснэгтээс харахад, үгийн утгыг тайлбарлах болон үгийг утгаар нь ангилдаг хэл яриа-сэтгэхүйн логик чадвар ба хүүхдийн бие даан гэрийн даалгавраа хийдэг байдал нь холбоотой байна. Хүүхдүүдэд бие даан гэрийн даалгавраа хийдэг зөв

дадалтай байх нь хийсвэр сэтгэхүй, хэл ярианы чадварыг дэмжих нэг хүчин зүйл байхыг үгүйсгэх аргагүй юм.

Гэрийн даалгавартаа хандах хандлагын хувьд, багшийн өгсөн гэрийн даалгавар дунд зэрэг гэж хариулсан хүүхдүүдийн сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар нь хэцүү, амархан гэж хариулсан хүүхдүүдээс статистик ач холбогдлын түвшинд илүү байна. Гэтэл амархан гэж хариулсан хүүхдүүдийн хүчин чармайлт бага шаардсан үйлдлийг хурдан гүйцэтгэх нь арай илүү байна.

Багштайгаа идэвхтэй харилцаатай байх тусам хүүхдүүдийн оюун үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн бүтээлчээр/оновчтой ажиллах, үг яриагаар санаа бодлоо идэвхтэй илэрхийлж ярих, үгийн утгыг тайлбарлах хэл яриа-сэтгэхүйн логик чадвар нэмэгддэг байна.

Найз нөхөдтэйгээ идэвхтэй харилцаатай байх тусам мэдээллийг тогтоох, үгийн утгыг тайлбарлах логик чадвар, сэтгэхүйн харьцуулж нэгтгэх логик чадвар нь өсөх магадлалтай байна.

Эцэг эх боловсролын түвшин сайтай, тодорхой ажил хөдөлмөр эрхэлдэг байх нь хүүхдийн сэтгэхүй, хэл ярианы хөгжилд эерэг нөлөөтэй байна.

Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадвар хоорондын харилцан хамаарал, бүтэц

Суурь боловсролын 11-14 насны танин мэдэхүйн чадварын харилцан хамаарлыг харахад, өмнөх насанд чухал байр суурьтай байсан хүртэхүйн бүхэл бүтнээр хүртэх, сэтгэхүйн задлан шинжлэх, математик сэтгэхүй, богино хугацаанд цифр тогтоох чадвар зэрэг нь танин мэдэхүйн хөгжилд нөлөөлдөг тал харагдаж байна ($p < .01$).

Хүүхдүүдийн юмыг бүхэлд нь ойлгох дараа нь бүтэц элементэд нь задлан шинжлэх чадвар, учир шалтгаан, зүй тогтолд нь сэтгэн бодож шийдвэрлэх математик чадвар, богино хугацаанд хийсвэр мэдээллийг харж тогтоох чадварыг дэмжих нь танин мэдэхүйн хөгжилд эерэг нөлөө үзүүлэхүйц байна.

Хүснэгт 168. Суурь боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн чадвар хоорондын харилцан хамаарал (11-14 нас)

Үл хамаарах хувьсагч	Хамаарах хувьсагч	B	Ст.алдаа	-Харилцан хамаарлын коэффициент (β)	Ялгааны ач холбогдлын түвшин түвшин
(Тогтмол)		1.812	.099		.000
	Ажигч чанар	0.229	.024	.320	.000
1. Бүхэл бүтнээр хүртэх		2.204	.139		.000
	Сонрын ой тогтоолт	.236	.035	.240	.000

	Утгын ой тогтоолт	1.619	.164		.000
		.320	.041	.274	.000
	Үгийг утгаар нь ангилах	.846	.215		.000
		.461	.053	.297	.000
	Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах	1.528	.188		.000
		.492	.047	.356	.000
	Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх	1.084	.145		.000
		.347	.036	.330	.000
	Математик сэтгэхүй	2.430	.112		.000
		.261	.028	.322	.000
	Анхаарлын төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах	2.163	.131		.000
		.226	.032	.244	.000
	Богино хугацааны харааны ой тогтоолт	2.275	.175		.000
		.415	.043	.326	.000
	Бүхэл бүтнээр хүртэх	3.050	.089		.000
		.257	.024	.356	.000
	Ажигч чанар	2.089	.064		.000
		.180	.017	.349	.000
	Математик сэтгэхүй	2.580	.070		.000
		.254	.019	.433	.000
	Сонорын ой тогтоолт	2.541	.091		.000
		.171	.025	.241	.000
2.	Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах	1.724	.103		.000
	Утгын ой тогтоолт	.334	.028	.395	.000
	Үгийг утгаар нь ангилах	1.742	.123		.000
		.402	.034	.396	.000
	Үг тайлбарлах	1.557	.117		.000
		.337	.032	.355	.000
	Сэтгэхүйн задлан шинжилж нэгтгэх	1.232	.089		.000
		.352	.024	.463	.000
	Ажигч чанар	1.937	.109		.000
		.225	.031	.255	.000
3.	Математик сэтгэхүй	2.567	.149		.000
	Бүхэл бүтнээр хүртэх	.397	.042	.322	.000
		.225	.026	.307	.000

	Анхаарлаатөвлөрү үлэн хурдтай ажиллах	.065	.007		.000
	Утгын ой тогтоолт	1.467	.176	.283	.000
		.409	.050		.000
	Үгийн утга тайлбарлах	1.121	.198	.286	.000
		.464	.056		.000
	Үгийг утгаар нь ангилах	.067	.224		.000
		.750	.063	.393	.000
	Сэтгэхүйн харьцуулан задлан шинжлэх	2.080	1.334	.447	.000
		5.232	.378		.000
	Сэтгэхүйн задлан шинжилж нэгтгэх	.659	.151	.400	.000
		.519	.043		.000
	Ажигч чанар	2.165	.080	.250	.000
		.140	.020		.000
	Бүхэл бүтнээр хүртэх	2.940	.109	.326	.000
		.256	.027		.000
4.	Богино хугацааны харааны ой- цифр тогтоох	1.237	.125	.347	.000
	Богино хугацааны харааны ой-дүрс тогтоох	.316	.031		.000
	Сонорын ой тогтоолт	2.337	.109	.264	.000
		.204	.027		.000

Бүрэн дунд боловсролын түвшний 15-17 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн чадвар хоорондын харилцан хамаарал, бүтэц

Бүрэн дунд боловсролын түвшний 15-17 насанд танин мэдэхүйн хөгжилд математик сэтгэхүй, сэтгэхүйн нэгтгэх үйлдэл, юмсыг бүхэлд нь хүртэх, богино хугацаанд хараад цифр - тоо гэх мэт хийсвэр мэдээллийг тогтоох чадвар нь илүү байр суурьтай байна.

Бүрэн дунд боловсролын түвшинд учир шалтгаан, зүй тогтолд нь сэтгэж зорилтыг шийдвэрлэх математик чадвар, мэдээллийн мөн чанарыг задлан шинжилж, зүй тогтолд нь тулгуурлан нэгтэх сэтгэхүйн чадвар, юмсыг бүхэлд нь хүртээд бүтэц элементэд нь задлан шинжилж хүртэх, богино хугацаанд хийсвэр мэдээллийг харж тогтоох чадварыг дэмжих нь танин мэдэхүйн хөгжилд үр дүнтэй байх боломжтой байна.

Хүснэгт 169. Бүрэн дунд боловсролын түвшний хүүхдийн танин мэдэхүйн чадвар хоорондын хамаарал (15-17нас)

Үл хамаарах хувьсагч	Хамаарах хувьсагч	<i>B</i>	Ст.алда <i>a</i>	Харилцан хамаарлын коэффициент (β)	Ялгааны ач холбогдлын түвшин
1. Математик сэтгэхүйн чадвар	(Тогтмол)	2.363	.145	.277	.000
	Бүхэл бүтнээр хүртэх	.289	.042		.000
	Богино хугацааны харааны ой	3.491	.167	.220	.000
	тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох	.261	.048		.000
	Богино хугацааны харааны ой	1.877	.203	.222	.000
	тогтоолт-цифр тогтоох	.320	.059		.000
	Утгын ой тогтоолт	2.155	.206	.207	.000
		.285	.060		.000
	Сэтгэхүйн задлан шинжилж харьцуулах	.933	.124	.309	.000
		.278	.036		.000
	Үгийн утга тайлбарлах	2.113	.233	.219	.000
		.363	.068		.000
	Үгийг утгаар нь бүлэглэх	1.848	.219	.280	.000
		.443	.063		.000
	Анхаарлын тогтворжилт	.722	.242	.295	.000
	.519	.070	.000		
Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх	2.076	.138	.238	.000	
	.234	.040		.000	
2. Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх	Богино хугацааны харааны ой	3.551	0.145	0.237	.000
		0.286	0.049		.000
	Бүхэл бүтнээр хүртэх	2.554	.127	.258	.000
		.274	.043		.000
	Богино хугацааны харааны ой	3.551	.145	.237	.000
	тогтоолт-дүрс, зураг тогтоох	.286	.049		.000
	Анхаарлын тогтворжилт	1.400	.216	.209	.000
		.374	.073		.000
	Утгын ой тогтоолт	2.197	.178	.218	.000
		.321	.060		.000
	Үгийн утга тайлбарлах	2.026	0.200	0.271	.000
		0.458	0.068		.000
	Үгийг утгаар нь бүлэглэх	2.183	0.192	0.251	.000
		0.404	0.065		.000
	Математик сэтгэхүй	2.679	0.122	0.238	.000
	0.242	0.041	.000		

3.	Бүхэл бүтнээр хүртэх	Ажигч чанар	2.203	0.109	0.258	.000		
			0.204	0.032		.000		
		Богино хугацааны харааны ой-дүрс, зураг тогтоох	3.343	0.156	0.271	.000		
			0.308	0.046		.000		
		Утгын ой тогтоолт	2.103	.194	.219	.000		
			.304	.057		.000		
		Математик сэтгэхүй	2.489	0.132	0.277	.000		
			0.264	0.038		.000		
		Анхаарлын тогтворжилт	1.089	0.233	0.247	.000		
			0.414	0.068		.000		
		Сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх	2.056	.130	.258	.000		
			.242	.038		.000		
		4.	Богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох	Ажигч чанар	2.149	0.126	0.241	.000
					0.168	0.028		.000
Бүхэл бүтнээр хүртэх	2.294			0.158	0.271	.000		
	0.239			0.036		.000		
Сонорын ой тогтоолт	1.913			0.185	0.306	.000		
	0.319			0.041		.000		
Богино хугацааны харааны ой – дүрс, зураг тогтоох	1.349			.216	.303	.000		
	.368			.048		.000		
Сэтгэхүйн задлан шинжилж нэгтгэх	2.007			.150	.237	.000		
	.196			.034		.000		

4.3.4. Дүгнэлт

Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн ерөнхий онцлог

- Судалгааны 2-р шатанд хүүхдүүд энгийн өгүүлбэрээр санаа бодлоо илэрхийлэх, юмсыг тоочиж ярих нь нэмэгдэж оюуны үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэн хурдтай ажиллах, богино хугацааны харааны ой-цифр тогтоох чадвар нь буурсан байна.
- Анхаарлын хувьд энгийн хүчин чармайлт бага шаардсан үйл ажиллагаанд анхаарлаа төвлөрүүлэн, хурдтай ажиллах чадвартай, харин анхаарал шаардсан оюуны үйлийг хурдтай оновчтой гүйцэтгэх нь сул түвшинд байна. Хүүхдүүд амархан ядарч ажиллах чадвар нь буурдаг байна.
- Хүртэхүйн чадварын хувьд юмсыг ерөнхийд нь хүртэх хандлагатай, харин түүнийг бүтэц, бүрэлдэхүүнд задлан анхааралтай хүртэн ажиглах нь сул байна.

- Ой тогтоолтын хувьд энгийн богино үлгэр, өгүүллэгийг утгаар нь тогтоох нь илүү харин хийсвэр утга, тодруулсан утгыг тэр болгон тогтоодоггүй, үйл явдлыг хөөж тогтоодог онцлог байна. 10 хүртэлх үгийг сонсоод тогтоох нь хэвийн дундаж, ойролцоогоор 5 хүртэлх үгийг тогтоодог байна. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт сул байна.
- Хүртэхүй, ой тогтоолт нь анхаарлын хөгжил сул байгаатай холбоотой байх боломжтой.
- Сэтгэхүйн хувьд сэтгэхүйн бодит шинж давамгайлсан, юмсыг гадаад шинж байдлаар нь задлан шинжлэх, нэгтгэх чадвартай, сэтгэхүйн ангилах чадвар сул, энгийн математик сэтгэхүйн үйлдэл, энгийн ойлголтууд нь хэвийн дундаж түвшинд байна.
- Хэл ярианы хөгжлийн тухайд, энгийн богино өгүүлбэрээр санаа бодлоо ярьдаг, юмсыг тоочиж ярих хандлагатай, тэмдэг нэр, салаа/ижил утгатай үгийг дэмжих нь чухал байна. Хүүхдүүд дунджаар 2 минутад 40 үгээр ярьсан.
- Танин мэдэхүйн хөгжлийн чухал үе нь 7, 9, 10 нас байна.
- Хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн хөгжилд эцэг эхийн боловсролын түвшин, гэр бүлийн өрхийн орлого, хүүхдийн хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны оролцоо нөлөөлсөн.
- 6-10 насанд хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн цөм нь сэтгэхүйн задлан шинжлэх чадвар, хүртэхүйн бүхэл бүтэн, бүтцэд нь хүртэх чадвар, математик сэтгэхүйн чадвар байна.

Суурь ба бүрэн дунд боловсролын 11-17 насны хүүхдийн хөгжлийн ерөнхий онцлог

- Судалгааны 2-р шатанд богино хугацааны харааны ой, утгын ой тогтоолт, ярих чадвар, үгийн утгыг тайлбарлах, утгаар нь ангилах логик чадвар сайжирчээ.
- Анхаарлаа төвлөрүүлэх нь, хүчин чармайлт бага шаардсан хялбар зүйлд анхаарал төвлөрүүлэн ажиллах хандлагатай, харин хүчин чармайлт шаардсан зориудын үйлд анхаарлаа төвлөрүүлэх нь учир дутагдалтай. Хүүхдүүдийн ажиллах чадвар нь амархан буурах хандлагатай. Гэхдээ хурдтай ажиллах чадвар нь бүрэн дунд боловсролын түвшинд нэмэгддэг байна.
- Хүртэхүйн чадвар нь: юмсыг ажиглан хүртэх нь хэвийн түвшинд байгаа боловч бүтэц, бүрэлдэхүүнд нь ажиглах, ялангуяа учир шалтгааныг нь таньж ажиглах чадварыг нь дэмжих хэрэгцээтэй байна. Бүхэлд нь хүртдэг байдал ажиглагдаж, бүтэц бүрэлдэхүүнд нь хүртэх аналитик чадвар сул байдал харагдлаа.
- Ой тогтоолтын хувьд, мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар нь хэвийн дундаж түвшинд, нас нэмэгдэхэд, хийсвэр утгыг тогтоох чадвар сайжирдаг байна.

Ялангуяа, энэ нь бүрэн дунд боловсролын түвшинд нэмэгдсэн. Сонсоод мэдээллийг тогтоох нь сайн, богино хугацаанд цифр тэмдэгт зэрэг нарийн хийсвэр мэдээллийг тогтоох чадварыг дэмжих хэрэгцээ байна. Хүүхдүүд энгийн дүрс, тэмдэгтүүдийг хараад богино хугацаанд тогтоож сэргээн санах нь сайн. Ой тогтоолтод дүрс төсөөллийн хэв маяг илүү давамгайлдаг тал ажиглагдлаа. Богино хугацааны харааны ой тогтоолт суурь ба бүрэн дунд боловсролын түвшинд сайжирдаг байна. Энэ нь тэдний танин мэдэхүйд хийсвэрлэл хөгжиж байгаагийн шинж юм.

- Сэтгэхүйн задлан шинжлэх, харьцуулах, ангилах чадвар нь сэтгэхүйн нэгтгэх чадвартай харьцуулахад сайн байна. Юмсыг учир шалтгаан, зүй тогтолд нь оновчтой нэгтгэх сэтгэхүйн чадварыг дэмжих нь үр дүнтэй. Өөрөөр хэлбэл, сэтгэхүйн аналитик-синтез чадвар дутагдалтай байна. Математик сэтгэхүйн хувьд нарийн учир шалтгаан, зүй тогтолд нь зорилтыг шийдвэрлэх чадвар дутмаг байна. Энэ нь мөн анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвартай холбоотой байх боломжтой юм. Тэрчлэн үгийг гол утгаар нь тайлбарлах/тодорхойлох логик чадварыг дэмжих хэрэгцээ шаардлага харагдаж байна.
- Хүүхдүүд энгийн богино өгүүлбэрээр ярьдаг. Нийлмэл өгүүлбэрээр санаа бодлоо оновчтой илэрхийлэх чадварыг дэмжихэд анхаарлаа хандуулах нь зүйтэй байна. Хүүхдүүд дунджаар 2 минутад 32-33 үгээр ярьжээ.
- Танин мэдэхүйн хөгжлийн чухал үе нь 13, 14, 16, 17 нас байна.
- 11-17 насны хүүхдийн танин мэдэхүйн хөгжилд эцэг эхийн боловсролын түвшин, өрхийн орлого, хүүхдийн бие даасан зан төлөв, найз нөхөд, багштайгаа идэвхтэй харилцаатай байх зэрэг нь нөлөөтэй байна.
- 11-14 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн хөгжлийн цөм нь математик сэтгэхүй, сэтгэхүйн задлан шинжлэх чадвар, хүртэхүйн бүхэл бүтэн, бүтцэт чанар, богино хугацаанд цифр-тоо гэх мэт нарийн мэдээллийг харж тогтоох чадвар байна. 15-17 насанд сэтгэхүйн харьцуулан нэгтгэх чадвар шинэ бүтэц бий болдог байна.

4.4.СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН 3-17 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН НИЙГЭМШЛИЙН ОНЦЛОГ

4.4.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

Нас бүр нь сэтгэцийн хөгжлийн өвөрмөц онцлог шинжтэй. Хөгжлийн үе шат бүр нь хүүхдийн бие хүний онцлогийг тодорхойлох олон тооны өөрчлөлтийг агуулна.

Хүүхэд нийгмийн харилцаанд орж өөрийгөө болон бусдыг таньж, сэтгэл хөдлөлөө барьж зохицуулж эхэлдэг. Сургуулийн өмнөх насанд хүүхдүүдэд шинэ хэрэгцээ буюу үе тэнгийнхэнтэйгээ харьцах харьцааны өөрчлөлт нь бие биетэйгээ хамтдаа тоглох, санал бодол, сэтгэгдлээ хуваалцах боломжтой болгоно. Өөрийгөө үнэлэх үнэлгээ хөгждөг бөгөөд энэ нь заримдаа сэтгэл хөдлөлийн мэдрэмжийг нэмэгдүүлж, заримдаа хүүхдүүдийн хооронд маргаан үүсгэдэг. Цаг хугацаа өнгөрөх тусам хүүхэд улам бүр бие даасан болдог.

Д.И.Фельдштейн сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн сэтгэцийн хөгжилд дүрд тоглох тоглоомны үүргийг онцолсон байдаг. Дүрд тогтолсоноор хүүхэд эцэг эх, ах дүүгээ, эмээ өвөөгөө хайрлах хайр, ойр дотны хүмүүсээ өрөвдөх сэтгэл, нөхөрсөг харьцааг баяжуулж, өөрчилж, илүү төвөгтэй нийгмийн мэдрэмжийг бий болгох үндэс суурь болж өгдөг гэж тайлбарласан байна.

Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн нийгэмшлийн хөгжилд тоглоом чухал үүрэгтэй. Хүүхдүүдийн хоорондын жинхэнэ харилцаа бол хамтаран тоглох үед үүснэ. Тоглох явцад үүсгэсэн бодит харилцаа нь хүүхдийн хувийн хөгжлийн шинж чанар, үе тэнгийнхний хоорондын харилцааны шинж чанараар тодорхойлогдоно. А.П.Усова, С.Н. Карпова, Л.Г. Лысюк нарын эрдэмтэд бодит харилцаа нь хүүхдийн харилцааны болон нийгмийн чадамжийг хөгжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг гэж тэмдэгэлсэн байна. Тоглоомын ид өрнөл хэсэгт харилцааны хэм хэмжээ дэх чиг баримжаа бодитоор бие биенээ хүлээн зөвшөөрч хамтран тоглох, эсвэл тоглохоо болох гэх зэрэгээр илэрдэг байна.

Тоглох үед хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварууд, мэдрэмж, анхаарал, ой тогтоолтын үндсэн сэргээн санах, таних процессууд, төсөөлөл, сэтгэхүй, нийгэмшлийн үзүүлэлтүүд болох харилцаа, сэтгэлийн хөдөлгөөн, мэдрэмж, хүсэл эрмэлзлий бий болгодог. Гэхдээ эдгээр эерэг нөлөөлөлүүд нь тоглоомыг насны онцлогт тохирсон байдлаар зөв чиглүүлж өгсөнөөр бий болдог.

Ж.Пиажегийн үзэж байгаагаар сургуулийн өмнөх насны хүүхэд тоглоом, бодит байдал гэсэн хоёр ертөнцөд нэгэн зэрэг амьдардаг.

Гэр, цэцэрлэг сургуулийн гадаа талбайд байдаг тоглоомууд нь бие бялдрын хөгжилд маш чухал ач холбогдолтой. Гадаа тоглох нь бага насны хүүхдүүдийн сэтгэл хөдлөлөө зохицуулах чадварыг хөгжүүлэхэд чухал үүрэгтэй. Тухайлбал: хүүхдүүд бие биенийхээ нүүрний хувирал, хөдөлгөөн, хэл яриа дууны өнгө гэх мэт гадаад илэрхийлэлийг ажиглаж, таньж, бие дааж зохицож сурдаг байна. Энэ насанд хүүхдүүд сэтгэл хөдлөлийн байдлаа нууж чаддаггүй учир бие биенийхээ сэтгэл хөдлөлийн байдалд аяндаа дасаж таньж эхлэн дасан зохицдог байна.

Сэтгэл хөдлөлийн эерэг, сөрөг ирлэх нь хурдан өөрчлөгддөг учир нөхцөл байдлаас шалтгаалан сэтгэл хөдлөлөө барьж, хязгаарлаж чадахгүй ч аажим аажмаар аяндаа үүссэн нөхцөлд өөрийн байр сууриа олж, бие хүний зан төлөвийн шинж болж хувирч өөрчлөгдөж эхэлдэг. Хүүхдүүд гэрийн, цэцэрлэгийн, ангийн дүрэм баримтлаж эхлэх үед өөртөө ойрын зорилтууд тавьж эхэх ба энэ нь зоригийн чанарууд бага багаар бий болж эхэлдэг. Гэсэн ч энэ үед ч гэсэн хүүхдүүдэд тэсвэр тэвчээртэй эхэлсэнээ дуустал хийх тууштай байх чадвар төлөвшөөгүй байна. Тиймээс хүүхдүүд тодорхой зорилготой болох, бие дааж, тэсвэр тэвчээртэй эхэлсэнээ дуусгах чадвартай болгох, шийдэмгий байх гэх мэт чадваруудын суурийг тавьж хөгжүүлэх хэрэгтэй байдаг.

Хүүхдүүдийн өөрийн тухай ойлголтыг нэрээ мэддэг эсэх, хэдэн насны, хүйсээ зөв хэлж буй байдал, аав, ээжийнхээ нэрийг мэддэг эсэх болон гэртээ хэдүүлээ амьдардаг, цэцэрлэгийн ямар бүлэгт явдгаа нэрлэж мэдэж байгааг асуулгаар хариултын хувилбаруудтай авч үзлээ.

д/д	Сэтгэлийн хөдөлгөөн	Харилцааны чадвар
1.	Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах, хамтарч тоглох
2.	Бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Бусдаас дэмжлэг авах чадвар

Даалгаврын найдвартай чанар буюу reliability нь Cronbach's Alpha гэдэг статистик үзүүлэлтээр тодорхойлсон. Бидний даалгаврын найдвартай чанар 0.613 гарсан тул нийгэмшлийн чадваруудыг сорил даалгаврууд тодорхойлж чадсан гэж үзлээ.

Өөрийн тухай ойлголт

Сургуулийн өмнөх наснаас эхлэн хүүхэд өөрийнхөө талаар маш их зүйлийг мэддэг, өөрийн мэдрэмж, зан аашаа хэрхэн удирдахаа мэддэг болох ба дур зоргоороо зан авир ч гаргаж эхэлдэг. Хоёр нас таван сартайгаас эхлэн танин мэдэхүйн хөгжилтэй зэрэгцэн хүүхдийн бэлгийн чиг баримжаа явагдаж, ихэнх хүүхдүүд 3 настай үедээ өөрийн нас болон хүйсээ нэрлэж чаддаг болно.

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдийн өөрийн болон аав, ээжийн нэр, өөрийн нас, хүйсээ нэрлэх, гэртээ хэдүүлээ амьдардаг, ямар бүлэгт сурдаг зэргээ хир илэрхийлж байгаа байдлаар тэдний өөрийгөө илэрхийлэх чадварыг судлав.

Хүснэгт 170. Өөрийнхөө нэрийг мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Нас		3 нас	4 нас	5 нас
Mean		3.667	3.979	3.979
Std. Error		.1166	.0208	.0208
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	3.432	3.937	3.937
	Upper Bound	3.901	4.021	4.021
5 Trimmed Mean		3.796	4.000	4.000
Median		4.000	4.000	4.000
Variance		.652	.021	.021
Std. Deviation		.8078	.1443	.1443
Minimum		1.0	3.0	3.0
Maximum		4.0	4.0	4.0
Range		3.0	1.0	1.0

Хүснэгт 171. Өөрийнхөө нэрийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Нэрээ хэлээгүй	6.3	0	0
Гэр бүлийнхэн нь нэрлэдэг нэрээ хэлсэн	2.1	0	0
Нэрээ хагасалж хэлсэн	10.4	2.1	2.1
Нэрээ бүтэн хэлсэн	81.3	97.9	97.9

Гурван наснаас хүүхдүүд нэрээ мэддэг болж өөрийгөө танилцуулах чадвартай болдог байна.

Нийт хүүхдүүдийн 2.1 хувь нэрээ хэлж мэдэхгүй, 92.4 хувь нь нэрээ хэлж өөрийгөө танилцуулсан байна.

Хүснэгт 172. Өөрийнхөө насыг мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Statistic	3 нас	4 нас	5 нас	
Mean	3.104	3.563	3.896	
Std. Error	.1272	.0983	.0536	
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.848	3.365	3.788
	Upper Bound	3.360	3.760	4.004
5 Trimmed Mean	3.116	3.625	3.963	
Median	3.000	4.000	4.000	
Variance	.776	.464	.138	
Std. Deviation	.8810	.6812	.3713	
Minimum	2.0	2.0	2.0	
Maximum	4.0	4.0	4.0	
Range	2.0	2.0	2.0	

Хүснэгт 173. Өөрийнхөө насыг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Насаа буруу хэлсэн	33.3	10.4	2.1
Насаа хуруугаараа зөв харуулсан	22.9	22.9	6.3
Насаа зөв хэлсэн	43.8	66.7	91.7

Хүүхдүүд өөрийнхөө насыг 3 наснаас 66.7 хувь нь хуруугаараа үзүүлэн өөрөө зөв хэлсэн, 4 насны хүүхдүүдийн 89.5 хувь нь, 5 насны хүүхдүүдийн 98 хувь нь насаа хуруугаа оролцуулан зөв хэлсэн байна.

Нийт хүүхдүүдийн 67.4 хувь нь насаа зөв хэлсэн бол 15.3 хувь нь насаа буруу хэлсэн байна.

Хүснэгт 174. Өөрийнхөө хүйсийг мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-4 нас)

Statistic		3 нас	4 нас
Mean		3.250	3.896
Std. Error		.1823	.0744
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.883	3.746
	Upper Bound	3.617	4.045
5 Trimmed Mean		3.333	4.000
Median		4.000	4.000
Variance		1.596	.266
Std. Deviation		1.2632	.5153
Minimum		1.0	1.0
Maximum		4.0	4.0
Range		3.0	3.0

Таван насны хүүхдүүд 100 хувь хүйсээ мэддэг болсон байна.

Хүснэгт 175. Өөрийнхөө хүйсийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Хүйсээ хэлээгүй	20.8	2.1	0
Хүйсээ буруу хэлсэн	6.3	2.1	0
Хүйсээ зөв хэлсэн	72.9	95.8	100

Гурван насны хүүхдүүдийн 72.9 хувь нь насаа мэддэг, 4 насны хүүхдүүдийн 95.8 хувь нь насаа мэддэг болсон байна. Нийт хүүхдүүдийн 89.6 хувь нь хүйсээ зөв хэлсэн байна.

Хүснэгт 176. Аавынхаа нэрийг мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Statistic		3 нас	4 нас	5 нас
Mean		3.000	3.479	3.750
Std. Error		.1631	.1031	.0815
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.672	3.272	3.586
	Upper Bound	3.328	3.687	3.914
5 Trimmed Mean		3.056	3.569	3.824
Median		3.000	4.000	4.000
Variance		1.277	.510	.319
Std. Deviation		1.1299	.7143	.5649
Minimum		1.0	1.0	1.0
Maximum		4.0	4.0	4.0
Range		3.0	3.0	3.0

Хүснэгт 177. Аавынхаа нэрийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Аавынхаа нэрийг хэлээгүй	16.7	4.2	2.1
Аавынхаа нэрийг буруу хэлсэн	12.5	0	0
Аавынхаа нэрийг хагасалж хэлсэн	25	39.6	18.8
Аавынхаа нэрийг бүтэн хэлсэн	45.8	56.3	79.2

Аавынхаа нэрийг 3 насны хүүхдүүдийн 45.8 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 79.2 хувь нь хэлж чаддаг болсон байна. Нийт хүүхдүүдийн 60.4 хувь нь аавынхаа нэрийн бүтэн хэлж чаддаг болсон байна.

Хүснэгт 178. Ээжийнхээ нэрийг мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Mean	3.167	3.563	3.771
Std. Error	.1438	.0782	.0613
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound 2.877 Upper Bound 3.456	3.405 3.720	3.648 3.894
5 Trimmed Mean	3.241	3.593	3.801
Median	3.000	4.000	4.000
Variance	.993	.294	.180
Std. Deviation	.9964	.5421	.4247
Minimum	1.0	2.0	3.0
Maximum	4.0	4.0	4.0
Range	3.0	2.0	1.0

Хүснэгт 179. Ээжийнхээ нэрийг мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Ээжийнхээ нэрийг хэлээгүй	12.5	0	0
Ээжийнхээ нэрийг буруу хэлсэн	4.2	2.1	0
Ээжийнхээ нэрийг хагасалж хэлсэн	37.5	39.6	22.9
Ээжийнхээ нэрийг бүтэн хэлсэн	45.8	58.3	77.1

Ээжийнхээ нэрийг бүтэн нэрээр нь 3 насны хүүхдүүдийн 45.8 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 58.3 хувь нь танилцуулах чадвартай болсон байна. Нас нэмэгдэх тусам нэмэгддэг байна.

Хүснэгт 180. Ам бүлийн тоогоо мэддэг эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Statistic	3 нас	4 нас	5 нас
Mean	2.958	3.333	3.583
Std. Error	.1072	.1046	.1067
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound 2.743 Upper Bound 3.174	3.123 3.544	3.369 3.798
5 Trimmed Mean	3.009	3.394	3.648
Median	3.000	3.000	4.000
Variance	.551	.525	.546
Std. Deviation	.7426	.7244	.7390
Minimum	1.0	1.0	2.0
Maximum	4.0	4.0	4.0
Range	3.0	3.0	2.0

Хүснэгт 181. Ам бүлийн тоогоо мэддэг эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Хэлээгүй/ мэдэхгүй	6.3	2.1	0
Би агаа, аниатайгаа гэх мэтээр хэлсэн	10.4	8.3	14.6
Би аав, ээс, дүү, ахтай гэх мэтээр хэлсэн	64.6	43.8	12.5
Хэдэн ам бүлтэйгээ зөв хэлсэн	18.8	45.8	72.9

Хүүхдүүд өөрийн амьдарч буй гэрийн ам бүлийн гишүүдийн тоог хэлж чадаагүй 3 насны хүүхдүүдийн 6.6 хувь байгаа ба би агаа аниатай амьдардаг гэж 10.4 хувь нь хариулсан бол 3 насны хүүхдүүдийн 18.8 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 45.8 хувь нь гэр

бүлийн гишүүдийн тоог зөв хэлсэн байна. Гурав, дөрвөн насны хүүхдүүд ам бүлийнхээ тоог хэлэхээс илүү аав ээж, ах, дүүтэйгээ амьдардаг гэж тоочиж нэрлэдэг байна.

Хүснэгт 182. Ямар бүлэгт сурдаг талаарх хариулт, статистик үзүүлэлт (4-5 нас)

<i>statistic</i>		<i>4 нас</i>	<i>5 нас</i>
Mean		1.833	2.542
Std. Error		.1640	.2018
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	1.503	2.136
	Upper Bound	2.163	2.948
5 Trimmed Mean		1.759	2.546
Median		1.000	2.000
Variance		1.291	1.956
Std. Deviation		1.1361	1.3985
Minimum		1.0	1.0
Maximum		4.0	4.0
Range		3.0	3.0

Хүснэгт 183. Ямар бүлэгт сурдаг талаар, хувиар (3-5 нас)

	<i>3 нас</i>	<i>4 нас</i>	<i>5 нас</i>
Мэдэхгүй	52.1	56.3	37.5
Би ангидаа явдаг	16.7	20.8	16.7
Бүлгээ буруу хэлсэн	18.8	6.3	0.0
Бүлгээ зөв хэлсэн	12.5	16.7	45.8

Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдаж буй 5 насны хүүхдүүдийн 45.8 хувь нь, 4 насны хүүхдүүдийн 16.7 хувь нь, 3 насны хүүхдүүдийн 12.5 хувь нь хамрагдаж буй цэцэрлэгийнхээ ямар нэртэй бүлэгт суралцаж буйгаа танилцуулж мэддэг байна.

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдээр авч үзэхэд 25 хувь нь өөрийн сурдаг бүлгээ зөв хэлж танилцуулсан байна.

Сэтгэлийн хөдөлгөөн

Хүүхдүүдийн өөрийн дуртай зүйлийг хэлэх, ямар үед уурладаг, уйтгар гунигтай байдаг, ямар үед гоё, баяртай байдаг талаар өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнөө илэрхийлэх чадварыг авч үзлээ.

Хүснэгт 184. Эерэг, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө илэрхийлэн таних байдлын статистик үзүүлэлт (4-5 нас)

<i>Statistic</i>		<i>4 нас</i>	<i>5 нас</i>
Mean		3.042	3.688
Std. Error		.1785	.1080
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.682	3.470
	Upper Bound	3.401	3.905
5 Trimmed Mean		3.102	3.810
Median		4.000	4.000
Variance		1.530	.560
Std. Deviation		1.2370	.7482
Minimum		1.0	1.0
Maximum		4.0	4.0
Range		3.0	3.0

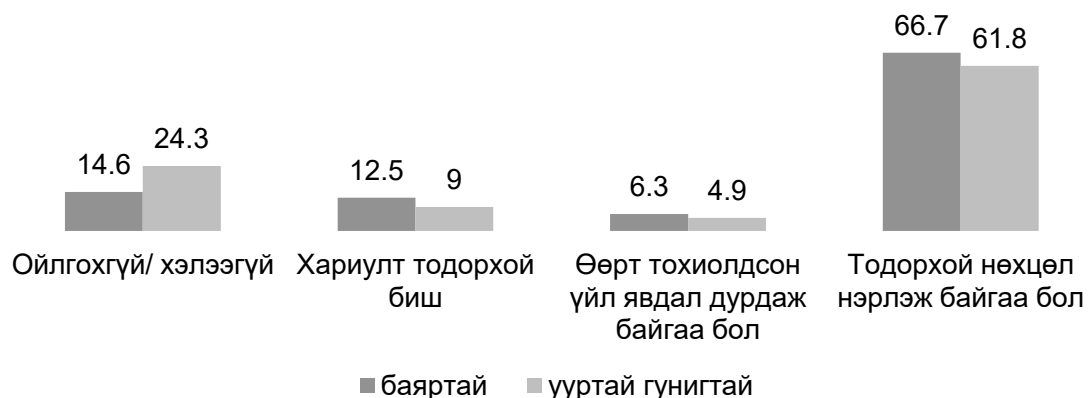

Хүснэгт 185. Эерэг, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө илэрхийлэн таних байдал, хувиар (4-5 нас)

	Баярлаж хөөрсөн		Уурлаж гомдсон, уйтгартай		
	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас
Хариулаагүй	18.8	4.2	43.8	20.8	8.3
Хариулт тодорхой биш	16.7	4.2	10.4	12.5	4.2
Өөрт тохиолдсон үйл явдал дурдсан	6.3	10.4	2.1	8.3	4.2
Тодорхой нөхцөл нэрэлсэн	58.3	81.3	43.8	58.3	83.3

Хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөнөө тийм үед ингэж байсан гэж өнгөрсөн цаг дээр 3 насны хүүхдүүдийн 8.4 хувь нь санаж дурсан ярьсан байна. Ийм үйлдэл хийхээр баярладаг гэж тодорхой дурсан ярьж сэргээн санасан байдлаар 4-5 насны хүүхдүүд 58-аас дээш хувьтай хариулсан байна. Гурван наснаас хүүхдүүд өөртөө ямар үед эерэг сэтгэлийн хөдөлгөөн үүсдэг талаар мэдлэгтэй болсон байдаг байна.

Зураг 123. Эерэг, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө илэрхийлэн таних байдал хувиар (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд ихэвчлэн 61.8-66.7 хувь нь тодорхой нөхцөл буюу тийм үед аав ээж баярлуулж байсан, тэгэхээр нь би гомддог гэх мэт эерэг ба сөрөг сэтгэл хөдлөлийн илрэлийг тайлбарлан ярихаас гадна өөрт тохиолдсон үйл явдлаа дурсан ярьсан байна.

Бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних чадвар

Хүүхдүүдэд зураг дээрх хүүхдүүдийн биеийн хөдөлгөөн, нүүрний хувирлаар ямар сэтгэлийн хөдөлгөөнийг илэрхийлж байгааг таниулах сорил гүйцэтгүүлсэн.

Хүснэгт 186. Сэтгэлийн хөдөлгөөний илрэлийг таних байдлын статистик үзүүлэлт (4-5 нас)

Statistic	Баярлаж байгаа хүүхэд		Ууртай байгаа хүүхэд	
	4 нас	5 нас	4 нас	5 нас
Std. Error	.0291	.0208	.0291	.0291
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	.900	.937	.900
	Upper Bound	1.017	1.021	1.017

5 Trimmed Mean	1.000	1.000	1.000	1.000
Median	1.000	1.000	1.000	1.000
Variance	.041	.021	.041	.041
Std. Deviation	.2019	.1443	.2019	.2019
Minimum	0.0	0.0	0.0	0.0
Maximum	1.0	1.0	1.0	1.0
Range	1.0	1.0	1.0	1.0

Зураг 124. Сэтгэлийн хөдөлөөний илэрлийг таних байдал, хувиар (4-5 нас)

Хэд хэдэн сэтгэлийн хөдөлгөөн илэрхийлсэн зураг дотороос сөрөг буюу гунигтай байгаа хүүхдийг олоорой гэсэн даалгаврыг 4 насны хүүхдүүдийн 97.9 хувь,

5 насны хүүхдүүдийн 95.8 хувь нь зөв олсон байна. Хүүхдүүд бие биенийхээ гадаад төрх хөдөлгөөн, биеийн хөдөлгөөн, нүүр царайны илэрлээс гунигтай байгааг ялгаж таних чадвартай болсон байдаг байна.

Харилцааны чадвар

Хүүхдүүд цэцэрлэгтээ нийгмийн харилцаанд орж өөрийгөө болон бусдыг таньж, сэтгэл хөдлөлөө барьж зохицуулж эхэлдэг. Хүүхэд насанд хүрэгчидтэй харилцах харилцаа өөрчлөгдөж, аажмаар насанд хүрэгчдийн зааврыг бие даан биелүүлж эхэлдэг ба хүүхэд үе тэнгийнхэнтэйгээ тодорхой харилцаанд орж эхэлдэг (нийгмийн орчин өөрчлөгдөж цэцэрлэгт хамрагдах гэх мэт). Энэ насанд хүүхдүүдэд шинэ хэрэгцээ гардаг. Үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах байдал эрс өөрчлөгддөг. Хүүхдүүд бие биетэйгээ хамт тоглох, санаа бодол, сэтгэгдлээ хуваалцах боломж болно.

Хүүхдийн хөгжил нийгмийн харилцаанаас ангид явагдах боломжгүй юм. Өөрийгөө үнэлэх үнэлгээ хөгждөг бөгөөд энэ нь заримдаа сэтгэл хөдлөлийн мэдрэмжийг нэмэгдүүлж, заримдаа хүүхдүүдийн хооронд маргаан үүсгэдэг. Цаг хугацаа өнгөрөх тусам хүүхэд улам бүр бие даасан болдог. Сургуулийн өмнөх наснаас эхлэн хүүхэд өөрийнхөө талаар маш их зүйлийг мэддэг, өөрийн мэдрэмж, зан аашаа хэрхэн удирдахаа мэддэг болох ба дур зоргоороо зан авир ч гаргаж эхэлдэг.

Дөрвөөс зургаан насандаа хүүхдүүд "эцэг эх", "охин, ээжүүд", "эмнэлэг" "цагдаа" гэх мэтээр тоглож, эцэг эх, эмч гэх мэт аль нэгнийх нь үүргийг өөрийнхөө харснаар дүрд орж илэрхийлнэ. Д.И.Фельдштейн сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн сэтгэцийн

хөгжилд дүрд тоглох тоглоомны үүргийг онцолсон байдаг. Хүүхэд дүрд тоглосноор эцэг эх, ах дүүгээ, эмээ өвөөгөө хайрлах хайр, ойр дотны хүмүүсээ өрөвдөх сэтгэл, нөхөрсөг харьцааг баяжуулж, өөрчилж, илүү төвөгтэй нийгмийн мэдрэмжийг бий болгох үндэс суурь болж өгдөг гэж тайлбарласан байна.

Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн нийгэмшлийн хөгжилд тоглоом чухал үүрэгтэй. Хүүхдүүдийн хоорондын жинхэнэ харилцаа бол хамтран тоглох үед үүснэ. Тоглох явцад үүсгэсэн бодит харилцаа нь хүүхдийн хувийн хөгжлийн шинж чанар, үе тэнгийнхний хоорондын харилцааны шинж чанараар тодорхойлогдоно. А.П.Усова, С.Н.Карпова, Л.Г.Лысюк нарын эрдэмтэд бодит харилцаа нь хүүхдийн харилцааны болон нийгмийн чадамжийг хөгжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг гэж тэмдэглэсэн байна. Тоглоомын ид өрнөл хэсэгт харилцааны хэм хэмжээ дэх чиг баримжаа бодитоор бие биенээ хүлээн зөвшөөрч хамтран тоглох, эсвэл тоглохоо болих гэх зэргээр илэрдэг байна.

Тоглох үед хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварууд, мэдрэмж, анхаарал, ой тогтоолтын үндсэн сэргээн санах, таних процессууд, төсөөлөл, сэтгэхүй, нийгэмшлийн үзүүлэлтүүд болох харилцаа, сэтгэлийн хөдөлгөөн, мэдрэмж, хүсэл эрмэлзлий бий болгодог. Гэхдээ эдгээр эерэг нөлөөллүүд нь тоглоомыг насны онцлогт тохирсон байдлаар зөв чиглүүлснээр бий болдог.

Төсөөлөл, дүрслэх, дүрслэх сэтгэлгээ түүнийг хөгжүүлэх үндэс нь тоглоом юм. Тоглоомын үйл ажиллагаа нь төсөөллийн үйл явцыг бий болгодог. Ж.Пиажегийн үзэж байгаагаар сургуулийн өмнөх насны хүүхэд тоглоом, бодит байдал гэсэн хоёр ертөнцөд нэгэн зэрэг амьдардаг.

Харилцааны чадварыг хүүхдүүд найзтай эсэх, найзуудтайгаа тоглодог эсэх, тоглоомоо хуваалцдаг талаар авч үзлээ.

Хүснэгт 187. Найзуудтайгаа тоглодог болон найзтай эсэх, статистик үзүүлэлт, насаар (3-5 нас)

Statistic	Найзтай эсэх			Найзуудтайгаа тоглодог эсэх			
	3 нас	4 нас	5 нас	3 нас	4 нас	5 нас	
Std. Error	.0403	.0501	.0208	.0583	.0417	.0583	
95 Confidence Interval for Mean	Lower Bound	2.836	2.816	2.937	2.799	2.875	2.799
	Upper Bound	2.998	3.017	3.021	3.034	3.042	3.034
5 Trimmed Mean	2.963	2.986	3.000	3.000	3.000	3.000	
Median	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000	3.000	
Variance	.078	.121	.021	.163	.083	.163	
Std. Dev.	.2793	.3472	.1443	.4039	.2887	.4039	
Minimum	2.0	1.0	2.0	1.0	1.0	1.0	

Maximum	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0
Range	1.0	2.0	1.0	2.0	2.0	2.0

Хүснэгт 188. Найзуудтайгаа тоголдог болон найзтай эсэх, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Хариулаагүй	0	2.1	0
Найзгүй	8.3	4.2	2.1
Найзуудынхаа нэрийг хэлсэн	91.7	93.8	97.9

Сургуулийн өмнөх боловсролд хамрагдаж буй хүүхдүүдийн хувьд 3 наснаас 91.7 хувь нь, 5 насны хүүхдүүдийн 97.9 хувь нь найзуудынхаа нэрийг хэлсэн байна.

Нийт хүүхдүүдийн 94.4 хувь нь найзуудынхаа нэрийг хэлсэн байна.

Хүснэгт 189. Найзуудтайгаа хэрхэн тоголдог талаарх хариулт, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Хариулаагүй	4.2	2.1	4.2
Хэрхэн тоглодог хэлсэн	95.8	97.9	95.8

Нийт хүүхдүүдийн 96.5 хувь нь найзуудтайгаа хэрхэн тоглодог талаар хариулт өгсөн байна.

Хүснэгт 190. Тоглоомоороо хамтран тоглох тухай ойлголт, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Хариулаагүй	4.2	0	2.1
Ганцаараа тоглоно	6.3	6.3	4.2
Тоглоомоо өгнө	22.9	27.1	27.1
Хамт тоглоно	66.7	66.7	66.7

Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн 6.3 хувь нь ганцаараа тоглоно, 89.6 хувь хамтрач тоглоно тоглоомоо өгч хувааж тоглоно гэж хариулсан байна.

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 92.4 хувь нь тоглоомоо хуваалцана, хамт тоглоно гэж хариулжээ.

Бусдаас дэмжлэг авах чадвар

Хүүхдүүд ямар нэг гэнэтийн аюул тохиолдсон үед болон гэмтсэн үедээ хэнээс тусламж авах тухай ойлголтуудыг авч үзэв.

Хүснэгт 191. Бусдаас дэмжлэг авах чадварын тухай ойлголт, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Хариулаагүй	6.3	0	6.3
Уйлна	4.2	0	0
Хажууд байгаа хүнээс тусламж хүснэ	8.3	10.4	16.7
Ээж, аав, эмээ, өвөө, эмч дээр очно	81.3	89.6	77.1

Хүүхдүүд гэнэтийн аюул тохиолдсон үед хамгийн ойр, хажууд байгаа хүнээс тусламж хүснэ гэж 3 насны хүүхдүүдийн 8.3 хувь нь 4 насны хүүхдүүдийн 10.4 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 16.7 хувь нь хариулсан байна. Ямар нэг гэнэтийн оюултай зүйл болоход хүүхдүүдийн хамгийн ойр байгаа хүмүүсээс тусламж хүсэх тухай ойлголттой болгох хэрэгцээтэй байна.

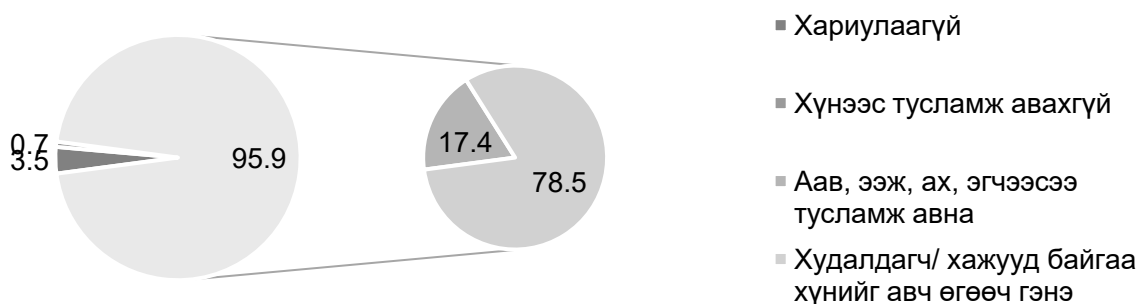
Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 11.8 хувь нь хамгийн ойр байгаа хүнээс тусламж авна гэсэн бол 82.6 хувь нь аав, ээж, эмээ өвөө гэх мэт ойр дотны хүмүүсээс тусламж авна гэж хариулсан байна.

Хүснэгт 192. Өөрт хэрэгцээтэй зүйлээ авахын тулд бусдаас дэмжлэг авах чадвар, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	
Хариулаагүй	8.3	0	2.1	3.5
Хүнээс тусламж авахгүй	0	2.1	0	0.7
Аав, ээж, ах, эгчээсээ	8.3	25	18.8	17.4
Хажууд байгаа хүнээс тусламж авна	83.3	72.9	79.2	78.5

Хүүхдүүд өөрт хэрэгтэй зүйлээ авч чадахгүй бол аав, ээж, ах эгчээсээ тусламж гуйхаас илүү өөрт хамгийн ойр байгаа хүмүүсээс тусламж гуйдаг байна.

Зураг 125. Өөрт хэрэгцээтэй зүйлээ авахын тулд бусдаас дэмжлэг авах чадвар, хувиар (3-5 нас)

Нийт хүүхдүүдийн хариултаас хархад 17.4 хувь нь аав, ээж ойр дотны хүнээс тусламж авна гэж хариулсан бол хамгийн ойр багаа хүмүүсээс тусламж авна гэж 78.5 хувь нь хариулсан байна.

Дүрэм, журам баримтлах чадвар

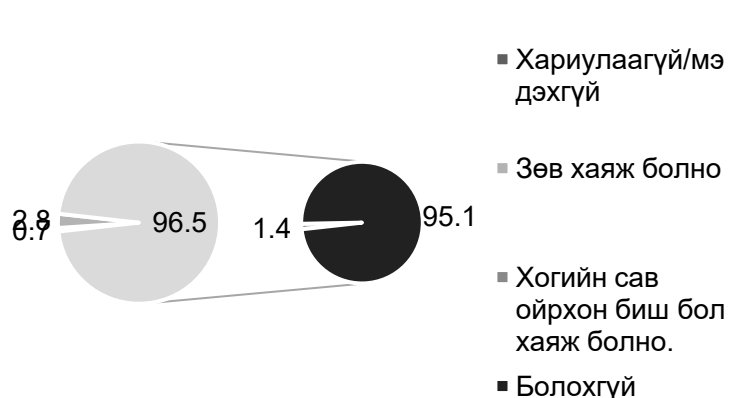
Судалгаанд хамрагдсан 3-5 насны хүүхдийн дүрэм журам баримтлах чадварыг дараах байдлаар авч үзэв.

Хүснэгт 193. Дүрэм журам баримтлах талаарх хариулт, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас	
Мэдэхгүй	2.1	0	0	0.7
Зөв хаяж болно	8.3	0	0	2.8
Хогийн сав ойрхон биш бол хаяж болно.	2.1	0	2.1	1.4
Болохгүй	87.5	100	97.9	95.1

Судалгаанд хамрагдсан 3 насны хүүхдүүдийн 2.1 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 2.1 хувь нь өөрт хэрэггүй болсон хогийг байсан газраа буюу хогийн сав ойрхон биш бол хаяж болно гэж үзэж байгаа бол 4 насны хүүхдүүдийн 100 хувь нь заавал хогийн саванд хогоо хаях ёстой гэж үздэг байна. Яагаад гэвэл заавал хогийн саванд хийх ёстой гэж тайлбарлажээ.

Зураг 126. Дүрэм журам баримтлах талаарх хариулт, хувиар (3-5 нас)

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 2.8 хувь нь хогоо явж байсан газраа хаяж болно гэж үзсэн бол 95.1 хувь нь заавал хогийн саванд хаях ёстой гэж хариулсан байна.

Хүснэгт 194. Олон нийтийн газар дүрэм, журам баримтлах чадвар, хувиар (3-5 нас)

	3 нас	4 нас	5 нас
Мэдэхгүй	4.2	0	0
Зөв	27.1	12.5	4.3
Буруу	68.8	87.5	95.7

Олон нийтийн газар хүүхэд дэлгүүрт өөрийн авах гэсэн зүйлийг уйлж байж авах явдал байдаг. Энэ талаар хүүхдүүдийн хариултыг авч үзэхэд ингэж уйлах нь зөв гэж 3 насны хүүхдүүдийн 27.1 хувь нь, 4 насны хүүхдүүдийн 12.5 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 4.3 хувь нь хариулсан байна. Харин өөрийн хүссэн зүйлийг авахын тулд уйлах нь буруу гэж 3 насны хүүхдүүдийн 68.8 хувь, 4 насны хүүхдүүдийн 87.5 хувь, 5 насны хүүхдүүдийн 95.7 хувь нь хариулсан байгаагаас үзэхэд өөрийн санал сэтгэл хөдлөлийг хүүхдүүд хаана яаж гаргах талаар тодорхой мэдлэгтэй болосн байдаг байна.

Хүснэгт 195. Нийгэмшлийн үзүүлэлтийн ерөнхий үзүүлэлтүүдийн хамаарал (3-5 нас)

	Ээжийн нэр	Бүлгийн нэр	Гоё, баяртай байдаг	Гуйгартай, гунигтай, ууртай болдог	Гунигтай	Баярлаж	Ууртай	Дүрэм зурам баримтлах	Олон нийтийн газар дүрэм баримтлах
Цэцэрлэгт хамрагдсан жил	.290**	.235**	.292**	.420**					
Өөрийн санаа бодлоо яриагаар хэр илэрхийлэх	.276**							.295**	.312**
Сонирхоод хийж байгаа зүйлээ дуустал нь хийдэг						.382**	.352**		
Гараа угаах, шүдээ угаах гэх мэт дадал					.290**	.382**	.363**		

Хүүхдүүд цэцэрлэгт хамрагдсан жил нь ээжийнхээ нэрийг мэддэг, өөрийн сурч байгаа бүлгийн нэрийг мэддэг, ямар үед ямар сэтгэлийн хөдлөл гаргадагтай

хамааралтай байна. Хүүхэд өөрийн санаа бодлоо хэл яриагаар илэрхийлэх тусам олон нийтийн газар дүрэм журам баримтлах чадвартай байна.

Хүснэгт 196. Нийгэмшлийн үзүүлэлтийн хамаарал (3-5 нас)

	Ээжийн нэр	Бүлийн нэр	Гоё, баяртай байдаг	Уйтгартай, гунигтай, ууртай болдог	Гунигтай	Баярлаж	Ууртай	Дүрэм зурам баримтлах
Ам бүлийн тоо	.342**							
Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөн	.262**	.294**	.620**	1				
Баярлаж байгаа хүүхэд					.312**	1		
Ууртай байгаа хүүхэд	.282**				.562**	.562**	1	
Найзтай эсэх				.246**			.352**	
Бусдаас дэмжлэг авах чадвар	.294**							
Өөрт хэрэгцээтэй зүйлд тусламж авах								
Дүрэм журам баримтлах чадвар	.347**							1
олон нийтийн газар дүрэм журам баримтлах чадвар	.308**	.267**		.227**	.379**		.503**	.396**

Ээжийнхээ нэрийг хэлж сждджг хүүхэд нь ам бүлийн гишүүдийн тоогоо мэддэг, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнөө ойлгодог, бусдаас дэмжлэг авах чадвартай, дүрэм журам баримтлах болон олон нийтийн газар дүрэм баримтлах чадвартай байна.

4.4.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

Нийгэмшлийн онцлогийг тодорхойлохдоо өөртөө хандах хандлага, зан төлөв, ээнэгшил, сэтгэлийн хөдөлгөөн, харилцааны чадвар, дасан зохицох чадвар, үнэт зүйлийн чиг баримжаа, нийгмийн хэм хэмжээ гэсэн үзүүлэлтээр судлав.

Өөртөө хандах хандлага

Бага боловсролын 6-10 настай хүүхдийн өөртөө хандах хандлагыг өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөрийн үнэлэмж ба өөртөө итгэх итгэлийн хүрээнд судлав.

Хүснэгт 197. Найдвартай чанар – өөртөө хандах хандлага (6-10 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.582	8

Өөртөө хандах хандлагын найдвартай чанар нь хангалттай байна.

Хүснэгт 198. Өөртөө хандах хандлага, ялгаа (6-10 нас)

Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means			
F	Sig.	t	df	Sig. (2-	95% Confidence

	Mean	Std. Error	t	df	Sig.	Mean Difference	Std. Error Difference	Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	1.77	.18	-.43	193	.673	-.131	.100	-.327	.066
Өөртөө итгэх итгэл	1.12	.29	-.70	193	.483	-.608	.086	-.778	-.439
Өөрийн үнэлэмж	.454	.50	-.92	193	.354	-.464	.097	-.654	-.274

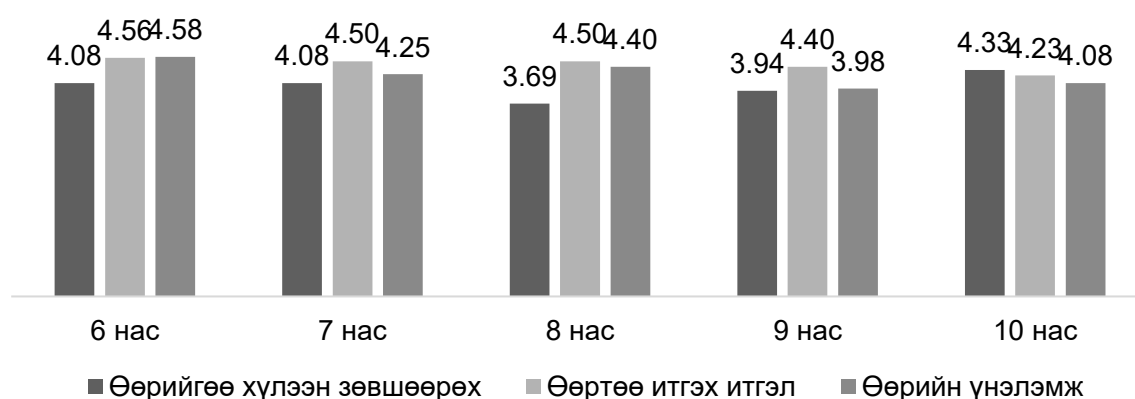
Судалгаа 1 ба 2 дугаар шатанд 6-10 настай хүүхдүүдийн нийгэмшлийн чадварын дундаж түвшинг чадвар тус бүрээр нь авч үзэхэд сурагчдын өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх түвшин нь статистик ач холбогдолтой ялгаагүй бол өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмж нь статистик ач холбогдолтой ялгаа байна.

Хүснэгт 199. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)

	Group Statistics				
	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Судалгаа1	199	3.89	1.042	.074
	Судалгаа2	240	4.03	1.047	.068
Өөртөө итгэх итгэл	Судалгаа1	199	3.83	.911	.065
	Судалгаа2	240	4.44	.889	.057
Өөрийн үнэлэмж	Судалгаа1	199	3.79	1.001	.071
	Судалгаа2	240	4.26	1.015	.065

Бага боловсролын түвшиний хүүхдүүдийн өөртөө хандах хандлагын чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 127. Өөртөө хандах хандлагын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

Өөртөө итгэх итгэлийн өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмж нь нас хооронд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. Дээрх зурагнаас харахад өөрийгөө хүлээн зөвшөөрч, өөрийгөө үнэлэх, өөртөө итгэх итгэл нас нэмэгдэх тусам бага зэрэг буурсан үзүүлэлтэй байна. Өөрөөр хэлбэл нас нэмэгдэхийн хэрээр энгийн үед итгэлтэй байдаг ч гэнэтийн нөхцөл байдалд өөртөө

итгэх итгэлээ алдах, өөртөө шүүмжлэлтэй хандаж, зарим үед өөрийгөө дорд үзэх байдал ажиглагдаж байна.

Хүснэгт 200. Өөртөө хандах хандлагын чадвар хоорондын харилцан хамаарал (6-10 нас)

		Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Өөртөө итгэх	Өөрийн үнэлэмж
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Pearson Correlation	1	.280**	.278**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
	N	240	240	240
Өөртөө итгэх итгэл	Pearson Correlation	.280**	1	.505**
	Sig. (2-tailed)	.000		.000
	N	240	240	240
Өөрийн үнэлэмж	Pearson Correlation	.278**	.505**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	
	N	240	240	240

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн өөртөө хандах хандлагын чадварууд харилцан хамааралтай байна. Ялангуяа, өөртөө итгэх итгэл хэдийчинээ өндөр байна өөрийн үнэлэмж төдий чинээ өндөр байна.

Бие хүний онцлог

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн зан төлөвийг айдас, анхааралтай зан, идэвхтэй зан, нийцтэй зан, өөрийн зан төлөвийг удирдах, сэтгэл гутрал, сэтгэл санааны тогтвортой байдал, ухамсартай зан гэсэн үзүүлэлтүүдээр авч үзэв.

Хүснэгт 201: Найдвартай чанар – бие хүний онцлог (6-10 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.813	24

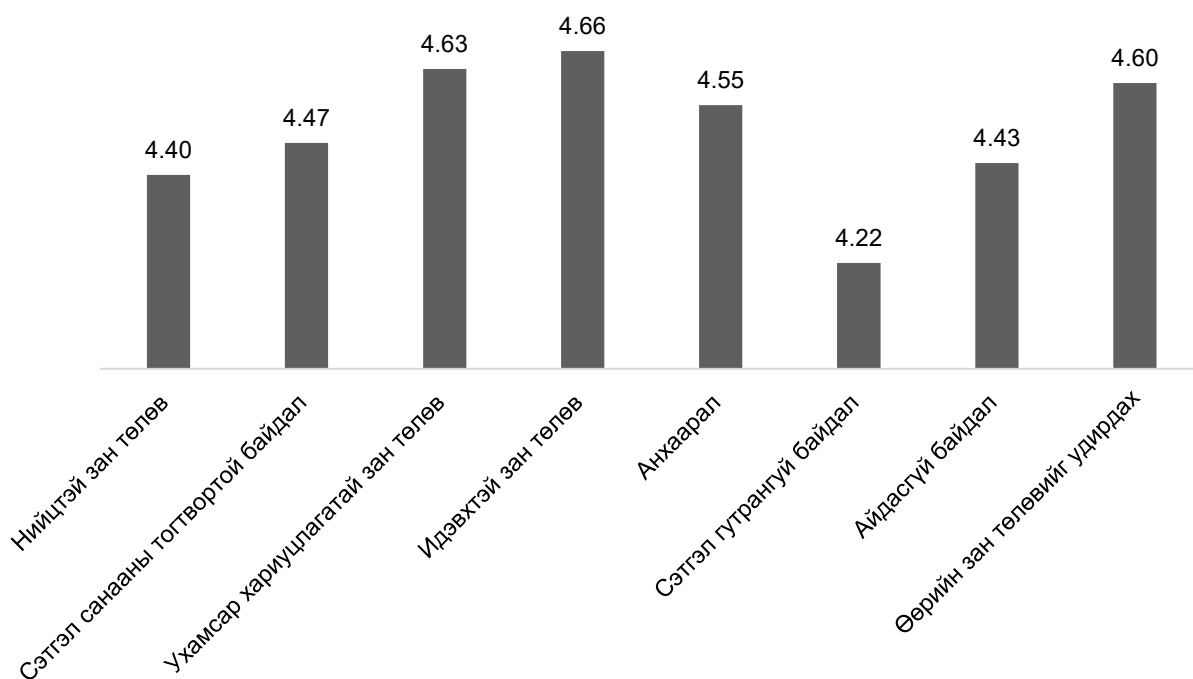
Бие хүний онцлогийн найдвартай чанар нь хангалттай байна.

Хүснэгт 202. Бие хүний онцлогийн дундаж үзүүлэлтийн ялгаа, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Өөрийн зан төлөвийг удирдах	23.621	.000	-5.431	437	.000	-.445	.082	-.606	-.284
Нийцтэй зан төлөв	1.640	.201	-6.348	437	.000	-.570	.090	-.746	-.394
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	3.640	.057	-7.221	437	.000	-.627	.087	-.797	-.456
Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	39.703	.000	-11.018	437	.000	-.881	.080	-1.038	-.724
Идэвхтэй зан төлөв	29.911	.000	-4.806	437	.000	-.416	.087	-.586	-.246
Анхаарал	8.928	.003	-5.228	437	.000	-.449	.086	-.618	-.281
Сэтгэл гутрангуй байдал	.002	.966	14.287	437	.000	-1.552	.109	-1.766	-1.339
Айдасгүй байдал	4.753	.030	18.973	437	.000	-1.826	.096	-2.015	-1.637

Судалгааны 1 ба 2 дугаар шатны судалгааны хооронд ач холбогдолтой ялгаатай байна. Бие хүний онцлогийн чадваруудын үзүүлэлт судалгааны 2 дугаар шатанд нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна.

Зураг 128. Бие хүний онцлогийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

Бие хүний онцлогийг судалгаагаар авч үзэхэд дунджаас дээгүүр өндөр үзүүлэлттэй гарсан байна. Энэ нь эхэлсэн ажлаа дуусгах чадвартай, өөрийн гэсэн баримталдаг зан төлөв нь тодорхой, асуудалд бодитоор хандан, шийдвэр гаргахдаа нухацтай. Үүрэг хариуцлага сайн ухамсарлаж, үүргээ сайн биелүүлдэг. Өмнөө зорилго тавьж, түүнд хүрэхийн төлөө өөрийгөө дайчилдаг, бусдад анхаарал тавьдаг онцлогтой. Заримдаа уйтгарлан гуньж болох ч хурдан салдаг. Заримдаа хайхрамжгүй, хэнэггүй зан гаргах нь бий тул бусдаас байнгын сануулга шаардлагатай байж магадгүй.

Хүснэгт 203. Бие хүний онцлогийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

Сурагчдын нас	Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Нийцтэй зан төлөв	Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Идэвхтэй зан төлөв	Анхаарал	Сэтгэл гутрангүй байдал	Айдасгүй байдал
6 нас	4.56	4.54	4.81	4.85	4.60	4.38	4.69	4.73
7 нас	4.40	4.60	4.60	4.69	4.67	3.75	4.44	4.69
8 нас	4.46	4.50	4.56	4.71	4.60	4.33	4.52	4.52
9 нас	4.46	4.38	4.58	4.60	4.56	4.44	4.50	4.44
10 нас	4.15	4.33	4.56	4.46	4.31	4.21	4.00	4.60

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн сэтгэл санааны тогтвортой байдал болон ухамсар хариуцлагатай зан төлөв, идэвхтэй зан төлөв нь хамгийн өндөр үзүүлэлттэй байгаа бөгөөд нас нэмэх тусам зан төлөвийн үзүүлэлтүүд бага зэрэг буурч байгаа нь харагдаж байна.

Айдасгүй байдал болон насны хооронд ач холбогдол бүхий хамаарал байна. Өөрөөр хэлбэл, нас нэмэгдэхэд хүүхдийн айдастай байдал бага зэрэг нэмэгдэж, харин өөрийн зан төлөвийг удирдах болон ухамсар хариуцлагатай зан төлөв нь нэмэгдэх хандлагатай байна ($p < 0.01$).

Хүснэгт 204. Бие хүний онцлогийн чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас)

	Өөрийн зан төлөвийг	Нийцтэй зан төлөв	Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Идэвхтэй зан төлөв	Анхааралтай зан төлөв	Сэтгэл гутрангүй байдал	Айдасгүй байдал
Өөрийн зан төлөвийг удирдах	1	.333**	.383**	.352**	.383**	.457**	.237**	.260**
Нийцтэй зан төлөв		1	.383**	.351**	.274**	.371**	.242**	.294**
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал			1	.351**	.336**	.387**	.246**	.287**
Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв				1	.272**	.325**	.385**	.395**
Идэвхтэй зан төлөв					1	.481**	.206**	.224**
Анхааралтай зан төлөв						1	.248**	.273**
Сэтгэл гутрангүй байдал							1	.619**
Айдасгүй байдал								1

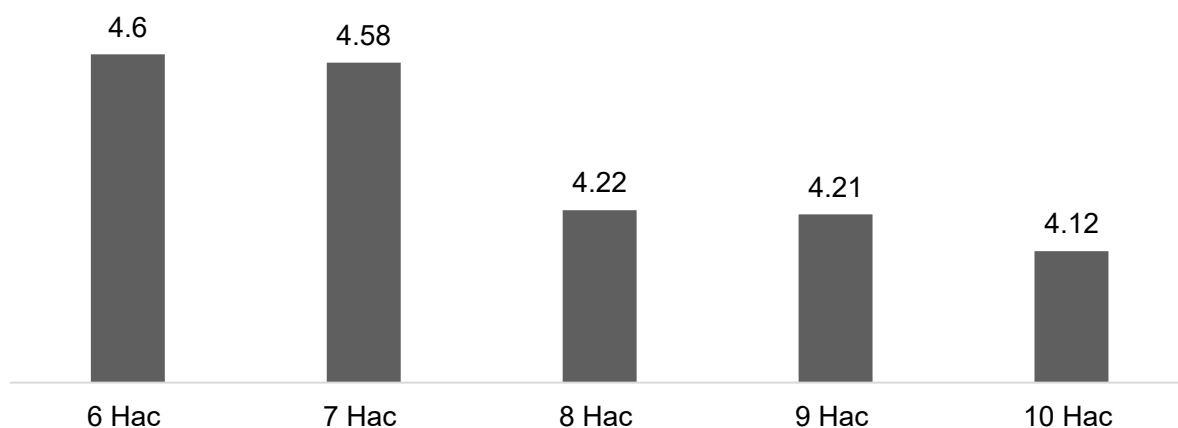
Бие хүний онцлогийн чадварууд нь хоорондоо хамааралтай хөгждөг байна ($p < 0.01$).

Тухайлбал, өөрийн зан төлөвийг удирдах чадвар нь нийцтэй зан төлөв, сэтгэл

санааны тогтвортой байдал, ухамсар, хариуцлагатай зан төлөв, идэвхтэй зан төлөвтэй хамааралтай байна ($p < 0.01$).

Хүүхдийн бие хүний онцлогийн зарим чадварын хувьд хүйсээс хамаарсан ач холбогдол бүхий хамаарал байна. Охидын хувьд өөрийн зан төлөвийг удирдах болон ухамсар, хариуцлагатай зан төлөв хөвгүүдийнхээс илүү байна ($p < 0.01$).

Зураг 129. Анхааралтай зан төлөв (6-10 нас)

Хүүхдийн анхааралтай зан төлөв нь 6, 7 насанд тогтвортой байсан бол 8 насанд тогтвортойгоор буурсан байна. Анхааралтай зан төлөв нь хүйсийн хувьд ялгаа ажиглагдсангүй.

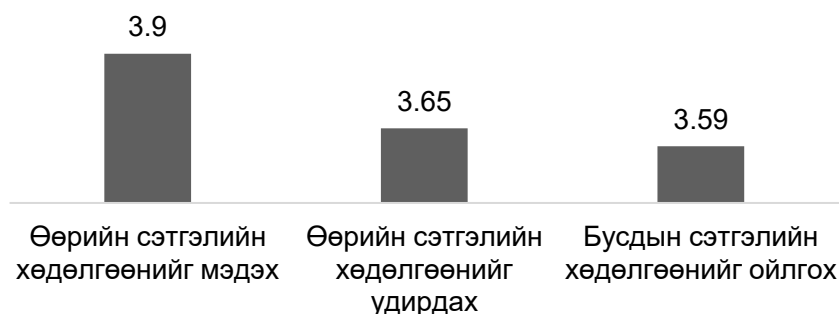
Сэтгэлийн хөдөлгөөн

Сэтгэлийн хөдөлгөөний өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдэх, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох гэсэн чадваруудаар судалж үзэв. Судалгааны 1 ба 2 шатны үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

Зураг 130. Найдвартай байдал - Сэтгэлийн хөдөлгөөн

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.822	5

Зураг 131. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

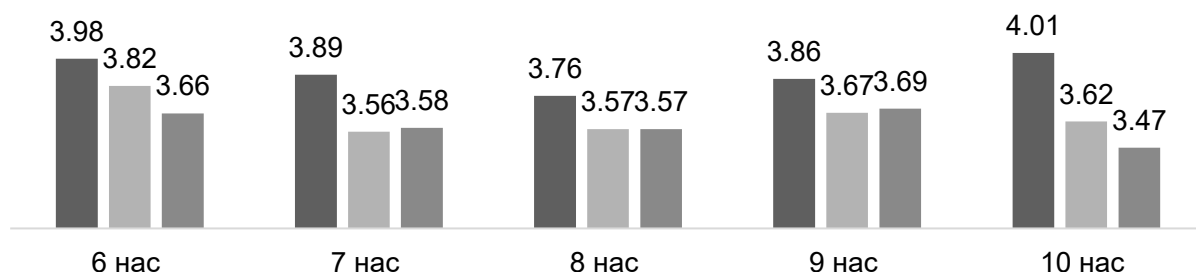

Судалгаанд хамрагдсан 6-10 настай хүүхдүүдийн өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх, сэтгэлийн хөдөлгөөнөө

удирдах, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадвар нь дунджаас дээш болон өндөр түвшинд байна (M=3.71).

Хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөний чадвар нь наснаас хамаарсан ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 132. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөнөө мэдрэх, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадвар нь дунджаас дээш болон өндөр түвшинд байгаа нь өөрийн эерэг болон сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөн, түүний учир шалтгааныг таних чадвартай, сэтгэлийн хөдөлгөөнөө таних удирдах чадвар сайн. Мөн хянаж чаддаг. Бусдын эерэг болон сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөний илрэл, түүний учир шалтгааныг таньж, өөрийн зан үйл, хандлагыг түүнд зохицуулах чадвартайг илэрхийлж байна.

Сэтгэлийн хөдөлгөөний хөгжилд хүйсээс хамаарсан хамааралгүй байна.

Хүснэгт 205. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадвар хоорондын харилцан хамаарал (6-10 нас)

		Сэтгэл хөдөлгөөнийг мэдрэх	Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох
Сэтгэл хөдөлгөөнийг мэдрэх	Pearson Correlation	1	.501**	.409**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
	N		439	439
Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	Pearson Correlation		1	.463**
	Sig. (2-tailed)			.000
	N			439
Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			
	N			

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд нь хоорондоо харилцан хамааралтай хөгждөг байна. Сэтгэлийн хөдөлгөөнөө мэдрч байж өөрийн болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгодог байна.

Дасан зохицолт

Дасан зохицлыг бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, гадаад хяналт, дотоод хяналт гэсэн чадваруудаар судалж үзэв.

Хүснэгт 206. Найдвартай байдал - Дасан зохицох чадвар (6-10 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.708	4

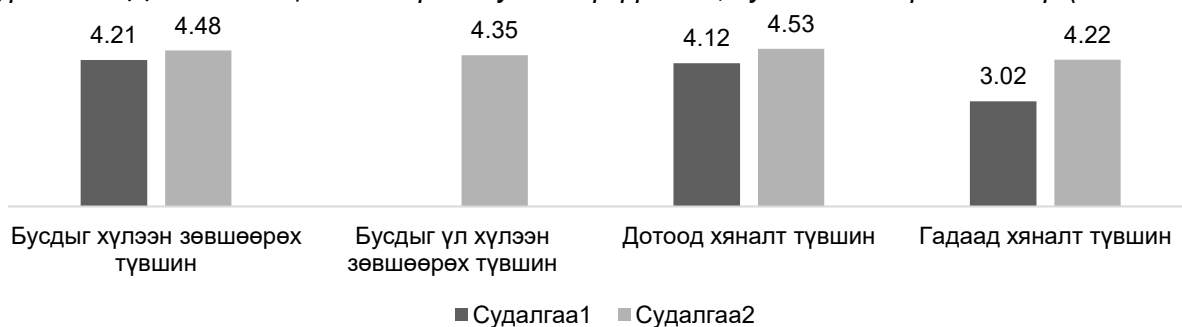
Дасан зохицох чадварын найдвартай байдал хангалттай байна.

Хүснэгт 207. Дасан зохицох чадварын ялгаатай байдал (6-10 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх түвшин	4.918	0.027	-3.006	437	0.003	-0.277	0.092	0.459	0.096
Дотоод хяналт түвшин	1.471	0.226	-4.919	437	0.000	-0.414	0.084	0.579	0.248
Гадаад хяналт түвшин	2.687	0.102	11.779	437	0.000	-1.197	0.102	1.396	0.997

Судалгааны 1 ба 2 шатны үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна.

Зураг 133. Дасан зохицох чадварын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)

Дасан зохицох чадваруудын үзүүлэлт судалгааны 2 дугаар шатанд нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна.

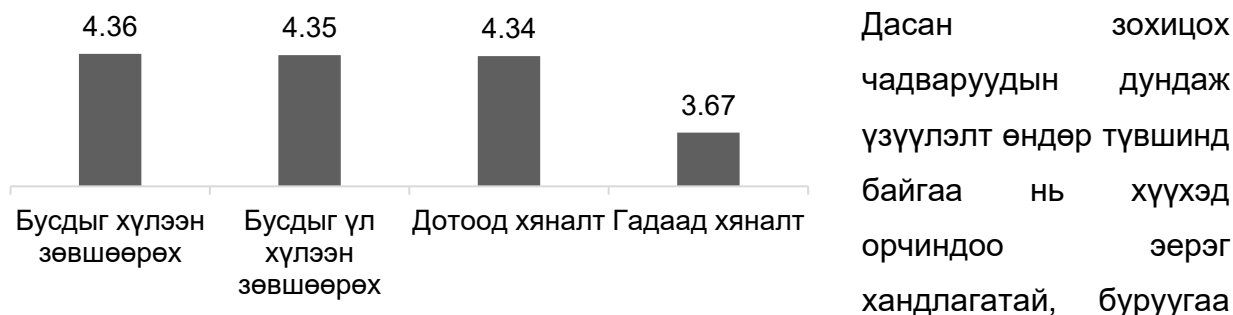
Хүснэгт 208. Дасан зохицох чадваруудын харилцан хамаарал (6-10 нас)

	Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	Бусдыг үл хүлээн зөвшөөрөх	Дотоод хяналт	Гадаад хяналт
Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	Pearson Correlation 1	.539**	.484**	.204**
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000	0.000
	N	240	439	439

Дотоод хяналт	Pearson Correlation	1	.398**	.309**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000
	N		240	240
Гадаад хяналт	Pearson Correlation		1	.219**
	Sig. (2-tailed)			0.000
	N			439

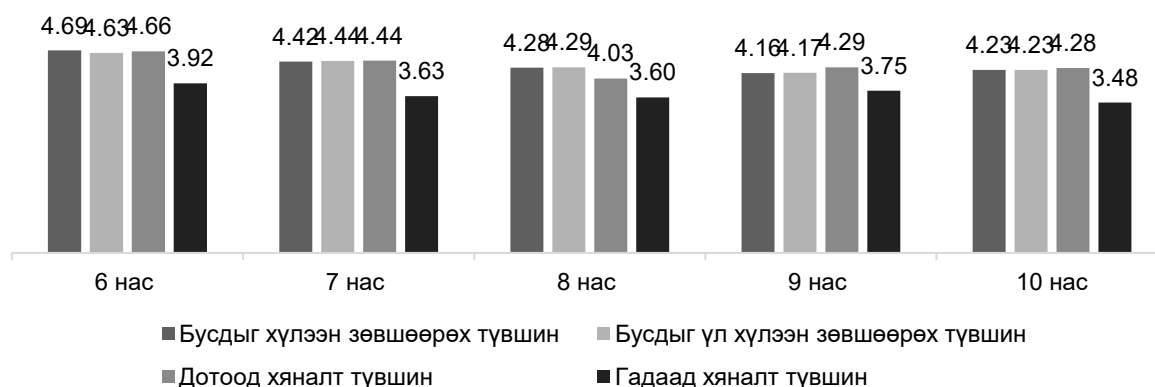
Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, дотоод болон гадаад хяналт харилцан хамааралтай байна.

Зураг 134. Дасан зохицох чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

хүлээн зөвшөөрч чаддаг ч заримдаа аялдан дагалдах хандлага гаргадаг онцлогтой.

Зураг 135. Дасан зохицох чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

Дасан зохицох чадвар нь насны хувьд ялгаагүй бөгөөд бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, үл хүлээн зөвшөөрөх байдал нь аль ч насанд өндөр буюу дунджаас дээгүүр түвшинд байна. Энэ нь дүрэм журамыг дагадаг ч зөрчих, бие даасан байдалтай байхыг эрмэлзэж эхлэх мөн хайхрамжгүй зан гаргадаг гэсэн онцлогтой холбоотой.

Энэгшилт

Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл, эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа, эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага гэсэн чиглэлээр судлав.

Хүснэгт 209. Найдвартай байдал - Энэгшилт

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.893	4

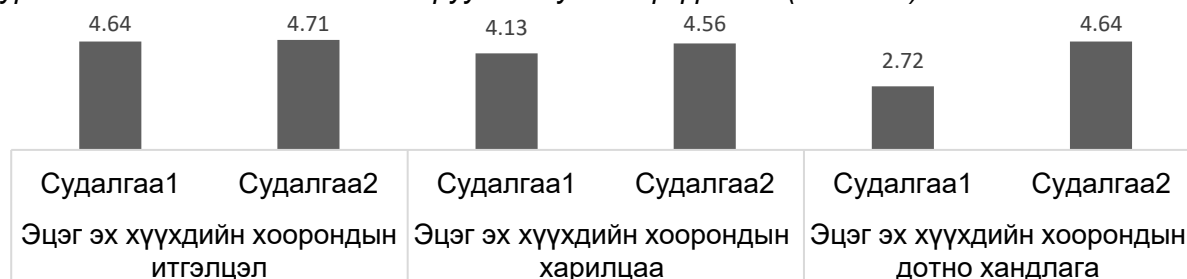
Энэгшилтийн онцлогийг илрүүлэх даалгаврын найдвартай байдлын үзүүлэлт 89.3 байгаа нь хангалттай байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 210. Ээнэгшилтийн онцлогийн ялгаатай байдал

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл	3.070	0.080	-0.915	437	0.361	-0.070	0.077	-0.221	0.081
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа	10.168	0.002	-4.513	437	0.000	-0.433	0.096	-0.621	-0.244
Эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага	31.592	0.000	-20.773	437	0.000	-1.919	0.092	-2.100	-1.737

Ээнэгшилтийн хувьд 1 ба 2 түвшний судалгаанд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна. Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл ялгаагүй байна.

Зураг 136. Ээнэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

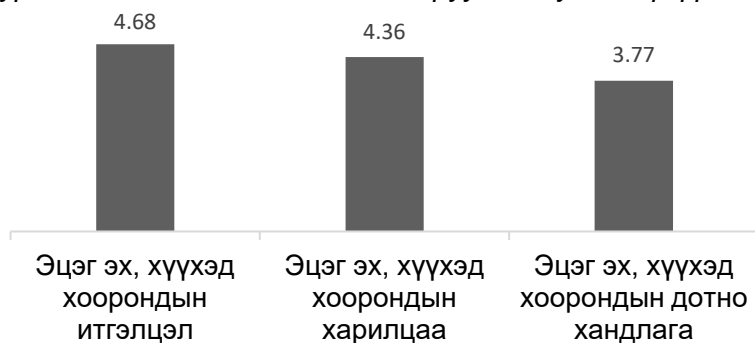

Судалгааны 2-р үед хамрагдсан хүүхдүүдийн эцэг эх, хүүхдийн итгэлцлийн дундаж үзүүлэлт 0.07, эцэг эх, хүүхдийн харилцаа 0.46, эцэг эх, хүүхдийн дотно хандлага 1.92-ээр тус тус нэмэгдсэн байна.

Эцэг эх, хүүхдийн итгэлцэл, эцэг эх, хүүхдийн харилцаа болон эцэг эх, хүүхдийн дотно хандлага нь нас болон хүйсээс хамаарсан ялгаа ажиглагдсангүй.

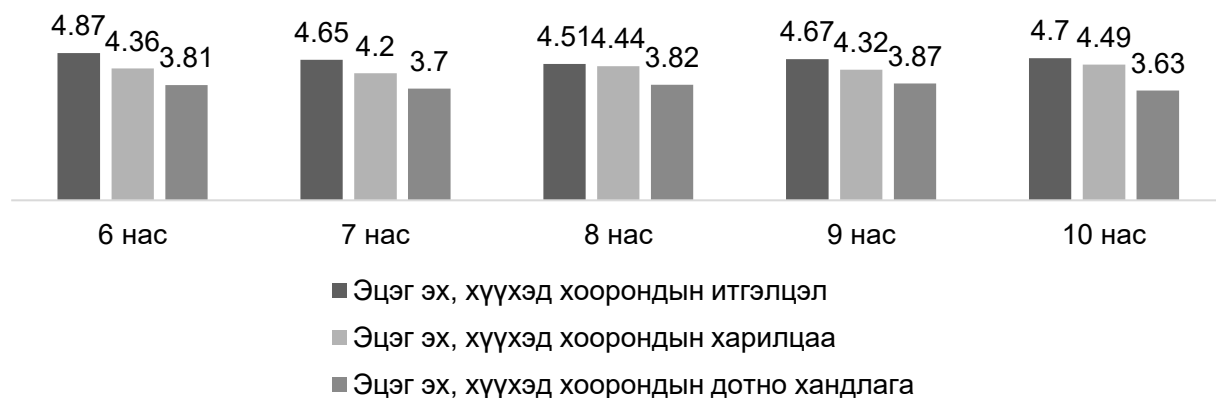
Зураг 137. Ээнэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

Ээнэгшилтийн чадварууд өндөр түвшин ($M=4.27$)-д байгаа нь хүүхэд эцэг эх, ойр дотны хүмүүсийнхээ дэмжлэгэд эргэлздэггүй, тэдэнтэйгээ эерэг

харилцаатай, ойр дотно харилцдагийг илэрхийлнэ. Тэд эцэг эхээсээ хол байхад түгшүүр үүсэх нь бий.

Зураг 138. Ээнэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

Хүүхдүүдийн нас ба ээнэгшилтийн чадваруудын хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа ажиглагдсангүй. Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн ээнэгшилтийн чадварууд аль ч насанд өндөр болон маш өндөр түвшинд, эцэг эх хүүхдийн итгэлцэл 6 насанд маш өндөр түвшинд байна.

Хүснэгт 211. Ээнэгшилтийн чадваруудын харилцан хамаарал (6-10 нас)

	Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл	Эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа	Эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл түвшин	Pearson Correlation 1	.445**	.181**
	Sig. (2-tailed)	0.000	0.000
	N	439	439
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын харилцаа түвшин	Pearson Correlation	1	.275**
	Sig. (2-tailed)		0.000
	N		439
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын дотно хандлага түвшин	Pearson Correlation		1
	Sig. (2-tailed)		
	N		

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Эцэг эх, хүүхдийн харилцаа хэдийчинээ эерэг байна итгэлцэл, дотно хандлага нь төдийчинээ өндөр байна ($r=.445^{**}$, $r=.439^{**}$, $p<0.01$). Харин эцэг эх, хүүхдийн харилцаа нь хүйсээс хамааралтай буюу эрэгтэй хүүхдүүдийн итгэлцэл бага зэрэг сул байна ($r=-.445^*$, $p<0.05$).

Харилцаа

Харилцааны чадварыг бусадтай хамтрах, нээлттэй, идэвхтэй харилцах, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох гэсэн чадваруудаар судлав.

Хүснэгт 212. Найдвартай байдал - Харилцаа

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.672	3

Харилцааны чадварууд нь нас болон хүйсийн хооронд ач холбогдол бүхий статистик ялгаагүй байна. 1 ба 2 дугаар судалгааны хувьд ялгаатай байдал харагдсан.

Хүснэгт 213. Харилцааны чадварын ялгаатай байдал

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Бусадтай хамтрах	47.967	0.000	5.608	437	0.000	-0.437	0.078	0.590	0.284
Нээлттэй идэвхтэй харилцаа	5.429	0.020	5.851	437	0.000	-0.545	0.093	0.728	0.362
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	23.964	0.000	3.896	437	0.000	-0.343	0.088	0.516	0.170

Харилцааны чадваруудын хувьд 1 ба 2 түвшний судалгаанд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 139. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)

Судалгаа 2-т хамрагдсан хүүхдүүдийн бусадтай хамтрах чадварын дундаж үзүүлэлт 0.43, нээлттэй, идэвхтэй харилцах чадварын дундаж үзүүлэл 0.54, харилцааны үед

бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын дундаж 0.34-өөр тус тус нэмэгдсэн байна.

Зураг 140. Харилцааны чадварын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

Харилцааны чадварын энэ насныханд өндөр түвшинд байгаа нь бусдын сэтгэл санааг ойлгох, харилцах, бусадтай харилцах нь хялбар байдаг нь харагдаж байна.

Хүснэгт 214. Харилцааны чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас)

		Бусадтай хамтрах	Нээлттэй, идэвхтэй харилцах	Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох
Бусадтай хамтрах	Pearson Correlation	1	.347**	.461**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000
	N		240	240
Нээлттэй, идэвхтэй харилцах	Pearson Correlation		1	.440**
	Sig. (2-tailed)			0.000
	N			240
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			
	N			

Харилцааны чадварууд буюу бусадтай хамтрах, нээлттэй, идэвхтэй харилцах, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварууд нь харилцан хамааралтай хөгждөг байна. Бусадтай хамтрах чадвар хэдийчинээ сайн байна нээлттэй,

идэвхтэй харилцаж, бусдын сэтгэл санааг ойлгохдоо сайн байна ($r=-.347^*$, $r=-.461^*$, $p<0.05$).

Үнэт зүйл

Үнэт зүйлийн чиг баримжааг мөн хүүхдүүдийн өөрийн үнэлгээнд тулгуурлан судлав.

Хүснэгт 215. Найдвартай байдал - Үнэт зүйл (6-10 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.749	12

Хүснэгт 216. Үнэт зүйлийн чиг баримжаа, ялгаа (6-10 нас)

	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference				
						Lower	Upper			
Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	49.447	0.000	-	8.539	437	0.000	-0.715	0.084	-0.880	0.551
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	84.112	0.000	5.105	437	0.000	0.565	0.111	0.347	0.782	
Байгаль, орчноо хамгаалах	174.731	0.000	-	6.931	437	0.000	-0.527	0.076	-0.676	0.377

Судалгаа 1 ба судалгаа 2-ын хооронд зарим чадваруудын хооронд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Хүснэгт 217. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)

	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Судалгаа1	199	4.08	1.036	0.073
	Судалгаа2	240	4.80	0.712	0.046
Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Судалгаа1	199	4.55	0.936	0.066
	Судалгаа2	240	4.33	1.188	0.077
Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Судалгаа1	199	4.61	0.850	0.060
	Судалгаа2	240	4.83	0.571	0.037
Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Судалгаа1	0 ^a			
	Судалгаа2	240	4.75	0.763	0.049
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Судалгаа1	199	4.62	0.819	0.058
	Судалгаа2	240	4.06	1.371	0.088
Хүссэнээрээ байх	Судалгаа1	199	3.97	1.187	0.084
	Судалгаа2	240	3.55	1.615	0.104
Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Судалгаа1	0 ^a			
	Судалгаа2	240	4.80	0.763	0.049
Бусад хүмүүст туслах	Судалгаа1	0 ^a			
	Судалгаа2	240	4.84	0.614	0.040
Байгаль, орчноо хамгаалах	Судалгаа1	199	4.36	1.019	0.072
	Судалгаа2	240	4.88	0.536	0.035
Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх	Судалгаа1	0 ^a			
	Судалгаа2	240	4.42	1.158	0.075

Хүснэгт 218. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

	Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ туслах	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх
6 нас	4.67	4.92	4.92	4.13	4.96	4.81	3.54	4.23	4.79	4.90	4.94	4.33
7 нас	4.77	4.69	4.85	4.10	4.81	4.69	3.48	4.17	4.96	4.92	4.88	3.88
8 нас	4.71	4.67	4.81	4.35	4.79	4.85	3.33	3.81	4.58	4.81	4.75	4.63
9 нас	4.73	4.56	4.63	4.71	4.65	4.58	4.00	4.10	4.79	4.92	4.94	4.67
10 нас	4.60	4.58	4.77	4.38	4.94	4.81	3.40	3.98	4.85	4.67	4.92	4.60

Хөвсгөл аймгийн судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн багшийн хэлснийг биелүүлэх, байгаль орчноо хамгаалах, ахмад хүмүүсийг хүндэтгэх болон байгаль орчноо хамгаалах үзүүлэлт болон нас хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа байна.

Хамрагдсан хүүхдүүдийн хүйс болон үнэт зүйлийн аль ч үзүүлэлтийн хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаа бага байна.

Хүснэгт 219. Үнэт зүйлийн үзүүлэлтүүдийн корреляц хамаарал (6-10 нас)

		Correlations											
		Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ туслах	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх
Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	Pearson Correlation	1	.372**	.348**	.283**	.271**	.253**	.069	.121*	.422**	.220**	.222**	.153*
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000	.000	.149	.011	.000	.001	.000	.018
	N		439	439	439	439	240	439	439	240	240	439	240
Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Pearson Correlation		1	.368**	.296**	.401**	.352**	.194**	.320**	.457**	.198**	.265**	.206**
	Sig. (2-tailed)			.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.002	.000	.001
	N			439	439	439	240	439	439	240	240	439	240
Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Pearson Correlation			1	.169**	.329**	.353**	.064	.053	.332**	.271**	.402**	.196**
	Sig. (2-tailed)				.000	.000	.000	.181	.269	.000	.000	.000	.002
	N				439	439	240	439	439	240	240	439	240
Хийж үзэхийг хүсэж	Pearson Correlation				1	.269**	.106	.350**	.397**	.228**	.182**	.167**	.381**

байсан зүйлүүдээ хийх	Sig. (2-tailed)	.000	.101	.000	.000	.000	.005	.000	.000
	N	439	240	439	439	240	240	439	240
Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Pearson Correlation	1	.305**	.148**	.196**	.381**	.233**	.301**	.204**
	Sig. (2-tailed)		.000	.002	.000	.000	.000	.000	.001
	N		240	439	439	240	240	439	240
Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Pearson Correlation		1	.099	.162*	.149*	.192**	.358**	.143*
	Sig. (2-tailed)			.128	.012	.021	.003	.000	.026
	N			240	240	240	240	240	240
Хүссэнээрээ байх	Pearson Correlation			1	.387**	.034	.147*	.145**	.236**
	Sig. (2-tailed)				.000	.602	.022	.002	.000
	N				439	240	240	439	240
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Pearson Correlation				1	.115	-.039	.099*	.280**
	Sig. (2-tailed)					.074	.551	.038	.000
	N					240	240	439	240
Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Pearson Correlation					1	.342**	.484**	.126
	Sig. (2-tailed)						.000	.000	.051
	N						240	240	240
Бусад хүмүүст туслах	Pearson Correlation						1	.401**	.194**
	Sig. (2-tailed)							.000	.003
	N							240	240
Байгаль, орчноо хамгаалах	Pearson Correlation							1	.315**
	Sig. (2-tailed)								.000
	N								240
Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх	Pearson Correlation								1
	Sig. (2-tailed)								
	N								

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Үнэт зүйлийн чиг баримжааны үзүүлэлтүүд харилцан хамааралтай байна. Ялангуяа, амжилт, аюулгүй байдал, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, хийж үзэхийг хүссэн зүйлүүдээ хийх, багшийн хэлснийг хийх, ёс заншил, уламжлалаа хүндлэх, бусад хүмүүст туслах гэсэн үзүүлэлтүүд нь харилцан хүчтэй хамааралтай байна ($p < 0.01$).

Нийгмийн хэм хэмжээ

Нийгмийн бүлэг, хамт олны хүрээнд баримталбал зохих дүрэм журам, ёс суртахууны хэм хэмжээ болон олон нийтийн газар хэм хэмжээг дагаж мөрддөг эсэх, зохистой хариу үйлдэл үзүүлж чаддаг эсэхийг өөрийн үнэлгээнд нь тулгуурлан илрүүлэх зорилгоор судалгаа авав.

Хүснэгт 220. Найдвартай байдал - Нийгмийн хэм хэмжээ (6-10 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.859	3

Найдвартай байдлын хувьд 85.9 хувьтай байгаа нь нийгмийн хэм хэмжээг баримтлах чадварыг судлах боломжтой гэж үзлээ.

Хүснэгт 221. Нийгмийн хэм хэмжээ, ялгаа (6-10 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	140.936	.000	-8.273	437	.000	-.919	.111	-1.138	-.701
Дүрэм журам	112.176	.000	-6.240	437	.000	-.725	.116	-.954	-.497
Ёс суртахууны хэм хэмжээ	114.615	.000	-8.250	437	.000	-.956	.116	-1.184	-.729

Судалгаа 1 болон судалгаа 2-ын үзүүлэлтэд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

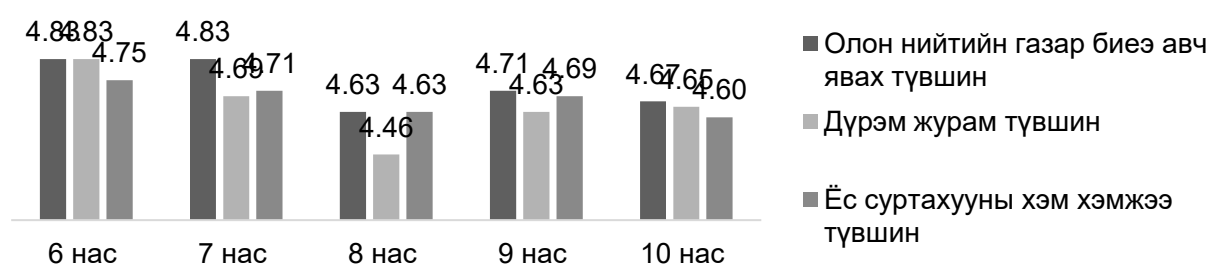
Хүснэгт 222. Нийгмийн хэм хэмжээний статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (6-10 нас)

	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Судалгаа1	199	3.81	1.524	0.108
	Судалгаа2	240	4.73	0.729	0.047
Дүрэм журам	Судалгаа1	199	3.92	1.557	0.110
	Судалгаа2	240	4.65	0.825	0.053
Ёс суртахууны хэм хэмжээ	Судалгаа1	199	3.72	1.528	0.108
	Судалгаа2	240	4.68	0.860	0.055

Судалгааны дүнгээс үзэхэд нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадвар 6-10 настай хүүхдүүдийн хувьд өндөр түвшинд байгаа нь бусадтай эерэг таатай харилцаж, аливаа дэг, дүрэм журмыг баримтлан, олон нийтийн газар биеэ зохистойгоор авч явдаг ч хааяа нэг зөрчдөгийг илтгэж байна.

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Between Groups	91.935	1	91.935	68.436	0.000
	Within Groups	587.054	437	1.343		
	Total	678.989	438			
Дүрэм журмыг дагах	Between Groups	57.244	1	57.244	38.936	0.000
	Within Groups	642.469	437	1.470		
	Total	699.713	438			
Ёс суртахууны хэм хэмжээг сахих	Between Groups	99.514	1	99.514	68.068	0.000
	Within Groups	638.891	437	1.462		
	Total	738.405	438			

Зураг 141. Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадварын дундаж үзүүлэлт (6-10 нас)

Дэг журмыг дагах чадвар нь энэ насны хувьд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна. Нас нэмэгдэх тусам энэ чадвар буурч байгаа нь заримдаа дэг, журмыг зөрчдөгийг харуулж байна. Мөн ёс суртахууны хэм хэмжээг сахих нь бага зэрэг буурч байна.

Хүүхдүүдийн хүйс ба нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадварын хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 223: нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадваруудын корреляц хамаарал (6-10 нас)

		Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Дүрэм журам	Ёс суртахууны хэм хэмжээ
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Pearson Correlation	1	.582**	.723**
	Sig. (2-tailed)		0.000	0.000
	N		240	240
Дүрэм журам	Pearson Correlation		1	.712**
	Sig. (2-tailed)			0.000

	N	240
Ёс суртахууны хэм хэмжээ	Pearson	1
	Correlation	
	Sig. (2-tailed)	

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн дүрэм журмыг дагаж мөрдөх, ёс суртахуунтай байх, олон нийтийн газар биеэ авч явах чадвар нь харилцан хамааралтай байна ($r=.582^{**}$, $r=.723^{**}$, $p<0.01$).

Нийгэмшлийн хүчин зүйлийн шинжилгээ

Багшийн өгсөн гэрийн даалгавар амархан байдаг гэж хариулсан хүүхдүүд илүү өөртөө итгэлтэй бөгөөд өөрийн үнэлэмж сайтай байна ($r=-.238^{**}$, $r=-.208^{**}$, $p<0.01$). Мөн багшийн өгсөн гэрийн даалгавар хөнгөн гэж хариулсан хүүхдүүд анхаарлын түвшин илүү байхын зэрэгцээ өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах, бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар илүү байгаа нь харагдав ($r=-.185^{**}$, $r=-.217^{**}$, $r=-.221^{**}$, $p<0.01$).

4.4.3. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

Нийгэмшлийн онцлогийг тодорхойлохдоо өөртөө хандах хандлага, зан төлөв, ээнэгшил, сэтгэлийн хөдөлгөөн, харилцааны чадвар, дасан зохицох чадвар, үнэт зүйлийн чиг баримжаа, нийгмийн хэм хэмжээ гэсэн үзүүлэлтээр судлав.

Өөртөө хандах хандлага

Судалгаанд хамрагдсан 11-14 настай хүүхдийн өөрийн ухамсрын хөгжлийн онцлогийг бодомж бүхий асуулгын аргаар буюу өөрийн ухамсрын онцлогийг өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөрийн үнэлэмж, өөртөө хандах хандлагын чадвараар судалав.

Хүснэгт 224. Найдвартай чанар – өөртөө хандах хандлага (11-14 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.760	12

Өөртөө хандах хандлагын найдвартай чанар нь хангалттай байна.

Хүснэгт 225. Өөртөө хандах хандлагын ялгаатай байдал

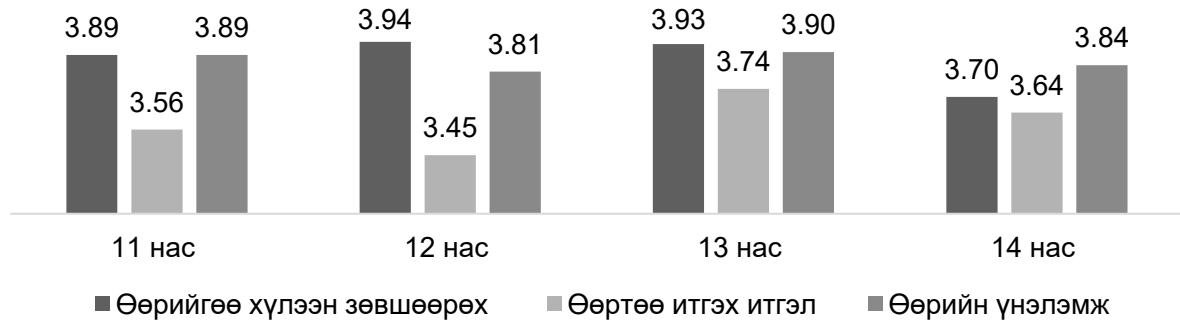
	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх түвшин	3.189	.075	-2.202	347	.028	-.195	.089	-.369	-.021
Өөртөө итгэх итгэл түвшин	2.019	.156	-2.041	347	.042	-.162	.080	-.319	-.006

Өөрийн үнэлэмж түвшин	8.821	.003	-	347	.096	-.138	.083	-.302	.025
			1.668						

Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Судалгаанд хамрагдсан 11-14 настай хүүхдүүдийн өөртөө хандах хандлагын чадварууд болон нас хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 142. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)

Суурь боловсролын насны хүүхдүүдийн өөртөө хандлага хандлага нь дунджаас дээш (M=3.6) байгаа нь өөрийгөө байгаагаар нь хүлээн зөвшөөрөх байдал дундаж, өөрийн давуу болон сул талаа мэддэг. Сэтгэл санааны тэнцвэрт байдлаа ерөнхийдөө хадгалж чаддагийг харуулж байна. Заримдаа тайван байдлаа алддаг.

Судалгаанд хамрагдсан 11-14 настай хүүхдүүдийн өөрийн үнэлэмж, өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх болон өөртөө итгэх итгэл нь хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

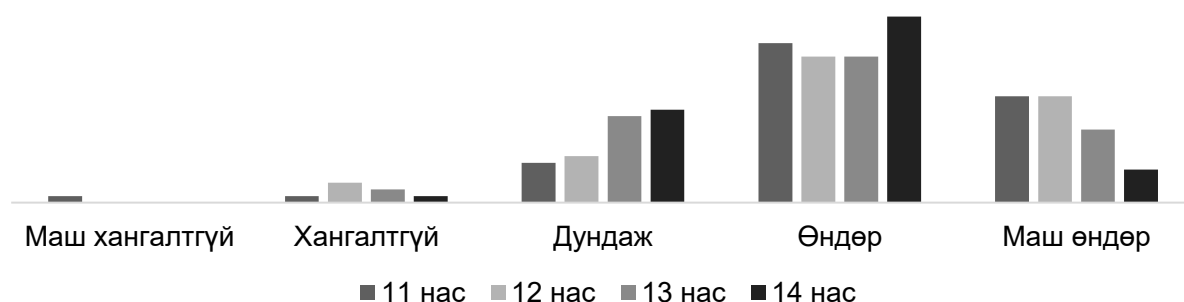
Хүснэгт 226. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын корреляц хамаарал

		Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Өөртөө итгэх итгэл	Өөрийн үнэлэмж
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Pearson Correlation	1	.461**	.415**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
	N		192	192
Өөртөө итгэх итгэл	Pearson Correlation		1	.445**
	Sig. (2-tailed)			.000
	N			192
Өөрийн үнэлэмж	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			
	N			

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Энэ насны хүүхдүүд өөртөө итгэх итгэл, өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх болон өөрийн үнэлэмж нь хамааралтай байна.

Зураг 143. Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх чадварын дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)

Бие хүний онцлог

Бие хүний онцлогийг судалгаа 1 болон судалгаа 2 статистикийн хувьд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 227. Бие хүний онцлогийн статистик үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (11-14 нас)

	Судалгааны үе шат	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Судалгаа1	157	3.47	.805	.064
	Судалгаа2	192	3.97	.796	.057
Нийцтэй зан төлөв	Судалгаа1	157	3.88	.779	.062
	Судалгаа2	192	4.31	.755	.054
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Судалгаа1	157	3.34	.782	.062
	Судалгаа2	192	3.51	.856	.062
Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Судалгаа1	157	3.21	.885	.071
	Судалгаа2	192	3.88	.720	.052
Идэвхтэй зан төлөв	Судалгаа1	157	3.67	.880	.070
	Судалгаа2	192	4.11	.761	.055
Анхаарал	Судалгаа1	157	3.54	.764	.061
	Судалгаа2	192	3.70	.745	.054
Сэтгэл гутрангүй байдал	Судалгаа1	157	2.60	.946	.076
	Судалгаа2	192	3.56	.896	.065
Айдасгүй байдал	Судалгаа1	157	2.87	.921	.073
	Судалгаа2	192	3.51	.886	.064

11-14 настай хүүхдүүдийн бие хүний онцлогийн чадварууд болон насны хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаа байхгүй байна.

Хүснэгт 228. Найдвартай чанар – бие хүний онцлог (11-14 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.825	8

Бие хүний онцлогийн найдвартай чанар нь хангалттай байна.

Судалгаанд хамрагдсан 11-14 настай хүүхдүүдийн бие хүний онцлогийн чадварууд болон нас хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 229. Бие хүний онцлогийн чадваруудын корреляц хамаарал (11-14 нас)

Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Нийцтэй зан төлөв	Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Идэвхтэй зан төлөв	Анхаарал	Сэтгэл гутрангүй байдал	Айдасгүй байдал

Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Pearson Correlation	1	.536**	.366**	.342**	.169*	.375**	.270**	.115
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.019	.000	.000	.111
	N		192	192	192	192	192	192	192
Нийцтэй зан төлөв	Pearson Correlation		1	.372**	.321**	.296**	.349**	.372**	.252**
	Sig. (2-tailed)			.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N			192	192	192	192	192	192
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Pearson Correlation			1	.367**	.179*	.345**	.235**	.238**
	Sig. (2-tailed)				.000	.013	.000	.001	.001
	N				192	192	192	192	192
Ухамсар хариуцлага тай зан төлөв	Pearson Correlation				1	.379**	.331**	.222**	.280**
	Sig. (2-tailed)					.000	.000	.002	.000
	N					192	192	192	192
Идэвхтэй зан төлөв	Pearson Correlation					1	.261**	.225**	.282**
	Sig. (2-tailed)						.000	.002	.000
	N						192	192	192
Анхаарал	Pearson Correlation						1	.398**	.284**
	Sig. (2-tailed)							.000	.000
	N							192	192
Сэтгэл гутрангуй байдал	Pearson Correlation							1	.428**
	Sig. (2-tailed)								.000
	N								192
Айдасгүй байдал	Pearson Correlation								1
	Sig. (2-tailed)								
	N								

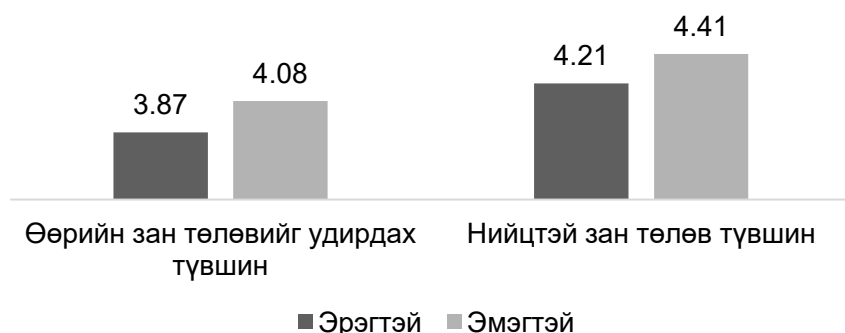
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Энэ насны хүүхдүүдийн дээрх чадварууд хоорондоо хамааралтай байна.

11-14 настай хүүхдүүдийн бие хүний онцлогийн зарим чадварууд болон хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна. Энэ насны эмэгтэй хүүхдүүдийн өөрийн зан төлөвийг удирдах болон идэвхтэй зан төлөв нь хөвгүүдийнхээс илүү байна.

Зураг 144. Бие хүний онцлогийн чадвар, хүйсээр (11-14 нас)

Энэ насны хүүхдүүдийн өөрийн зан төлөвийг удирдах, нийцтэй зан төлөвийн түвшин дунджаас дээгүүр үзүүлэлтэй байгаа нь

бусадтай нийцтэй харилцаатай, хийж буй ажил үйлдээ хариуцлагатай ханддаг, идэвх урам зориг сайтай.

Сэтгэлийн хөдөлгөөн

Судалгаанд хамрагдсан 11-14 настай хүүхдийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг асуулгын аргаар буюу өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних чадваруудаар судлав. Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

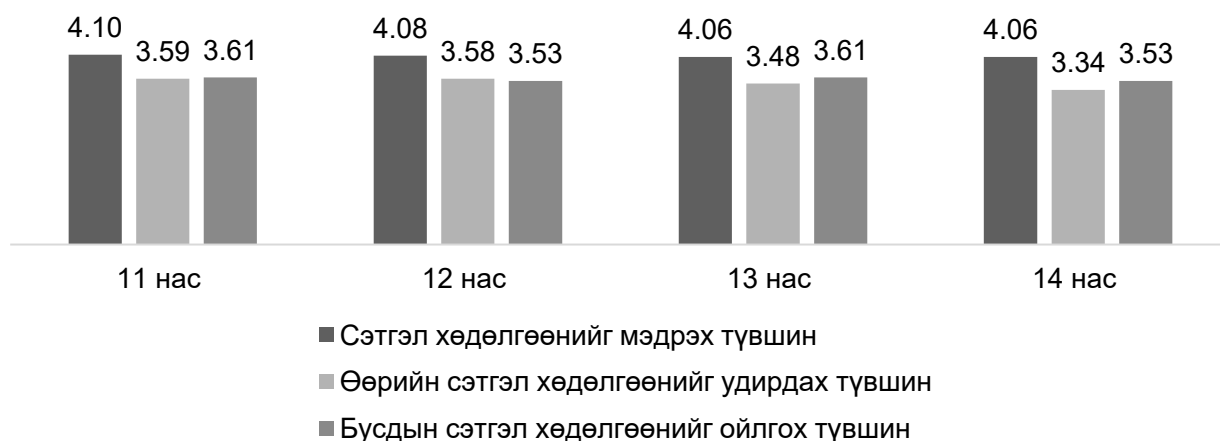
Хүснэгт 6. Найдвартай чанар – сэтгэлийн хөдөлгөөн (11-14 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.515	3

Сэтгэлийн хөдөлгөөний даалгаврын найдвартай чанар нь хангалттай байна.

Судалгаанд хамрагдсан 11-14 настай хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд болон нас хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 145. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)

Суурь боловсролын насны хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөний чадвар нь дунджаас дээш (M=3.53) байна.

Судалгаанд хамрагдсан 11-14 настай хүүхдүүдийн өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөний мэдрэх, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах болон бусдын сэтгэлийн

хөдөлгөөнийг ойлгох чадварууд нь хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 230. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын корреляц хамаарал (11-14 нас)

		Сэтгэл хөдөлгөөнийг мэдрэх	Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох
Сэтгэл хөдөлгөөнийг мэдрэх	Pearson Correlation	1	.286**	.406**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
	N	349	349	349
Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	Pearson Correlation	.286**	1	.414**
	Sig. (2-tailed)	.000		.000
	N	349	349	349
Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох	Pearson Correlation	.406**	.414**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	
	N	349	349	349

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Энэ насны хүүхдүүд сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд харилцан хамааралтай, ялангуяа өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх чадвар сайтай байх нь бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних чадвартай холбоотой байна.

Дасан зохицолт

Дасан зохицлыг бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, гадаад хяналт, дотоод хяналт гэсэн чадваруудаар судалж үзэв.

Гадаад хяналттай байдлын хувьд судалгааны 1 ба 2 шатны үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна.

Хүснэгт 231. Найдвартай чанар – Дасан зохицох

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.685	16

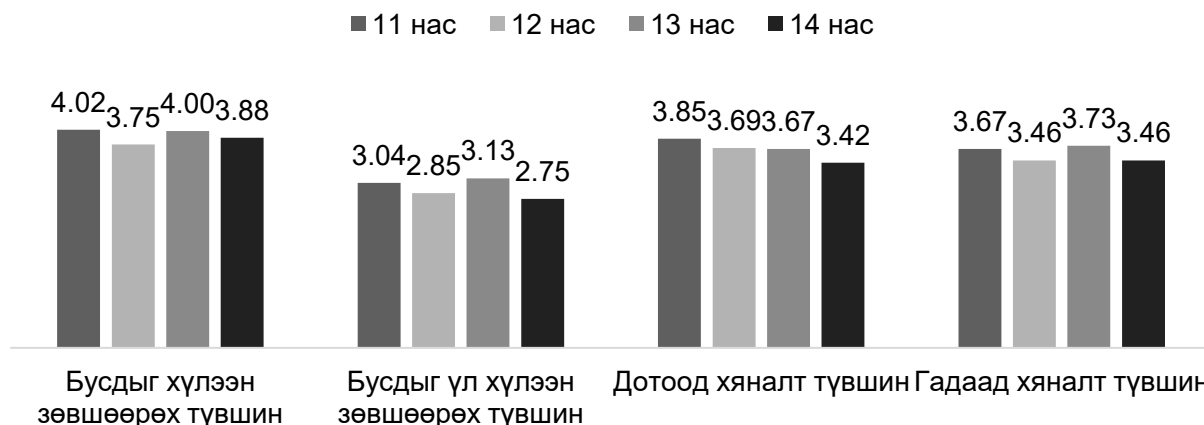
Дасан зохицолтыг судлах даалгаврын найдвартай байдал хангалттай байна.

Хүснэгт 232. Дасан зохицох чадваруудын харилцан хамаарал (11-14 нас)

		Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	Дотоод хяналт	Гадаад хяналт
Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх	Pearson Correlation	1	.381**	.249**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
	N		192	192
Дотоод хяналт	Pearson Correlation		1	.307**
	Sig. (2-tailed)			.000
	N			192
Гадаад хяналт	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			
	N			

Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, дотоод болон гадаад хяналт харилцан хамааралтай байна.

Зураг 146. Дасан зохицох чадваруудын дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)

Дасан зохицох чадваруудын үзүүлэлт дунджаас дээш түвшинд байгаа нь хүүхэд орчиндоо эерэг хандлагатай, буруугаа хүлээн зөвшөөрч чаддаг ч заримдаа аялдан дагалдах хандлага гаргадаг онцлогтой.

Энэгшилт

Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл, эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа, эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага гэсэн чиглэлээр судлав.

Хүснэгт 11. Найдвартай байдал - Энэгшилт (11-14 нас)

Cronbach's Alpha		N of Items
.846		12

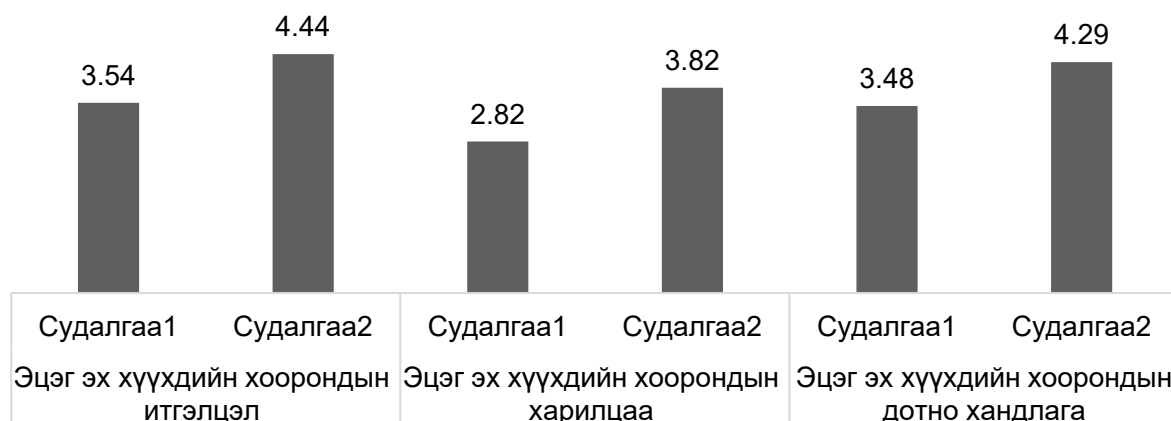
Энэгшилтийн онцлогийг илрүүлэх даалгаврын найдвартай байдлын үзүүлэлт 84.6 байгаа нь хангалттай байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 233. Энэгшилтийн ялгаатай байдлын үзүүлэлт

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл	.944	.332	-10.295	347	.000	-.902	.088	-1.075	-.730
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын харилцаа	4.586	.033	-9.852	347	.000	-1.002	.102	-1.203	-.802
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын дотно хандлага	1.108	.293	-8.349	347	.000	-.814	.097	-1.006	-.622

Энэгшилтийн хувьд 1 ба 2 түвшний судалгаанд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 147. Энэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)

Судалгааны 2-р үед хамрагдсан хүүхдүүдийн эцэг эх, хүүхдийн итгэлцлийн дундаж үзүүлэлт 0.9, эцэг эх, хүүхдийн харилцаа 1, эцэг эх, хүүхдийн дотно хандлага 0.81-өөр тус тус нэмэгдсэн байна.

Хүснэгт 234. Энэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (11-14 нас)

Нас	Эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл	Эцэг эх хүүхдийн хоорондын харилцаа	Эцэг эх хүүхдийн хоорондын дотно хандлага
11 нас	4.38	4.10	4.54
12 нас	4.48	3.94	4.40
13 нас	4.38	3.85	4.21
14 нас	4.52	3.38	4.02

Энэгшилтийн чадварууд өндөр түвшинд байгаа нь хүүхэд эцэг эх, ойр дотны хүмүүсийнхээ дэмжлэгэд эргэлздэггүй, тэдэнтэйгээ эерэг харилцаатай, ойр дотно харилцдагийг илэрхийлнэ. Тэд эцэг эхээсээ хол байхад түгшүүр үүсэх нь бий.

Эцэг эх, хүүхдийн итгэлцэл, эцэг эх, хүүхдийн харилцаа болон эцэг эх, хүүхдийн дотно хандлага нь нас болон хүйсээс хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

Хүснэгт 235. Энэгшилтийн чадваруудын харилцан хамаарал (11-14 нас)

	Эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл	Эцэг эх хүүхдийн хоорондын харилцаа	Эцэг эх хүүхдийн хоорондын дотно хандлага
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл	Pearson Correlation	1	.361**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N		192
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын харилцаа	Pearson Correlation	1	.661**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N		192

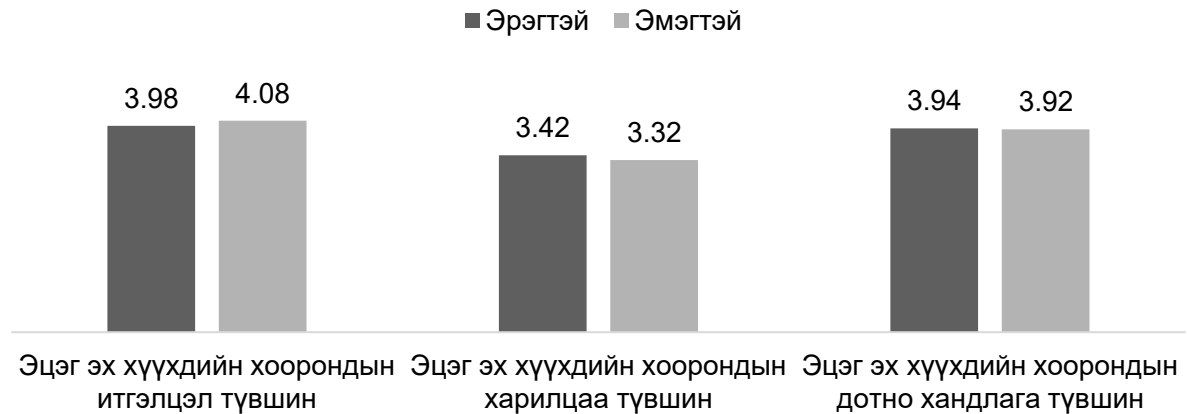

Эцэг эх хүүхдийн хоорондын дотно хандлага	Pearson Correlation	1
	Sig. (2-tailed)	
	N	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Эцэг эх, хүүхдийн харилцаа хэдийчинээ эерэг байна итгэлцэл, дотно хандлага нь төдийчинээ өндөр байна ($r=.361^{**}$, $r=.509^{**}$, $p<0.01$).

Зураг 148. Эзэнэгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, хүйсээр (11-14 нас)

Эзэнэгшилтийн хувьд эцэг эх, ойр дотны хүмүүсийнхээ дэмжлэгэд бүрэн итгэдэг, эцэг эхийгээ үнэлдэг, тэдэнтэй хэвийн харилцаатай.

Харилцаа

Харилцааны чадварыг бусадтай хамтрах, нээлттэй, идэвхтэй харилцах, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох гэсэн чадваруудаар судлав.

Хүснэгт 236. Найдвартай байдал-Харилцаа (11-14 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.769	12

Харилцааны онцлогийг илрүүлэх даалгаврын найдвартай байдлын үзүүлэлт 78.3 байгаа нь хангалттай байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 237. Харилцааны ялгаатай байдлын үзүүлэлт

		Independent Samples Test								
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	Equal variances assumed	17.860	.000	-22.245	347	.000	-2.254	.101	-2.453	-2.055

Зураг 149. Харилцааны ялгаатай байдлын үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (11-14 нас)

Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар нь судалгааны 1 ба 2 дугаар шатанд ялгаатай байна. Энэ чадвар нь судалгааны 1 дүгээр шатанд хамрагдсан хүүхдүүдийн хувьд энэ чадварын дундаж үзүүлэлт 2.12 буюу сул бус байсан бол судалгааны 2 дугаар шатанд 4.38 буюу өндөр түвшинд байгаа нь энэ насны хүүхдүүд бусдын үзэл бодол мэдрэмжид хүндэтгэлтэй хандаж, байр сууриа илэрхийлэх чадвар нь сайжирсныг илтгэж байна. Насны хувьд ялгаа ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 238. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)

Нас	Бусадтай хамтрах	Нээлттэй, идэвхтэй харилцаа	Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох
11 нас	4.31	4.06	3.38
12 нас	4.35	3.76	3.44
13 нас	4.25	3.64	3.35
14 нас	3.94	3.60	3.27

Харилцааны чадварууд дунджаас дээш түвшинд байгаа нь хүүхэд ойр дотны хүмүүст тусалдаг, хамтран ажиллах чадвартай, найрсаг харилцаатай, зарим тохиолдолд идэвхгүй юм шиг харагдаж, бусдыг аялдан дагалдах байдалтайг илэрхийлнэ. Наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна. Харин хүйсийн хувьд харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын хувьд ялгаатай байна.

Зураг 150. Харилцааны чадварын дундаж үзүүлэлт, хүйсээр (11-14 нас)

Эмэгтэй хүүхдүүдийн хувьд эрэгтэй хүүхдүүдээс илүү байр сууриа илэрхийлэх, тохиромжтой

хариу үйлдэл үзүүлэх чадвартай байна.

Хүснэгт 239. Харилцааны чадваруудын харилцан хамаарал (11-14 нас)

		Бусадтай хамтрах	Нээлттэй, идэвхтэй харилцах	Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох
Бусадтай хамтрах	Pearson Correlation	1	.434**	.411**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
	N		192	192
Нээлттэй, идэвхтэй харилцах	Pearson Correlation		1	.390**
	Sig. (2-tailed)			.000
	N			192
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	Pearson Correlation			1
	Sig. (2-tailed)			
	N			

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Бусадтай хамтрах чадвар хэдийчинээ сайн байна нээлттэй, идэвхтэй харилцах, бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар нь төдийчинээ өндөр байна ($r=.434^{**}$, $r=.411^{**}$, $p<0.01$).

Үнэт зүйлийн чиг баримжаа

Үнэт зүйлийн чиг баримжааг мөн хүүхдүүдийн өөрийн үнэлгээнд тулгуурлан судлав.

Хүснэгт 240. Найдвартай байдал - Үнэт зүйлийн чиг баримжаа (11-14 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.744	12

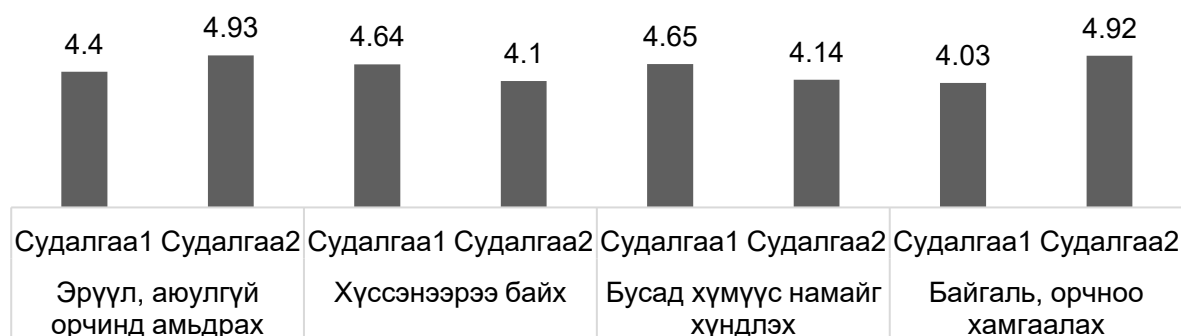
Үнэт зүйлийн чиг баримжааг судлах даалгаврын найдвартай байдлын үзүүлэлт 74.4 байгаа нь хангалттай байна.

Хүснэгт 241. Үнэт зүйлийн чиг баримжаа, ялгаа (11-14 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances				t-test for Equality of Means				
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	203.267	.000	-7.367	347	.000	-.526	.071	-.666	-.385
Хүссэнээрээ байх	38.029	.000	4.420	347	.000	.539	.122	.299	.779
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	37.703	.000	4.551	347	.000	.509	.112	.289	.729
Байгаль, орчноо хамгаалах	294.048	.000	-8.313	347	.000	-.885	.106	-1.094	-.675

Судалгаа 1 ба судалгаа 2-ын хооронд зарим чадваруудын хооронд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 151. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)

Дорнод аймгийн судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн үнэт зүйлийн чиг баримжааны үзүүлэлт болон нас болон хүйс хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

Хүснэгт 242. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)

	Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх	
11 нас	4.59	4.72	4.57	4.61	4.76	4.90	4.22	4.28	4.73	4.90	4.52	4.46
12 нас	4.77	4.85	4.77	4.70	4.86	4.85	4.55	4.50	5.00	4.94	4.60	4.63
13 нас	4.78	4.85	4.68	4.55	4.74	4.90	4.36	4.30	4.98	4.77	4.48	4.69
14 нас	4.72	4.74	4.74	4.47	4.74	4.73	4.26	4.41	4.88	4.71	4.48	4.52

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн үнэт зүйлийн чиг баримжааны дундаж үзүүлэлт нь өндөр буюу хангалттай түвшинд байна.

Хүснэгт 243. Үнэт зүйлийн үзүүлэлтүүдийн корреляц хамаарал (11-14 нас)

		Correlations											
		Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх	
Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	Pearson Correlation	1	.502*	.325*	.360*	.284*	.187*	.177*	.226*	.107	.190*	.334*	.139
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000	.010	.001	.000	.140	.008	.000	.054
	N		349	349	349	349	192	349	349	192	192	349	192
Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Pearson Correlation		1	.442*	.465*	.542*	.298*	.286*	.363*	.190*	.212*	.215*	.348*
	Sig. (2-tailed)			.000	.000	.000	.000	.000	.000	.008	.003	.000	.000
	N			349	349	349	192	349	349	192	192	349	192

Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Pearson Correlatio n	1	.385*	.481*	.222*	.171*	.196*	.198*	.444*	.481*	.083
	Sig. (2- tailed)		.000	.000	.002	.001	.000	.006	.000	.000	.254
	N		349	349	192	349	349	192	192	349	192
Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Pearson Correlatio n		1	.435*	.348*	.354*	.283*	.129	.242*	.238*	.291*
	Sig. (2- tailed)			.000	.000	.000	.000	.074	.001	.000	.000
	N			349	192	349	349	192	192	349	192
Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Pearson Correlatio n			1	.277*	.276*	.307*	.222*	.477*	.171*	.098
	Sig. (2- tailed)				.000	.000	.000	.002	.000	.001	.176
	N				192	349	349	192	192	349	192
Ёс, заншил, уламжлал аа хүндлэх	Pearson Correlatio n				1	.170*	.145*	.216*	.178*	.264*	.390*
	Sig. (2- tailed)					.018	.045	.003	.014	.000	.000
	N					192	192	192	192	192	192
Хүссэнээр ээ байх	Pearson Correlatio n					1	.424*	.122	.195*	.074	.323*
	Sig. (2- tailed)						.000	.092	.007	.170	.000
	N						349	192	192	349	192
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Pearson Correlatio n						1	.217*	.276*	.105	.219*
	Sig. (2- tailed)							.003	.000	.051	.002
	N							192	192	349	192
Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Pearson Correlatio n							1	.348*	.505*	.256*
	Sig. (2- tailed)								.000	.000	.000
	N								192	192	192
Бусад хүмүүст туслах	Pearson Correlatio n								1	.684*	.238*
	Sig. (2- tailed)									.000	.001
	N									192	192
Байгаль, орчноо хамгаалах	Pearson Correlatio n									1	.209*
	Sig. (2- tailed)										.004
	N										192
Зугаатай, хөгжилтэй зүйд дуртай байх	Pearson Correlatio n										1
	Sig. (2- tailed)										
	N										

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Үнэт зүйлийн чиг баримжааны үзүүлэлтүүд харилцан хамааралтай байна. Ялангуяа, амжилт, аюулгүй байдал, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, багшийн хэлснийг хийх, ёс заншил, уламжлалаа хүндлэх, ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх гэсэн үзүүлэлтүүд нь харилцан хүчтэй хамааралтай байна ($p < 0.01$).

Нийгмийн хэм хэмжээ

Нийгмийн бүлэг, хамт олны хүрээнд баримталбал зохих дүрэм журам, ёс суртахууны хэм хэмжээ болон олон нийтийн газар хэм хэмжээг дагаж мөрддөг эсэх, зохистой хариу үйлдэл үзүүлж чаддаг эсэхийг өөрийн үнэлгээнд нь тулгуурлан илрүүлэх зорилгоор судалгаа авав.

Хүснэгт 244. Найдвартай байдал - Нийгмийн хэм хэмжээ (11-14 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.869	10

Найдвартай байдлын хувьд 86.9 хувьтай байгаа нь нийгмийн хэм хэмжээг баримтлах чадварыг судлах боломжтой гэж үзлээ.

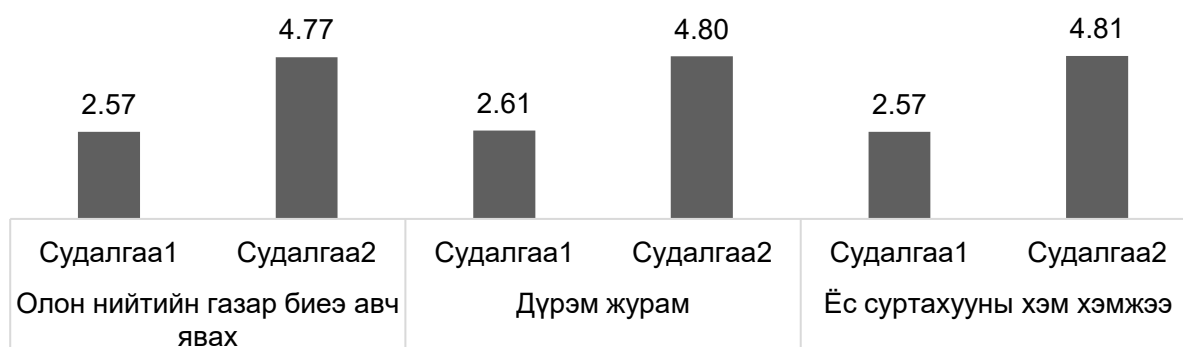
Хүснэгт 245. нийгмийн хэм хэмжээний статистик үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Equal variances assumed	317.485	.000	-16.661	347	.000	-2.204	.132	-2.464	-1.944
	Equal variances not assumed			-15.520	200.129	.000	-2.204	.142	-2.484	-1.924
Дүрэм журам	Equal variances assumed	427.174	.000	-16.504	347	.000	-2.192	.133	-2.453	-1.931
	Equal variances not assumed			-15.224	184.280	.000	-2.192	.144	-2.476	-1.908

Ёс суртахууны хэм хэмжээ	Equal variances assumed	368.151	.000	-17.308	347	.000	-2.239	.129	-2.494	-1.985
	Equal variances not assumed			-15.996	187.186	.000	-2.239	.140	-2.515	-1.963

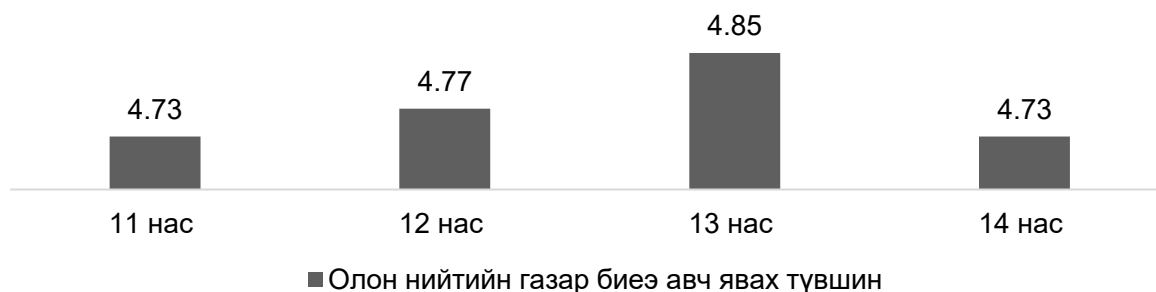
Судалгаа 1 болон судалгаа 2-ын үзүүлэлтэд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 152. Нийгмийн хэм хэмжээний үзүүлэлтүүдийн дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (11-14 нас)

Дэг журмыг дагах чадвар нь нас болон хүйсийн хувьд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 153. Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадварын дундаж үзүүлэлт (11-14 нас)

Судалгааны дүнгээс үзэхэд нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадвар 11-14 настай хүүхдүүдийн хувьд өндөр түвшинд байгаа нь бусадтай эерэг таатай харилцаж, аливаа дэг, дүрэм журмыг баримтлан, олон нийтийн газар биеэ зохистойгоор авч явдаг ч хааяа нэг зөрчдөгийг илтгэж байна.

Хүснэгт 246. нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадваруудын корреляц хамаарал (11-14 нас)

		Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Дүрэм журам	Ёс суртахууны хэм хэмжээ
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Pearson Correlation	1	.910**	.910**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
	N		349	349
Дүрэм журам	Pearson Correlation		1	.937**

	Sig. (2-tailed)		.000
	N		349
Ёс суртахууны хэм	Pearson Correlation		1
	Sig. (2-tailed)		
	N		

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн дүрэм журмыг дагаж мөрдөх, ёс суртахуунтай байх, олон нийтийн газар биеэ авч явах чадвар нь харилцан хамааралтай байна ($r=.910^{**}$, $r=.910^{**}$, $p<0.01$).

Нийгэмшлийн хүчин зүйлийн шинжилгээ

Сургууль ба гэр хоорондын зай их байх тусам энэ насны хүүхдүүдийн өөртөө итгэх итгэл бага зэрэг суларч байна ($r=-.222^{**}$, $p<0.01$).

Багшийн өгсөн гэрийн даалгавар амархан байдаг гэж хариулсан хүүхдүүд илүү өөртөө итгэлтэй бөгөөд өөрийн үнэлэмж сайтай байна Мөн багшийн өгсөн гэрийн даалгавар хөнгөн гэж хариулсан хүүхдүүд анхаарлын түвшин илүү байхын зэрэгцээ өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах, бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадвар илүү байгаа нь харагдав ($r=-.185^{**}$, $r=-.217^{**}$, $r=-.221^{**}$, $p<0.01$).

4.4.4. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн нийгэмшлийн онцлог

Өөртөө хандах хандлага

Судалгаанд хамрагдсан 15-17 настай хүүхдийн өөрийн ухамсрын хөгжлийн онцлогийг бодомж бүхий асуулгын аргаар буюу өөрийн ухамсрын онцлогийг өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөрийн үнэлэмж, өөртөө хандах хандлагын чадвараар судлав.

Хүснэгт 247. Найдвартай чанар – өөртөө хандах хандлага (15-17 нас)

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	N of Items	
.721	3	

Өөртөө хандах хандлагын найдвартай чанар нь хангалттай байна.

Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх болон өөртөө итгэх итгэлийн хувьд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Хүснэгт 248. Өөртөө хандах хандлага, ялгаа (15-17 нас)

Levene's Test for Equality of Variances				t-test for Equality of Means				
F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
							Lower	Upper

Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	.048	.826	1.606	216	.110	.162	.101	-.037	.362
Өөртөө итгэх итгэл	4.778	.030	2.542	216	.012	.265	.104	.060	.471
Өөрийн үнэлэмж	14.944	.000	2.262	216	.025	.209	.092	.027	.391

Хүснэгт 249. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (15-17 нас)

		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Судалгаа1	3.91	.725	.084
	Судалгаа2	3.74	.697	.058
Өөртөө итгэх итгэл	Судалгаа1	3.95	.680	.079
	Судалгаа2	3.68	.754	.063
Өөрийн үнэлэмж	Судалгаа1	3.99	.536	.062
	Судалгаа2	3.78	.694	.058

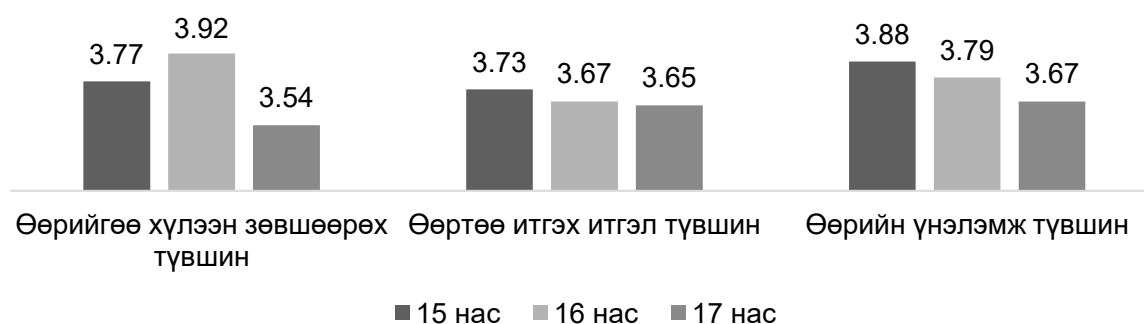
Судалгаа 2-д хамрагдсан 15-17 настай хүүхдүүдийн өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх чадвар 0.17, өөртөө итгэх итгэл 0.27, өөрийн үнэлэмж 0,21-ээр тус тус буурсан үзүүлэлтэй байна.

Хүснэгт 250. Өөртөө хандах хандлага (15-17 нас)

		ANOVA				
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Between Groups	3.431	2	1.715	3.661	.028
	Within Groups	66.063	141	.469		
	Total	69.493	143			
Өөртөө итгэх итгэл	Between Groups	.181	2	.090	.157	.855
	Within Groups	81.125	141	.575		
	Total	81.306	143			
Өөрийн үнэлэмж	Between Groups	1.056	2	.528	1.097	.337
	Within Groups	67.833	141	.481		
	Total	68.889	143			

Судалгаанд хамрагдсан 15-17 настай хүүхдүүдийн өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмж болон насны хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 154. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын дундаж үзүүлэлт, насаар (15-17 нас)

Энэ насны хүүхдүүдийн өөртөө хандлага хандлага нь дунджаас дээш ($M=3.6$) байгаа нь өөрийгөө байгаагаар нь хүлээн зөвшөөрөх байдал дундаж, өөрийн давуу болон сул талаа мэддэг. Сэтгэл санааны тэнцвэрт байдлаа ерөнхийдөө хадгалж чаддагийг харуулж байна. Заримдаа тайван байдлаа алддаг.

Судалгаанд хамрагдсан 15-17 настай хүүхдүүдийн өөрийн үнэлэмж, өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх болон өөртөө итгэх итгэл нь хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 251. Өөртөө хандах хандлагын чадваруудын корреляц хамаарал (5-17 нас)

		Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Өөртөө итгэх итгэл	Өөрийн үнэлэмж
Өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх	Pearson Correlation	1	.441**	.401**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
	N	144	144	144
Өөртөө итгэх итгэл	Pearson Correlation	.441**	1	.545**
	Sig. (2-tailed)	.000		.000
	N	144	144	144
Өөрийн үнэлэмж	Pearson Correlation	.401**	.545**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	
	N	144	144	144

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Энэ насны хүүхдүүд өөртөө итгэх итгэл, өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх болон өөрийн үнэлэмж нь хамааралтай байна .

Бие хүний онцлог

Бие хүний онцлогийг өөрийн зан төлөвийг удирдах, нийцтэй зан төлөв, сэтгэл санааны тогтвортой байдал, ухамсар, хариуцлагатай зан төлөв, идэвхтэй зан төлөв, анхаарал, сэтгэл гутралгүй байдал, айдасгүй байдал гэсэн үзүүлэлтээр судлав.

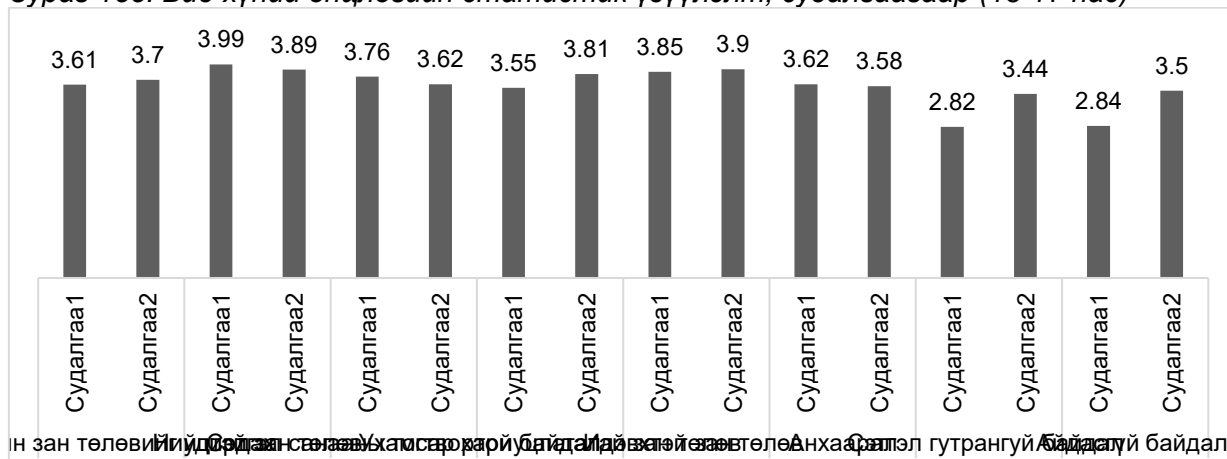
Бие хүний онцлогийг судалгаа 1 болон судалгаа 2 статистикийн хувьд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 252. Бие хүний онцлогийн чадваруудын ялгаа (15-17 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Өөрийн зан төлөвийг удирдах	.136	.713	1.000	216	.318	-.093	.093	-.277	.091
Нийцтэй зан төлөв	.284	.594	1.017	216	.310	.098	.096	-.092	.287
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	11.109	.001	1.473	216	.142	.139	.094	-.047	.324
Ухамсар, хариуцлагатай зан төлөв	1.096	.296	-2.707	216	.007	-.258	.095	-.447	-.070
Идэвхтэй зан төлөв	.268	.605	-.438	216	.662	-.044	.102	-.245	.156
Анхаарал	1.409	.237	-.450	216	.653	.045	.100	-.153	.243
			.465	161.033	.643	.045	.097	-.147	.237
Сэтгэл гутралгүй байдал	2.598	.108	-5.380	216	.000	-.620	.115	-.847	-.393
			-5.001	121.517	.000	-.620	.124	-.866	-.375
Айдасгүй байдал	1.401	.238	-6.060	216	.000	-.662	.109	-.878	-.447
			-5.698	125.131	.000	-.662	.116	-.892	-.432

Анхааралтай байдал, сэтгэл гутралгүй байдал, айдасгүй байдлын хувьд судалгаа 1 ба судалгаа 2-ын хувьд статистик ялгаатай байна.

Зураг 155. Бие хүний онцлогийн статистик үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)

15-17 настай хүүхдүүдийн бие хүний онцлогийн чадваруудаас сэтгэл гутралгүй байдал болон айдасгүй байдал, ухамсар хариуцлагатай зан төлөв Судалгаа 2ын хувьд өссөн үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 253. Найдвартай чанар – бие хүний онцлог (15-17 нас)

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha		N of Items
	.881	40

Бие хүний онцлогийн найдвартай чанар нь хангалттай байна.

Судалгаанд хамрагдсан 15-17 настай хүүхдүүдийн бие хүний онцлогийн чадварууд болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Хүснэгт 254. Бие хүний онцлогийн чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Нийцтэй зан төлөв	Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Идэвхтэй зан төлөв	Анхаарал	Сэтгэл гутралгүй байдал	Айдасгүй байдал
Өөрийн зан төлөвийг удирдах	Pearson Correlation	1	.390**	.371**	.381**	.343**	.380**	.225**	.254**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000	.000	.007	.002
	N	144	144	144	144	144	144	144	144
Нийцтэй зан төлөв	Pearson Correlation	.390**	1	.493**	.423**	.526**	.412**	.121	.170*
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.000	.000	.150	.042
	N	144	144	144	144	144	144	144	144
Сэтгэл санааны тогтвортой байдал	Pearson Correlation	.371**	.493**	1	.517**	.513**	.499**	.367**	.243**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.003
	N	144	144	144	144	144	144	144	144
Ухамсар хариуцлагатай зан төлөв	Pearson Correlation	.381**	.423**	.517**	1	.478**	.422**	.339**	.402**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144
Идэвхтэй зан төлөв	Pearson Correlation	.343**	.526**	.513**	.478**	1	.454**	.163	.194*
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000		.000	.050	.020
	N	144	144	144	144	144	144	144	144
Анхаарал	Pearson Correlation	.380**	.412**	.499**	.422**	.454**	1	.368**	.279**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.001
	N	144	144	144	144	144	144	144	144
Сэтгэл гутралгүй байдал	Pearson Correlation	.225**	.121	.367**	.339**	.163	.368**	1	.509**
	Sig. (2-tailed)	.007	.150	.000	.000	.050	.000		.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144
Айдасгүй байдал	Pearson Correlation	.254**	.170*	.243**	.402**	.194*	.279**	.509**	1
	Sig. (2-tailed)	.002	.042	.003	.000	.020	.001	.000	
	N	144	144	144	144	144	144	144	144

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Энэ насны хүүхдүүдийн дээрх чадварууд хоорондоо хамааралтай байна. Өөрийн зан төлөвийг удирдах чадвар сайн байх тусам нийцтэй, сэтгэл санааны хувьд тогтвортой, ухамсартай байна.

Сэтгэлийн хөдөлгөөн

Судалгаанд хамрагдсан 15-17 настай хүүхдийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг асуулгын аргаар буюу өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних чадваруудаар судлав.

Судалгаа 1 болон Судалгаа 2-ын хувьд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Хүснэгт 255. Сэтгэлийн хөдөлгөөний ялгаатай байдал (15-17 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Сэтгэл хөдөлгөөнийг мэдрэх	130.787	.000	-9.281	213	.000	-1.527	.165	-1.852	1.203
Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	143.965	.000	-7.777	213	.000	-1.182	.152	-1.482	-.883
Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох	218.959	.000	-7.577	213	.000	-1.263	.167	-1.592	-.935

Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөний мэдрэх болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөний ойлгох чадварын хувьд судалгаа 1 ба судалгаа 2-ын хувьд ялгаатай байна.

Хүснэгт 256. Сэтгэлийн хөдөлгөөний статистик үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)

Судалгааны үе шат		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Сэтгэл хөдөлгөөнийг мэдрэх	Судалгаа1	2.52	1.646	.195
	Судалгаа2	4.05	.769	.064
Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах түвшин	Судалгаа1	2.37	1.533	.182
	Судалгаа2	3.55	.698	.058
Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох	Судалгаа1	2.55	1.739	.206
	Судалгаа2	3.81	.699	.058

Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөний мэдрэх чадварын дундаж үзүүлэлт судалгаа 2-т 1.3-аар, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөний ойлгох чадварын дундаж үзүүлэлт 0.9-өөр тус тус нэмэгдсэн байгаа нь энэ чадвар 15-17 настай хүүхдүүдийн хувьд сайн хөгжиж байгааг илэрхийлж байна.

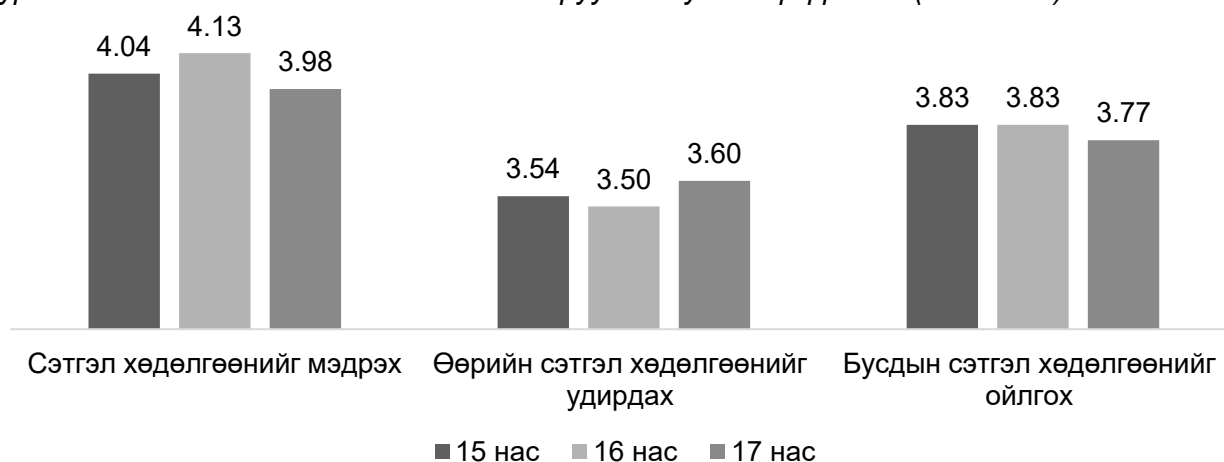
Хүснэгт 257. Найдвартай чанар – сэтгэлийн хөдөлгөөн (15-17 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.751	15

Сэтгэлийн хөдөлгөөний даалгаврын найдвартай чанар нь 75.1 хангалттай байна.

Судалгаанд хамрагдсан 15-17 настай хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд болох өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадварууд нь нас, хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна. болон нас, хүйсийн хооронд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 156. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)

Судалгаанд хамрагдсан ахлах ангийн хүүхдүүдийн сэтгэлийн хөдөлгөөний чадвар нь дунджаас дээш (M=3.54) байна.

Хүснэгт 258. Сэтгэлийн хөдөлгөөний чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох
Өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх	Pearson Correlation	1	.263**	.342**
	Sig. (2-tailed)		.001	.000
	N	144	144	144
Өөрийн сэтгэл хөдөлгөөнийг удирдах	Pearson Correlation	.263**	1	.227**
	Sig. (2-tailed)	.001		.006
	N	144	144	144
Бусдын сэтгэл хөдөлгөөнийг ойлгох	Pearson Correlation	.342**	.227**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.006	
	N	144	144	144

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Энэ насны хүүхдүүд сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд харилцан хамаарал султай, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах чадвар сайтай байх нь бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних чадвартай холбоотой байна ($r=.226^{**}$, $p<0.001$).

Дасан зохицолт

Дасан зохицлыг бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, гадаад хяналт, дотоод хяналт гэсэн чадваруудаар судалж үзэв.

Хүснэгт 259. Найдвартай байдал – Дасан зохицох (15-17 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.745	20

Дасан зохицолтыг судлах даалгаврын найдвартай байдал 74.5 байгаа нь хангалттай үзүүлэлт байна.

Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадварын хувьд судалгааны 1 ба 2 шатны үзүүлэлт хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаатай байна.

Хүснэгт 260. Дасан зохицох чадварын ялгаатай байдал (15-17 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх түвшин	1.986	.160	-5.899	216	.000	-.627	.106	-.836	-.417

Зураг 157. Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх чадварын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)

Судалгаа1

Судалгаа2

Дасан зохицох чадваруудын гадаад хяналттай байх чадвар судалгааны 2 дугаар шатанд дунджаас дээш үзүүлэлттэй байна.

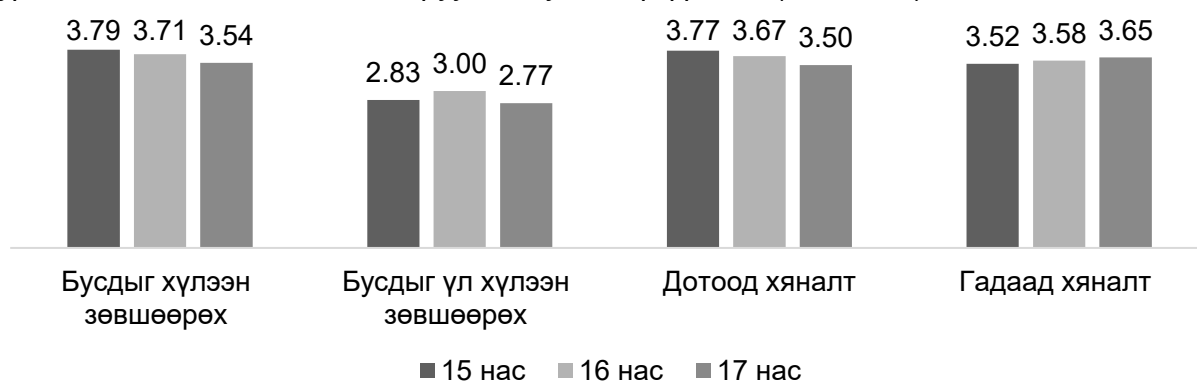
Хүснэгт 261. Дасан зохицох чадваруудын харилцан хамаарал (15-17 нас)

	Correlations			
	Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх түвшин	Бусдыг үл хүлээн зөвшөөрөх түвшин	Дотоод хяналт түвшин	Гадаад хяналт түвшин
Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх түвшин	Pearson Correlation 1	.025	.473**	.344**
	Sig. (2-tailed)	.768	.000	.000
	N	144	144	144

Бусдыг үл хүлээн зөвшөөрөх түвшин	Pearson Correlation	.025	1	.040	.152
	Sig. (2-tailed)	.768		.636	.069
	N	144	144	144	144
Дотоод хяналт түвшин	Pearson Correlation	.473**	.040	1	.420**
	Sig. (2-tailed)	.000	.636		.000
	N	144	144	144	144
Гадаад хяналт түвшин	Pearson Correlation	.344**	.152	.420**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.069	.000	
	N	144	144	144	144

Бусдыг хүлээн зөвшөөрөх, дотоод болон гадаад хяналт харилцан хамааралтай байна.

Зураг 158. Дасан зохицох чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)

Дасан зохицох чадваруудын дундаж үзүүлэлт дундаж болон дундаас дээгүүр түвшинд байгаа нь хүүхэд бусдын бодол санаа, үйл хөдлөлд шүүмжлэлтэй хандах талтай байгаа нь энэ насныхны нийтлэг онцлог байна. Дүрэм журмыг дагадаг ч зөрчих тохиолдол бий. Зарим тохиолдолд хайхрамжгүй зан гаргадаг онцлогтой.

Энэгшилт

Эцэг эх, хүүхэд хоорондын итгэлцэл, эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцаа, эцэг эх, хүүхэд хоорондын дотно хандлага гэсэн чиглэлээр судлав.

Хүснэгт 262. Энэгшилтийн даалгаврын найдвартай байдал (15-17 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.890	15

Энэгшилтийн онцлогийг илрүүлэх даалгаврын найдвартай байдлын үзүүлэлт 89.0 байгаа нь хангалттай байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 263. Энэгшилтийн чадваруудын ялгаа, судалгаагаар (15-17 нас)

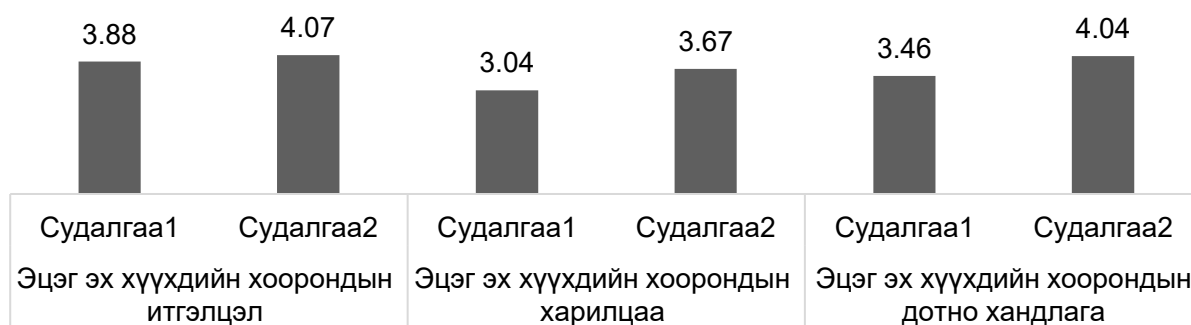
Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means				
F	Sig.	t	df	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence

					Sig. (2- tailed)			Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл	3.431	.065	-1.537	216	.126	-.191	.124	-.436	.054
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын харилцаа	6.430	.012	-5.309	216	.000	-.626	.118	-.859	-.394
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын дотно хандлага	.985	.322	-4.850	216	.000	-.582	.120	-.819	-.346

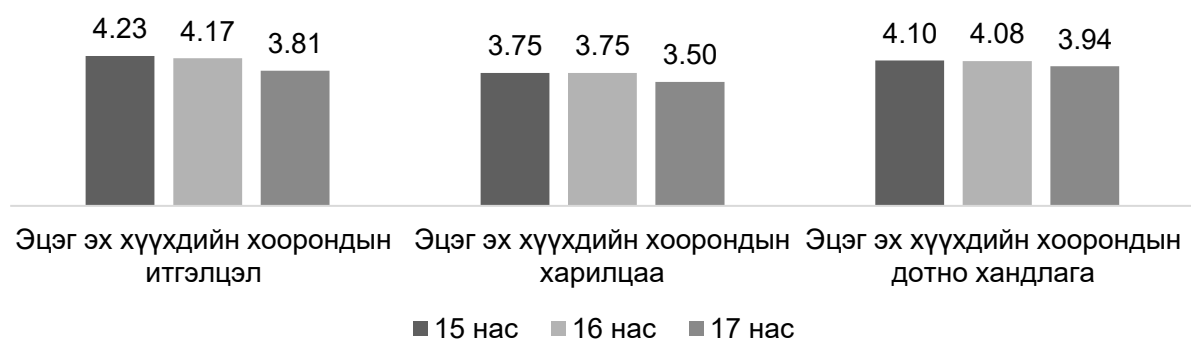
Энэнгшилтийн хувьд 1 ба 2 түвшний судалгаанд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 159. Энэнгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)

Судалгааны 2-р үед хамрагдсан хүүхдүүдийн эцэг эх, хүүхдийн итгэлцлийн дундаж үзүүлэлт 0.19, эцэг эх, хүүхдийн харилцаа 0.63, эцэг эх, хүүхдийн дотно хандлага 0.58-ээр тус тус нэмэгдсэн байна.

Зураг 160. Энэнгшилтийн чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)

Эцэг эх, хүүхдийн итгэлцэл, эцэг эх, хүүхдийн харилцаа болон эцэг эх, хүүхдийн дотно хандлага нь нас болон хүйсээс хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

Хүснэгт 264. Эзэнгшилтийн чадваруудын харилцан хамаарал (15-17 нас)

		Correlations		
		Эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл	Эцэг эх хүүхдийн хоорондын харилцаа	Эцэг эх хүүхдийн хоорондын дотно хандлага
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл	Pearson Correlation	1	.519**	.576**
	Sig. (2- tailed)		.000	.000
	N	144	144	144
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын харилцаа	Pearson Correlation	.519**	1	.528**
	Sig. (2- tailed)	.000		.000
	N	144	144	144
Эцэг эх хүүхдийн хоорондын дотно хандлага	Pearson Correlation	.576**	.528**	1
	Sig. (2- tailed)	.000	.000	
	N	144	144	144

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Эцэг эх, хүүхдийн харилцаа хэдийчинээ эерэг байна итгэлцэл, дотно хандлага нь төдийчинээ өндөр байна ($r=.519^{**}$, $r=.576^{**}$, $p<0.01$).

Харилцаа

Харилцааны чадварыг бусадтай хамтрах, нээлттэй, идэвхтэй харилцах, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох гэсэн чадваруудаар судлав.

Хүснэгт 265. Найдвартай байдал - Харилцаа (15-17 нас)

Cronbach's Alpha		N of Items
	.858	15

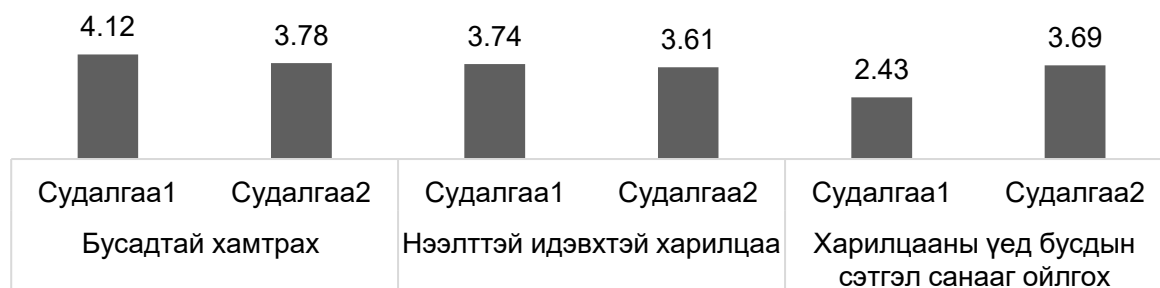
Харилцааны онцлогийг илрүүлэх даалгаврын найдвартай байдлын үзүүлэлт 85.8 байгаа нь хангалттай байгааг илэрхийлж байна.

Хүснэгт 266. Харилцааны чадварын ялгаатай байдал (15-17 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2- tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Бусадтай хамтрах	5.384	.021	2.999	216	.003	.344	.115	.118	.570
Нээлттэй идэвхтэй харилцаа	.267	.606	1.208	216	.228	.132	.109	-.083	.348
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	6.350	.012	- 10.289	216	.000	-1.255	.122	-1.495	-1.015

Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар нь судалгааны 1 ба 2 дугаар шатанд ялгаатай байна.

Зураг 161. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (15-17 нас)

Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын дундаж үзүүлэлт 2.43 буюу сул бус байсан бол судалгааны 2 дугаар шатанд 3.69 буюу дунджаас дээш түвшинд байгаа нь энэ насны хүүхдүүд бусдын үзэл бодол мэдрэмжид хүндэтгэлтэй хандаж, байр сууриа илэрхийлэх чадвар нь сайжирсныг илтгэж байна. Нас болон хүйсийн хувьд статистик ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 162. Харилцааны чадваруудын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)

Харилцааны чадварууд дунджаас дээш түвшинд байгаа нь хүүхэд ойр дотны хүмүүст тусалдаг, хамтран ажиллах чадвартай, найрсаг харилцаатай, зарим тохиолдолд идэвхгүй юм шиг харагдаж, бусдыг аялдан дагалдах байдалтайг илэрхийлнэ. Наснаас хамаарсан статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

Хүснэгт 267. Харилцааны чадваруудын харилцан хамаарал (15-17 нас)

	Бусадтай хамтрах	Нээлттэй идэвхтэй харилцаа	Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох
Бусадтай хамтрах	Pearson Correlation	1	.514**
	Sig. (2-tailed)		.497**
	N	144	144
Нээлттэй идэвхтэй харилцаа	Pearson Correlation	.514**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.451**
	N	144	144
Харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох	Pearson Correlation	.497**	.451**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
	N	144	144

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Бусадтай хамтрах чадвар хэдийчинээ сайн байна нээлттэй, идэвхтэй харилцах, бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар нь төдийчинээ өндөр байна ($r=.514^{**}$, $r=.497^{**}$, $p<0.01$).

Үнэт зүйлийн чиг баримжаа

Үнэт зүйлийн чиг баримжааг мөн хүүхдүүдийн өөрийн үнэлгээнд тулгуурлан судлав.

Хүснэгт 268. Үнэт зүйлийн чиг баримжаа, ялгаа (15-17 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан харилцах	3.356	.068	-7.084	258	.000	-.759	.107	-.969	-.548
Амжилт гаргахад баяр хүргэх	5.558	.019	-8.125	258	.000	-.886	.109	1.100	-.671
Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	50.220	.000	-4.168	258	.000	-.498	.119	-.733	-.262
Багшийн хэлснийг биелүүлэх	29.224	.000	-3.632	258	.000	-.457	.126	-.704	-.209
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	2.371	.125	4.596	258	.000	.642	.140	.367	.917

Судалгаа 1 ба судалгаа 2-ын хооронд зарим чадваруудын хооронд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Хүснэгт 269. Найдвартай байдал - үнэт зүйл (15-17 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.901	12

Үнэт зүйлийн чиг баримжааг судлах даалгаврын найдвартай байдлын үзүүлэлт 90.1 байгаа нь хангалттай байна.

Хөвсгөл аймгийн судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн үнэт зүйлийн чиг баримжааны үзүүлэлт болон нас болон хүйс хооронд статистик ач холбогдолтой ялгаагүй байна.

Хүснэгт 270. Үнэт зүйлийн чиг баримжааны дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)

	Бусадтай хамтрах	Багш ангийн бүх сурагчидтай адилхан	Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх
15 нас	3.83	4.50	4.77	4.85	4.69	4.73	4.79	4.33	4.42	4.92	4.83	4.88	4.56
16 нас	3.83	4.65	4.69	4.75	4.54	4.67	4.81	4.35	4.21	4.81	4.77	4.81	4.48
17 нас	3.67	4.63	4.54	4.83	4.75	4.65	4.79	4.31	4.15	4.81	4.75	4.94	4.48

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн үнэт зүйлийн чиг баримжааны дундаж үзүүлэлт нь өндөр буюу хангалттай түвшинд байна.

Хүснэгт 271. Үнэт зүйлийн үзүүлэлтүүдийн корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Хүссэнээрээ байх	Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Бусад хүмүүст туслах	Байгаль, орчноо хамгаалах	Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх
Амжилт гаргахад баяр хүргэх	Pearson Correlation	1	.517*	.553*	.478*	.675*	.408*	.276*	.503*	.576*	.522*	.242*
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.000	.000	.001	.000	.000	.000	.004
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144
Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах	Pearson Correlation	.517*	1	.633*	.513*	.670*	.414*	.432*	.684*	.690*	.833*	.369*
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144
Хийж үзэхийг хүсэж байсан зүйлүүдээ хийх	Pearson Correlation	.553*	.633*	1	.506*	.646*	.464*	.324*	.532*	.543*	.641*	.384*
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144
Багшийн хэлснийг биелүүлэх	Pearson Correlation	.478*	.513*	.506*	1	.757*	.289*	.292*	.555*	.499*	.569*	.317*
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144
Ёс, заншил, уламжлалаа хүндлэх	Pearson Correlation	.675*	.670*	.646*	.757*	1	.364*	.339*	.657*	.693*	.707*	.365*
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000	.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144

Хүссэнээрэ э байх	Pearson Correlatio n	.408*	.414*	.464*	.289*	.364*	1	.347*	.331*	.389*	.425*	.377*
	Sig. (2- tailed)	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000	.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144
Бусад хүмүүс намайг хүндлэх	Pearson Correlatio n	.276*	.432*	.324*	.292*	.339*	.347*	1	.510*	.518*	.467*	.356*
	Sig. (2- tailed)	.001	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000	.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144
Ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх	Pearson Correlatio n	.503*	.684*	.532*	.555*	.657*	.331*	.510*	1	.646*	.754*	.315*
	Sig. (2- tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000	.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144
Бусад хүмүүст туслах	Pearson Correlatio n	.576*	.690*	.543*	.499*	.693*	.389*	.518*	.646*	1	.733*	.399*
	Sig. (2- tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000	.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144
Байгаль, орчноо хамгаалах	Pearson Correlatio n	.522*	.833*	.641*	.569*	.707*	.425*	.467*	.754*	.733*	1	.357*
	Sig. (2- tailed)	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000		.000
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144
Зугаатай, хөгжилтэй зүйлд дуртай байх	Pearson Correlatio n	.242*	.369*	.384*	.317*	.365*	.377*	.356*	.315*	.399*	.357*	1
	Sig. (2- tailed)	.004	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	.000	
	N	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144	144

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Үнэт зүйлийн чиг баримжааны үзүүлэлтүүд харилцан хамааралтай байна. Ялангуяа, амжилт, аюулгүй байдал, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, багшийн хэлснийг хийх, ёс заншил, уламжлалаа хүндлэх, ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх гэсэн үзүүлэлтүүд нь харилцан хүчтэй хамааралтай байна ($p < 0.01$).

Нийгмийн хэм хэмжээ

Нийгмийн бүлэг, хамт олны хүрээнд баримталбал зохих дүрэм журам, ёс суртахууны хэм хэмжээ болон олон нийтийн газар хэм хэмжээг дагаж мөрддөг эсэх, зохистой хариу үйлдэл үзүүлж чаддаг эсэхийг өөрийн үнэлгээнд нь тулгуурлан илрүүлэх зорилгоор судалгаа авав.

Хүснэгт 272. Найдвартай байдал - Нийгмийн хэм хэмжээ (15-17 нас)

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
.866	3

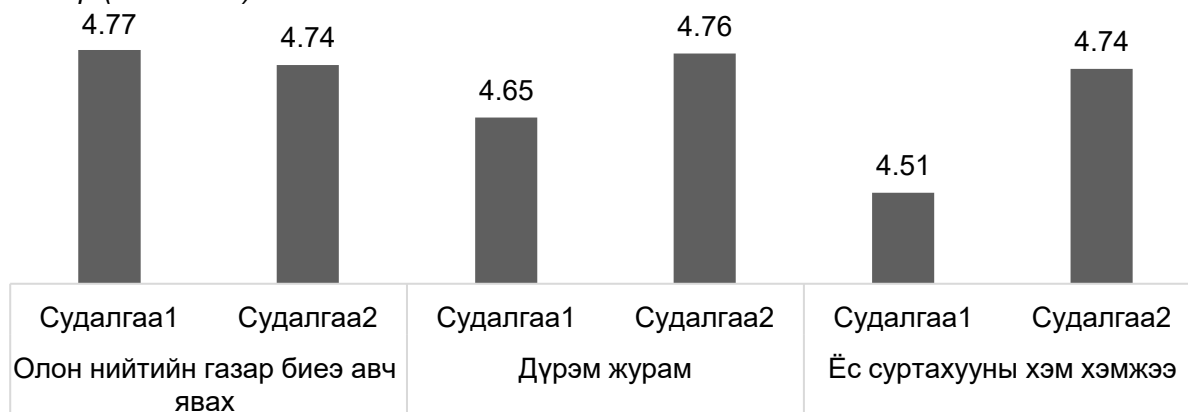
Найдвартай байдлын хувьд 86.6 хувьтай байгаа нь нийгмийн хэм хэмжээг баримтлах чадварыг судлах боломжтой гэж үзлээ.

Хүснэгт 273. Нийгмийн хэм хэмжээний статистик үзүүлэлт, судалгаагаар (15-17 нас)

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	.089	.766	.266	216	.791	.027	.102	-.175	.229
Дүрэм журам	2.454	.119	-1.095	216	.275	-.115	.105	-.323	.092
Ёс суртахууны хэм хэмжээ	14.264	.000	-2.003	216	.046	-.223	.111	-.442	-.004

Судалгаа 1 болон судалгаа 2-ын үзүүлэлтэд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна.

Зураг 163. Нийгмийн хэм хэмжээний үзүүлэлтүүдийн дундаж үзүүлэлт, судалгааны үе шатаар (15-17 нас)

Судалгааны дүнгээс үзэхэд нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадвар 15-17 настай хүүхдүүдийн хувьд өндөр түвшинд байгаа нь бусадтай эерэг таатай харилцаж, аливаа дэг, дүрэм журмыг баримтлан, олон нийтийн газар биеэ зохистойгоор авч явдаг ч хааяа нэг зөрчдөгийг илтгэж байна.

Дэг журмыг дагах чадвар нь нас болон хүйсийн хувьд ач холбогдол бүхий ялгаагүй байна.

Зураг 164. Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадвар-олон нийтийн газар бие авч явах чадварын дундаж үзүүлэлт (15-17 нас)

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн олон нийтийн газар бие авч явах чадвар нь өндөр түвшинд байна.

Хүснэгт 274. Нийгмийн хэм хэмжээг дагах чадваруудын корреляц хамаарал (15-17 нас)

		Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Дүрэм журам	Ёс суртахууны хэм хэмжээ
Олон нийтийн газар биеэ авч явах	Pearson Correlation	1	.637**	.727**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000
	N	144	144	144
Дүрэм журам	Pearson Correlation	.637**	1	.693**
	Sig. (2-tailed)	.000		.000
	N	144	144	144
Ёс суртахууны хэм хэмжээ	Pearson Correlation	.727**	.693**	1
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	
	N	144	144	144

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн дүрэм журмыг дагаж мөрдөх, ёс суртахуунтай байх, олон нийтийн газар биеэ авч явах чадвар нь харилцан хамааралтай байна ($r=.637^{**}$, $r=.727^{**}$, $p<0.01$).

4.4.5. Дүгнэлт

Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн хувьд:

- Хүүхдүүд 3 насандаа өөрийнхөө хүйс, нэр, ээж аавынхаа нэрийг, гэр бүлийн гишүүдийн тухай ойлголтой болсон байдаг байна.
- Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдүүдийн 25 хувь нь өөрийн сурдаг бүлгээ зөв хэлж танилцуулсан байна.
- Гурван наснаас хүүхдүүд өөртөө ямар үед тааламжтай сэтгэл хөдлөл, ямар үед тааламжгүй сэтгэл хөдлөл үүсдэг талаар мэдлэгтэй болсон байдаг байна.
- СӨБ-д хамрагдаж буй хүүхдүүдийн хувьд 3 наснаас (91.7 хувь) найзуудынхаа нэрийг хэлж чаддаг болсон ба найзуудтайгаа хэрэх тоголдог, тоглоомоо хувааж хамтран тоголдог (98.8 хувь) болсон байна.

- Хүүхдүүд гэнэтийн аюул тохиолдсон үед хамгийн ойр хажууд байгаа хүнээс тусламж хүсэх чадвар хангалтгүй (8.3 хувь) байна. Иймээс хүүхдүүдийг ямар нэг гэнэтийн оюултай зүйл болоход хүүхдүүдийн хамгийн ойр байгаа хүмүүсээс тусламж хүсэх тухай ойлголттой болгох хэрэгцээтэй байна.
- Хүүхдүүд 3 насны ч гэсэн хүүхдүүд хогоо хогийн саванд хаях ёстой гэх мэт дүрэм журам баримтлах хэрэгтэй гэж (87.5 хувь) хариулсан бол 4 насны хүүхдүүд 100 хувь дүрэм журам заавал баримтлах ёстой гэсэн ойлголттой болсон байна.
- Олон нийтийн газар дүрэм журам баримтлах ёс
- той гэсэн ойлголт 83.9 хувьд нь бий болсон байдаг байна.
- Хүүхдүүд СӨБ-д хамрагдах тусам өөрийн нэр, хүйс, ямар үед баярладаг, ямар үед ууралдаг сэтгэлийн хөдөлгөөний илрэлийг мэддэг болдог байна.
- Ээжийнхээ нэрийг хэлж мэддэг хүүхэд нь ам бүлийн гишүүдийн тоогоо мэддэг, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнөө ойлгодог, бусдаас дэмжлэг авах чадвартай, дүрэм журам баримтлах болон олон нийтийн газар дүрэм баримтлах чадвартай байна

Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн хувьд:

- Өөртөө хандах хандлагын хувьд судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд дунджаас дээгүүр өндөр түвшинд байгаа нь өөрийгөө байгаагаар нь хүлээн зөвшөөрдөг, өөрийнхөөрөө байж чаддаг ч цөөн тохиолдолд тайван байдлаа алддаг байна. Мөн өөрийн зан чанар, онцлогтой зөрчилдөөд байддаггүй, амьдралын баяр баясгалантай байдлаа хадгалж чаддаг ч заримдаа өөрийн хүчинд хэт эрдэх тал байна.
- Зан төлөвийн хувьд 6-10 настай хүүхдүүд дунджаас дээгүүр өндөр үзүүлэлтэй байгаа нь бусадтай нийцтэй харилцаатай, хийж буй ажил үйлдээ хариуцлагатай ханддаг, идэвх урам зориг сайтай. Уйтгарлан гуних нь хурдан, уйтгараасаа салах нь удаан учраас ямар нэг шүүмжлэлд эмзэг хандаж, гомдох талтай.
- Ээнэгшилтийн хувьд эцэг эх, ойр дотны хүмүүсийнхээ дэмжлэгэд бүрэн итгэдэг, эцэг эхийгээ үнэлдэг, тэдэнтэй хэвийн харилцаатай.
- Сэтгэлийн хөдөлгөөний хувьд 6-10 настай хүүхдүүд бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох болон өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах чадвар нь өндөр түвшинд байгаа нь хүний гадаад төрх байдлыг хараад тэдний сэтгэлийн хөдөлгөөн, учир шалтгааныг таних чадвар сайн байгааг илэрхийлж байна. Мөн эерэг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө хадгалах, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө хянан зохицуулах нь сайн, нөхцөл байдалд зохицуулан сэтгэлийн хөдөлгөөний илрэлийг гаргаж чаддаг байх талтай.

- Харилцааны хөгжлийн хувьд бусдын сэтгэл санааг ойлгож, харилцах чадвар өндөр түвшинд байна.
- Дасан зохицох чадвар нь 6-10 насны хүүхдүүд дүрэм журамыг дагадаг ч зөрчих, бие даасан байдалтай байхыг эрмэлзэж эхлэх мөн хайхрамжгүй зан гаргах онцлогтой байдаг.
- Үнэт зүйлийн чиг баримжааны үзүүлэлтүүд харилцан хамааралтай байна. Ялангуяа, амжилт, аюулгүй байдал, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, хийж үзэхийг хүссэн зүйлүүдээ хийх, багшийн хэлснийг хийх, ёс заншил, уламжлалаа хүндлэх, бусад хүмүүст туслах гэсэн үзүүлэлтүүд нь харилцан хүчтэй хамааралтай байна ($p < 0.01$).
- Нийгмийн хэм хэмжээ дэг журмыг дагах чадвар нь энэ насны хувьд ач холбогдол бүхий ялгаатай байна. Нас нэмэгдэх тусам энэ чадвар буурч байгаа нь заримдаа дэг, журмыг зөрчдөгийг харуулж байна. Мөн ёс суртахууны хэм хэмжээг сахих нь бага зэрэг буурч байна.

Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн хувьд:

- Өөртөө хандах хандлагын хувьд судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд дунджаас дээгүүр өндөр түвшинд байгаа нь өөрийгөө байгаагаар нь хүлээн зөвшөөрдөг, өөрийнхөөрөө байж чаддаг ч цөөн тохиолдолд тайван байдлаа алддаг байна. Мөн өөрийн зан чанар, онцлогтой зөрчилдөөд байддаггүй, амьдралын баяр баясгалантай байдлаа хадгалж чаддаг ч заримдаа өөрийн хүчинд хэт эрдэх тал байна. Сэтгэл санааны тэнцвэрт байдалаа ерөнхийдөө хадгалж чаддаг байна.
- Зан төлөвийн хувьд хэвийн тогтвортой харилцаатай, өөрийн хийх ёстой гэж үзсэн, өөрийн сонирхсон зүйлээ идэвхтэй сайн гүйцэтгэдэг. Гэвч сэтгэл санааны байдал нь тухайн нөхцөл байдлаас шалтгаалан өөрчлөгддөг. Бусадтай харилцаа холбоо тогтоохдоо санаачилгатай биш ч бэрхшээдэггүй. Хашир болгоомжтой зантай байна.
- Ээнэгшилтийн хувьд эцэг эх, ойр дотны хүмүүсийнхээ дэмжлэгэд бүрэн итгэдэг, эцэг эхийгээ үнэлдэг, тэдэнтэй хэвийн харилцаатай.
- Сэтгэлийн хөдөлгөөний хувьд 11-14 настай хүүхдүүд бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох болон өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах чадвар нь дунджаас дээгүүр түвшинд байгаа нь хүний гадаад төрх байдлыг хараад тэдний сэтгэлийн хөдөлгөөн, учир шалтгааныг таних чадвар сайн байгааг илэрхийлж байна. Мөн эерэг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө хадгалах, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө хянан зохицуулах нь сайн, нөхцөл байдалд зохицуулан сэтгэлийн хөдөлгөөний илрэлийг гаргаж чаддаг байх талтай.

- Харилцааны чадварууд дунджаас дээш түвшинд байгаа нь хүүхэд ойр дотны хүмүүст тусалдаг, хамтран ажиллах чадвартай, найрсаг харилцаатай, зарим тохиолдолд идэвхгүй юм шиг харагдаж, бусдыг аялдан дагалдах байдалтайг илэрхийлнэ. Харин хүйсийн хувьд харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадварын хувьд ялгаатай байна.
- Дасан зохицох чадвар нь 11-14 насны хүүхдүүд дүрэм журамыг дагадаг ч зөрчих, бие даасан байдалтай байхыг эрмэлзэж эхлэх мөн хайхрамжгүй зан гаргах онцлогтой байдаг.
- Үнэт зүйлийн чиг баримжааны үзүүлэлтүүд харилцан хамааралтай байна. Ялангуяа, амжилт, аюулгүй байдал, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, багшийн хэлснийг хийх, ёс заншил, уламжлалаа хүндлэх, ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх гэсэн үзүүлэлтүүд хамааралтай байна. ($p < 0.01$).
- Нийгмийн хэм хэмжээ дэг журмыг дагах чадвар нь энэ хүүхдүүдийн дүрэм журмыг дагаж мөрдөх, ёс суртахуунтай байх, олон нийтийн газар биеэ авч явах чадвар нь харилцан хамааралтай байна.

Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн хувьд:

- Өөртөө хандах хандлагын хувьд судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүд өндөр түвшинд байгаа нь өөрийгөө байгаагаар нь хүлээн зөвшөөрдөг, өөрийнхөөрөө байж чаддаг ч цөөн тохиолдолд тайван байдлаа алддаг байна. Мөн өөрийн зан чанар, онцлогтой зөрчилдөөд байдаггүй, амьдралын баяр баясгалантай байдлаа хадгалж чаддаг ч заримдаа өөрийн хүчинд хэт эрдэх тал байна. Заримдаа тайван байдлаа алддаг.
- Зан төлөвийн хувьд ахлах ангийн насны хүүхдүүд бусадтай нийцтэй харилцаатай, хийж буй ажил үйлдээ хариуцлагатай ханддаг, идэвх урам зориг сайтай. Уйтгарлан гуних нь хурдан, уйтгараасаа салах нь удаан учраас ямар нэг шүүмжлэлд эмзэг хандаж, гомдох талтай.
- Ээнэгшилтийн хувьд эцэг эх, ойр дотны хүмүүсийнхээ дэмжлэгэд бүрэн итгэдэг, эцэг эхийгээ үнэлдэг, тэдэнтэй хэвийн харилцаатай. 15-17 настай хүүхдүүдийн хувьд эцэг эх, хүүхдийн хөндийрэл дунджаас дээш буюу өндөр түвшинд байгаа нь заримдаа эцэг эхчүүдтэйгээ нээлттэй бус, эцэг эх, асран хамгаалагчдаасаа хол байх чадвартай байгааг харуулж байна.
- Сэтгэлийн хөдөлгөөний хувьд 15-17 насны хүүхдүүд бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох болон өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах чадвар нь өндөр түвшинд байгаа нь хүний гадаад төрх байдлыг хараад тэдний сэтгэлийн хөдөлгөөн, учир шалтгааныг таних чадвар сайн байгааг илэрхийлж байна. Мөн

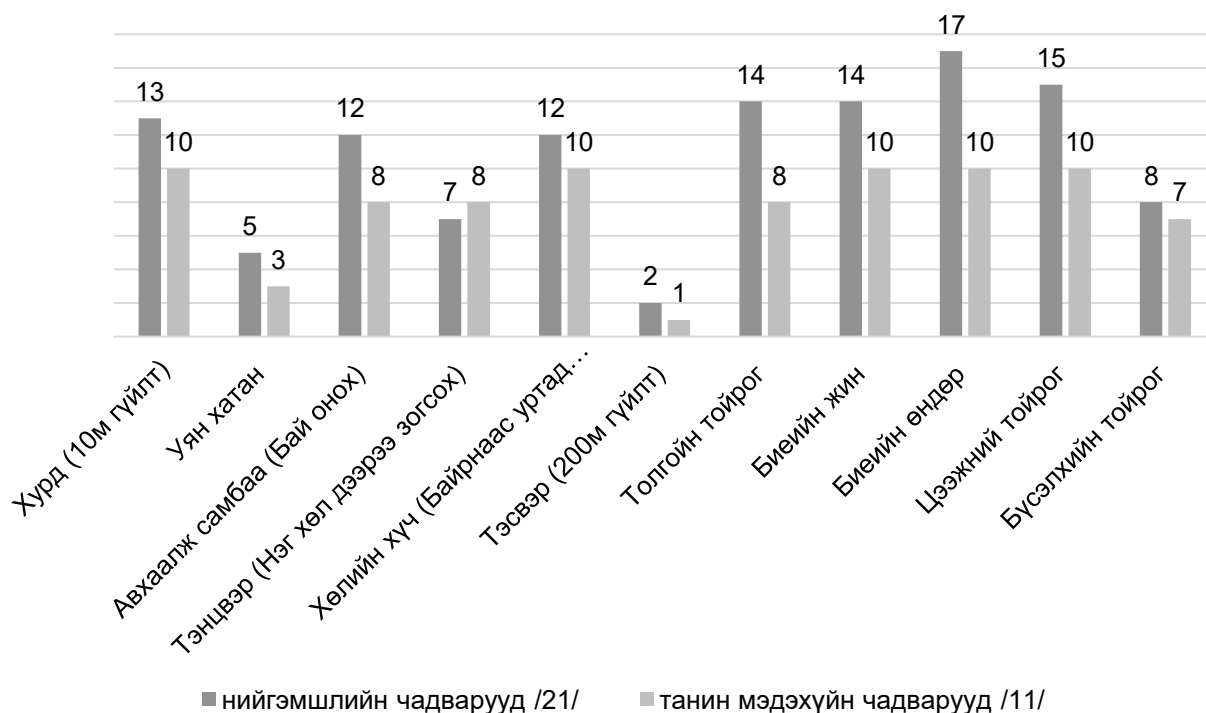
зерэг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө хадгалах, сөрөг сэтгэлийн хөдөлгөөнөө хянан зохицуулах нь сайн, нөхцөл байдалд зохицуулан сэтгэлийн хөдөлгөөний илрэлийг гаргаж чаддаг байх талтай.

- Харилцааны хөгжлийн хувьд бусадтай хамтрах чадвар хэдийчинээ сайн байна нээлттэй, идэвхитэй харилцах, бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар нь төдийчинээ өндөр байна.
- Үнэт зүйлийн чиг баримжаа ялангуяа, амжилт, аюулгүй байдал, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, багшийн хэлснийг хийх, ёс заншил, уламжлалаа хүндлэх, ахмад хүмүүс болон ах, эгчээ хүндлэх нь энэ насны хүүхдүүдийн хувьд өндөр байна.
- Нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадвар нас насанд харилцан адилгүй байна.
- Дасан зохицох чадваруудын үзүүлэлт дундаж болон дундаас дээгүүр түвшинд байгаа нь хүүхэд бусдын бодол санаа, үйл хөдлөлд шүүмжлэлтэй хандах талтай байгаа нь энэ насныхны нийтлэг онцлог байна. Дүрэм журмыг дагадаг ч зөрчих тохиолдол бий. Зарим тохиолдолд хайхрамжгүй зан гаргадаг онцлогтой.

Зураг 167. Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадварын хамаарсан байдал (Улаанбаатар, 3-5)

3-5 насны хүүхдүүдийн хувьд бие бялдарын хөгжлийн үзүүлэлтүүд нь бэлтгэлжилтийн үзүүлэлтүүдтэй харьцуулахад танин мэдэхүйн болон нийгэмшлийн чадваруудтай илүү хамааралтай хөгждөг ерөнхий дүр зураг харагдав. Хурд, тэнцвэр, хүчний чадварууд танин мэдэхүйн болон нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай байна.

Нийгэмшлийн дүрэм журам баримтлах чадвар /20/, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних чадвар /20/, өөрийн тухай ойлголттой байх чадварууд нь бусад чадваруудтай /19-21/ харьцуулахад танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудтай илүү хамааралтай байна. Харин бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох /2/, харилцааны чадвар нь /0/ бие бялдар болон танин мэдэхүйн цөөн чадвартай хамааралтай, мөн ер хамааралгүй байна.

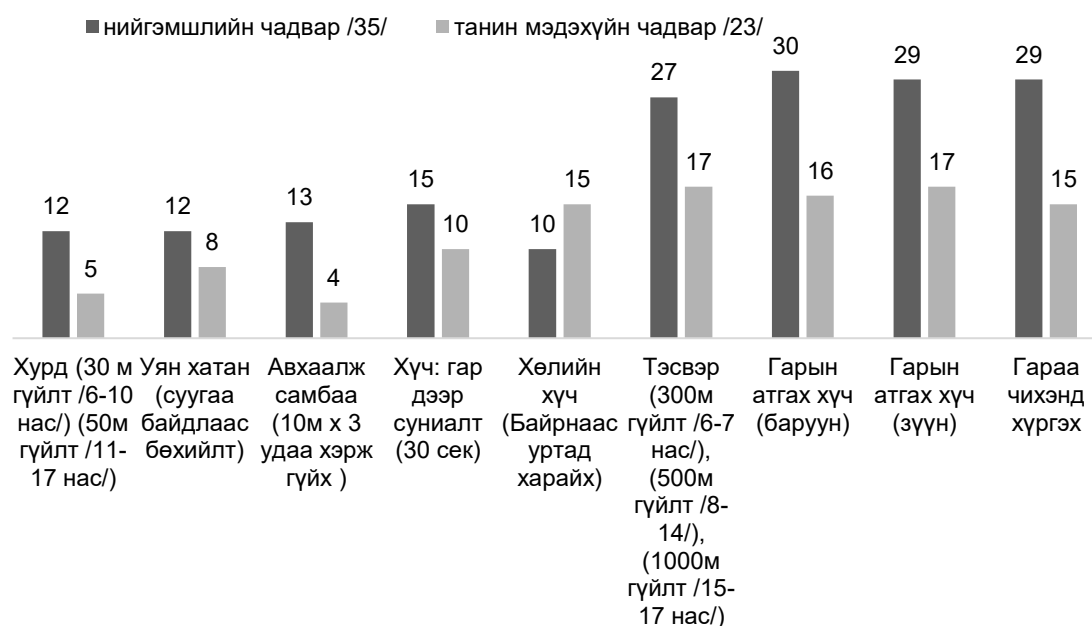
Танин мэдэхүйн анхаарлаа шилжүүлэх чадвар /28/, анхаарлаа тогтворжуулах чадвар /26/, бодит үйлдлийн сэтгэхүйн чадвар /27/, сэтгэхүйн ерөнхийлөн дүгнэх чадвар /26/ нь бусад чадваруудтай харьцуулахад бие бялдар болон нийгэмшлийн олон чадвартай хамааралтай байна. Харин үгийн нөөц хамгийн цөөн /6/ чадвартай хамааралтай дүр зураг харагдав.

5.1.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал

Улаанбаатар хотын 6-10 насны хүүхдүүдийн хөгжлийн онцогийг авч үзэхдээ бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадварууд хэрхэн хамаарч байгааг авч үзсэнээрээ цогц хөгжлийн асуудлыг гарган тавих боломж бүрдэнэ.

Тухайн насны хүүхдүүдийн бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарлыг бие бялдрын бэлтгэлжилтийн чадваруудтай нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадвар хэрхэн хамаарсныг авч үзэв.

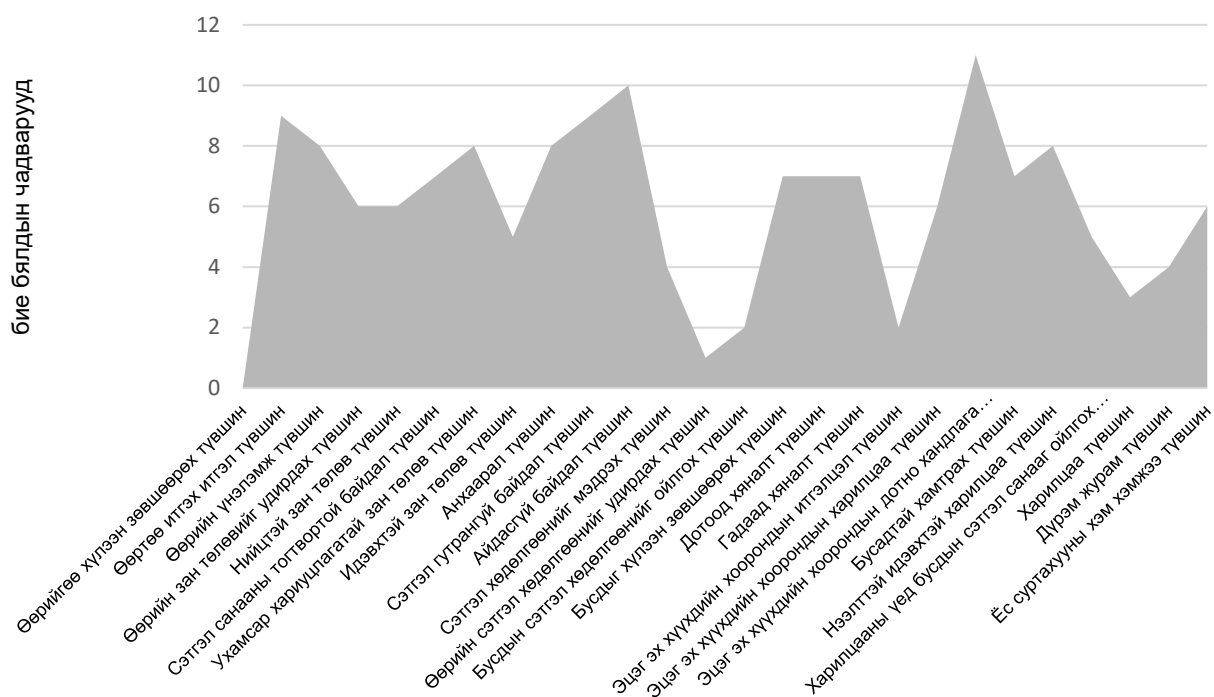
Зураг 168. Бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Улаанбаатар, 6-10 нас)

Зургаас харахад 6-10 насны хүүхдийн тэсвэрийн чанар болон баруун зүүн гарын атгах хүч хүүхдүүдийн танин мэдэхүй, нийгэмшлийн цөөнгүй чадвартай хамааралтай хөгждөг юм байна. Авхаалж самбаатай байх чадвар нь танин мэдэхүйн чадваруудтай харьцуулахад нийгэмшлийн цөөн чадвартай хамааралтай хөгжиж байна.

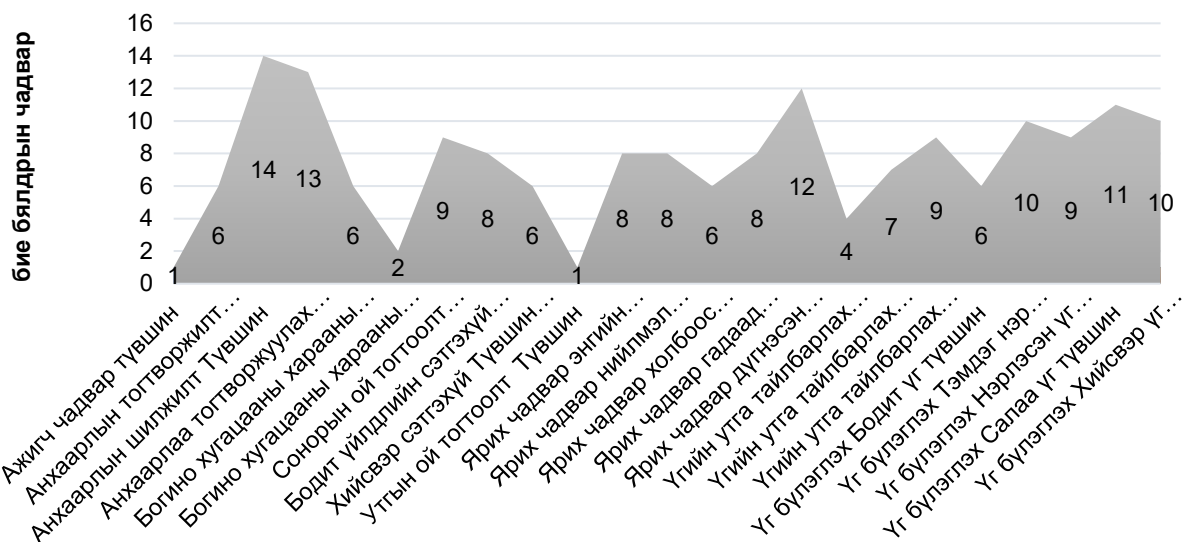
Зураг 169. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Улаанбаатар, 6-10 нас)

Зургаас харахад бага насны хүүхдүүдийн бие бялдын чадварууд нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай хөгжиж байна. Тухайлбал, бие бялдын чадвар хөгжлийн үзүүлэлт нэмэгдэх тутам хүүхдүүд эцэг эхтэйгээ дотно харилцдаг, сэтгэл гутралгүй, өөртөө итгэх итгэлтэй байна. Харин өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг хянах чадвар болон бусдын шахалт шаардлагаар аливааг гүйцэтгэх чадвар нь нийгэмшлийн бусад чадвартай харьцуулахад бие бялдын хөгжлийн цөөн чадвартай хамааралтай байна.

Улаанбаатарын хүүхдүүдийн эцэг эхтэйгээ дотно харилцаатай байдал, аливаад хариуцлагатай хандах байдал нь бие бялдар болон танин мэдэхүйн хамгийн олон (24 чадвар) чадвартай хамааралтай хөгждөг юм байна.

Зураг 170. Бие бялдар, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Улаанбаатар, 6-10 нас)

Улаанбаатарын 6-10 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн чадварууд нь бие бялдрын чадваруудтай хамааралтай хөгждөг юм байна. Зургаас харахад анхаарлаа тогтворжуулах, шилжүүлэх чадвар; санаагаа ярьж илэрхийлэх чадварууд нь бие бялдрын хэмжилт хийсэн 14 чадвараас 10-аас дээш үзүүлэлттэй хамаарсан байна. Харин богино хугацаанд мэдээллийг тогтоох болон мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвартай бие бялдрын цөөн үзүүлэлт хамаарсан байна. Танин мэдэхүйн хөгжлийн авч үзсэн 23 чадварын 17-той бие бялдрын тэсвэрийн чанар хамааралтай байна. Харин хүүхдийн өөрийгээ хянах чадвар нь танин мэдэхүйн 14 чадвартай хамааралтай, нээлттэй идэвхтэй харилцах болон харилцааны явцад бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар нь чадвар нь танин мэдэхүйн 12 чадвартай хамааралтай хөгждөг юм байна.

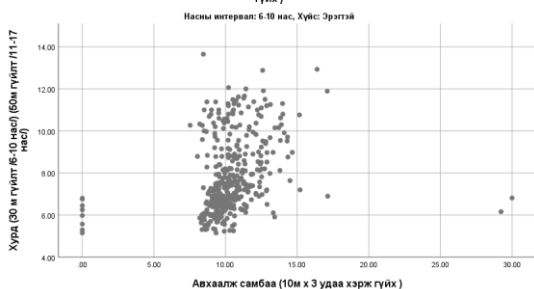
Энэ насны хүүхдүүдийн анхаарлаа тогтворжуулах чадвар нь бие бялдар болон нийгэмшлийн олон чадвартай (44 чадвар) хамааралтай, богино хугацаанд мэдээллийг харж тогтоох чадвар, санаагаа нийлмэл өгүүлбэрээр ярьж илэрхийлэх чадвар нь мөн бие бялдар танин мэдэхүйн чадваруудтай (37 чадвар) хамааралтай байна.

Хүүхдийн нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадварыг хөгжилд чухал үүрэг гүйцэтгэж байгаа бие бялдрын чадварууд хэрхэн харилцан нөхцөлдөн хөгжиж буйг нэг ба хоёрдугаар шатны судалгааны нэгдсэн санд дүн шинжилгээ хийв.

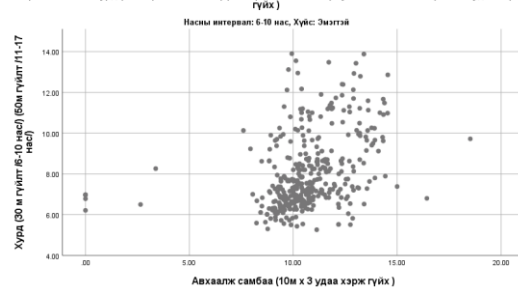
6-10 насны хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай байх чадвар нь хурдтай хамааралтай байна.

Зураг 171. Хурд болон авхаалж самбаатай байх чадварын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 6-10 нас)

Simple Scatter of Хурд (30 м гүйлт /6-10 нас) (50м гүйлт /11-17 нас) by Авхаалж самбаа (10м x 3 удаа хэрж гүйх)

Simple Scatter of Хурд (30 м гүйлт /6-10 нас) (50м гүйлт /11-17 нас) by Авхаалж самбаа (10м x 3 удаа хэрж гүйх)

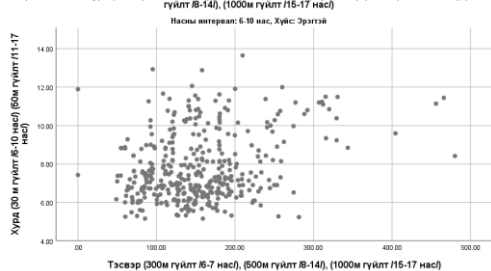

Зургаас харахад эмэгтэй хүүхдүүдийн үзүүлэлт эрэгтэй хүүхдүүдийнхтэй харьцуулахад гүйцэтгэл нь ялгаатай байна.

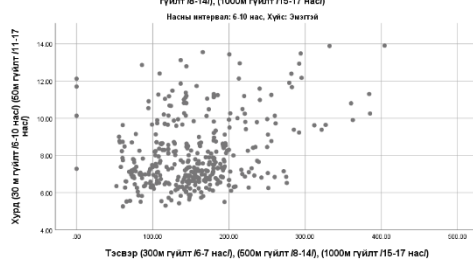
Бие бялдрын бэлтгэлжилтийн үзүүлэлт болох тэсвэрийн чанар хүүхдийн хөгжилд чухал чадвар болох нь судалгаагаар нотлогдож байна.

Зураг 172. Хурд, тэсвэрийн чанарын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 6-10 нас)

Simple Scatter of Хурд (30 м гүйлт /6-10 нас) (50м гүйлт /11-17 нас) by Тэсвэр (300м гүйлт /6-7 нас), (500м гүйлт /8-14), (1000м гүйлт /15-17 нас)

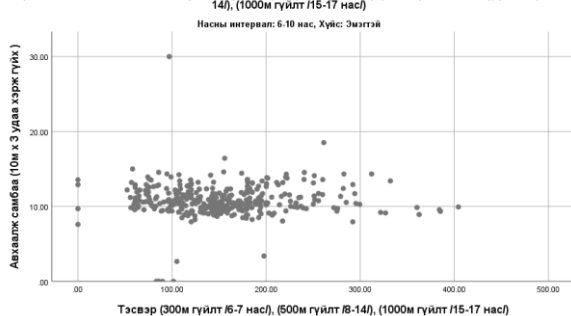

Simple Scatter of Хурд (30 м гүйлт /6-10 нас) (50м гүйлт /11-17 нас) by Тэсвэр (300м гүйлт /6-7 нас), (500м гүйлт /8-14), (1000м гүйлт /15-17 нас)

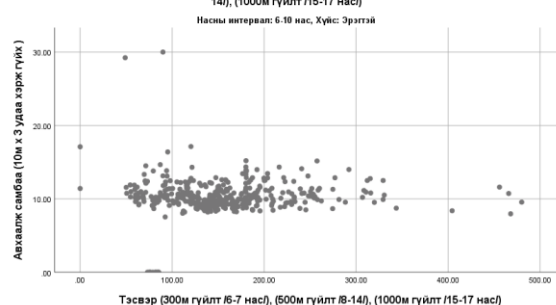

Зураг 173. Авхаалж самбаа ба тэсвэрийн чанарын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 6-10 нас)

Simple Scatter of Авхаалж самбаа (10м x 3 удаа хэрж гүйх) by Тэсвэр (300м гүйлт /6-7 нас), (500м гүйлт /8-14), (1000м гүйлт /15-17 нас)

Simple Scatter of Авхаалж самбаа (10м x 3 удаа хэрж гүйх) by Тэсвэр (300м гүйлт /6-7 нас), (500м гүйлт /8-14), (1000м гүйлт /15-17 нас)

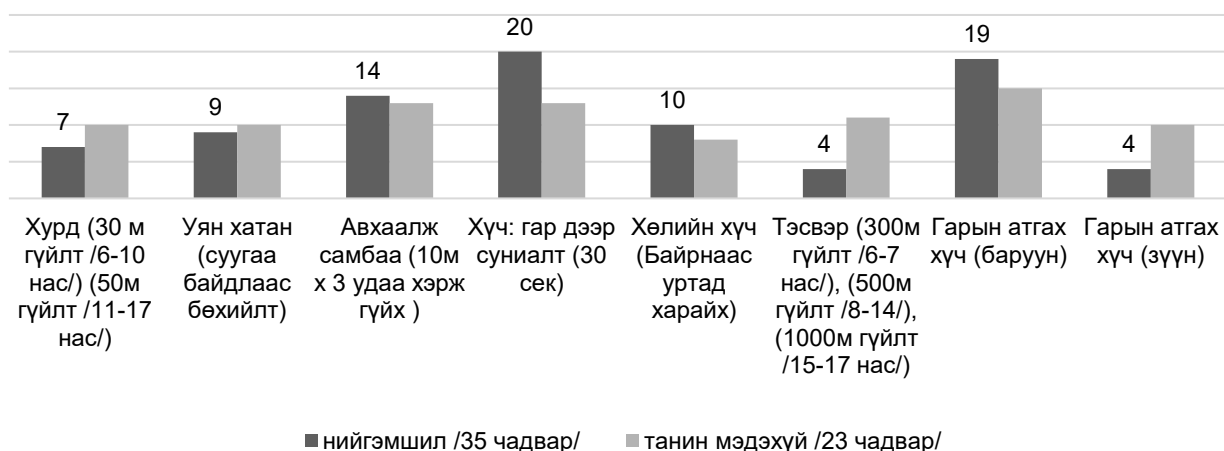
Энэ насны хүүхдүүдийн авхаалжтай байх чадвар болон тэсвэрийн чанар харилцан хамааралтай хөгжиж байна.

5.1.3. 11-14 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН БИЕ БЯЛДАР, ТАНИН МЭДЭХҮЙ, НИЙГЭМШЛИЙН ЧАДВАНУУДЫН ХАМААРАЛ

Улаанбаатар хотын 11-14 насны хүүхдүүдийн хөгжлийн онцогийг авч үзэхдээ бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадварууд хэрхэн хамаарч байгааг авч үзсэнээрээ цогц хөгжлийн онцлогийг гарган тавих боломж бүрдэнэ.

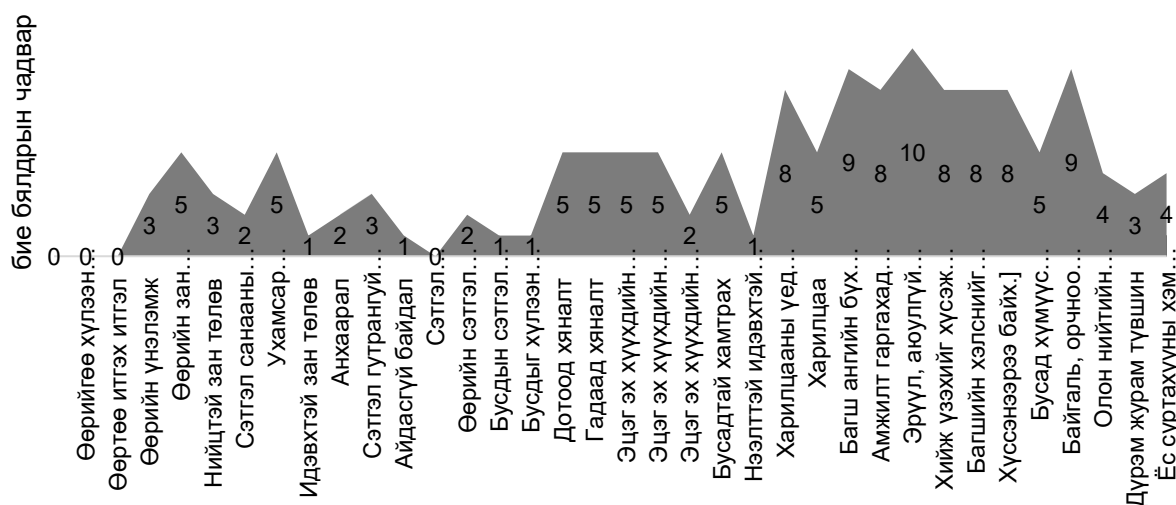
Тухайн насны хүүхдүүдийн бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарлыг бие бялдарын бэлтгэлжилтийн чадваруудтай нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадвар хэрхэн хамаарсныг авч үзэв.

Зураг 174. Бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Улаанбаатар, 11-14 нас)

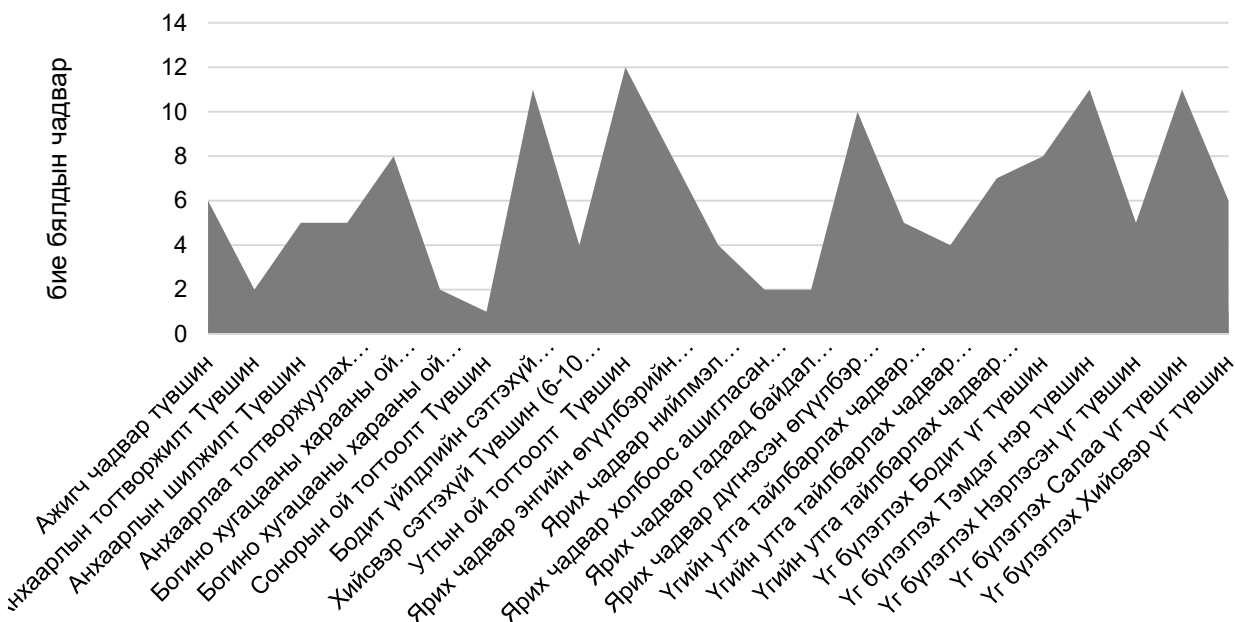
Зургаас харахад 11-14 насны Улаанбаатарын хүүхдүүдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадварууд хамааралтай хөгжиж байна. Тодотговол, хүүхдийн хүчний үзүүлэлт болон гарын атгах хүч, авхаалж самбаатай байдал нь танин мэдэхүйн болон нийгэмшлийн олон чадвартай хамааралтай хөгжиж байна. Харин 6-10 насны харьцуулахад тэсвэрийн чанар нийгэмшлийн цөөн чадвартай хамаарсан, хурд болон уян хатан байдал нь нийгэмшлийн чадваруудаас илүүтэй танин мэдэхүйн олон чадвартай хамаарсан дүр зураг харагдаж байна.

Зураг 175. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадварын хамаарал (Улаанбаатар, 11-14 нас)

11-14 насны хүүхдүүдийн бие бялдын чадварууд үнэт зүйлийн чиг баримжаатай хамааралтай байна. Өөрөөр хэлбэл бие бялдрын хөгжил сайн байх нь тэдний үнэт зүйлийн чиг баримжаа бүрэлдэхэд эерэгээр нөлөөлж байгаа ажээ. Харин 6-10 насны харьцуулахад бие бялдрын чадварууд нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай үзүүлэлт буурсан дүр зураг харагдав.

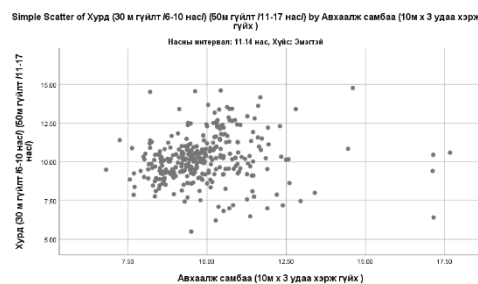
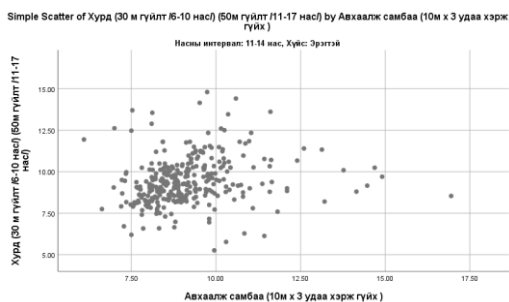
Зураг 176. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадварын хамаарал (Улаанбаатар, 11-14 нас)

Зургаас харахад 11-14 насны хүүхдүүдийн бодит үйлдлийн сэтгэхүй болон мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар, санаа бодлоо ярьж илэрхийлэх чадвар, үгийн бие бялдрын чадварууд үг бүлэглэх чадвар нь бие бялдрын чадваруудтай хамааралтай хөгжиж байна. Харин анхаарлын тогтворжилт болон мэдээллийг харж

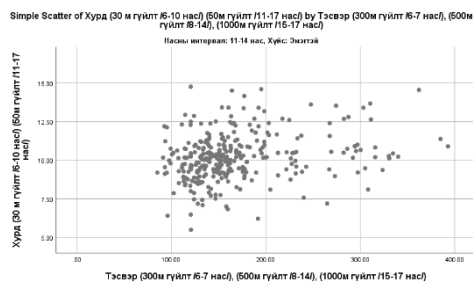
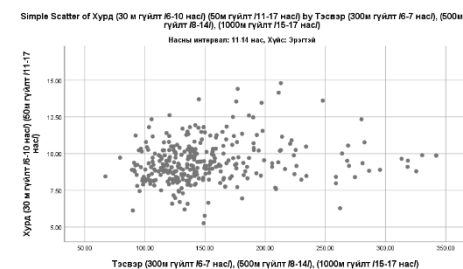
болон сонсож тогтоох чадвар нь бие бялдрын цөөн чадвартай хамааралтай хөгждөг юм байна.

Зураг 177. Хурд, авхаалж самбаатай байх чадварын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 11-14 нас)

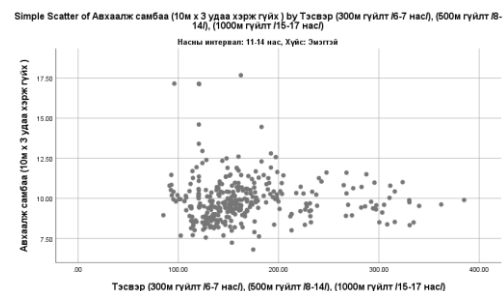
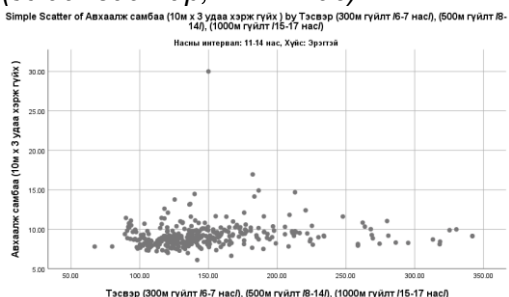
11-14 насны хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай байх чадвар нь тэдний хурдтай хамааралтай байна.

Зураг 178. Хурд, тэсвэрийн чанарын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 11-14 нас)

11-14 насны хүүхдүүд хурд сайтай байх тутам тэсвэрийн чанар сайн хөгжсөн байна.

Зураг 179. Авхаалж самбаатай байх чадвар, тэсвэрийн хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 11-14 нас)

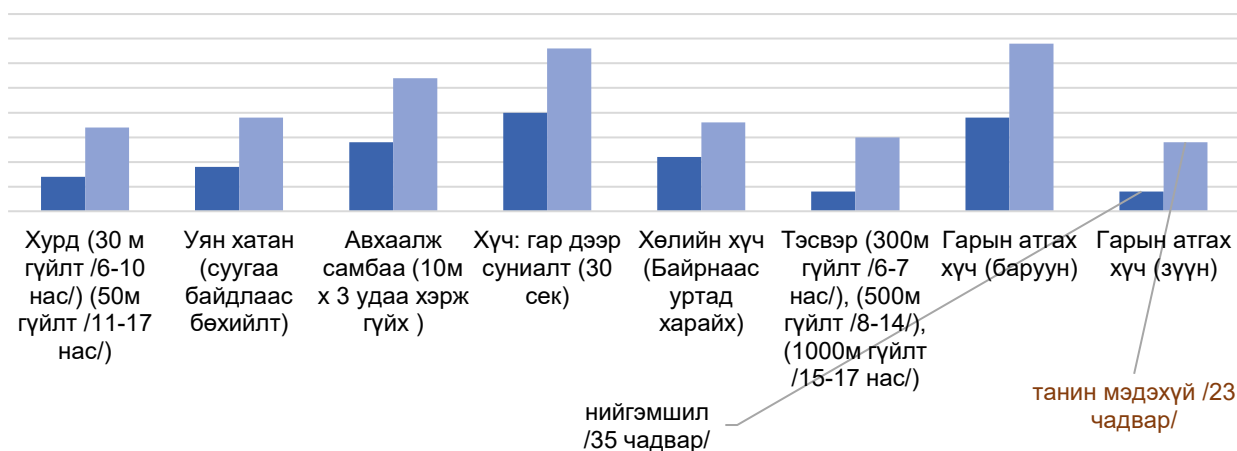
11-14 насны хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай байх чадвар болон тэсвэрийн чанар нь харилцах уялдаатай хөгждөг нь тогтоогдсон бөгөөд 6-10 насны харьцуулахад энэ насанд эмэгтэй хүүхдүүдийн гүйцэтгэл эрэгтэй хүүхдүүдийнхээс илүү ялгаатай байна.

5.1.4. 15-17 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал

Улаанбаатар хотын 15-17 насны хүүхдүүдийн хөгжлийн онцогийг авч үзэхдээ бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадварууд хэрхэн хамаарч байгааг авч үзсэнээрээ цогц хөгжлийн онцлогийг гарган тавих боломж бүрдэнэ.

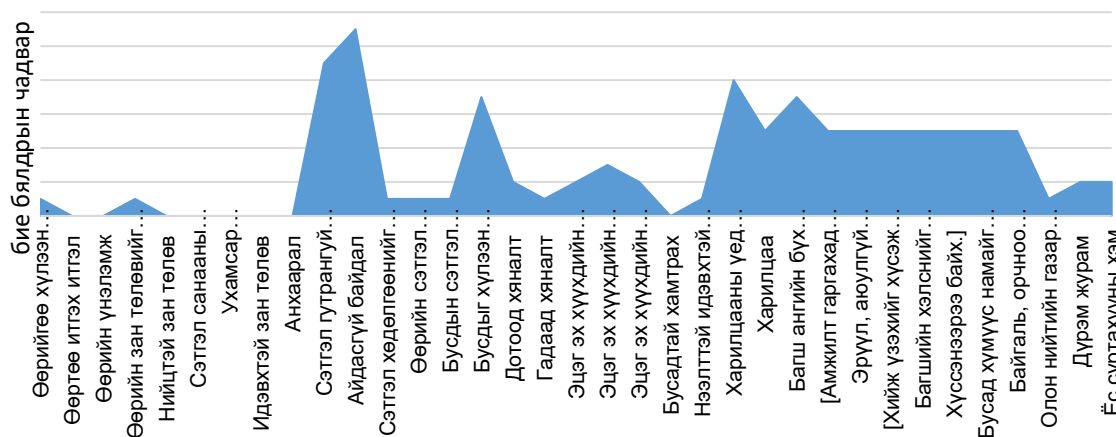
Тухайн насны хүүхдүүдийн бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарлыг бие бялдрын бэлтгэлжилтийн чадваруудтай нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадвар хэрхэн хамаарсныг авч үзэв.

Зураг 180. Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадварын хамаарал (Улаанбаатар, 15-17 нас)

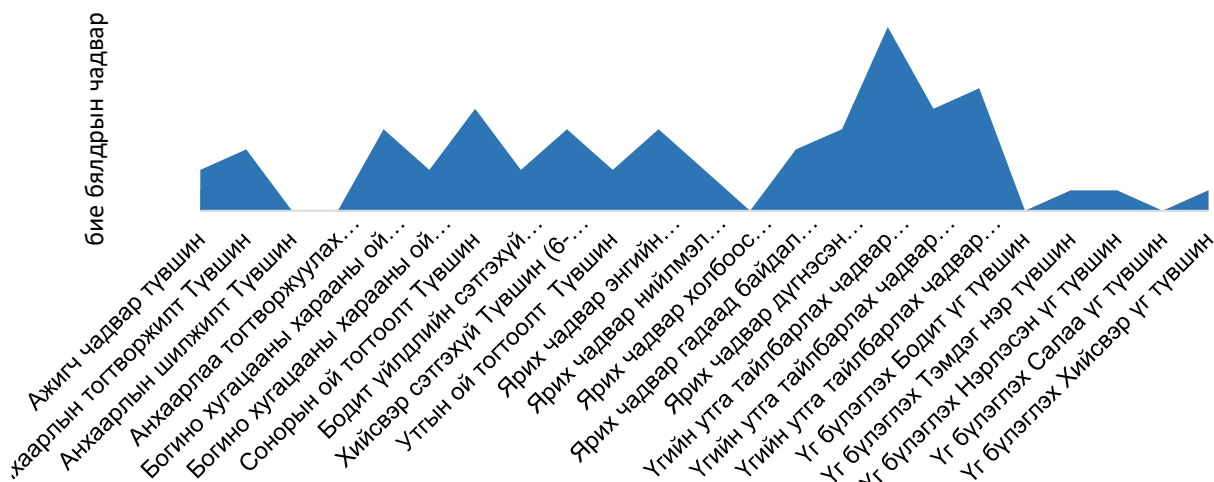
Зургаас харахад 15-17 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн чадварууд нийгэмшлийн чадваруудтай харьцуулахад бие бялдартай хамааралтай хөгждөг юм байна. Авхаалж самбаатай байдал, хүчний чадвар нь бие бялдрын олон чадвартай хамааралтай байна. Ахлах ангийн насны хүүхдүүдийн бие бялдрын хүчний чадварууд танин мэдэхүйн чадвартай хамааралтай байна.

Зураг 181. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадварын хамаарал (Улаанбаатар, 15-17 нас)

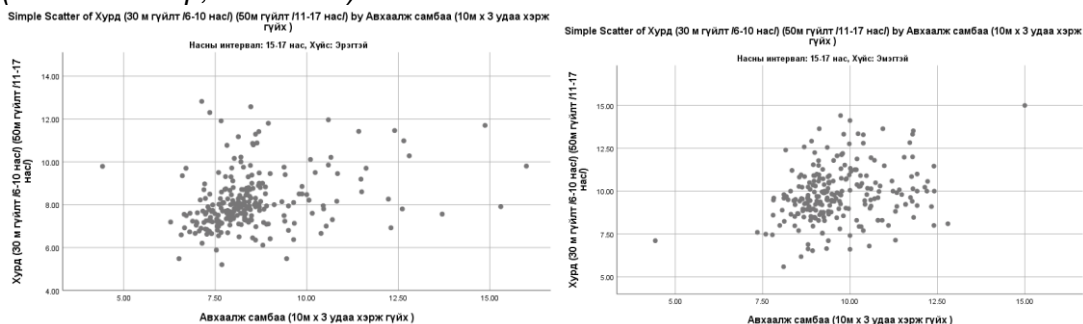
15-17 насны хүүхдүүдийн сэтгэл гутралын байдал болон анхааралтай зан төлөв нь бие бялдрын чадваруудтай /11 чадвар/ хамааралтай хөгждөг юм байна. 11-14 насны хүүхдүүдтэй харьцуулахад үнэт зүйлийн чиг баримжаа нь бие бялдрын цөөн чадвартай хамааралтай байгаа ч нийгэмшлийн бусад чадваруудтай харьцуулахад бие бялдрын чадваруудтай илүү хамааралтай онцлогтой байна.

Зураг 182. Бие бялдар, танин мэдэхүйн чадварын хамаарал (Улаанбаатар, 15-17 нас)

15-17 насны хүүхдүүдийн санаагаа дүгнэж ярих чадвар болон үгийн утга тайлбарлах чадвар нь бие бялдрын чадваруудтай /9 чадвар/ хамааралтай байна. Харин мэдээллийг сонсож тогтоох чадвар, анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар, бодит үйлдлийн сэтгэхүйн чадвар, мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар нь бие бялдрын тодорхой чадваруудтай /4 чадвар/ хамааралтай хөгждөг юм байна.

Зураг 183. Хурд болон авхаалж самбаатай байх чадварын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 15-17 нас)

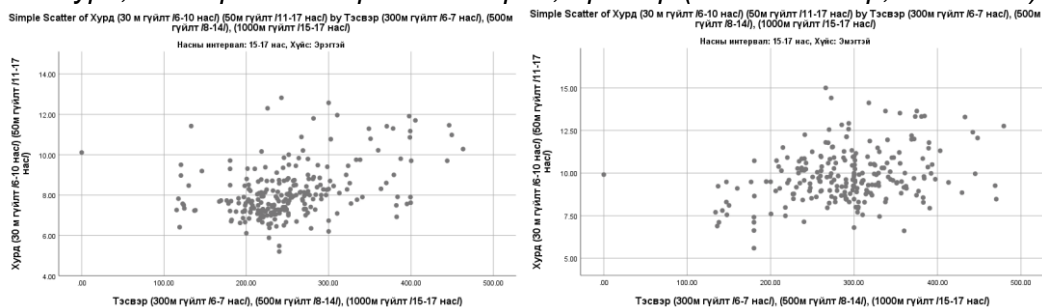

15-17 насны хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай байх чадвар нь тэдний хурдтай хамааралтай байна.

Энэ насны хүүхдүүдийн хурд нь танин мэдэхүй болон нийгэмшлийн 12 чадвартай хамааралтай байгаа бол авхаалж самбаатай байх чадвар нь танин мэдэхүй нийгэмшлийн 23 чадвартай хамааралтай байна.

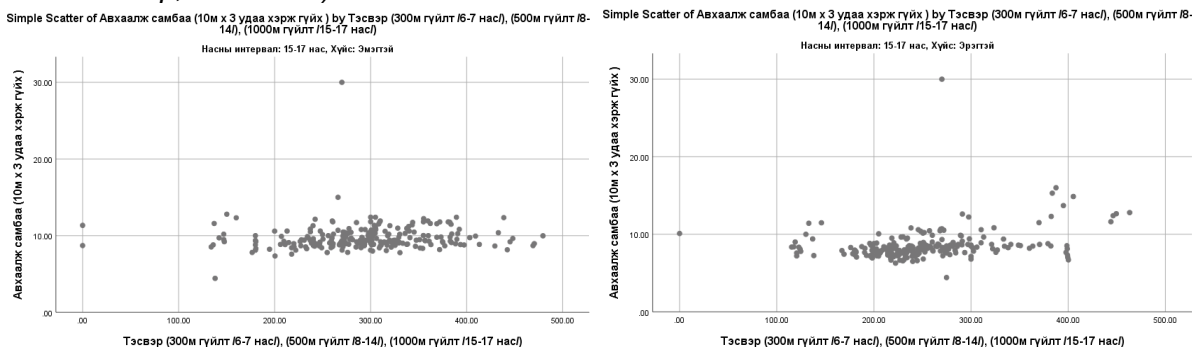

Зураг 184. Хурд, тэсвэрийн чанарын хамаарал, хүйсээр (Улаанбаатар, 15-17 нас)

15-17 насны хүүхдүүд хурд сайтай байх тутам тэсвэрийн чанар сайн хөгжсөн байна. Бусад насны харьцуулахад 15-17 насны эмэгтэй хүүхдүүдийн гүйцэтгэл эрэгтэй хүүхдүүдийнхтэй харьцуулахад ялгаатай байна. Энэ насны хүүхдүүдийн тэсвэрийн чанар танин мэдэхүй болон нийгэмшлийн 7 чадвартай хамааралтай байгаа нь бусад насны харьцуулахад буурсан үзүүлэлт юм.

Зураг 185. Авхаалж самбаатай байх чадвар болон тэсвэрийн чанарын хамаарал (Улаанбаатар, 15-17 нас)

15-17 насны хүүхдүүдийн авхаалж самбаатай байх чадвар нь тэсвэрийн чанартай хамааралтай хөгжиж байна.

Зураг 187. Дорнод аймгийн 6-17 насны хүүхдийн чадваруудын хамаарал

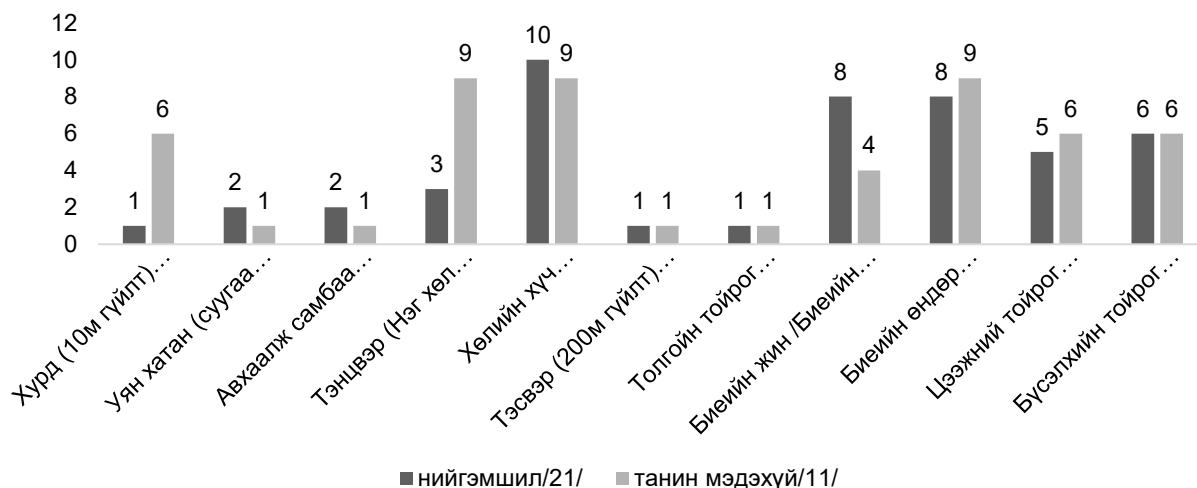
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF	AG	AH	AI	AJ	AK			
		Хурд	Хялсан	Огноомлоо	Хүч	Хөвийгч	Төлөр	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	Товчлоо	
1	Хурд																																							
2	Хурд	0.034																																						
3	Хурд	141	-182																																					
4	Алхамж салба	-281	141	-384																																				
5	Хүч	-120	260	-603	336																																			
6	Хөвийгч	245	141	-144	-078	222																																		
7	Төлөр	120	231	364	140	546																																		
8	Товчлоо	222	232	344	133	416	416	810																																
9	Товчлоо	168	222	447	218	790	444	777	909																															
10	Товчлоо	227	226	337	112	584	494	796	933	852																														
11	Товчлоо	211	131	-242	0049	492	402	730	862	718	885																													
12	Товчлоо	0026	272	444	382	797	393	673	800	831	721	602																												
13	Товчлоо	0018	278	454	382	762	382	668	793	820	721	602	344																											
14	Товчлоо	-0019	0005	105	-0033	1092	-0095	-112	-0099	-121	-085	-078	-085	-100																										
15	Товчлоо	-025	-073	104	-0043	226	-216	-259	-302	-330	-288	-217	-283	-296	613																									
16	Товчлоо	-092	-040	102	-0042	132	-207	-137	-201	-201	-193	-164	-183	-193	333	420																								
17	Товчлоо	-278	126	242	-0076	402	-292	484	456	507	481	379	482	420	657	800	539																							
18	Товчлоо	-210	-065	119	-0003	-133	-221	-158	-218	-233	-223	-134	-204	-189	483	677	367	645																						
19	Товчлоо	-231	-042	167	-0033	249	-273	-282	-332	-335	-318	-243	-282	-282	486	697	444	735	684																					
20	Товчлоо	-095	0007	0017	0066	0011	-114	063	0022	0007	0015	073	0004	-0014	204	380	215	204	464	400																				
21	Товчлоо	-108	0052	0007	0011	-0001	068	0039	0052	0014	0045	0034	0029	0023	079	075	-0004	-0003	113	150	282																			
22	Товчлоо	-083	0042	0011	0009	-0029	0040	0047	0021	-0012	0028	0023	0006	0001	041	072	0024	0024	134	160	272	800																		
23	Товчлоо	-124	-023	0013	0015	-0034	-0003	0020	-0010	-0038	-0010	-0001	-0002	-0003	079	119	067	0080	178	197	287	785	801																	
24	Товчлоо	-068	069	126	0054	187	136	220	219	248	203	157	202	186	-0009	-076	-0019	-0069	-0048	-0052	0002	0054	0047	0015																
25	Товчлоо	-048	012	-0033	0049	-0024	-126	0001	-084	-073	-0050	-088	-085	-073	684	0053	073	128	0031	0050	-0046	-0033	-0044	-0044	098															
26	Товчлоо	-224	-040	265	127	-333	-233	-312	-399	-443	-415	-361	-341	-330	110	268	145	380	212	287	0058	078	0058	069	-0037	216														
27	Товчлоо	0045	130	-0039	0023	0029	249	107	383	0034	101	0044	080	077	-0075	-158	0049	179	174	-123	-230	160	167	113	681	163	177													
28	Товчлоо	0020	116	-075	061	213	132	204	244	276	245	217	263	246	0043	0050	0013	-246	132	069	399	224	187	208	209	0019	-0024	0002												
29	Товчлоо	0081	182	-120	120	282	220	277	356	351	260	239	348	378	-126	-169	-0020	-184	-120	-131	0032	198	121	131	174	0019	-0008	314	332											
30	Товчлоо	0007	162	-168	0034	291	225	334	314	330	290	213	291	279	-0037	-149	-069	-169	-142	-174	-062	-0033	-065	-089	312	0003	-161	0054	201	269										
31	Товчлоо	124	0053	144	0034	137	0011	160	151	171	138	097	156	134	-0058	-226	-0052	-0145	204	-192	-265	-172	-147	-144	213	267	-062	0118	-0091											
32	Товчлоо	-103	092	-0021	079	-0021	0054	-0065	-077	-0058	-094	-104	-0040	-0045	079	110	0063	215	0056	115	074	113	090	119	124	145	173	0075	124	-0031	0001	101								
33	Товчлоо	-064	0023	0041	0004	-0033	0053	-072	-066	-065	-073	-122	-0017	-0024	101	080	0039	283	0019	0043	116	0029	-0003	-0012	168	130	168	171	-0022	117	128	151	216							
34	Товчлоо	-043	-0023	-0030	0015	0051	-0032	-0012	0004	0017	-0033	-0006	0016	-0007	071	180	091	0037	204	168	327	047	0038	0032	074	-110	-0007	-213	181	0020	078	-0033	0014	-0013						
35	Товчлоо	081	249	-136	089	293	283	309	367	382	334	225	387	365	0037	-0053	-0030	-138	-068	-076	-0028	089	0039	0026	319	0033	129	261	283	344	222	243	305	0050						
36	Товчлоо	124	220	-236	066	332	283	394	433	459	422	319	406	402	0008	-150	-0050	-283	-142	-160	-0028	0037	0017	-0012	342	159	-133	169	254	313	317	316	167	227	0007	503				
37	Товчлоо																																							
38	Товчлоо																																							
39	Товчлоо																																							

6-17 насны хүүхдүүдийн бие бялдар, нийгэмшил болон танин мэдэхүйн чадварууд нь хамааралтай байна. Дорнод аймгийн хүүхдүүдийн үгийн утга тайлбарлах чадвар нь бие бялдарын уян хатан байдал болон тэсвэрийн чанартай хамааралтай байна. Үүнээс гадна санаагаа ярьж илэрхийлэх чадвар нь сэтгэлийн хөдөлгөөний чадварууд болон харилцааны чадваруудтай хамааралтай байгаа юм. Мэдээллийг сонсож тогтоох чадвар нь хүүхдүүдийн хурд, уян хатан байдал болон тэсвэрийн чанартай хамааралтай байгаа юм. Дасан зохицох чадвар нь ажигч чанар, анхаарлын төвлөрүүлэх болон шилжүүлэх чадвар, хийсвэрлэн сэтгэх чадвар, мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвартай хамааралтай байгаа зэрэг дүр зураг харагдаж байна. Энэхүү зургаас 6-17 насны хүүхдүүдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадварууд харилцан хамааралтай хөгжиж байгааг нотлов.

5.2.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал

Дорнод аймгийн 3-5 насны хүүхдүүдийн хөгжлийн гурван айн хамаарлыг чадваруудаар авч үзэхэд дараах дүр зураг харагдаж байна.

Зураг 188. Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Дорнод, 3-5 нас)

Зургаас харахад, Дорнод аймгийн хүүхдүүдийн бие бялдарын тэнцвэр болон хүчний үзүүлэлтүүд танин мэдэхүйн чадвартай хамааралтай байна. Харин нийгэмшлийн чадварууд нь бэлтгэлжилтийн үзүүлэлтэй хамааралтай нь хөгжлийн үзүүлэлттэй харьцуулахад цөөн байна.

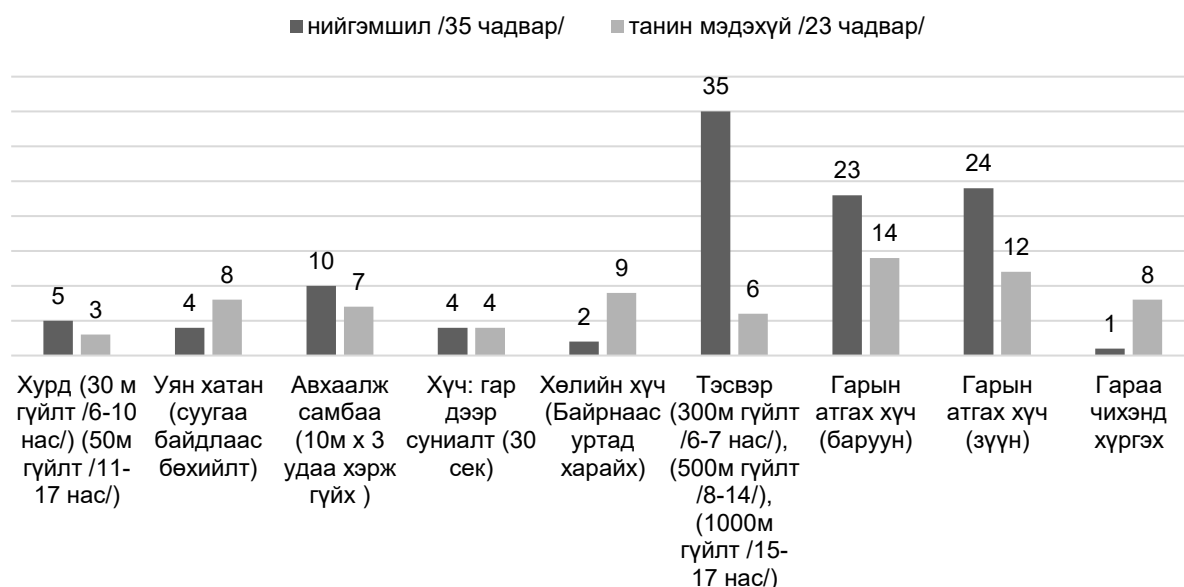
Нийгэмшлийн дүрэм журам дагах чадвар нь /19/ бусад чадваруудтай харьцуулахад бие бялдарын болон танин мэдэхүйн олон чадвартай хамааралтай хөгждөг юм байна. Харин бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадвар /1/, бусдаас дэмжлэг авах /1/, өөрийн тухай ойлголт-нэрээ хэлэх чадвар /2/ нийгэмшлийн бусад чадваруудтай харьцуулахад бие бялдар, танин мэдэхүйн цөөн чадвартай хамааралтай хөгждөг нь нотлогдов.

Танин мэдэхүйн логиктой сэтгэх чадвар /18/, бодит үйлдлийн сэтгэхүй /18/, сэтгэхүйн харьцуулах чадвар /17/ нь бие бялдар болон нийгэмшлийн цөөнгүй чадвартай хамааралтай хөгждөг юм байна. Харин үгийн нөөц нь /2/ бусад чадвартай харьцуулахад бие бялдар болон танин мэдэхүйн чадвартай тэр бүр хамааралтай хөгждөггүй юм байна.

5.2.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал

Дорнод аймгийн 6-10 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн, нийгэмшлийн чадварууд болон бие бялдрын хөгжлийн хамаарлыг авч үзэхэд дараах дүр зураг харагдаж байна.

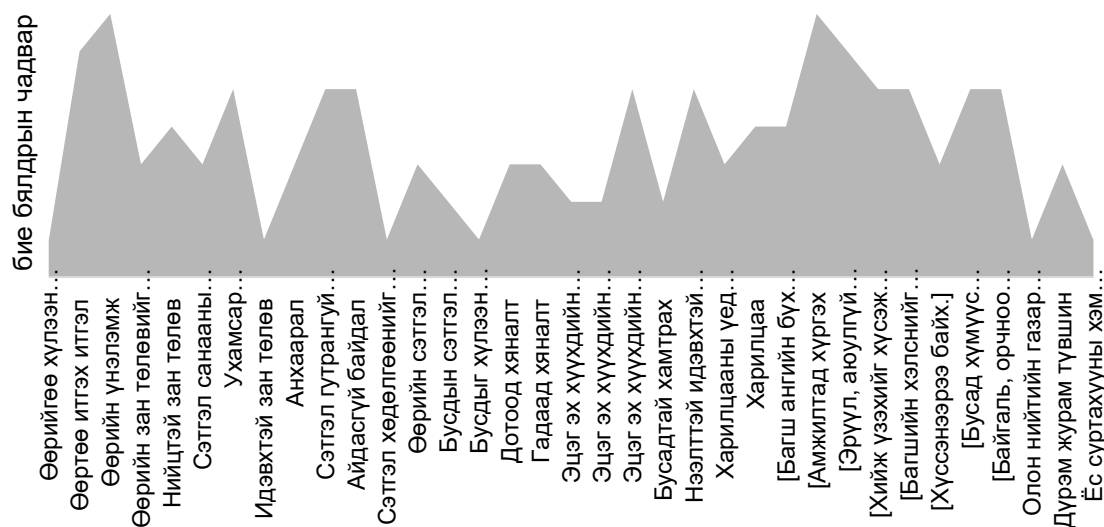
Зураг 189. Танин мэдэхүй, нийгэмшил, бие бялдрын хөгжлийн хамаарал (Дорнод, 6-10 нас)

Дорнод аймгийн 6-10 насны хүүхдүүдийн тэсвэрийн чанар нийгэмшлийн чадваруудтай ихээхэн хамааралтай хөгжиж байна. Тэсвэрийн чанар сайтай хүүхдүүдийн нийгэмшил сайн байгаа дүр зураг харагдав. Харин хүчний чадвар болон уян хатан чанар нь танин мэдэхүйн чадваруудтай хамааралтай хөгждөг юм байна.

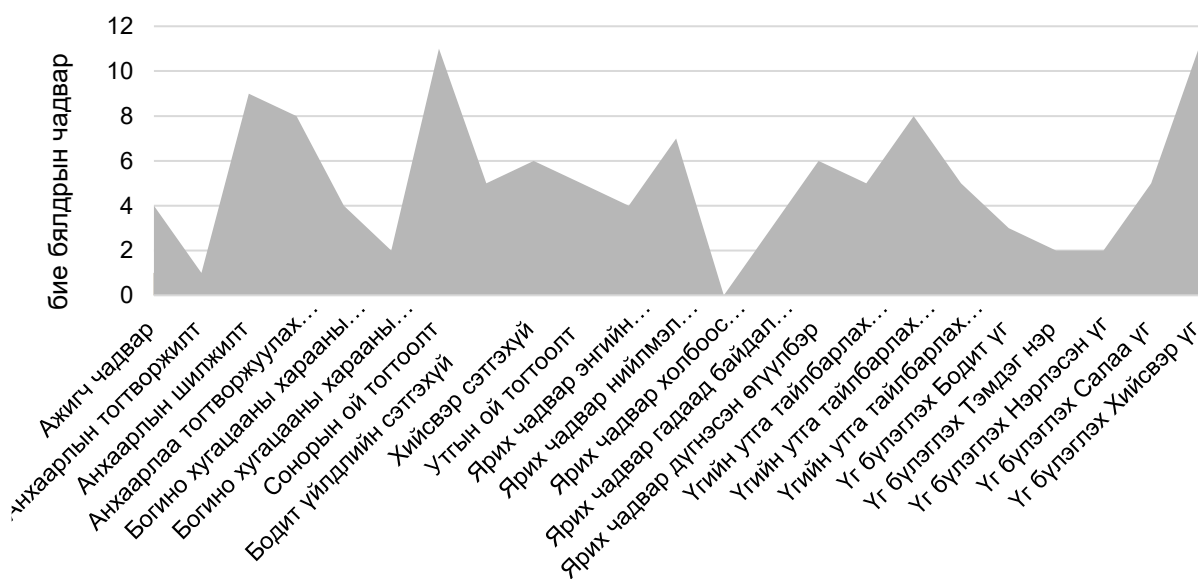
Энэ насны хүүхдүүдийн бие бялдрын хөгжил нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай байдлыг авч үзэхэд судалгаанд авч үзсэн нийгэмшлийн бүхий л чадварууд бие бялдрын үзүүлэлт, чадвартай хамааралтай хөгжиж байгаа нь харагдав.

Зураг 190. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадварын хамаарал (Дорнод, 6-10 нас)

6-10 насны Дорнодын хүүхдүүдийн хувьд өөртөө итгэх итгэл болон өөрийн үнэлэмж нь тэдний бие бялдрын /6-7 чадвар/ чадваруудтай хамааралтай байна. Үүнээс гадна айдасгүй байдал, эцэг эх хүүхдийн дотно харилцаа зэрэг нь бие бялдрын чадвартай /5 чадвар/ хамааралтай байна. Харин өөрийгөө хүлээн зөвшөөрөх байдал, идэвхтэй зан төлөв бусдыг хүлээн зөвшөөрөх байдал, олон нийтийн газар дүрэм журмын дагуу биеэ авч явах чадвар зэрэг нь бие бялдрын нэг л чадвартай хамааралтай байна. Энэ насны хүүхдүүдийн үнэт зүйлийн чиг баримжаа нь тэдний бие бялдрын хөгжилтэй ихээхэн хамааралтай төлөвшдөг нь ажиглагдав.

Зураг 191. Бие бялдар, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Дорнод, 6-10 нас)

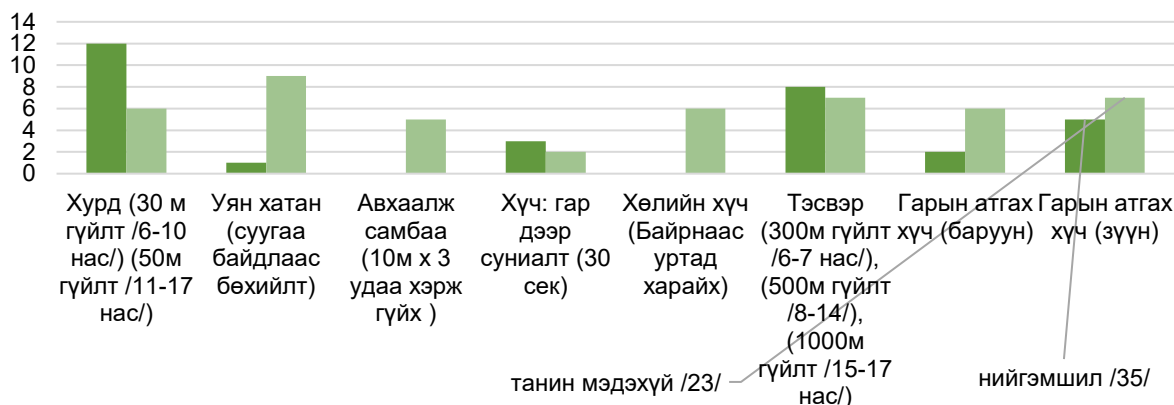

Зургаас харахад Дорнод аймгийн 6-10 насны хүүхдүүдийн мэдээллийг сонсож тогтоох чадвар, анхаарлаа шилжүүлэх чадвар, өдөр тутам хэрэглэдэг үгийн утга тайлбарлах чадвар нь бие бялдрын цөөнгүй /8-11 чадвар/ чадвартай хамааралтай

байна. Танин мэдэхүйн хөгжлийг авч үзсэн чадварууд бүгд бие бялдрын хөгжлийг илэрхийлэх чадваруудтай хамааралтай байгаа нь нотлогдов. Санаагаа ярьж илэрхийлэхдээ холбоос ашиглан ярьсан хүүхэд 6-10 насны хүүхдүүдийн хүрээнд байгаагүй тул уг үзүүлэлт 0 байгаа болно.

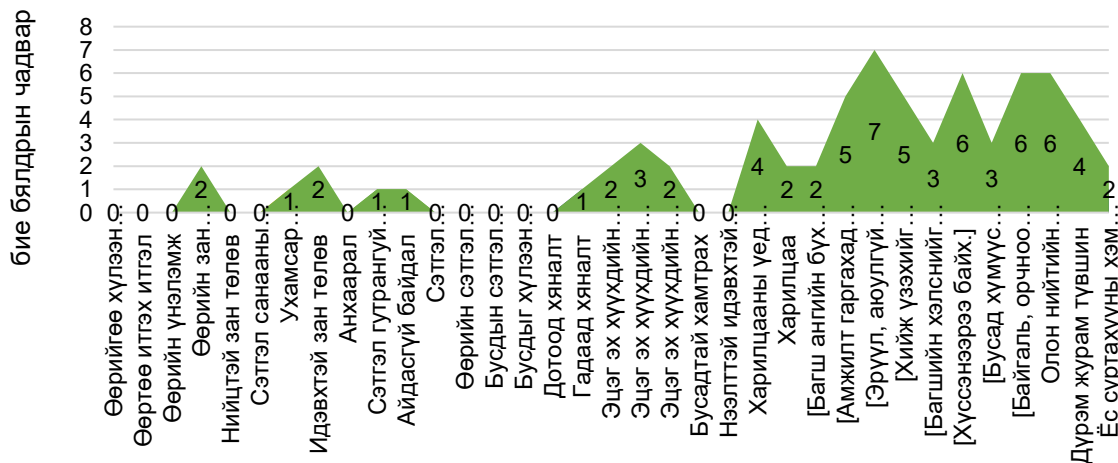
5.2.3. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал

Зураг 192. Бие бялдар, танин мэдэхүйн чадварын хамаарал (Дорнод, 11-14 нас)

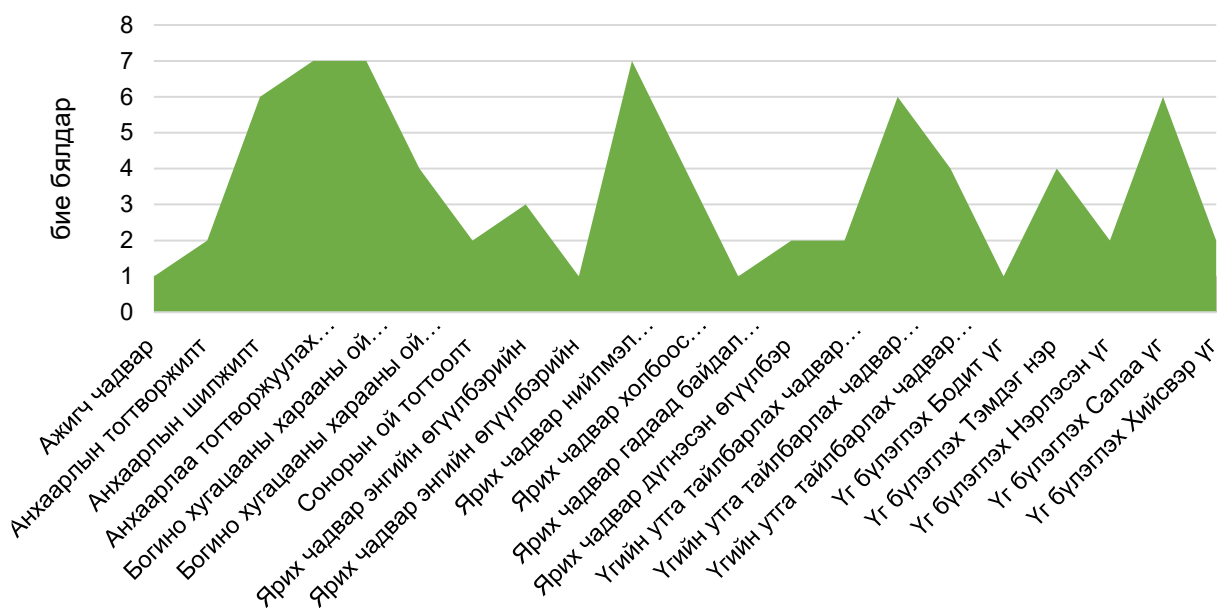
Дорнод аймгийн 11-14 насны хүүхдүүдийн бие бялдар нийгэмшлийн чадварууд харилцан хамааралтай хөгжиж байна. Энэ насны хүүхдүүдийн бие бялдрын чадварууд нийгэмшилтэй харьцуулахад танин мэдэхүйн чадваруудтай хамааралтай байгаа дүр зураг харагдаж байна. Авхаалж самбаатай байдал, уян хатан чанар, тэсвэрийн чанарууд танин мэдэхүйн чадваруудтай ихээхэн хамааралтай харин хурд, тэсвэр нь нийгэмшлийн чадваруудтай мөн хамааралтай хөгждөг юм байна.

Зураг 193. Бие бялдар, нийгэмшлийн хөгжлийн хамаарал (Дорнод, 11-14 нас)

Энэ насны хүүхдүүдийн бие бялдрын чадварууд үнэт зүйлийн чиг баримжаатай хамааралтай хөгжиж байна Тэр дундаа эрүүл аюулгүй орчинд амьдрахыг эрхэмлэх байдал бусдаар хүндлүүлэх, байгаль орчноо хамгаалахыг эрхэмлэж байгаа хүүхдүүдийн бие бялдрын хөгжилтэй хамааралтай байна. Харин 6-10 насны хүүхдүүдтэй харьцуулахад өөрийгээ хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэлтэй байх, бусадтай нийцтэй байх, бусдын болон өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнөө мэдэх, бусдыг хүлээн зөвшөөрөх байдал, бусадтай хамтрах идэвхтэй харилцах чадварууд нь бие бялдрын хөгжилтэй хамааралгүй байна.

Зураг 194. Бие бялдар, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Дорнод, 11-14 нас)

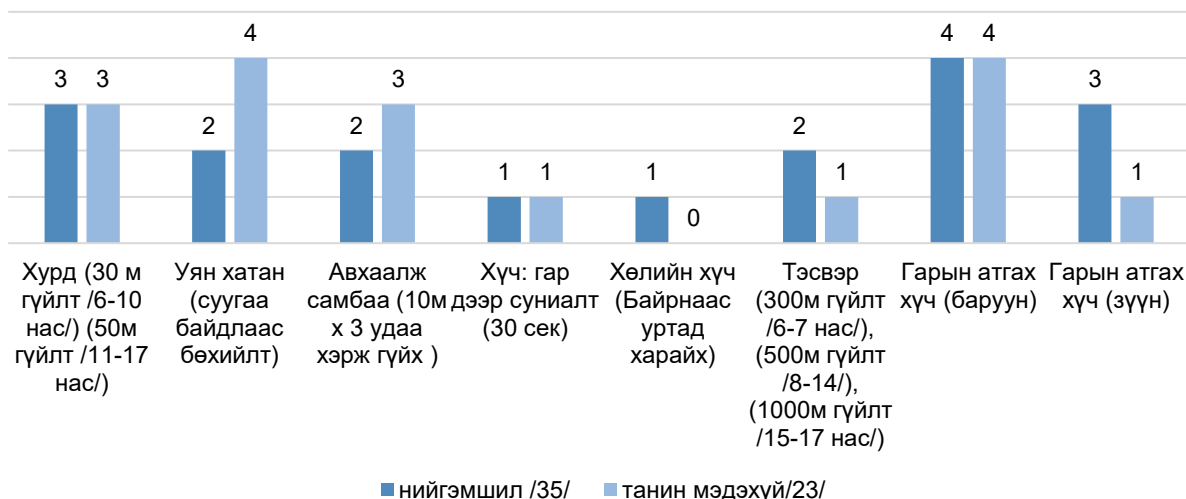
11-14 насны хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар, юмсыг харж тогтоох чадвар, санаагаа дэлгэрэнгүй өгүүлбэрээр илэрхийлэх чадвар нь бие бялдын 7 чадвартай хамааралтай, анхаарлаа шилжүүлэх, хийсвэр үгийн утга тайлбарлах чадвар, салаа утгатай үгийг бүлэглэх чадвар нь бие бялдрын 6 чадвартай хамааралтай хөгжиж байна.

5.2.4. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал

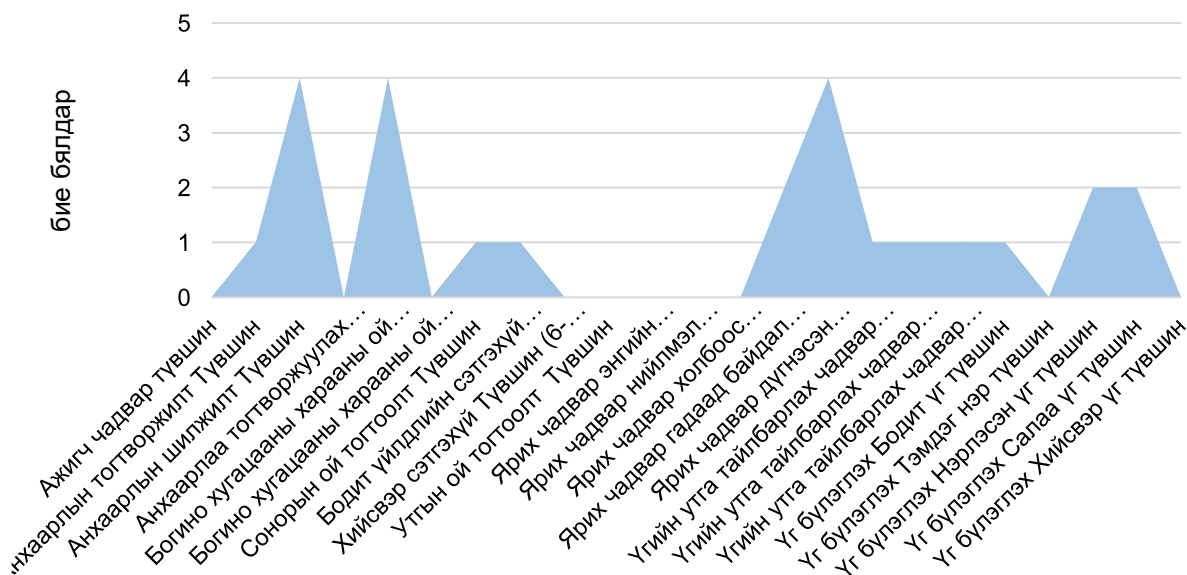
Дорнод аймгийн 15-17 насны хүүхдүүдийн хөгжлийн гурван айн чадваруудын хамаарлыг авч үзэхэд дараах дүр зураг харагдаж байна.

Зураг 195. Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Дорнод, 15-17 нас)

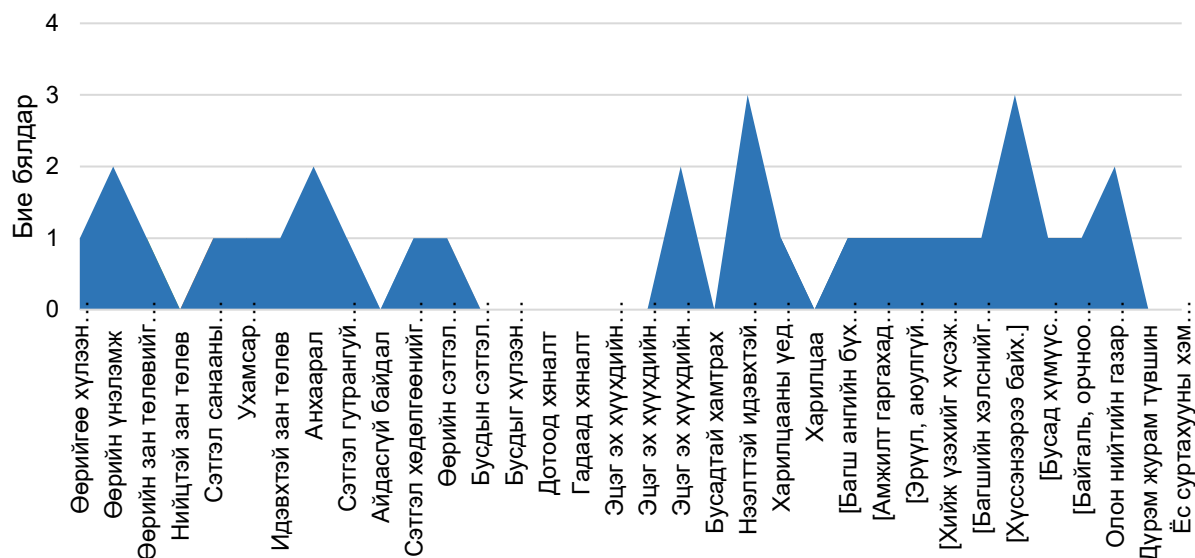
Дорнод аймгийн энэ насны хүүхдүүдийн бие бялдрын чадварууд танин мэдэхүй болон нийгэмшлийн чадваруудад хамаарсан байна. 6-10 болон 11-14 насны хүүхдүүдийнхтэй харьцуулахад хамаарч байгаа чадварын тоо буурсан онцлогтой байна.

Зураг 196. Бие бялдар, танин мэдэхүйн чадварын хамаарал (Дорнод, 15-17 нас)

Дорнодын 15-17 насны хүүхдийн бие бялдрын 4 чадвар нь тэдний анхаарлаа шилжүүлэх, богино хугацаанд мэдээллийг харж тогтоох чадвар, санааг ярьж илэрхийлэх чадвартай хамааралтай байна.

Зураг 197. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарлын байдал (Дорнод, 15-17 нас)

15-17 насны хүүхдүүдийн бие бялдарын чадвартай нийгэмшлийн нээлттэй идэвхтэй харилцах чадвар, өөрийн үнэлэмж, эцэг эх хүүхдийн хоорондын дотно байдал хамааралтай байна. Харин нийцтэй зан төлөв, бусдын сэтгэл хөдлөлийг ойлгох, өөрийн сэтгэл хөдлөлийг ойлгох, аливааг гүйцэтгэхдээ бусдын шаардлагаар гүйцэтгэх зэрэг чадварууд бие бялдарын чадваруудтай хамааралгүй байна. Энэ насны хүүхдүүдийн нийгэмшлийн чадварууд нь 6-10 болон 11-14 насны хүүхдүүдийнхтэй харьцуулахад бие бялдарын чадваруудтай хамаарал цөөн ажиглагдав.

цэцэрлэгийн ямар бүлэгт харьяалагддагаа мэдэхтэй нь хамааралтай хөгждөг нь нотлогдов.

Зураг 199. Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 3-5 нас)

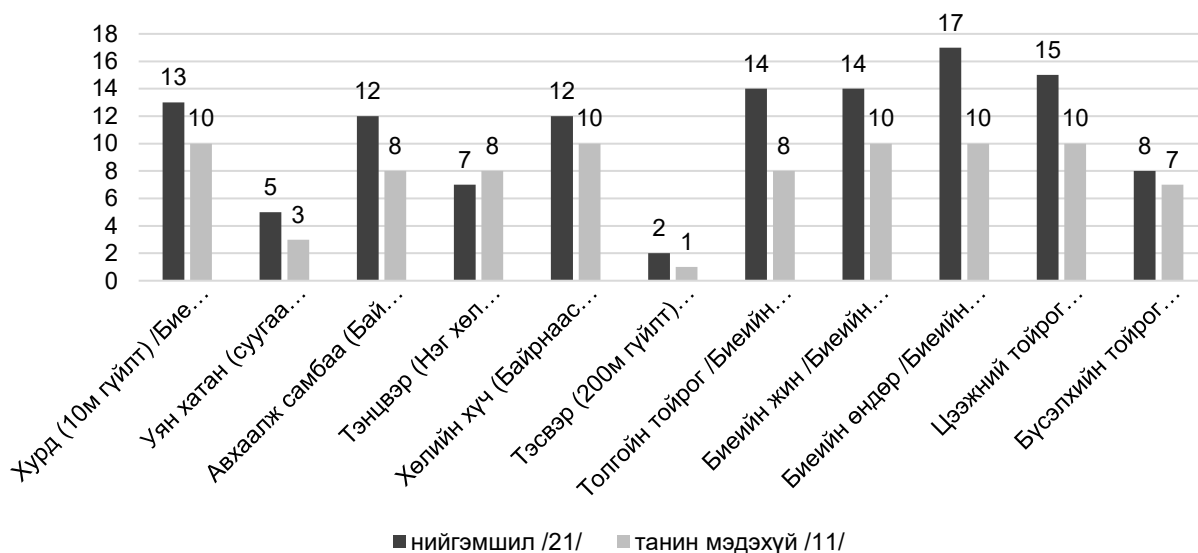
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	AA	AB	AC	AD	AE	AF	AG	AH	AI	AJ	AK				
		Хурд	Уян шил	Ахлах салбал	Хүч	Хөлийн хүч	Шилэр	Тогалт шарс	Шалдх зан	Шалдх оюур	Цочирой шарс	Бусгай шарс	Гурав сал хүч (бууруу)	Гурав сал хүч (уруу)	Бүрүү шалдх зан	Бие үзэж салдх	Сэтгэлийн үндэглэл	Дууны тогтоол	Эхлэлдэн	Харилцаа	Уян үзэж	Өмнө салдх шар (бууруу)	Дууны шарс	Эх оюурдэн	Амьт салдх	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс	Амьт салдх шарс			
1																																									
2	Хурд																																								
3	Уян шил	0.650																																							
4	Ахлах салбал	399"	-115"																																						
5	Хүч	-304"	-0.024																																						
6	Хөлийн хүч	-215"	195"	-0.37"	403"																																				
7	Шилэр	265"	129"	-0.030	151"	-215"																																			
8	Тогалт шарс	-1.66	120"	-431"	399"	-378"	235"																																		
9	Шалдх зан	0.042	199"	399"	181"	661"	441"	761"																																	
10	Шалдх оюур	0.025	184"	-450"	216"	-372"	423"	715"	805"																																
11	Цочирой шарс	-0.038	167"	-450"	252"	648"	360"	753"	920"	838"																															
12	Бусгай шарс	-0.042	133"	1364"	166"	541"	322"	682"	872"	732"	879"																														
13	Гурав сал хүч (бууруу)	0.060	203"	-416"	239"	736"	434"	696"	789"	809"	742"	631"																													
14	Гурав сал хүч (уруу)	0.059	217"	-420"	237"	741"	392"	623"	797"	821"	756"	642"	648"																												
15	Бүрүү шалдх зан	-124"	-0.016	0.010	-118"	-163"	-093"	-183"	-189"	-143"	-160"	-170"	-171"																												
16	Бие үзэж салдх	-317"	-166"	-0.019	0.060	-329"	-281"	-136"	-308"	-342"	-218"	-204"	-350"	-351"	583"																										
17	Сэтгэлийн үндэглэл	-0.097"	-0.038	-0.032	0.071	-0.022	-103"	0.023	-0.049	-0.069"	-0.008	-0.033	-0.064"	-0.071	369"	414"																									
18	Дууны тогтоол	-287"	146"	300"	247"	-0.117"	-312"	-402"	-490"	-579"	-644"	-385"	-465"	-478"	569"	744"	348"																								
19	Эхлэлдэн	-277"	-134"	-0.083"	-112"	-132"	-246"	-0.006	-202"	-231"	-116"	-136"	-234"	-218"	414"	650"	407"	599"																							
20	Харилцаа	-190"	-190"	0.095"	0.034	-285"	-263"	-181"	-362"	-388"	-298"	-399"	-334"	-379"	454"	664"	413"	649"	642"																						
21	Уян үзэж	-427"	-136"	-398"	420"	180"	-293"	340"	112"	100"	246"	149"	0.021	0.030	178"	435"	395"	0.070	458"	341"																					
22	Өмнө салдх шар (бууруу)	-224"	-0.077	-0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040			
23	Дууны шарс	-205"	-0.040	-0.020	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040	0.040			
24	Бие үзэж салдх	-224"	-0.043	-0.077	0.072	0.052	-131"	129"	0.081	0.037	112"	0.074	0.016	0.036	147"	397"	187"	0.030	317"	335"	459"	888"	885"																		
25	Амьт салдх шарс	-130"	0.092	1.092	1.41	222"	0.037	339"	193"	207"	203"	165"	169"	169"	0.043	128"	-0.099	684"	-0.025	231"	146"	130"	138"																		
26	Амьт салдх шарс	-0.067	-0.033	0.047	-0.069	-0.068	0.036	-0.040	-0.065"	-0.117"	-0.079"	-0.045	-0.031	-0.030	0.070	1.657"	0.009	203"	0.092"	0.054	0.058	139"	108"	105"	0.052																
27	Амьт салдх шарс	-1.09	0.039	1.039	-0.069	-0.215	-187"	-188"	-254"	-292"	-242"	-188"	-200"	-212"	199"	239"	103"	312"	160"	152"	0.057	136"	123"	119"	109"	346"															
28	Амьт салдх шарс	346"	102"	0.092	1.152	0.046	310"	0.031	165"	165"	0.06	0.070	301"	269"	-0.039	225"	0.045	346"	-1.02"	-125"	-194"	0.069	0.026	-0.024	0.016	221"	201"														
29	Бие үзэж салдх	-145"	-0.039	-341"	130"	288"	0.089"	331"	332"	333"	378"	382"	397"	390"	0.094"	130"	138"	-126"	182"	0.079	477"	243"	242"	259"	284"	665"	-0.034	121"													
30	Бие үзэж салдх	145"	-0.039	-320"	113"	289"	144"	311"	312"	313"	358"	362"	377"	370"	0.094"	130"	138"	-126"	182"	0.079	477"	243"	242"	259"	284"	665"	-0.034	121"													
31	Сэтгэлийн үндэглэл	-0.021	0.01	1.48	137"	259"	691	246"	282"	331"	275"	246"	234"	230"	-0.014	111"	0.029	169"	-0.045	-136"	0.073	0.022	0.024	0.034	221"	0.014	-0.046	100"	273"	328"											
32	Бие үзэж салдх	0.022	1.95	-0.055	0.074	141"	0.023	0.070	123"	174"	164"	103"	122"	195"	157"	244"	0.044	4.160	-1.71	-222"	-139"	-234"	-234"	-228"	176"	-0.011	0.051	0.086	-0.084												
33	Харилцаа	-0.011	-0.04	0.060	0.054	-118"	-113"	-114"	-161"	-200"	-165"	-134"	-142"	-143"	695"	140"	0.051	139"	0.097	190"	695"	113"	130"	0.097	144"	239"	270"	186"	125"	0.112	0.021										
34	Уян үзэж салдх	-228"	-0.031	1.153	156"	0.069	-0.052	130"	0.001	0.034	0.021	0.008	0.022	0.012	183"	262"	172"	113"	243"	214"	367"	277"	243"	231"	240"	195"	142"	0.030	398"	190"	118"	0.004	254"								
35	Ярх шарс	-229"	-0.038	0.087	-0.039	-235"	-191"	-164"	-253"	-303"	-210"	-187"	-262"	-264"	173"	278"	152"	337"	200"	240"	141"	178"	177"	167"	690"	140	230"	-0.069	-0.046	180"	-117"	-0.009	166"	130"							
36	Уян шилдэн	-0.038	177"	-1.097	0.002	267"	151	257"	349"	384"	314"	308"	240"	239"	0.071	0.088"	0.022	-1.77	-109"	-183"	0.043	0.078	0.074	0.065	315"	0.047	0.072	173"	201"	185"	320"	339"	199"	237"	-0.039						
37	Уян шилдэн	-0.034	100"	-3.12	278"	421"	191	410"	448"	476"	436"	390"	448"	439"	-0.011	-1.051"	0.039	-2.80	-0.023	-1.48	242"	108"	123"	119"	335"	110"	-0.001	176"	397"	283"	368"	305"	0.09	300"	-1.45"	439"					
38	* P-0.05, ** P-0.01																																								

Хурд сайтай хүүхэд анхаарлаа тогтворжуулах чадвар сайтай, хүчний үзүүлэлт сайтай хүүхдүүдийн үнэт зүйлийн чиг баримжаа эерэг шинжтэй, тэсвэрийн чанар сайтай хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар сайн, тэсвэр муутай хүүхдүүдийн ээж аавтайгаа дотно харилцах байдал сул, харилцаа сайтай хүүхдүүдийн санаагаа ярьж илэрхийлэх чадвар сайн хөгжсөн зэрэг ерөнхий төлөв ажиглагдаж байна.

5.3.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал

Хөвсгөл аймгийн 3-5 насны хүүхдийн хөгжлийн гурван айн хамаарлыг чадваруудаар авч үзэхэд дараах дүр зураг харагдаж байна.

Зураг 200. Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 3-5 нас)

3-5 насны хүүхдүүдийн хувьд бие бялдрын хөгжлийн үзүүлэлтүүд нь бэлтгэлжилтийн үзүүлэлтүүдтэй харьцуулахад танин мэдэхүйн болон нийгэмшлийн чадваруудтай илүү хамааралтай хөгждөг ерөнхий дүр зураг харагдав. Хурд, тэнцвэр, авхаалж самбаа, хүчний чадварууд танин мэдэхүйн болон нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай байна.

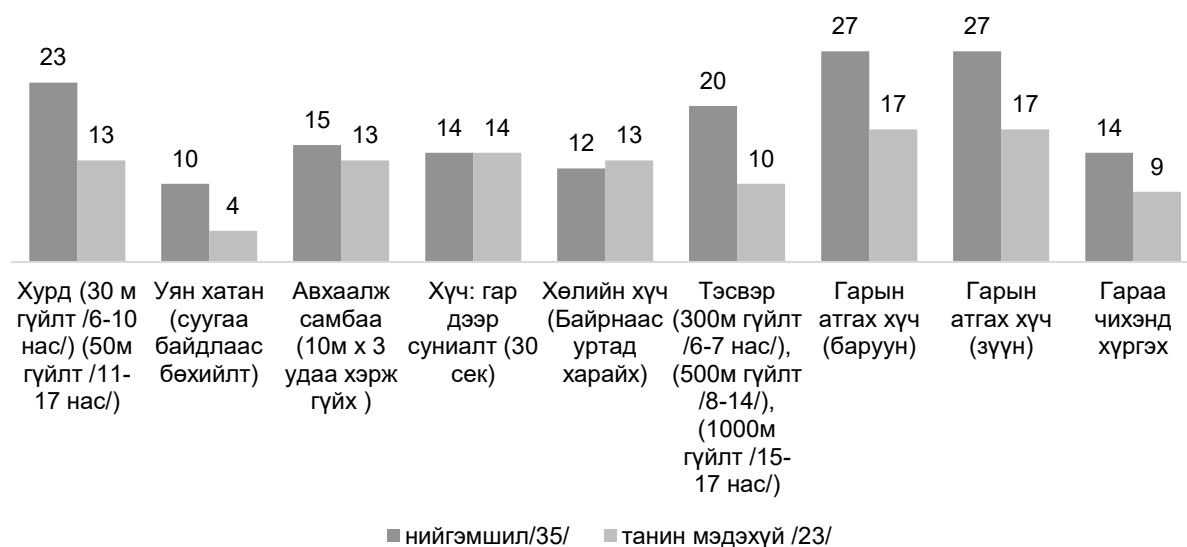
Нийгэмшлийн дүрэм журам баримтлах чадвар /20/, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг таних чадвар /20/, өөрийн тухай ойлголттой байх чадварууд нь бусад чадваруудтай /14-21/ харьцуулахад танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудтай илүү хамааралтай байна. Харин бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох /2/, харилцааны чадвар нь /0/ бие бялдар болон танин мэдэхүйн цөөн чадвартай хамааралтай, мөн ер хамаараагүй байна.

Танин мэдэхүйн анхаарлаа шилжүүлэх чадвар /28/, анхаарлаа тогтворжуулах чадвар /26/, бодит үйлдлийн сэтгэхүйн чадвар /27/, сэтгэхүйн ерөнхийлөн дүгнэх чадвар /26/ нь бусад чадваруудтай харьцуулахад бие бялдар болон нийгэмшлийн олон чадвартай хамааралтай байна. Харин үгийн нөөц хамгийн цөөн /6/ чадвартай хамааралтай дүр зураг харагдав.

5.3.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал

Энэ насны хүүхдүүдийн бие бялдарын хөгжил нь тэдний танин мэдэхүйн болон нийгэмшлийн чадвартай хамааралтай байна.

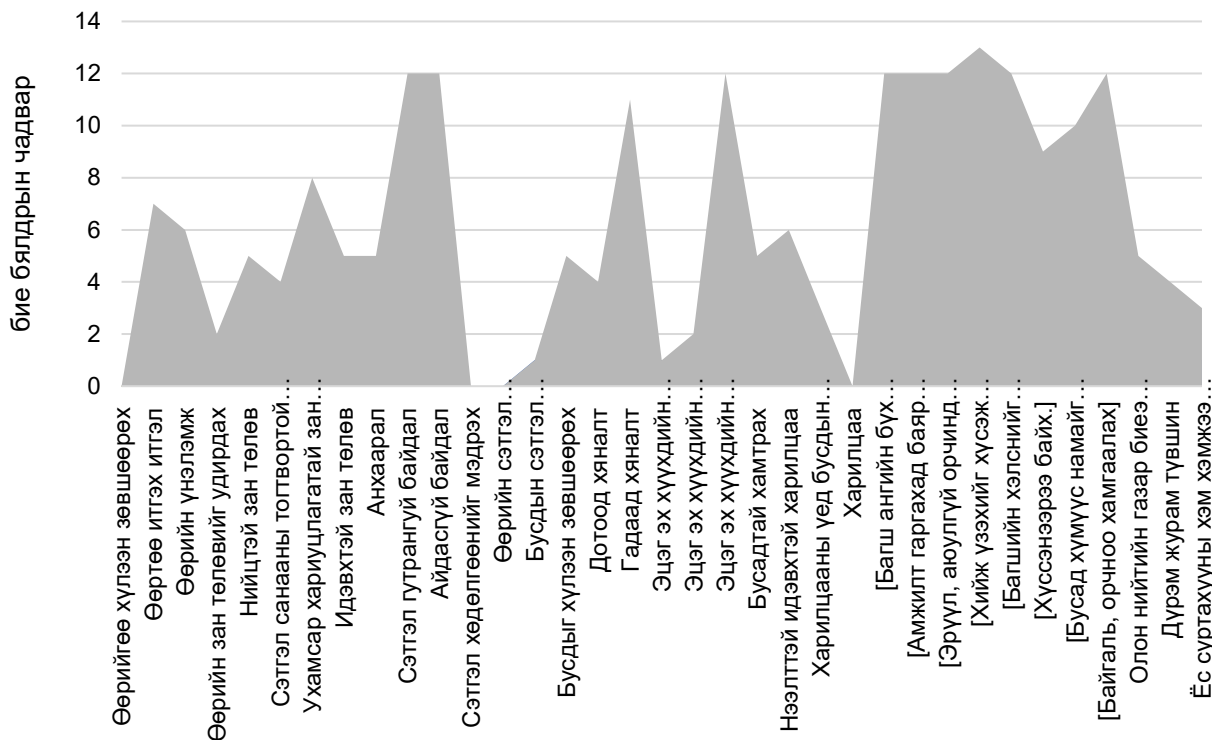
Зураг 201. Бие бялдар, нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 6-10 нас)

Хурд, хүчний чадварууд болон тэсвэрийн чанар нь хүүхдүүдийн нийгэмшлийн чадваруудтай /20-27 чадвар/ хамааралтай, авхаалж самбаатай байдал нийгэмшлийн 15, танин мэдэхүйн 10 чадвартай хамааралтай мөн танин мэдэхүйн 13 чадвартай хамааралтай байна.

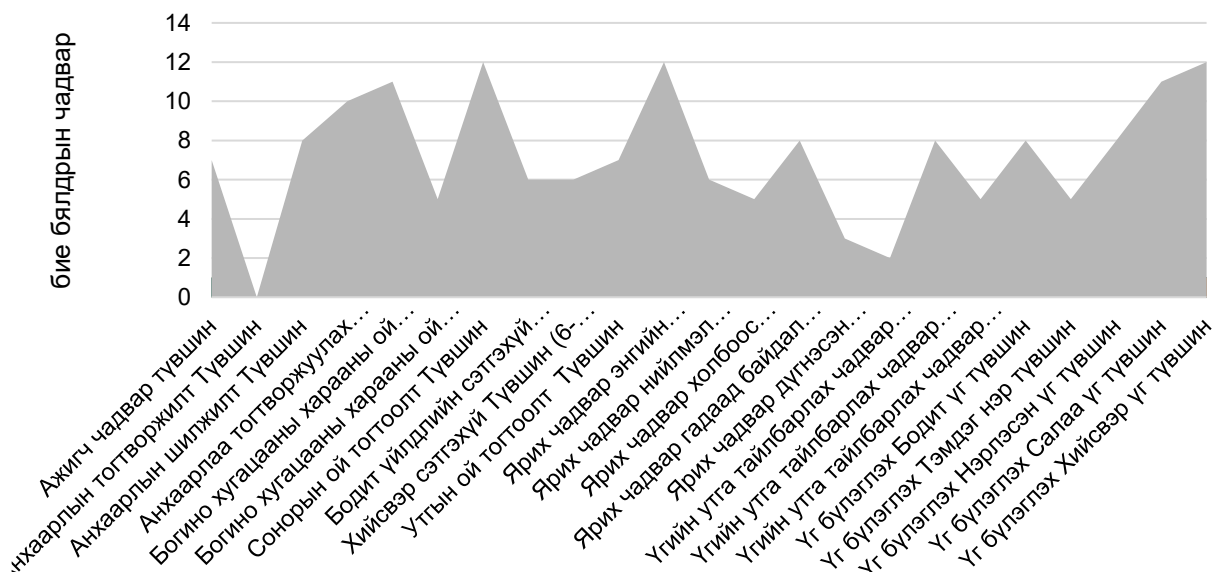
Хөвсгөл аймгийн 6-10 насны хүүхдүүдийн бие бялдарын чадварууд нь нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай байна.

Зураг 202. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 6-10 нас)

6-10 насны хүүхдүүдийн сэтгэл гутрангуй байдал болон айдасгүй байдал эцэг эх хүүхдийн хоорондын харилцаа, үнэт зүйлийн чиг баримжааны төлөвшил нь тэдний бие бялдын чадваруудтай /12 чадвар/ хамааралтай байна. Мөн аливаа зүйлийг гүйцэтгэхдээ бусдын хараа хяналт шаардах байдал нь бие бялдрын 11 чадвартай хамааралтай байна. Харин өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдрэх болон удирдах чадвар, харилцааны чадвар нь бие бялдрын ганц чадвартай хамааралгүй байна.

Зураг 203. Бие бялдар, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 6-10 нас)

Хөвсгөл аймгийн 6-10 насны хүүхдүүдийн бие бялдрын 12 чадвар мэдээллийг сонсож тогтоох чадвар, санаагаа энгийн өгүүлбэрээр ярьж илэрхийлэх чадвар,

хийсвэр үгийг бүлэглэх чадвар хамааралтай, мөн бие бялдрын 11 чадвар мэдээллийг харж тогтоох чадвартай хамааралтай, 8 чадвар нь анхаарлаа шилжүүлэх, санаагаа тоочин ярих чадвар зэрэгтэй хамааралтай дүр зураг харагдаж байна.

5.3.3. 11-14 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал

Хөвсгөл аймгийн 11-14 насны хүүхдүүдийн бие бялдрын бэлтгэлжилтийн үзүүлэлтүүд нь тэдний танин мэдэхүй болон нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай байна.

Зураг 204. Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 11-14 нас)

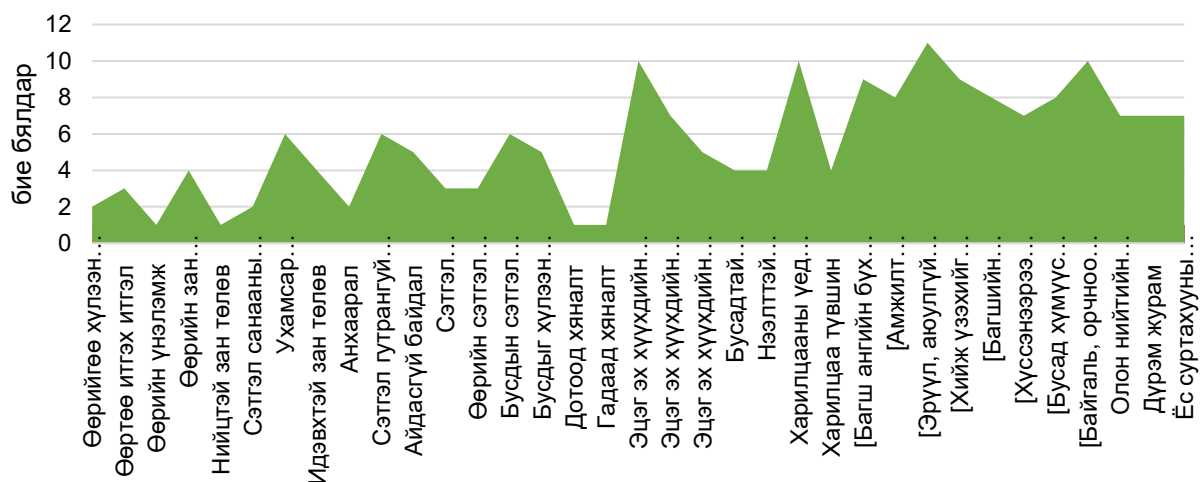

Хурд, авхаалж самбаатай байх чадвар, тэсвэр болон хүчний чадвар нь хүүхдүүдийн танин мэдэхүй болон нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай байна. Гарын атгах хүчний чадвар танин мэдэхүйн чадвартай хамааралтай байгааг дээрх зураг харуулж байна.

Энэ насны хүүхдүүдийн бие бялдрын чадварууд нь нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай байна.

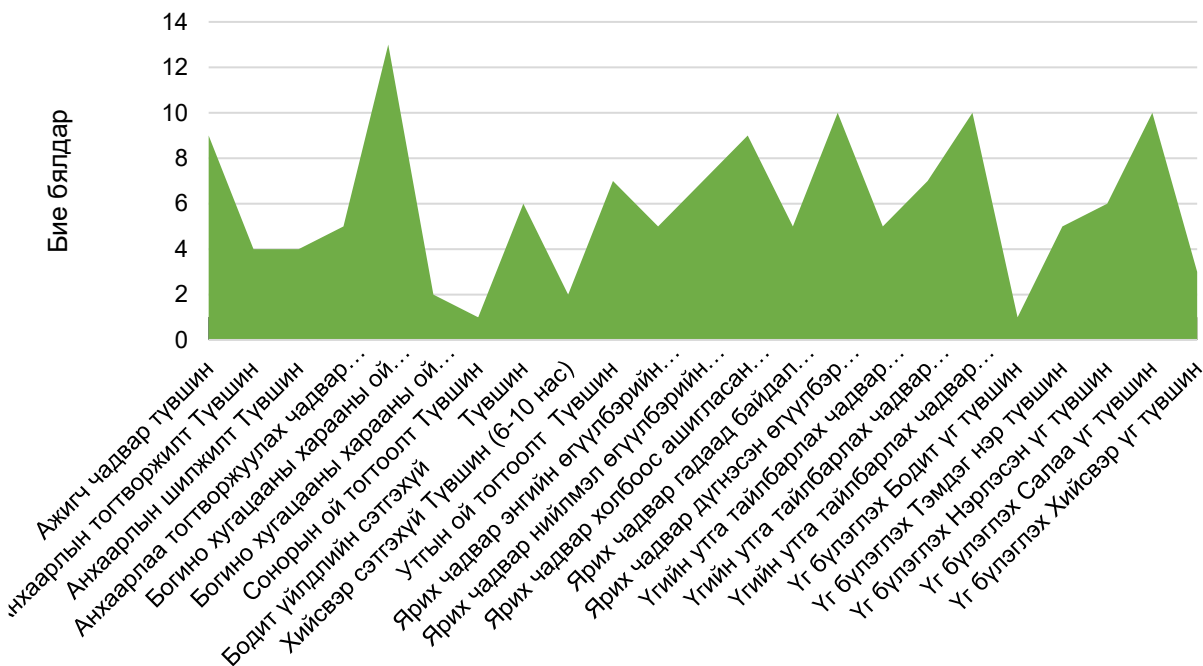
Зураг 205. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 11-14 нас)

Бие бялдрын 10 чадвар хүүхдүүдийн эцэг эхтэйгээ дотно харилцах чадвар харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар болон үнэт зүйлийн чиг баримжааны төлөвшилтэй нь хамааралтай байгаа бол бие бялдрын 7 чадвар нь энэ насны хүүхдүүдийн нийгмийн хэм хэмжээг дагаж мөрдөх чадвартай хамааралтай байна. Бие бялдрын чадваруудтай нийгэмшлийн бүхий л чадвар хамааралтай байгаа нь судалгаагаар нотлогдов.

Зураг 206. Бие бялдар, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 11-14 нас)

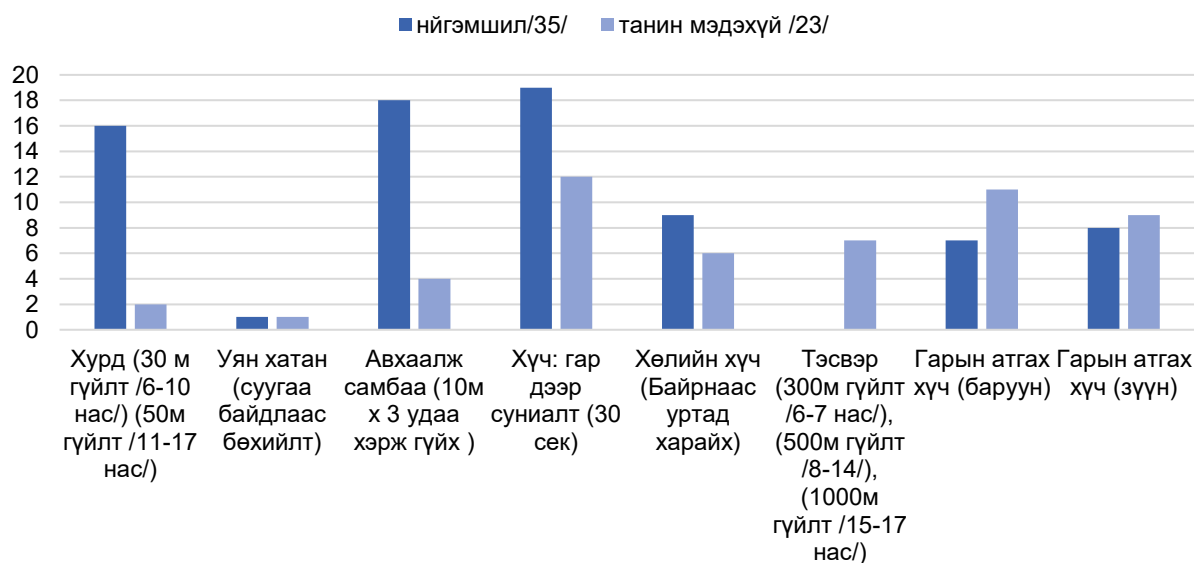
Хөвсгөл аймгийн тухайн насны хүүхдүүдийн бие бялдрын 13 чадвар нь богино хугацаанд харж тогтоох чадвартай хамааралтай байгаа бол бие бялдрын 10 чадвар нь санаагаа дүгнэж илэрхийлэх чадвар болон салаа утгатай үг бүлэглэх чадвартай хамааралтай, цөөнгүй чадвар нь хийсвэр сэтгэхүйн чадвартай хамааралтай байна.

Бие бялдрын чадварууд нь судалгаанд авч үзсэн танин мэдэхүйн бүхий л чадвартай хамааралтай нь нотлогдлоо.

5.3.4. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал

Хөвсгөл аймгийн 15-17 насны хүүхдүүдийн бие бялдрын чадварууд нь нийгэмшил, танин мэдэхүйн чадваруудтай хамааралтай байна.

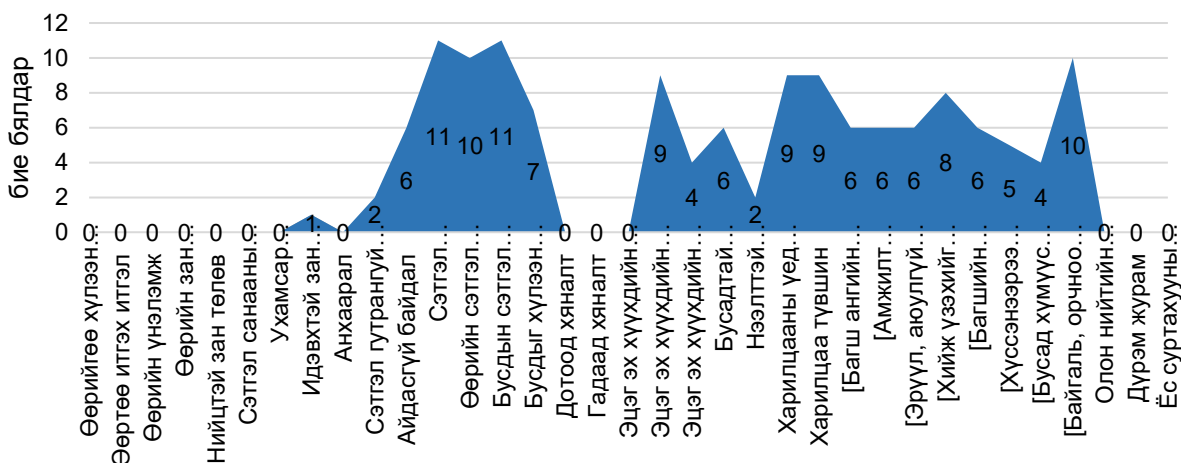
Зураг 207. Бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 15-17 нас)

Энэ насны хүүхдүүдийн хурд, авхаалж самбаатай байдал хүчний чадвар нь нийгэмшлийн чадваруудтай ихээхэн хамааралтай хөгждөг юм байна. Харин тэсвэрийн болон хүчний чадварууд нь танин мэдэхүйн чадваруудтай хамааралтай дүр зураг харагдаж байна.

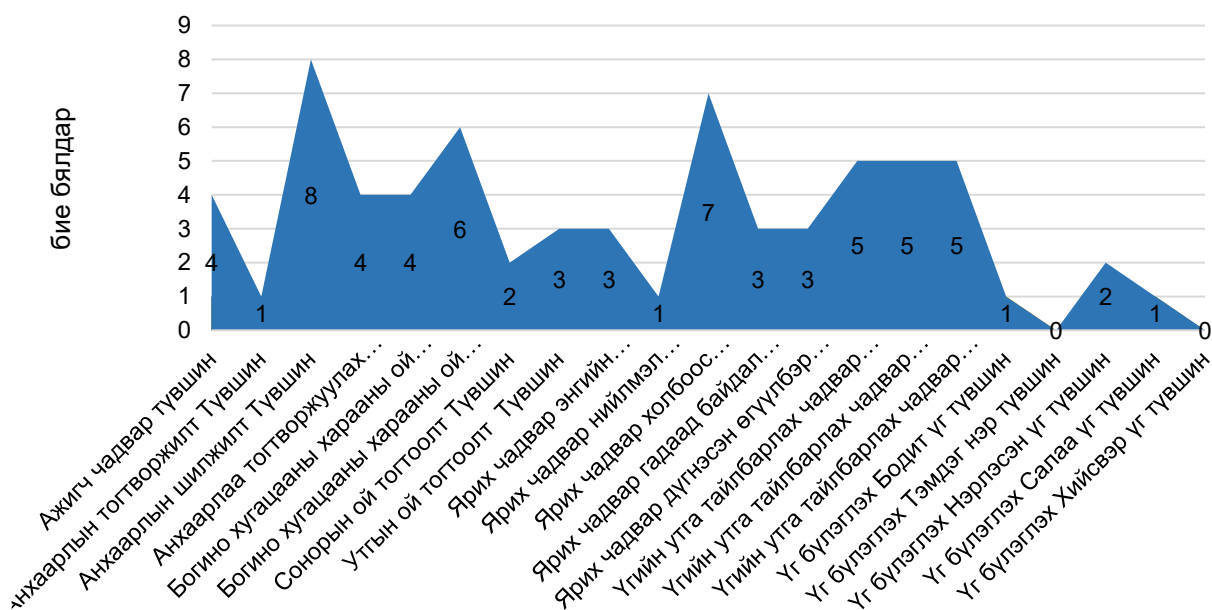
Хөвсгөл аймгийн 15-17 насны хүүхдүүдийн бие бялдрын чадварууд нийгэмшлийн чадвартай хамааралтай байгаа эсэхийг авч үзэхэд дараах дүр зураг харагдаж байна.

Зураг 208. Бие бялдар, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 15-17 нас)

6-10, 11-14 насны харьцуулахад 15-17 насны хүүхдүүдийн бие бялдрын чадварууд нийгэмшлийн чадваруудтай хамаарч байгаа үзүүлэлт онцлогтой байна. Бие бялдрын 10-11 чадвар нь өөрийн болон бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг мэдэх чадвар мөн байгаль орчноо хамгаалахыг эрхэмлэх чадвартай хамааралтай байгаа бол бие бялдрын 9 чадвар нь харилцааны явцад бусдын сэтгэл санааг ойлгох, бусадтай нээлттэй идэвхтэй харилцах чадвартай хамааралтай байна. Харин өөрийгээ хүлээн зөвшөөрөх, өөртөө итгэлтэй байх, өөрийн зан төлөвийг удирдах, бусадтай нийцтэй байх зэрэг чадварууд нь бие бялдрын чадваруудтай хамааралгүй байна.

Зураг 209. Бие бялдар, танин мэдэхүйн чадваруудын хамаарал (Хөвсгөл, 15-17 нас)

Энэ насны хүүхдүүдийн анхаарлаа шилжүүлэх чадвар мэдээллийг харж тогтоох чадвар зэрэг нь бие бялдрын 7 чадвартай хамааралтай байна.

5.4. УЛААНБААТАР, ХӨВСГӨЛ, ДОРНОДЫН СУДАЛГААНД ХАМРАГДСАН ХҮҮХДҮҮДИЙН ХӨГЖЛИЙН ГУРВАН АЙН ХАМААРЛЫН НЭГДСЭН ҮР ДҮН

5.4.1. Сургуулийн өмнөх боловсролын 3-5 насны хүүхдийн хөгжлийн онцлог

Энэхүү статистикаар 3-5 насны хүүхдүүдийн бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадварууд хоорондоо хэрхэн хамаарч байгаа талаар авч үзэв. Хамаарлыг наснаас гадна Улаанбаатар, Хөвсгөл болон Дорнод гэсэн байршлаар нь шинжилгээ хийсэн болно.

Бие бялдрын бэлтгэлжилтийн 5 үзүүлэлт, бие бялдрын хөгжлийн 5 үзүүлэлтүүдийг 0 дундажтай 1 стандарт хазайлттай стандарт оноонд шилжүүлж бие бялдрын айг тооцов. Танин мэдэхүйн 10 чадварыг 1-маш хангалтгүй, 2-хангалтгүй, 3-дундаж, 4-өндөр, 5-маш өндөр гэж хэмжээсжүүлсэн бөгөөд танин мэдэхүйн айг нийлбэр оноогоор тооцсон. Харин нийгэмшлийн 16 чадварыг 1-4 оноогоор үнэлж нийлбэр оноогоор нийгэмшлийн айг илэрхийллээ.

Айн хамаарлаас харахад, гурван ай харилцан хүчтэй хамаардаг нь харагдаж байна.

Зураг 210. Хөгжлийн айн хамаарал (3-5 нас)

	Бие бялдрын ай	Танин мэдэхүйн ай	Нийгэмшлийн ай
Бие бялдрын ай	1	.358**	.272**
Танин мэдэхүйн ай	.358**	1	.655**
Нийгэмшлийн ай	.272**	.655**	1

*P<0.05, **P<0.01

Бие бялдрын айн регрессийн шинжилгээнээс харахад, $R^2=0.129$, $F=39.170$, $P\approx 0.000<0.01$ статистик ач холбогдолтой байна. Нийгэмшлийн ай 1-ээр өсөхөд бие бялдрын ай 0.105-оор, харин танин мэдэхүйн ай 1-ээр өсөхөд бие бялдрын ай 0.104-өөр өсөж байна.

Зураг 211. Бие бялдрын ай (3-5 нас)

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	-5.645	0.899		-6.72**
Нийгэмшлийн ай	0.105	0.016	0.272	6.76**
Танин мэдэхүйн ай	0.104	0.017	0.335	6.25**

*P<0.05, **P<0.01

Танин мэдэхүйн айн регрессийг авч үзвэл, $R^2=0.468$, $F=233.521$, $P\approx 0.000<0.01$ статистик ач холбогдолтой гарсан. Нийгэмшлийн ай 1-ээр өсөхөд танин мэдэхүйн ай 0.765-оор, бие бялдрын ай 1-ээр өсөхөд танин мэдэхүйн ай 0.660-өөр өсч байна.

Зураг 212. Танин мэдэхүйн ай (3-5 нас)

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	-10.710	2.255		-4.750**
Нийгэмшлийн ай	0.765	0.042	0.603	18.423**

Бие бялдрын ай	0.660	0.106	0.205	6.254**
----------------	-------	-------	-------	---------

*P<0.05, **P<0.01

Нийгэмшлийн айн регрессийг авч үзвэл $R^2=0.429$, $F=199.644$, $P \approx 0.000 < 0.01$ статистик ач холбогдолтой байна. Бие бялдрын ай 1-ээр өсөхөд нийгэмшлийн ай 0.706-оор, танин мэдэхүйн ай 1-ээр өсөхөд нийгэмшлийн ай 0.509-өөр өсдөг байна.

Зураг 213. Нийгэмшлийн ай /3-5 нас/

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	38.360	0.870		44.103**
Бие бялдрын ай	0.706	0.104	0.272	6.764**
Танин мэдэхүйн ай	0.509	0.028	0.647	18.423**

*P<0.05, **P<0.01

Зураг 214. Аймаг, нийслэл, насаар айн хамаарал (3-5 нас)

Аймаг, нийслэлийн нэр	Нас	Ай	Бие бялдрын ай	Танин мэдэхүйн ай	Нийгэмшлийн ай
Улаанбаатар	3 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.172	-0.151
		Танин мэдэхүйн ай	-0.172	1	.570**
		Нийгэмшлийн ай	-0.151	.570**	1
	4 нас	Бие бялдрын ай	1	0.133	0.034
		Танин мэдэхүйн ай	0.133	1	.319**
		Нийгэмшлийн ай	0.034	.319**	1
	5 нас	Бие бялдрын ай	1	.207*	0.040
		Танин мэдэхүйн ай	.207*	1	.395**
		Нийгэмшлийн ай	0.040	.395**	1
Хөвсгөл	3 нас	Бие бялдрын ай	1	0.304	0.267
		Танин мэдэхүйн ай	0.304	1	.856**
		Нийгэмшлийн ай	0.267	.856**	1
	4 нас	Бие бялдрын ай	1	0.104	.290*
		Танин мэдэхүйн ай	0.104	1	0.211
		Нийгэмшлийн ай	.290*	0.211	1
	5 нас	Бие бялдрын ай	1	.299*	.296*
		Танин мэдэхүйн ай	.299*	1	.373**
		Нийгэмшлийн ай	.296*	.373**	1
Дорнод	3 нас	Бие бялдрын ай	1	0.114	0.091
		Танин мэдэхүйн ай	0.114	1	.451**
		Нийгэмшлийн ай	0.091	.451**	1
	4 нас	Бие бялдрын ай	1	0.147	-0.049
		Танин мэдэхүйн ай	0.147	1	.505**
		Нийгэмшлийн ай	-0.049	.505**	1
	5 нас	Бие бялдрын ай	1	.324*	.392**
		Танин мэдэхүйн ай	.324*	1	.520**
		Нийгэмшлийн ай	.392**	.520**	1

*P<0.05, **P<0.01

5.4.2. Бага боловсролын 6-10 насны хүүхдийн хөгжлийн онцлог

Айн хамаарлаас харахад нийгэмшлийн ай бие бялдрын айтай сөрөг хүчтэй хамааралтай, харин танин мэдэхүй айтай хүчтэй эерэг хамааралтай нь харагдав.

Зураг 215. Хөгжлийн гурван айн хамаарал (6-10 нас)

	Бие бялдрын ай	Танин мэдэхүйн ай	Нийгэмшлийн ай
Бие бялдрын ай	1	.140**	.098**
Танин мэдэхүйн ай	.140**	1	.183**
Нийгэмшлийн ай	.098**	.183**	1

*P<0.05, **P<0.01

Бие бялдрын айн регрессийн шинжилгээгээр, $R^2=0.024$, $F=19.247$, $P\approx 0.000<0.01$ статистик ач холбогдолтой байна. Нийгэмшлийн ай 1-ээр өсөхөд бие бялдрын ай 0.009-өөр өсөж, харин танин мэдэхүйн ай 1-ээр өсөхөд бие бялдрын ай 0.038-аар өсөж байна.

Зураг 216. Бие бялдрын ай (6-10 нас)

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	-3.325	0.551		-6.032**
Нийгэмшлийн ай	0.009	0.003	0.070	2.764**
Танин мэдэхүйн ай	0.038	0.008	0.125	4.912**

*P<0.05, **P<0.01

Танин мэдэхүйн айн регрессийг авч үзвэл $R^2=0.052$, $F=43.273$, $P\approx 0.000<0.01$ статистик ач холбогдолтой гарсан. Нийгэмшлийн ай 1-ээр өсөхөд танин мэдэхүйн ай 0.078-оор өсөж, харин бие бялдрын ай 1-ээр өсөхөд танин мэдэхүйн ай 0.403-аар өсөж байна.

Зураг 217. Танин мэдэхүйн ай (6-10 нас)

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	36.719	1.573		23.344**
Нийгэмшлийн ай	0.078	0.011	0.183	7.400**
Бие бялдрын ай	0.403	0.082	0.121	4.912**

*P<0.05, **P<0.01

Нийгэмшлийн айн регрессийг авч үзвэл $R^2=0.042$, $F=34.706$, $P\approx 0.000<0.01$ статистик ач холбогдолтой гарсан. Бие бялдрын ай 1-ээр өсөхөд нийгэмшлийн ай 0.535-аар өсөж, танин мэдэхүйн ай 1-ээр өсөхөд нийгэмшлийн ай 0.431-өөр өссөн байна.

Зураг 218. Нийгэмшлийн ай (6-10 нас)

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	126.587	2.849		44.433**
Нийгэмшлийн ай	0.535	0.194	0.069	2.764**
Бие бялдрын ай	0.431	0.058	0.185	7.400**

*P<0.05, **P<0.01

Зураг 219. Аймаг, нийслэл, насаар айн хамаарал (6-10 нас)

Аймаг, нийслэлийн нэр	Нас	Ай	Бие бялдрын ай	Танин мэдэхүйн ай	Нийгэмшлийн ай
Улаанбаатар	6 нас	Бие бялдрын ай	1	.272**	0.154
		Танин мэдэхүйн ай	.272**	1	0.150
		Нийгэмшлийн ай	0.154	0.150	1
	7 нас	Бие бялдрын ай	1	0.000	0.087
		Танин мэдэхүйн ай	0.000	1	0.087
		Нийгэмшлийн ай	0.087	0.087	1
	8 нас	Бие бялдрын ай	1	0.022	0.009
		Танин мэдэхүйн ай	0.022	1	0.130
		Нийгэмшлийн ай	0.009	0.130	1
	9 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.033	-0.103
		Танин мэдэхүйн ай	-0.033	1	0.135
		Нийгэмшлийн ай	-0.103	0.135	1
	10 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.013	.174*
		Танин мэдэхүйн ай	-0.013	1	0.065
		Нийгэмшлийн ай	.174*	0.065	1
Хөвсгөл	6 нас	Бие бялдрын ай	1	.475**	.331**
		Танин мэдэхүйн ай	.475**	1	.370**
		Нийгэмшлийн ай	.331**	.370**	1
	7 нас	Бие бялдрын ай	1	.385**	0.127
		Танин мэдэхүйн ай	.385**	1	0.197
		Нийгэмшлийн ай	0.127	0.197	1
	8 нас	Бие бялдрын ай	1	0.189	.432**
		Танин мэдэхүйн ай	0.189	1	.209*
		Нийгэмшлийн ай	.432**	.209*	1
	9 нас	Бие бялдрын ай	1	0.059	.253*
		Танин мэдэхүйн ай	0.059	1	.372**
		Нийгэмшлийн ай	.253*	.372**	1
	10 нас	Бие бялдрын ай	1	.392**	.277*
		Танин мэдэхүйн ай	.392**	1	.255*
		Нийгэмшлийн ай	.277*	.255*	1
Дорнод	6 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.032	0.028
		Танин мэдэхүйн ай	-0.032	1	.335**
		Нийгэмшлийн ай	0.028	.335**	1
	7 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.068	.396**
		Танин мэдэхүйн ай	-0.068	1	.252*
		Нийгэмшлийн ай	.396**	.252*	1
	8 нас	Бие бялдрын ай	1	0.141	0.145
		Танин мэдэхүйн ай	0.141	1	0.158
		Нийгэмшлийн ай	0.145	0.158	1
	9 нас	Бие бялдрын ай	1	0.169	0.081
		Танин мэдэхүйн ай	0.169	1	.316**
		Нийгэмшлийн ай	0.081	.316**	1
	10 нас	Бие бялдрын ай	1	0.084	0.152
		Танин мэдэхүйн ай	0.084	1	.331**
		Нийгэмшлийн ай	0.152	.331**	1

*P<0.05, **P<0.01

5.4.3. Суурь боловсролын 11-14 насны хүүхдийн хөгжлийн онцлог

Айн хамаарлаас харахад танин мэдэхүйн ай нь бие бялдрын ай, нийгэмшлийн айтай хүчтэй эерэг хамааралтай байна.

Зураг 220. Хөгжлийн гурван айн хамаарал (11-14 нас)

	Бие бялдрын ай	Танин мэдэхүйн ай	Нийгэмшлийн ай
Бие бялдрын ай	1	.092**	.069*
Танин мэдэхүйн ай	.092**	1	.157**
Нийгэмшлийн ай	.069*	.157**	1

*P<0.05, **P<0.01

Бие бялдрын айн регрессийн шинжилгээгээр $R^2=0.011$, $F=7.419$, $P\approx 0.000<0.01$ статистик ач холбогдолтой байна. Танин мэдэхүйн ай 1-ээр өсөхөд бие бялдрын ай 0.028-аар өсөж, харин нийгэмшлийн ай 1-ээр өсөхөд бие бялдрын ай 0.009-өөр өсөж байна.

Бие бялдрын ай (11-14 нас)

	Стандарт бус коэффициент		t
	B	Стандарт алдаа	
Тогтмол	-2.219	0.743	-2.988**
Нийгэмшлийн ай	0.009	0.005	0.055 1.961*
Бие бялдрын ай	0.028	0.010	0.084 2.973**

*P<0.05, **P<0.01

Танин мэдэхүйн айн регрессийн шинжилгээгээр, $R^2=0.031$, $F=20.190$, $P\approx 0.000<0.01$ статистик ач холбогдолтой байна. Нийгэмшлийн ай 1-ээр өсөхөд танин мэдэхүйн ай 0.073-оор өсөж, харин бие бялдрын ай 1-ээр өсөхөд танин мэдэхүйн ай 0.242-өөр нэмэгдэж байна.

Зураг 221. Танин мэдэхүйн ай (11-14 нас)

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	42.209	1.827		23.107**
Нийгэмшлийн ай	0.073	0.013	0.149	5.401**
Бие бялдрын ай	0.242	0.081	0.082	2.973**

*P<0.05, **P<0.01

Нийгэмшлийн айн регрессийн шинжилгээгээр, $R^2=0.027$, $F=17.632$, $P\approx 0.000<0.01$ статистик ач холбогдолтой гарсан. Бие бялдрын ай 1-ээр өсөхөд нийгэмшлийн ай 0.327-оор, танин мэдэхүйн ай 1-ээр өсөхөд нийгэмшлийн ай 0.306-аар өсөж байна.

Зураг 222. Нийгэмшлийн ай (11-14 нас)

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	118.340	2.980		39.714**
Бие бялдрын ай	0.327	0.167	0.054	1.961*
Танин мэдэхүйн ай	0.306	0.057	0.150	5.401**

*P<0.05, **P<0.01

Зураг 223. Аймаг, нийслэл, насаар айн хамаарал (11-14 нас)

Аймаг, нийслэлийн нэр	Нас	Ай	Бие бялдрын ай	Танин мэдэхүйн ай	Нийгэмшлийн ай
Улаанбаатар	11 нас	Бие бялдрын ай	1	0.056	-0.077
		Танин мэдэхүйн ай	0.056	1	0.005
		Нийгэмшлийн ай	-0.077	0.005	1
	12 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.075	0.157
		Танин мэдэхүйн ай	-0.075	1	0.129
		Нийгэмшлийн ай	0.157	0.129	1
	13 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.013	0.027
		Танин мэдэхүйн ай	-0.013	1	0.091
		Нийгэмшлийн ай	0.027	0.091	1
	14 нас	Бие бялдрын ай	1	0.108	0.060
		Танин мэдэхүйн ай	0.108	1	0.137
		Нийгэмшлийн ай	0.060	0.137	1
Хөвсгөл	11 нас	Бие бялдрын ай	1	.291**	0.208
		Танин мэдэхүйн ай	.291**	1	.585**
		Нийгэмшлийн ай	0.208	.585**	1
	12 нас	Бие бялдрын ай	1	0.013	0.182
		Танин мэдэхүйн ай	0.013	1	0.161
		Нийгэмшлийн ай	0.182	0.161	1
	13 нас	Бие бялдрын ай	1	0.161	.277*
		Танин мэдэхүйн ай	0.161	1	0.159
		Нийгэмшлийн ай	.277*	0.159	1
	14 нас	Бие бялдрын ай	1	.339**	.395**
		Танин мэдэхүйн ай	.339**	1	.369**
		Нийгэмшлийн ай	.395**	.369**	1
Дорнод	11 нас	Бие бялдрын ай	1	0.206	-0.069
		Танин мэдэхүйн ай	0.206	1	0.102
		Нийгэмшлийн ай	-0.069	0.102	1
	12 нас	Бие бялдрын ай	1	0.008	-0.182
		Танин мэдэхүйн ай	0.008	1	-0.067
		Нийгэмшлийн ай	-0.182	-0.067	1
	13 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.021	0.143
		Танин мэдэхүйн ай	-0.021	1	.316**
		Нийгэмшлийн ай	0.143	.316**	1
	14 нас	Бие бялдрын ай	1	0.122	0.125
		Танин мэдэхүйн ай	0.122	1	.268*
		Нийгэмшлийн ай	0.125	.268*	1

*P<0.05, **P<0.01

5.4.4. Бүрэн дунд боловсролын 15-17 насны хүүхдийн хөгжлийн онцлог

Айн хамаарлаас харахад танин мэдэхүй, нийгэмшлийн айн хооронд хүчтэй хамаарал ажиглагдаж байна.

Зураг 224. Айн хамаарлын хүснэгт (15-17 нас)

	Бие бялдрын ай	Танин мэдэхүйн ай	Нийгэмшлийн ай
Бие бялдрын ай	1	0.010	0.038
Танин мэдэхүйн ай	0.010	1	.156**
Нийгэмшлийн ай	0.038	.156**	1

*P<0.05, **P<0.01

Бие бялдрын айн регрессийг авч үзвэл $R^2=0.001$, $F=0.554$, $P \approx 0.575 > 0.05$ статистик ач холбогдолгүй гарсан. Энэ насны хүүхдийн хувьд бие бялдрын ай нь нийгэмшил болон танин мэдэхүйн айтай статистик ач холбогдлын түвшинд ямар нэгэн хамаарал байхгүй байна.

Зураг 225. Бие бялдрын ай (15-17 нас)

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	-0.605	1.371		-0.441
Нийгэмшлийн ай	0.009	0.009	0.035	1.023
Танин мэдэхүйн ай	0.001	0.014	0.002	0.072

*P<0.05, **P<0.01

Танин мэдэхүйн айн регрессийг авч үзвэл $R^2=0.029$, $F=13.433$, $P \approx 0.000 < 0.01$ статистик ач холбогдолтой гарсан. Нийгэмшлийн ай 1-ээр өсөхөд танин мэдэхүйн ай 0.115-аар өсөж, харин бие бялдрын ай танин мэдэхүйн айд нөлөөлөл үзүүлэхгүй байна.

Зураг 226. Танин мэдэхүйн ай (15-17 нас)

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	41.572	3.038		13.683**
Нийгэмшлийн ай	0.115	0.022	0.172	5.177**
Бие бялдрын ай	0.006	0.082	0.002	0.072

*P<0.05, **P<0.01

Нийгэмшлийн айн регрессийг авч үзвэл $R^2=0.031$, $F=13.969$, $P \approx 0.000 < 0.01$ статистик ач холбогдолтой гарсан. Бие бялдрын ай нийгэмшлийн айд нөлөөлөл үзүүлэхгүй байгаа бол танин мэдэхүйн ай 1-ээр өсөхөд нийгэмшлийн ай 0.255-аар өсөж байна.

Зураг 227. Нийгэмшлийн ай (15-17 нас)

	Стандарт бус коэффициент		Beta	t
	B	Стандарт алдаа		
Тогтмол	121.126	2.852		42.466**
Бие бялдрын ай	0.125	0.122	0.034	1.023

Танин мэдэхүйн ай	0.255	0.049	0.171	5.177**
-------------------	-------	-------	-------	---------

*P<0.05, **P<0.01

Зураг 228. Аймаг, нийслэл, насаар айн хамаарал (15-17 нас)

<i>Аймаг, нийслэлийн нэр</i>	<i>Нас</i>	<i>Ай</i>	<i>Бие бялдрын ай</i>	<i>Танин мэдэхүйн ай</i>	<i>Нийгэмшлийн ай</i>
Улаанбаатар	15 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.032	-0.042
		Танин мэдэхүйн ай	-0.032	1	0.062
		Нийгэмшлийн ай	-0.042	0.062	1
	16 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.046	0.102
		Танин мэдэхүйн ай	-0.046	1	0.072
		Нийгэмшлийн ай	0.102	0.072	1
	17 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.030	0.072
		Танин мэдэхүйн ай	-0.030	1	0.050
		Нийгэмшлийн ай	0.072	0.050	1
Хөвсгөл	15 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.024	0.114
		Танин мэдэхүйн ай	-0.024	1	.243*
		Нийгэмшлийн ай	0.114	.243*	1
	16 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.010	0.161
		Танин мэдэхүйн ай	-0.010	1	.431**
		Нийгэмшлийн ай	0.161	.431**	1
	17 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.128	-0.120
		Танин мэдэхүйн ай	-0.128	1	.283*
		Нийгэмшлийн ай	-0.120	.283*	1
Дорнод	15 нас	Бие бялдрын ай	1	0.188	0.074
		Танин мэдэхүйн ай	0.188	1	.277**
		Нийгэмшлийн ай	0.074	.277**	1
	16 нас	Бие бялдрын ай	1	0.102	-0.095
		Танин мэдэхүйн ай	0.102	1	.249*
		Нийгэмшлийн ай	-0.095	.249*	1
	17 нас	Бие бялдрын ай	1	-0.031	-0.019
		Танин мэдэхүйн ай	-0.031	1	-0.100
		Нийгэмшлийн ай	-0.019	-0.100	1

*P<0.05, **P<0.01

5.4.5. Дүгнэлт

Хүүхдийн цогц хөгжлийн онцлогийг тогтоох зорилготой судалгаанд Улаанбаатар, Хөвсгөл, Дорнод аймгууд хамрагдсан болно. Үндэсний түүвэрт хамрагдах аймгуудыг санхүүжилтийн хэмжээ дутсантай холбоотой үр дүнг үндэсний хэмжээнд тархах боломжгүй болсон. Иймээс судалгаанд хамрагдсан гурван байршилд хүүхдийн хөгжлийн онцлогийг тухайн орон нутгийн хүрээнд тодорхойлсон ба Улаанбаатар, Дорнод, Хөвсгөл аймгийн хүүхдийн хөгжлийн онцлог ерөнхийдөө нийтлэг байгаад үндэслэн дараах байдлаар онцлогийг гарган тавьлаа.

Хүүхдийн цогц хөгжлийг судалсны онцлог нь бие бялдар, танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадваруудын хамаарлыг тогтоож, тодорхой насанд ямар чадвар нь бусад чадваруудын хөгжилд чухал болохыг авч үзсэнд байгаа юм.

Судалгаанд хамрагдсан 3-5 насны хүүхдүүдийн хөгжил

1. Энэ насны хүүхдүүдийн цогц хөгжлийг тодорхойлох зорилгоор бие бялдарын 11 сорил, хэмжилт, танин мэдэхүйн 11, нийгэмшлийн 21 даалгаврыг ашиглав.
2. Энэ насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн чадварууд бие бялдар болон нийгэмшлийн чадварууд хөгжихөд ихээхэн нөлөөтэй нь Улаанбаатар, Дорнод, Хөвсгөлийн хувьд батлагдав. Энэ насны хүүхдүүдийн анхаарлаа төвлөрүүлэх болон шилжүүлэх чадвар, бодит үйлдлийн сэтгэхүйн чадвар болон сэтгэхүйн ерөнхийлэн дүгнэх чадварууд нь бие бялдар болон нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай хөгжиж байна. Үгийн нөөцийг танин мэдэхүйн бусад чадвартай харьцуулахад нийгэмшил болон бие бялдарын цөөн чадвартай хамааралтай байна.
3. Нийгэмшлийн айн дүрэм журам баримтлах, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөний таних, өөрийн тухай ойлголттой байх чадварууд нь танин мэдэхүйн болон бие бялдарын олон чадвартай хамааралтай байна.
4. Бие бялдарын айн хувьд, хурд, тэнцвэр, хүчний чадварууд танин мэдэхүй болон нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай хөгждөг нь тогтоогдлоо. Энэхүү дүр зураг 3-5 насны хүүхдүүдэд нийтлэг ажиглагдав.
5. Дорнод аймгийн хүүхдүүдийн хувьд, танин мэдэхүй, нийгэмшил, бие бялдарын чадваруудын харилцан хамаардаг чадварын тоо нь Улаанбаатар болон Хөвсгөл аймгийн үзүүлэлттэй харьцуулахад цөөн байна.
6. 3-5 насны хүүхдүүдийн танин мэдэхүйн айн чадварууд сайн байх тутам бие бялдар, нийгэмшлийн айн чадвар сайн байна. Хүүхдийн нас нэмэгдэх тутам хөгжлийн гурван айн хамаарал нэмэгдэж байна.

Судалгаанд хамрагдсан 6-10 насны хүүхдүүдийн хөгжил:

- Энэ насны хүүхдүүдийн цогц хөгжлийг тодорхойлох зорилгоор бие бялдрын 13 сорил, хэмжилт, танин мэдэхүйн 23, нийгэмшлийн 23 даалгаврыг ашиглав.
- Танин мэдэхүйн айн богино хугацаанд мэдээллийг харж тогтоох чадвар /37/, мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар /29/, санаагаа энгийн өгүүлбэрээр илэрхийлэх /30/, санаагаа холбоос ашиглан илэрхийлэх чадвар /30/, дүгнэж ярих чадвар /30/, салаа үгийн утга тайлбарлах чадвар /31/ нь бие бялдрын болон нийгэмшлийн олон чадвартай хамааралтай хөгждөг юм байна. Харин анхаарлын тогтворжилт /2/, санаагаа тоочиж ярих чадвар /3/ нь бие бялдар болон нийгэмшлийн цөөн чадвартай хамааралтай байна. Энэ насанд танин мэдэхүйн айн санаагаа илэрхийлэх болон ой тогтоолтын чадварууд хүүхдийн хөгжилд чухал үүрэгтэй ажээ.
- Нийгэмшлийн айн харилцааны /28/, хариуцлагтай байх чадвар /24/, өөртөө итгэх итгэл /21/, аливаа үйлийг хийхдээ бусдын шаардлагагүй гүйцэтгэх чадвар /21/, үнэт зүйлийн чиг баримжаа-эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах /25/, багшийн хэлснийг биелүүлэх /25/, байгаль орчноо хамгаалах /24/ зэрэг нь бие бялдрын болон нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай хөгждөг юм байна. Харин эцэг эх хүүхдийн хоорондын итгэлцэл /6/, өөрийн сэтгэлийн хөдөлгөөнийг удирдах чадвар /2/, бусдын сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадвар /3/ нь бие бялдар болон нийгэмшлийн цөөн чадвартай хамааралтай байна.
- Бие бялдрын айн тэсвэрийн болон хүчний чадварууд нь бусад чадвартай харьцуулахад танин мэдэхүйн болон нийгэмшлийн олон чадвартай хамааралтай байна. Тэсвэрийн чанар /44/, баруун ба зүүн гарны атгах хүч нь /46/, нийгэмшил, танин мэдэхүйн айн хамгийн олон чадвартай хамааралтай хөгждөг юм байна.
- 6-10 насны хүүхдийн хөгжлийн гурван ай хүчтэй хамааралтай ба танин мэдэхүй, бие бялдрын чадварууд сайн хөгжих тутам нийгэмшлийн чадварууд сайн хөгжиж байна.

Судалгаанд хамрагдсан 11-14 насны хүүхдийн хөгжил:

- Энэ насны хүүхдүүдийн цогц хөгжлийг тодорхойлох зорилгоор бие бялдрын 13 сорил, хэмжилт, танин мэдэхүйн 23, нийгэмшлийн 35 даалгаврыг ашиглав.
- Танин мэдэхүйн айн мэдээллийг харж тогтоох чадвар /37/, мэдээллийг утгачлан тогтоох чадвар /29/, санаагаа дүгнэж илэрхийлэх чадвар /33/, салаа болон /31/ бодит үгийн утга тайлбарлах чадвар /26/, санаагаа энгийн /30/ болон дэлгэрэнгүй өгүүлбэрээр /25/ илэрхийлэх чадвар нь бие бялдар, нийгэмшлийн айн олон

чадвартай хамааралтай байна. Харин хийсвэр сэтгэхүйн чадвар /6/, хийсвэр үгийг бүлэглэх чадвар /9/, анхаарлаа төвлөрүүлэх чадвар /2/ нь бие бялдрын болон нийгэмшлийн айн цөөн чадвартай хамааралтай хөгждөг нь нотлогдов.

- Нийгэмшлийн айн чадварууд бие бялдар болон танин мэдэхүйн айн чадваруудтай хамаарах үзүүлэлт 6-10 насны харьцуулахад цөөрсөн байна. Үнэт зүйлийн чиг баримжаа /19-20/, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар /22/ бие бялдрын болон танин мэдэхүйн чадваруудтай хамааралтай хөгждөг юм байна. Харин нээлттэй идэвхтэй харилцах чадвар /3/, сэтгэлийн хөдөлгөөнийг танин чадвар /5/, өөртөө итгэх итгэл /4/ нь бие бялдар болон танин мэдэхүйн айн цөөн чадвартай хамааралтай байна.
- Гар дээр суниах чадвар буюу хүчний үзүүлэлт /53/, баруун гарын атгах хүч /53/, авхаалж самбаа /41/ нь танин мэдэхүйн болон нийгэмшлийн айн хамгийн олон чадвартай хамааралтай байна. Бие бялдрын бүхий л үзүүлэлт танин мэдэхүй, нийгэмшлийн хөгжилд чухал үүрэгтэй нь нотлогдов.
- 11-14 насны хүүхдийн бие бялдрын айн чадварууд сайн хөгжих тутам танин мэдэхүйн болон нийгэмшлийн айн чадварууд сайн хөгждөг юм байна. Мөн танин мэдэхүйн айн хөгжил нь нийгэмшлийн айн чадварын хөгжилд эерэгээр нөлөөлж байна.

Судалгаанд хамрагдсан 15-17 насны хүүхдийн хөгжил:

- Энэ насны хүүхдүүдийн цог хөгжлийг тодорхойлох зорилгоор бие бялдрын 13 сорил, хэмжилт, танин мэдэхүйн 23, нийгэмшлийн 35 даалгаврыг ашиглав.
- Танин мэдэхүйн айн богино хугацаанд мэдээллийг харж тогтоох чадвар /26/, санаагаа энгийн өгүүлбэрээр ярьж илэрхийлэх чадвар /24/, салаа /27/ болон бодит /24/ үгийн утга тайлбарлах чадвар нь бие бялдрын болон нийгэмшлийн чадваруудтай хамааралтай хөгжиж байна. Харин анхаарлаа тогтвожуулах чадвар /0/, бодит үг бүлэглэх чадвар /0/ бие бялдар болон нийгэмшлийн чадвартай хамааралгүй байна.
- Нийгэмшлийн чадварууд бие бялдар болон танин мэдэхүйн чадваруудтай хамаарах үзүүлэлт 11-14 насны харьцуулахад буурсан байна. Энэ насанд айдасгүй /21/ болон сэтгэл гутрангуй байдал /16/, эцэг эх хүүхдийн харилцаа /16/, харилцааны үед бусдын сэтгэл санааг ойлгох чадвар /18/, үнэт зүйлийн чиг баримжаа-эрүүл аюулгүй орчинд амьдарх /15/, үзчб-амжилт гаргах /15/, үзчб-хийж үзэхийг хүссэн зүйлээ хийх /16/, үзчб-байгаль орчноо хамгаалах/18/ бие бялдрын болон танин мэдэхүйн олон чадвартай хамааралтай хөгждөг юм байна. Харин нээлттэй идэвхтэй харилцаа/3/, аливаа үйлдлийг бусдын шаардлагаар

гүйцэтгэх байдал /1/, бусдыг сэтгэлийн хөдөлгөөнийг ойлгох чадвар /2/ зэрэг нь хөгжлийн бусад 2 айн цөөн чадвартай хамааралтай байна. Өөртөө итгэл итгэл, нийцтэй зан төлөв, сэтгэл санаагаа тогтвортой байлгах чадвар нь бие бялдрын болон танин мэдэхүйн аль ч чадвартай хамааралгүй байна.

- 15-17 насныхны хувьд өмнөх наснуудтай харьцуулахад бие бялдрын чадваруудын танин мэдэхүй, нийгэмшлийн чадвартай хамааралтай хөгжих үзүүлэлт буурсан байна. Авхаалж самбаа /23/, байрнаас уртад харайх чадвар буюу хөлийн хүчний үзүүлэлт /23/, гар дээр суниах чадвар буюу хүчний үзүүлэлт/20/ танин мэдэхүй болон нийгэмшлийн айн чадваруудтай хамааралтай хөгждөг юм байна. Харин энэ насанд уян хатан /6/, тэсвэр /7/ бусад чадвартай хамааралтай хөгжих үзүүлэлт бусад насны харьцуулахад буурсан байна.
- 15-17 насны хүүхдүүдийн хувьд гурван айн хамаарал өмнөх насны харьцуулахад бие бялдрын чадварууд танин мэдэхүй болон нийгэмшлийн айтай шууд хамааралгүй байна. Танин мэдэхүйн ай сайн хөгжих тутам нийгэмшлийн айн чадвар сайн байна.

Ашигласан материал

Монгол хэлээр

- Батчулуун д, Цолмон.Ч. (1992). *Хүүхэд өсвөр үеийнхний эрүүл ахуй*. Зуун мод.
- Гүндэгмаа Л. (2007). *Монголын оюутан залуучуудын бие бялдрын өсөлт хөгжилтийн онцлог* // Биеийн тамир, спортын онол, аргазүй. Дугаар 02 (3), 10–15.
- Гүндэгмаа Л., Алтанцэцэг Л. (2014). Хүүхэд залуучуудын бие бялдрын хөгжлийн судалгааны өнөөгийн байдал. “*Боловсрол судлал*” сэтгүүл, дугаар 4. Улаанбаатар: Соёмбо принтинг
- Отгон, Г.Ефимова Н.В, Г.Сарантуяа, Б.Батхишиг Г.Ачсайхан. (1996). *Монгол бага насны хүүхдийн биеийн хөгжил*. Эрүүл мэндийн шинжлэх ухааны их сургууль, Ангарскийн Хөдөлмөрийн эрүүл мэнд, хүний экологийн хүрээлэн, ОХУ.
- Уранчимэг Ш. (2000). *Хотжилтын орчин дахь монгол хүүхдүүдийн бие бялдрын өсөлт хөгжлийн онцлог*: Дэд докторын зэрэг горилсон диссертаци. 140 х. УБ.
- Уранцэцэг Л, Дэлгэржав, М. (2012). *Бие хүний нийгмийн сэтгэл зүй*.
- Хэл шинжлэл, Соёмбо нэвтэрхий толь, Улаанбаатар: Соёмбо принтинг.
- Чултэмдорж Ч. (1967). Сурагчдын бие бялдрын хугжилтийн зарим асуудалд // Улсын хэвлэлийн хэрэг эрхлэх газар. Улан-Батор, 51 х.
- Энхбаяр Б. (2013). Хүний хөгжлийн үндсэн нэг бүрдэл нь танин мэдэхүй болох нь. “*Боловсрол судлал*” сэтгүүл, дугаар 3. Улаанбаатар: Соёмбо принтинг.
- Эрдэнэ М. (1998). *Монголын байгаль газар зүйн янз бүрийн бүсийн хүүхдүүдийн бие бялдрын өсөлт хөгжилтийн онцлог*: БУ-ны дэд докторын зэрэг горилж бичсэн бүтээл. 139 х.
- (2009, 2010). Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын тайлан.
- (2015). *Зүүн Ази, Номхон Далайн бүсийн бага насны хүүхийн хөгжлийн багц шалгуурын тохирцын судалгааны тайлан*. UNICEF-Mongolia,

Орос хэлээр

- Антропология. /М.А.Негашева и др. - Учебник, - М.:Научный мир,2012, - С.250.
- Антропозкология Центральной Азии. / Т.И. Алексеева, В.А.
- Андронникова Е.А., Зайка Е.В (2011). Методы исследования восприятия, внимания и памяти: руководство для практических психологов, Харьков.
- Арнольда Гезелла”//Гезелл А.Педология раннего возраста. М.; Л.: Учпедгиз,.
- Бацевич, Р.М. Мунчаев и др; под ред. Т.И. Алексеевой. – М.: Научный мир, 2005. – С. 85–201.
- Батчулуун Д. Физическое развитие детей от 1-го месяца до 17 лет и некоторые гигиенические вопросы акселерации развития школьников г. Улан-Батора: Дис. ... канд. мед. наук. – Улан-Батор, 1981. – 22 с.
- Бунак В.В. Антропометрия, 1941. – 368 с.
- Бурлачук,Л.Ф.(2006). Психодиагностика
- Выготский Л.С. (1982–1984). “Собр. Соч”.: В 6 т. М.: Педагогика,.
- Выготский Л.С. (1932). “Проблемы развития ребенка в исследованиях
- Выготский Л.С. (1960). “Развитие высших психических функций”. М.:Изд-во АПН РСФСР,
- Выготский Л.С. (1956). “Избр. психол.Исследования”.М.:Изд-во АПН РСФСР.
- Ганбаатар Р. Научное обоснование нормативных требований физической подготовки призывной молодежи Монголии в возрасте 18–25 лет: Автореф. ... канд. мед. наук. – Улан-Батор, 1997. – 26 с.
- Година Е.З., - В пору ли юношескопехи рыцаря? / - Московская правда газета, № 12 (65),2010, стр 3.
- Кун Т. (1977). Структура научных революций. М.:Прогресс,
- Немов, Р.С. (1995). Психология Книга-2. Москва
- Немов, Р.С., (2001) Психология-3. Москва.
- Роберт Солсо (2006). Когнитивная психология
- Столяренко,Е.А. (2000). Психология педогогика Ростов --на—Дону
- Столяренко,Л.Д. (2005). Основы психологий практикум Ростов-на –Дону
- Цейтлин, С.Н. (2000). Язык и ребенок. Лингвистика детской речи. Москва.

Чойбалсан Л. Нормативные требования к физическому развитию и физической подготовленности допризывной молодежи (16–18 лет) МНР: Автореф. ... канд. пед. наук. – М., 1991. – 28 с.

Шахнарович А.М, Юрьева, Н.М.(1990). Психолингвистический анализ семантики и грамматики (на материале онтогенеза). Москва.

Эльконин Д.Б. (1989). Избр. психол. Труды. М.:Педагогика,

Англи хэлээр

Alison J. Elliot. (2012). Child language, Cambridge university press.

Battery for Children. Circle Pines, MN: American Guidance Service.

Bogin, Barry, Patterns of Human Growth (2nd ed.),- Cambridge, UK & New York: Cambridge University Press

Berlin LJ, Cassidy J, Appleyard K, Cassidy J, Shaver PR, ed. The Influence of Early Attachments on Other Relationshipsencyclopedia=Handbook of Attachment: Theory,

Bernard, Stephanou, & Urbach. (2007). Student Social and Emotional Health Report

Dunger DB, Ahmed ML, Ong KK. Early and late weight gain and the timing of puberty. Mol Cell Endocrinol. 2006 ;254-255:140-5., Epub 2006

Euling et al.. 2008. Examination of US puberty-timing data from 1940 to 1994 for secular trends panel findings (22 pages)

Fanny M. Cheung, Frederick T. L. Leong, Yossef S. Ben-Porath. Psychological Assessment in Asia: Introduction to the Special

Jonh W. Santrock, (2001). Life-Span Development, USA

Laura E. Berk, Child Development 9/e,- Chapter 5 - ©2012 /, 174-222 p.

Meredith Happold, 1978.,The interaction ... Ruff, C. 2002. Variation in human body size and shape. Annual Review of Anthropology 31

Katzmarzyk and Leonard,1998). Human Evolutionary McDevitt,T.,&Ormrod,J. (2004).Child Development: Educating and Working with Children and Adolescents (2nd ed.)

Kayastha, P. (2010). Security of attachment in children and adolescents. Bangalore: Elsevier B.V.

Kaufman, A.S., & Kaufman, N.L. (1983). Kaufman Assessment

Phyllis B. Eveleth, James M. Tanner, Worldwide Variation in Human Growth,-Cambridge University Press, 1990 - Medical –397 pages

Piaget J. (1966). Resume du congrès // XVIII Congrès International de Psychologic. L.

Robert J.Sternberg (2012). Cognitive Psychology Research and Clinical Applications. New York and London: Guilford Press. pp. 333–47.

Section L.G.Irvin, A.Siddiqi, C.Herzman. (2007). Early childhood development.

Schonert-Reichl, Stewart Lawlor, Oberle, & Thomson (2007). Child development in developing countries

Schacter, D. L., D. T. Gilbert, and D. M. Wegner. Psychology. 2. New York, NY: Worth Publishers, 2011.

ТӨСЛИЙН ҮР ДҮНД ГАРГАСАН БҮТЭЭЛҮҮД

(2018). Хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн онол, аргазүй – монограф. 24.6 хх

(2018). Монголын хүүхэд, залуучуудын хөгжлийг дэмжих нь – зөвлөмж. 4хх

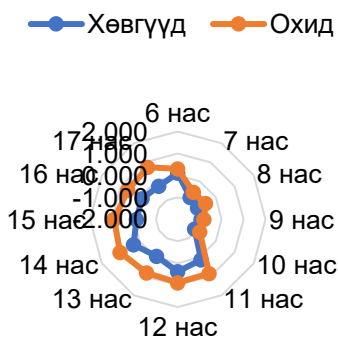
Монголын хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн шалгуур, үзүүлэлт – зөвлөмж. 7хх

(2018). Хүүхдийн хөгжлийн судалгааны цахим оношилгоо – гарын авлага. 6хх

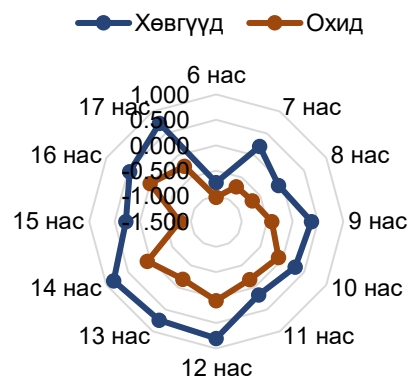
Хавсралт

Стандарт оноогоор

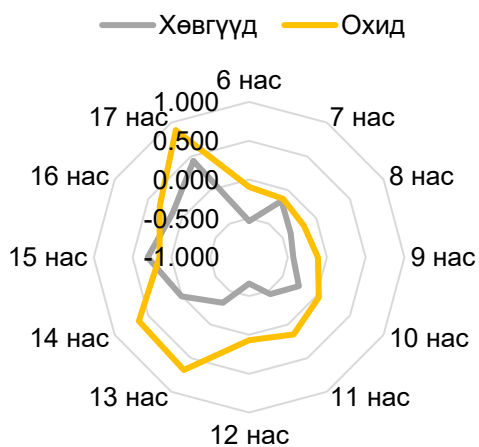
Хурд

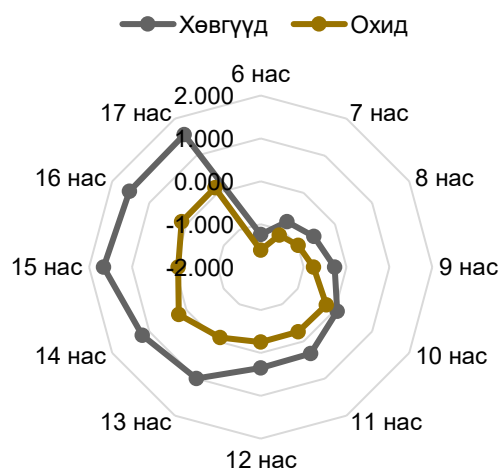
Хүч

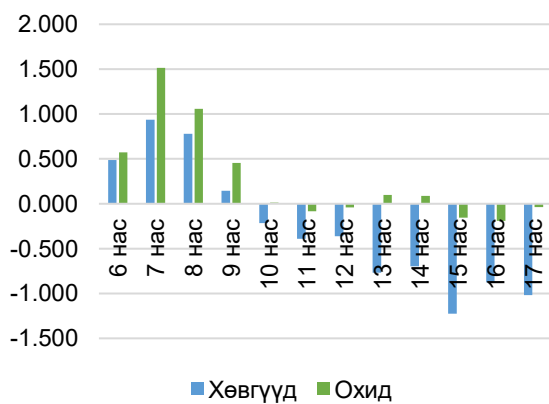
Уян хатан

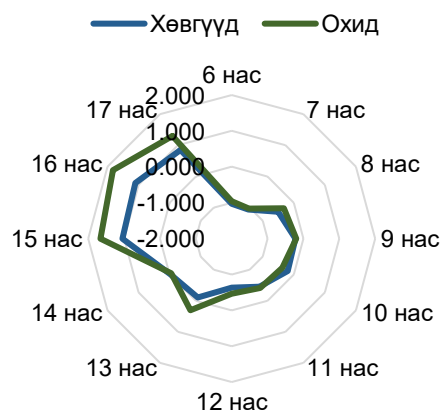
Хөлийн хүч

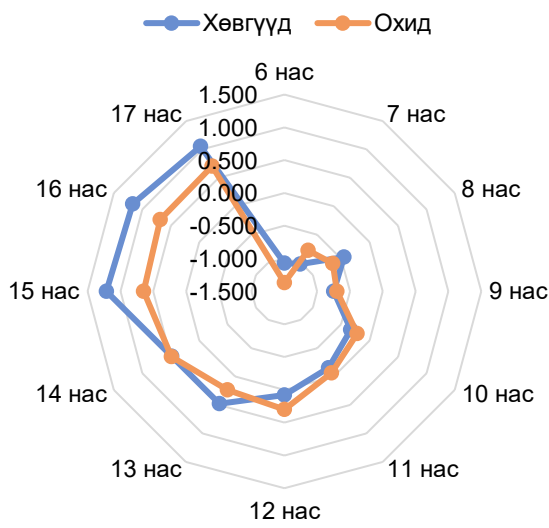
авхаалж самбаа

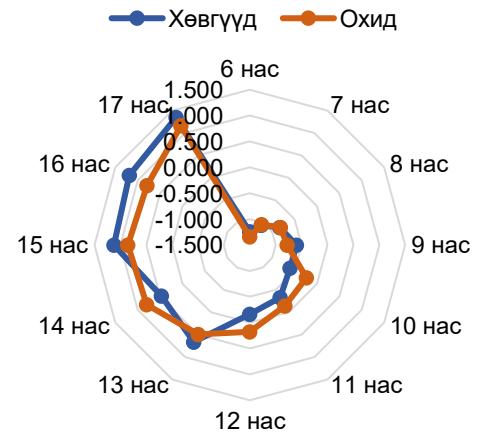
Тэсвэр

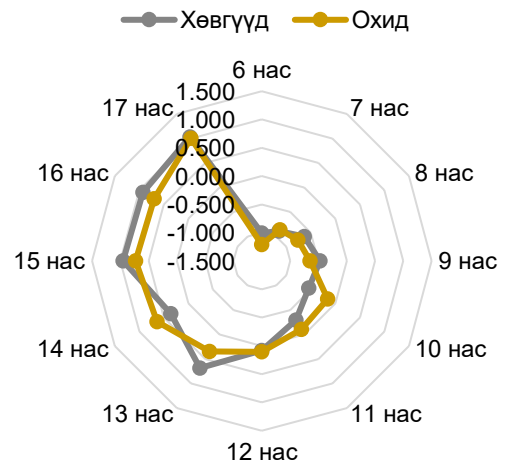
Толгойн тойрог

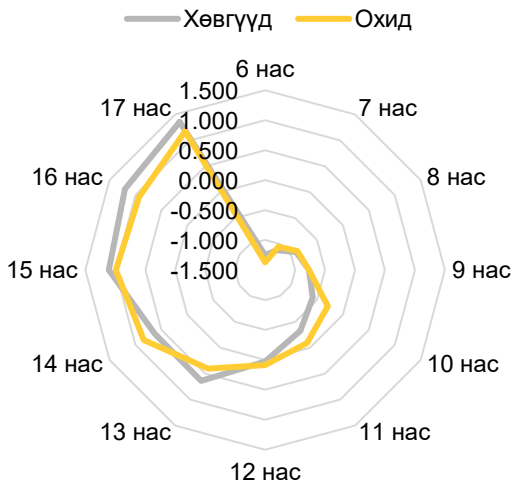
цээжний тойрог

Бүсэлхийн тойрог

Биеийн жин

- Хөвгүүд (баруун)
- Хөвгүүд(зүүн)
- Охид(баруун)
- Охид(зүүн)

Биеийн өндөр

